

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**1968 KUŞAĞI ROMANTİZMİNİN 52. YILINDA İTALYAN,
FRANSIZ VE TÜRK SİNEMASININ TOPLUMSAL, EKONOMİK
VE SİYASİ DEĞİŞİMLER İLE SANATA YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUNÇ PAKMAN

Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı

Televizyon ve Sinema Programı

Nisan 2020

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**1968 KUŞAĞI ROMANTİZMİNİN 52. YILINDA İTALYAN,
FRANSIZ VE TÜRK SİNEMASININ TOPLUMSAL, EKONOMİK
VE SİYASİ DEĞİŞİMLER İLE SANATA YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUNÇ PAKMAN

(1612380029)

Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı

Televizyon ve Sinema Programı

Tez Danışmanı: Prof. Cem Kağan UZUNÖZ

Nisan 2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “1968 Kuşağı Romantizminin 52. Yılında İtalyan, Fransız ve Türk Sinemasının Toplumsal, Ekonomik ve Siyasi Değişimler İle Sanata Yansıması” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (24/04/2020)

Tunç PAKMAN
İmza

ÖNSÖZ

Dünyada 68 hareketleri parlamento dışında kapitalist düzene karşı oluşturulmuş, üretim sistemlerini protesto eden bir dönem olmuştur. 68 öğrenci hareketlerini daha önceki ve sonrakilerden ayıran en önemli faktör, 68'deki öğrencilerin edinmiş oldukları kültürel, entelektüel mirasın sezdirdiği dünya ile onlara dayatılan hayat arasındaki uçuruma isyan etmeleri; bunu yaparken de aydınlar, memurlar ve toplumun geniş kesimlerinin de problemini dile getirmek olmuştur. Bu çalışmanın en büyük amaçlarından biri 68 kuşağı ruhunu ve romantizmini ortaya koymaktır. Bu anlamda altı bölümden meydana gelen bu çalışmada girişin ardından ikinci bölüm olarak; 68 kuşağı gençlik hareketlerinin her alanında görüş, duyuş, anlayış bakımından farklılık göstererek hareketlerin oluşmasına büyük pay sağlamış akımlar olgusu incelenmiştir. Ardından Mayıs 68 romantik Prometheus gençliğinin Amerika, İtalya, Fransa ve Türkiye'deki devrim hareketlerinin ortaya çıkışı, gelişmesi ve bu toplumlara etkileri irdelenmiştir. Dördüncü bölümde 1968 romantizmin çerçevesinde bireyler, aile kavramları kültür ve sanatın toplumsal değişimi üzerindeki etkilerine yer verilmiştir. Beşinci bölümde ise 1960'larda yaşanan gelişmelerin sonucunda toplumsal hareketliliğinin tarihsel koşullarla sinema alanındaki farklı ülkelerdeki sinema hareketlerinin, manifestolarının ortaya çıkışı ile halkın bilinçlendirilmesi ve harekete geçirilmesinin etkileri ele alınmıştır. Altıncı ve son bölümde ise; döneme şahitlik etmiş kişilerin röportajları, o dönemin tarihsel çözümlemesi ile analizi yapılmıştır. Tez boyunca literatür çalışması ile gerekli verilere ulaşılmak istenmiştir. Bunun için akademik dergiler ve kitaplar gibi yazısal kaynakların yanı sıra internet ortamında da yararlanılmıştır. Araştırmayı seçmemde ve oluşturmamda büyük katkıları olan tez danışmanım Prof. Cem Kağan UZUNÖZ'e teşekkür ederim. 1968 romantik yılları yaşamış, hissetmiş, düşünmüş, yeri gelmiş eylemlere geçmiş; anlattıkları ve dinlediklerim ile bana bu eseri hazırlamamda ilham kaynağı olan Gülden TAMER, Tuncer GÖNEN, Yurdal KESKİNER, Canan ÖZER ÖNER, Işıl ERTUNÇ, Mario LEVİ'ye çok teşekkür ederim. Kötü günler, zor günler, acı dolu anılar, işkenceler, dayatmalar, engellenmeler, kaybolan hayatlar, ölümler... Varılamayan hedefler karşısında bile özgüvenlerini cesaret ile birleştirip inançlarını kendilerini ikna edip bütünleştiren; özgür olmak, adil olmak, dürüst ve gerçekçi düşüncelerle hayatta doğru bir yerde durmuş olduklarını gösteren, benim için her türlü fedakârlıkta bulunan, yüreklendiren, anlattıkları anılar, hissettirdikleri duygular, zihnimde ve hayata olan bakış açımda büyük farkındalık yaratıp, bu romantizm ruhunu içselleştirerek bana davranışları ile rol model olan sevgili annem Rengin PAKMAN ve sevgili babam İbrahim Teoman PAKMAN'a sonsuz teşekkürü bir borç bilirim. Bu eserin onlardan bana içsel bir emanet olduğunu düşünüp, yüzümü gelecek kuşaklara çevirdiğimde bütün bu yaşananları okuyup, bilip, düşünüp hayatlarında bir ders niteliği taşıması gerektiğini düşünerek; tüm 68 kuşağı kahramanlarına bu eseri bırakmanın mutluluğunu yaşıyorum. Hayatımın her alanında olduğu gibi, tez çalışmamı hazırlarken de bana destek olan sevgili eşim Tuğçe PAKMAN ve canım oğlum Uraz PAKMAN'a sonsuz minnettarım.

İÇİNDEKİLER**Sayfa**

KISALTMALAR	viii
ŞEKİL LİSTESİ	ix
ÖZET	xi
ABSTRACT	xiii
1. GİRİŞ	1
2. DÜNYA'DA 68 KUŞAĞINI VE GENÇLİK HAREKETLERİNİ	
ETKİLEYEN AKIMLAR	3
2.1. Klasisizm (Kuralcılık)	3
2.2. Romantizm (Coşumculuk).....	3
2.3. Hümanizm (İnsancılık)	6
2.4. Egzistansiyalizm (Varoluşçuluk)	8
2.5. Bireycilik (İndividüalizm)	9
3. AVRUPA'NIN ROMANTİK PROMETHEUS'LARI VE 1968 KUŞAĞI	
HAREKETLERİ	11
3.1. 1968 Öğrenci Hareketleri ve Sosyal Mücadele Tarihi	12
3.2. 1968 Amerika'da Hippi Oluşumları Öğrenci Hareketleri	13
3.2.1. 1968 gençlik kültürü ve hippie felsefesi.....	16
3.2.2. Son devrimci Ernesto "Che" Guevara	22
3.3. Fransa 1968 Öğrenci Hareketleri	23
3.4. İtalya 1968 Öğrenci Hareketleri.....	31
3.5. Türkiye 1968 6. Filo ve Öğrenci Hareketleri.....	35
3.5.1. Atatürkçü 68 kuşağı.....	40
4. 1968 KUŞAĞI GENÇLİĞİNİN ROMANTİZM ÇERÇEVESİNDE TOPLUM	
VE SANAT ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	45
4.1. 1960-1970'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Değişiminde Aile Kavramı....	45
4.2. İzmir'de Sinema Kültürü ve Levanten Aile Kavramı	49
4.3. 1960'lı ve 1970'li Yıllarda Saç, Makyaj Modelleri ile Pervasız Giyim	
Modasının Topluma Yansımaları.....	53
4.3.1. Dönemin kadın modası	54
4.3.2. Dönemin erkek modası	59
4.4. 1960'lı ve 1970'li Yıllarda Gençliği Etkileyen Romantik Pop Şarkılar ve	
Müziyenler	61
4.5. 1968 Kuşağı Gençliğinin Toplumsal Değişimde Sanata Yansıması.....	71
5. 1960-1970'Lİ YILLARI ARASINDA TOPLUMSAL DEĞİŞİM	
ÇERÇEVESİNDE SİNEMA	84
5.1. İtalyan Yeni Gerçekçilik Sineması.....	84
5.2. İtalyan Yeni Gerçekçilik Sonrası	88
5.3. Film d'Art ve Fransız Yeni Dalga Sineması.....	92

5.4. Fransız Yeni Dalga Sineması “Andre Bazin ve Cahiers du Cinema”nın Etkileri	99
5.5. Jean Luc Godard, Politik Sinema ve Dziga-Vertov Grubu	100
5.6. Yeni Dalga Sineması ve Auteur Politikası	101
5.7. Alexandre Astruc’un Fransız Yeni Dalga Sinemasına Etkileri	102
5.7.1. Üç gruba ayrılan Fransız yeni dalga sineması yönetmenleri	102
5.8. Türk Sinemasından Yeşilçam Sinemasına Bakış.....	103
5.9. 1960 Darbesi Sonrası Türk Sineması	106
5.10. Türk Sinemasındaki Önemli Siyasi Akımlar	110
5.10.1. Ulusal sinema	110
5.10.2. Milli sinema	114
5.10.3. Toplumsal gerçekçilik.....	115
6. SONUÇ.....	119
KAYNAKLAR.....	124
EKLER.....	131
ÖZGEÇMİŞ	178

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BBC	: Britanya Yayın Kuruluşu
CIA	: Merkezi İstihbarat Teşkilatı
CGT	: Genel Emek Konfederasyonu
CFDT	: Fransa Demokratik İşçi Konfederasyonu
DP	: Demokrat Parti
FEN	: Fransa Ulusal Eğitim Federasyonu
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
LUCE	: L'Unione Cinematografica Educativa Eğitim Film Birliği
LSD	: Liserjik Asit Dietilamid
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı veya Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKP	: Türkiye Komünist Partisi

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1: Komünal Bir Yaşam İsteyen Hippilerin Festival Alanına Akını	18
Şekil 3.2: Woodstock Müzik Festivali Alanı.....	19
Şekil 3.3: Müziğin Etkisi İle Hipnotize Olmuş Hippi Gençliği.....	19
Şekil 3.4: 1969 Yılında Gerçekleştirilen Woodstock Müzik Festivali Alanı	20
Şekil 3.5: 1969 Yılı Woodstock Müzik Festivali Afişi	20
Şekil 3.6: Semafor Olarak Bilinen Bayraklı İletişim Alfabesindeki Barış İşareti	21
Şekil 3.7: İngiltere Başbakanı Winston Churchill Zafer İşareti Yaparken	22
Şekil 3.8: Mayıs 1968'deki Öğrenci İsyanı Sırasında Paris'te Polise Taş Atan Bir Öğrenci.....	26
Şekil 3.9: 1968'de Fotoğraf Sanatçısı Gökşin Sipahioğlu'nun Çekmiş Olduğu Fotoğrafta Fransız Polisine Direnen Öğrenciler	27
Şekil 3.10: Jacques Sauvageot, Merkez Sağ, Protesto Liderlerinden Biri ve Paris'te Yürüyen Öğrenciler	27
Şekil 3.11: Paris 1968 Zafer Takı.....	28
Şekil 3.12: Paris 1968 Meydan	28
Şekil 3.13: Paris 1968 Öğrenciler Polis İle Çatışma Halinde	28
Şekil 3.14: Magnum Fotoğrafçısı Bruno Barbey'in Gözünden Fransız Filozof Jean-Paul Sartre, 20 Mayıs 1968'de Sorbonne'daki Öğrencilere Hitap Ederken	29
Şekil 3.15: Paris 1968 Yılı Sokakları Kaplayan Duvar Yazıları Örnekleri.....	31
Şekil 3.16: Valle Giulia Savaşı Mayıs 1968 Roma La Sapienza Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Önü Polis ve Öğrencilerin Çatışma Anı.....	32
Şekil 3.17: 1969 Torino Fiat Fabrikası İşçi Grevi.....	33
Şekil 3.18: İtalya Mayıs 1968 Hareketi	34
Şekil 3.19: İtalya'daki Caddelere Taşmış Öğrenci Hareketleri	34
Şekil 3.20: Aşırı Radikal Sol Örgüt Kızıl Tugaylar Tarafından Kaçırılarak Öldürülen İtalya Eski Başbakanı Aldo Moro.....	35
Şekil 3.21: 27 Mayıs Darbesi Cumhuriyet Gazetesinin Manşeti	36
Şekil 4.1: 68'in Moda ve Fransız Sinema İkonu Saç, Makyaj Örneği: Bridget Bardot.....	57
Şekil 4.2: Fransız Sinemasının İkon Kadın Oyuncusu Anouk Aimee	57
Şekil 4.3: 68'in Moda ve Sinema İkonları Saç, Makyaj Örneği: Solda Fransız Oyuncu Catherine Deneuve, Sağda İtalyan Oyuncu Sophia Loren.....	58
Şekil 4.4: 68'in Moda, İngiliz Sinema İkonu Saç, Makyaj Örneği: Twiggy	58
Şekil 4.5: 68'in Pervasız Giyim Modası: Kadınlar	59
Şekil 4.6: Saç Stili İle Dönemin Erkek Modasını Etkileyen İngiliz Grup Beatles	60
Şekil 4.7: 68'in Pervasız Giyim Modası: Erkekler	60

Şekil 4.8: 68'in Moda ve Sinema İkonları Solda Alain Delon, Ortada Marcello Mastroianni, Sağda Jean-Paul Belmondo	61
Şekil 4.9: Amerikalı Pop Art Sanatçısı Roy Lichtenstein'in 1973 Yılında Yaptığı Whaam! Adlı Çizgi Roman Çalışması.....	73
Şekil 4.10: Andy Warhol'un 1964'de ABD'deki Irkçılık Eylemleri İçin Yapmış Olduğu Çalışması.....	74
Şekil 4.11: Robert Indiana'nın 1965 Yılında Yaptığı Konfederasyon Çalışması.....	74
Şekil 4.12: Atelier Populaire'den Görünüm	75
Şekil 4.13: İspanya İç Savaşı; Francisco Goya Tarafından Yapılan 3 Mayıs Tablosu.	76
Şekil 4.14: Jane Fonda Ses Dergisi Kapağı	79
Şekil 4.15: Jayne Mansfield Hayat Dergisi Kapağı Eylül 1963	79
Şekil 5.1: Cahiers Du Cinema 1951 Yılından Beri Yayımlanmakta Olan Aylık Fransız Sinema Dergisi	100
Şekil 5.2: Türk Sineması 53. Yıl Sinematek Dergisi Kapağı Kasım 1967.....	113

1968 KUŞAĞI ROMANTİZMİNİN 52. YILINDA İTALYAN, FRANSIZ VE TÜRK SİNEMASININ TOPLUMSAL, EKONOMİK VE SİYASİ DEĞİŞİMLER İLE SANATA YANSIMASI

ÖZET

Devrimler ve savaşlar her zaman birbirini kollayarak ilerlemiş, kapitalizmin çelişkilerinden ve aynı topraklardan doğmuşlardır. Dünyada hem kapitalist hem sosyalist düzeni tehdit eden ve simge haline gelmiş iki önemli tarihten bahsedilirse biri; '1789 Fransız Devrimi', diğeri '1968 Öğrenci Hareketleridir. Fransız Devrimi dünyaya yön veren koca bir felsefi ve siyasi boyutu oluşturmuştur. Devrim toplumu aydınlatmış ve düşünce biçimini değiştirerek köklü değişimlere yol açmıştır.

Aydınlanma düşünceleri ile birlikte Descartes, Montesquieu gibi düşünürler akla ve özgür düşüncelere atıflarda bulunmuşlardır. Bu dönemde burjuva halk devriminin tüm düşünsel alt yapısını oluşturmaya çalışan Diderot, Rousseau, Voltaire gibi yazarlarda modern dönem aydınlanmasının önünü açarak öncülük etmişlerdir. Devrim ile düşünce yapısı dünyada beklenmedik noktalara ulaşarak yeniçağ kapanmış ve yakınçağ başlamıştır.

Bir diğer önemli tarih ise 1968 öğrenci hareketleri bilindiği gibi birçok ülke bağlamında sadece gençlik olayları olmamıştır. Bir toplumsal uyanış olayı olarak yaşanmıştır. Dünya tarihinde kültürel yaşamı derinden etkileyen, dipten gelen ve dalga gibi gelişen olaylar silsilesine dönüşerek yeni açılımlara ivme kazandıran idealist ve hayalperestlerin dönemini oluşturmuştur. 1968 Mayıs olayları hem eğitim hem de toplumu büyük ölçüde dönüştürmek için dayanışma mücadelesi veren öğrencilerin ve işçilerin kalıcı imajını yaratmış, romantik bir başkaldırı felsefesi olgusuna dönüşmüştür.

Ve gerçek olan şu ki bir daha 68 yılı olmayacak; bizlerde olmak üzere yeni kuşaklara baktığımızda coşku ve duygu yönünden çok eksik kalıyoruz. 68 kuşağı yerleşik kurallara tabulara ve dogmalara karşı bir uluslararası isyancı hayalperest hareketin kurulmasına yol açarak kendi içlerinde bölünmüş ve farklı yollarla mücadelelerini sürdürmüş olsalar bile genel ortak paydaları her zaman proletaryayı, burjuvazinin prangalarından kurtarabilmek ve toplumun aydınlanmasını sağlayarak özgürleştirmek olmuştur.

47'lilerin coşkusu yeniyi ve söylenmeyi yakalamanın sezgisine dayanmıştır. Dönem içinde pek çok kuşak farklı koşullarda farklı biçimlerde ama aynı amaçların peşinde koşmuşlar büyük idealleri bağımsızlık demokrasi ve sosyalizm gerçek oluncaya kadar özgürce bu hareketi sürdürebilmek istemişlerdir fakat istediklerini elde edememişlerdir. Dünyada 68 kuşağı hareketleri sanatın her alanına politik dil ve biçimini yerleştirecek bir cesaret oluşturmuş ve dönem içerisinde sanatın her şekilde siyasetin içinde olduğunu ve uslu olmadığını, direnişçi ve devrimci gücünü göstermişlerdir. Bu çalışmada 1968 kuşağı romantizm çerçevesinde toplumsal, siyasi ve sanat değişimleri ile İtalyan, Fransız ve Türk sinemasının aralarındaki benzerliklerin ve farklılıkların öne çıkan mesajlarını, ortak söylemlerinin ortaya

konulması amaçlanmıştır. Özellikle ele alınan İtalyan yeni gerçekçilik, Fransız yeni dalgası ve Türk sinemasında ulusal sinema ve toplumsal gerçekçilik hareketleri benzer bir ideoloji üzerine kurulmuş ve anti-empyralist bir tavır takınmıştır. Bahsedilen sinema hareketleri çoğu benzer literatürlerden etkilenmiş ancak ana akım sinemanın kalıplarına karşı çıkmaları ve bunun yerine konulabilecek yeni sinema manifestoları yaratma yönünde teşvik edici olmuşlardır. Dünyada etkili olmuş üç önemli sinema hareketi de 60'lı ve 70'li yılların siyasal gerçeklerinin toplumsala nasıl yansıtacağını gösterilme yönünde önemli bir kapı açmıştır.

Anahtar Kelimeler: *68 Kuşağı, Gençlik Hareketleri, Toplumsal Değişim, Yeni Gerçekçilik, Yeni Dalga, Toplumsal Gerçekçilik*

**REFLECTION OF ITALIAN, FRENCH AND TURKISH CINEMA ON ART,
SOCIAL, ECONOMIC AND POLITICAL CHANGES IN THE 52ND
ANNIVERSARY OF 1968 GENERATION ROMANCE**

ABSTRACT

Revolutions and wars have always progressed by looking out for each other, born out of the contradictions of capitalism and from the same land. One of the two important histories that threatened the capitalist and socialist order in the world and became iconic are; the 1789 French Revolution and the 1968 Student Movement. The French revolution formed a huge philosophical and political dimension that shaped the world. The revolution enlightened society and changed the way of thinking and led to fundamental changes.

Along with thoughts of enlightenment, thinkers like Descartes and Montesquieu referred to reason and free thought. In this period, writers such as Diderot, Rousseau and Voltaire tried to form the entire intellectual infrastructure of the bourgeois people's revolution they pioneered by paving the way for modern period enlightenment. With the revolution, the thinking structure reached unexpected points in the world and the new age was closed and the modern era started.

Deeply affecting cultural life in world history, it has formed the period of idealists and dreamers who have accelerated new expansions by turning into a series of events coming from the bottom and developing like waves. The May 1968 events created the permanent image of students and workers struggling for solidarity to transform both education and society to a large extent, has become a phenomenon of romantic rebellion philosophy.

And the truth is, there won't be any more 68 years; when we look at new generations, including us, we are very lacking in terms of enthusiasm and emotion. Even if they are divided within themselves and continue to struggle in different ways, leading to the establishment of an international rebel dreamer movement against established rules, taboos and dogmas, the generic common denominator is always the proletariat, the liberation of the bourgeoisie by ensuring the enlightenment of society.

The enthusiasm of the 47s was based on the intuition of capturing the new and the unspoken. During the period, many generations have pursued the same goals in different forms in different conditions, their great ideals wanted to be able to freely pursue this movement until independence democracy and socialism came true, but they did not get what they wanted. 68 generations' movements around the world have created a courage to place political language and form in every field of art and during

the period they showed that art was in politics in every way and showed its resistance and revolutionary power. In this study, 1968 generation within the framework of romance, social, political and art changes it is aimed to reveal the prominent messages and common discourses of the similarities and differences between Italian, French and Turkish cinema. In particular, the Italian New Realism, French New Wave and Social Realism movements in Turkish Cinema were based on a similar ideology and adopted an anti-imperialist attitude. Many of these cinema movements have been influenced by similar literature, but have been encouraging them to challenge the patterns of mainstream cinema and to create new cinema manifestations that can be replaced. The three important cinema movements in the world have opened an important door to show how the political realities of the 60s and 70s will be reflected to the society.

Keywords: *68 Generation, Youth Movements, Social Change, New Realism, New Wave, Social Realism*

“Başkaldıran İnsan”, başkaldırının kendisidir.

Albert Camus

(Albert Camus'nun “Başkaldıran İnsan” adlı romanından)

1. GİRİŞ

1968 gençlik mücadeleleri dünya tarihinde, toplumsal olaylardan, kültürel olaylara kadar çok geniş bir yelpaze içerisinde yer almaktadır. 1968 kuşağı ve gençlik hareketleri yıllar boyunca büyük tartışmalara yol açmıştır. 1960'lardan itibaren ABD'de insan hakları ve ayrımcı politikalar için mücadeleler verilmiştir. Özellikle Fransa'da Mayıs isyanı, günlük yaşamın bir dönüşümü haline gelmiş bu süreçte diğer Avrupa ülkelerinde etkin hale dönüşerek eylemlerin artmasına ve dünyanın birçok bölgesine yayılmasına sebep olmuştur. Siyasi değişimler tüm dünyayı etkilerken Türkiye'de tüm yaşananlardan etkilenmiştir. Bunların bazıları büyük değişikliklere yol açmasa da siyasi ve kültürel anlamda yaşamı değiştirmiş yeni açılımlar kazandırmıştır.

Yapılan bu çalışmada, 1960'lar itibariyle kültür ve sanat devriminin hayatın ne kadar önemli bir yerinde olduğunu işaret ederken, Mayıs 68 öğrenci hareketlerinin farklı boyutlarını ortaya koyarak İtalya, Fransa ve Türkiye'deki sinema hareketlerinin karşılaştırılmalı olarak toplumlara yansımaları incelenmiştir. 1968 kuşağı dünyada sorgulayan eleştiren ve değiştirmek isteyen bir kuşakların başlangıcı olmuştur. 1968 yılı her şeyden öte dünya gençliğinin birlikte yarattığı özgürlükçü bir heyecanın parçası haline gelmiştir. Ancak bütün var olanlara rağmen 68 kuşağının romantik ve duygusal yönünün ağırlıklı olması gençliğin ayaklarının altında kaygan bir zemin oluşturmuştur. Hayal kırıklıkları, hüsrana ve başarıyı elde etmedeki kufayetsizlik çoğu zaman kişilerin gündemini oluşturmuştur. 1968 öğrenci hareketleri özellikle küçük burjuva sınıfında etkili olmuş ve yaşamın içinde hızlıca her şeyin değişmesini sağlamıştır. Toplum içerisinde devrim kaygıları oluşsa da ‘Üçüncü Dünyacılık’ ve ‘Antifaşizm’ hareketi için güçlü bir etken oluşturmuştur. Tüm yaşanan hareketler romantik bir vizyona sahip olmasına rağmen özellikle Fransa'daki Mayıs 1968

hareketleri büyük bir devrim niteliği taşımıştır. 68 kuşağı dünyayı, demokrasiyi, özgürlüğü ve insan haklarını sorgulayan sosyal açılımların içinde her zaman yer alan bir kesimi oluşturmuş, bu romantik devrimciler düşle gerçeklik arasındaki duvarları yıkarak, tüm dünyayı romantikleştirmek istemişlerdir. O döneme şahitlik etmiş kişilerle yapmış olduğum röportajlardan edindiğim bilgilere göre toplumsal mücadeleler verilirken de en fazla gençlik olaylara duyarlılık göstermiştir. Paris Sorbonne Üniversitesi işgali, Roma La Sapienza Üniversitesi'ndeki Valle Giulia çatışması, Sovyet tanklarının Prag şehrine girmesi, ırkçı söylemler, Vietnam Savaşı, Malcom X, Martin Luther King'nin öldürülmeleri ve Türkiye'deki öğrenci hareketleri çok sancılı geçerek dönem içerisinde şiddetin daha da artmasına neden olmuştur. O yıl dünyanın dört bir yanındaki milyonlarca genç, meydanlara hep birlikte akarak 20. yüzyılın en büyük ayaklanmasına neden olmuştur. Dünya meydanlarda ve sokaklarda şiddetle tanışmış, üniversitelerin boykotlarına ve işgallerine tanıklık edilmiştir. 1968 yılında devrim ateşi yanmış ve insanlık tarihine damga vurmuştur.

2. DÜNYA'DA 1968 KUŞAĞINI VE GENÇLİK HAREKETLERİNİ ETKİLEYEN AKIMLAR

2.1. Klasisizm (Kuralcılık)

Klasisizm; hak, özgürlükler ve bireyselliği hiçbir zaman ön planda tutmamıştır. Tam tersi klasisizm temeline inildiğinde akıl ve sağduğu ön planda olmuştur. 17. yüzyılda Fransa'daki iç karışıklıkların sona ermesi ile kilisenin ve derebeyliklerin sarayın himayesi altına girmesi sonucu monarşiyi güçlendiren bir edebiyat akımıdır. Tarihsel yaklaşımı ve estetik tutumu ile Antik Yunan, Roma sanatından doğmuştur. 1660 ekolü olarak bilinen klasisizm; idealizm, akılcılık, açıklık ve soyluluk temeline dayanmaktadır. Edebiyatın yanı sıra klasisizm siyasi alanda da güçlü bir akım haline gelerek, aklın üstünlüğü kabul edilen bu akımda edebiyat ve dilin kuralları saptanarak 1634'te Fransız Akademisi kurulmuştur.

“Klasisizm sırasıyla önce saray aristokrasisi, sonra ise orta sınıf kesimi tarafından benimsenip, en sonunda devrimci burjuvaların sanat üslubunu temsil etmeye başlamış olmasıdır. Klasisizmin, tutuculuğa yatkın ve otorite sahiplerinin ideolojilerini temsil etmeye elverişli bir akım olmasına karşın, aristokrasinin dünya görüşü, asıl ifadesini, gerçeklere bağlı ve sade bir sanat olan klasisizmden çok, baroğun coşkunluğu ve duyumsallığında bulmuştur. Klasisizm 'de yazar olayları anlatırken gizler, kendi duygularını, zaaflarını, tutkularını, sırlarını söylemekten kaçınır. Ona göre eser yazarın iç dökme yeri değildir. Toplumu değil, bireyi eğitmeyi amaçlamıştır (Hauser 1984, s.123).”

2.2. Romantizm (Coşumculuk)

Romantizm akımı başta İngiltere olmak üzere Avrupa'nın birçok yerinde etkili olmuştur. Yaşam tarzı ve düşünce biçimi hayata bambaşka anlamlar kazandırmıştır. Romantizm akımının geliştiği dönem içerisinde feodalizm yavaşça biterken kapitalist sistem oluşmuştur. Tüm dünyada etkisini gösteren romantizm akımı ve bu yeni yaşam

biçimi en çok sanat çevresi etkilemiştir. Neoklasisizm düşünce kalıplarına karşı romantizm akımı ve yaşamı benimsenmiştir. Dönemin yazarları, şairleri, ressamaları eserler ürettikçe akıma karşı ilgide büyümüştür. Romantizm akımı edebiyat, sanat, müzik ve mimari alanlarında etkili olmuş, birçok eser bu etki alanında yer bulmuştur. Bu akım ile beraber fotoğrafın icat edilmesi teknolojik gelişmelere de yol açmış ve romantizm akımı ile anılan fotoğraf bir sanat dalı haline gelmiştir.

“Romantikten esinlenen akımlardan ilki, Berlin’e göre ‘varoluşçuluk’tur. İnsanın aydınlanma sürecinde bulgulayamayan iç selliğini ve öznelliğini öne çıkaran romantik, Berlin’in değerlendirmesi uyarınca, ilkin Fransa’da ‘varoluşçuluk’ akımının öncülü olmuştur. Bazı değerleri büyük ve köklü bir dönüşüme uğratan romantik, bu özelliği nedeniyle, varoluşçuluğa ortam hazırlamıştır (Kula 2010, s.50).”

Romantizm akımı coşkulu klasik öğretilerden farklı olarak daha melankolik ve hayalperestliği vurgulamıştır. O dönem içerisinde birçok düşünür fikir çatışmaları içerisinde girmiş; hak, adalet ve özgürlük gibi halkı ilgilendiren konuları ön plana çıkarmıştır. Bu çatışmalar sonucunda 1789’da gerçekleşen Fransız İhtilali ile birlikte derebeylik çökmüş ve yerine burjuva sınıfı doğmuştur. Duygusal, idealist düşüncelerin aktarılmasını amaçlayan romantizm akımı kabuk değiştirerek özgürlükten yana bir felsefeyi savunmuştur.

Romantizm 18. yüzyıldan itibaren klasisizm eski temellerini sarsarak güçlü bir tartışma konusu olmuştur. Tüm dünyada da düşünce yapısı ile toplumlarda sanat ve siyasi değişikliklerde etkili bir rol oynamıştır.

“Romantizm doğası gereği aşkı, coşkuyu ve diğer tutkulu duyguları çağrıştırmaktadır. Romantizm, 18. yüzyılın maddi yönü ağır basan birikiminin karşısına; aklın karşısına şevki/coşkuyu koymak; ortak aklın/sağduyunun karşısına imge ve algıyı çıkarmaktır. Victor Hugo’ya göre romantizm, ‘Edebiyatta özgürleşmedir. Kurallardan sıyrılmaktır.’ Zira romantizm bir yüzü tabiata dönük ve sadelikten yanayken, öbür yüzü gerçeğe, mevcut olanın kaderine talip olmaktadır. Yer yer tepkisel, çoğu zaman hüznünlü türlü özlemler duyan, ancak diğer yandan geleceği arzulayan romantik düşünce, sadece melankolik duyguları değil; fethedici bir dinamizmi de ortaya çıkarabilen güçlü bir etkiye sahiptir ve bunu kozmopolit, milliyetçi, ütopyacı, devrimci, karşı devrimci, saldırgan ya da savunmacı suretlere bürünerek ortaya koyabilmektedir (Aksakal 2015, s.17).”

Klasisizme karşı doğan romantizm akımı her şeyin zıtlıklarla dolu olduğuna inanmıştır. Romantikler tarih boyunca iç çatışmalarını ve duygularını ön plana koyarak davranışlarına yansıtmışlardır. İnsanoğlunun yaşamı değıştikçe ben (ego) ile düşünme yetisi, geçmişin ve bugünün arasındaki sürtüşmeleri şiddetlendirmiştir.

Klasik edebiyatta önemli unsurlar sağduyu ve akıl yürütmektir. Romantizmde ise duygu ön plandadır ve duygunun yanı sıra hayal edip düş kurmak önemli bir unsur olmuştur.

“18. yüzyıl akla tapma çağıdır. Buna karşı koyma hali, duygu ve düş gücünü öne çıkarıvermiştir. Mickiewicz ‘Bir yüreğın olsun ve bak o yüreğının derinliklerine.’ diye akılcılara seslenirken, dehayı akılda değil yürekte aramanın gerektiğini haykırmıştır. Duygu kùltü, santimantal¹ dönemin bir devamıdır. Ancak santimantalizmde daha kırılgan, daha edilgen bir kabukla çevriliyken, romantizmde birden etkin, güçlü bir havaya bürünmüştür. Santimantalizmdeki o yarı hüznü, yarı keyifli ‘tatlı melankolik’ hali gitmiş, sınırsız coşkulu, dinamik bir şekilde girmiştir (Taluy Yüce 2002, s. 93).”

“Klasik şiirde ise; gün ışığında yazılmış gibi her olayın apaçık ortada olmasını öngördüğü ölçüde, romantik şiir de ay ışığı altında, sisler içinde olagelen öyküleri yansıtmıştır. Bu durum kimi zaman olağanüstü, hatta hastalıklı ruh durumlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gerçekte, ortaya çıkan insanın bilinçaltından başka bir şey değildir. Bilinçaltı, uzun çabalardan sonra bulunmuş bir gömü gibidir adeta. İnsan bilinçaltını keşfetmiştir. Romantizmde doğa ötesi, ruhsal olaylar ve din önemlidir. Var olan gerçeklerden hoşnut olmama hali, sanatçıda kötümserliğe neden oluyordu. Ama bu kötümserlik inançla yıkılmaya, yok edilmeye çalışılmıştır. Beklenmedik değışimlerin Tanrı’nın iradesi olduğu düşüncesi ile bireylerin, toplumsal sınıfların hatta ulusların Tanrı tarafından çeşitli olaylar için seçilmiş olduğu düşüncesi romantizmde bulunmaktadır (Taluy Yüce 2002, s. 94).”

Bütün romantikler sürekli olarak düşe başvurmuştur. Hugo’da olduğu gibi, duygu yüklü imgelerin yükselişidir. İnsanoğlu her zaman iki farklı dünyanın hissiyatı içinde olmuştur. Bunlar; insanın iç ve dış dünyasıdır. Cumhuriyetin kurulması için baskıcı monarşi anlayışı yok olmuş ve kiliselerin zorbalıkları bitmiştir. Romantizm akımı batı

---

¹ Santimantal: İçli, Duygulu.

dünyasında sosyal bir akımı başlatan en büyük etken ve dönüm noktasını olmuştur. Toplumlar aydınlanmış düşünce biçimleri değişerek köklü değişikliklere gidilmiştir. Bununla beraber Descartes aklın ve özgürlüğün, Montesquieu halkın yönetimde vekiller aracılığıyla temsil edebileceğini düşünmüş J.J Rousseau'da toplumda her bireyin eşit haklara sahip olduğunu savunmuştur.

Romantizm akımı Fransız Devrimi için bir ateşleyici güç oluşturmuştur. Bireycilik ve başkaldırılarda ortak hava yaratmıştır. Bununla birlikte, Blanchot'nun da dediği gibi, 'Romantikler, devrimci hatiplerden üslup dersi almaya gitmediler; devrimin kendisinden, birer açıklama olan olaylarla açıklanan bu tarih yaratan dilden öğrendiler öğreneceklerini.'

Avrupa'da 1789'dan 1815'e kadar büyük savaşlar yaşanmış ve mücadeleler verilmiştir. Özellikle Fransa; topluma zulüm eden tutucu güçlere karşı savaş açarak kendisine destek olacak müttefikler aramıştır. Aydınlanma çağı ile birlikte tüm gözler özgürlük adına Fransa'ya çevrilmiştir.

Dönemin romantik yazarlarının çoğu, halkın yoksulluklarından, ezilen ulusların acılarından etkilenen bir insancılık yönünde evrim göstermiştir. Victor Hugo'nun 'Sefiller', Eugene Sue'nin 'Paris'in Gizleri' ve Honore de Balzac'ın 'Vadideki Zambak' romanları romantizm akımı bağlamındaki önemli örneklerdir.

2.3. Hümanizm (İnsancılık)

"Hümanizm, bir ideolojik akım olarak 14. yüzyılda İtalya'da anti-feodal savaşlarla birlikte doğan, insanoğlunu evrende değerli sayarak yüceltme amacını gütmüş bir düşünce biçimidir. Hümanizm terimi (Latince humanitas- sözcüğünden hümanizm) daha 15. ve 16. yüzyıllarda yaygınlaşmış bir terimdir. Kölelik döneminde ve daha sonra da feodal toplumda, emekçi insanların bilincinde, hümanizmin ilk belirtilerini bulabiliriz. O dönemi; halk türkülerinde, şiirlerinde, değerli edebi yapıtlarda, emekçi insanların kişiliğine duyulan saygınlığı, insanlar arasında eşitlik ve kardeşlik ilişkilerini dile getiren hümanist ideallere kolayca rastlayabiliriz. Mutlu, özgürce ve insana yaraşır bir yaşamı gerçekleştirme isteği sınıfsal baskı ve sömürünün bulunduğu bütün çağlarda var olmuştur. Gerek emekçi insanın gaddarca sömürüye ve sınıfsal baskıya karşı verdiği mücadelede karşılaştığı güçlükler, gerekse emekçi kitlelerinin

belirli dönemlerdeki güçsüzlüğü, dinlerin ortaya çıkıp yayılmasına yol açan en önemli toplumsal nedenler olmuştur (Popov 1979, s.6).”

Hümanistler insanın içinde iyilik yattığına inanmışlardır. Hümanistlerin insanın özündeki bu iyiliğin Hristiyanlık prensiplerinden gelmediğine de inanmışlardır.

Bu sebeple “Hristiyanlık öncesi ahlak felsefesi olan ‘Stoa ve Epikurus’ felsefesini yaymaya başladılar. Luther ve Calvin’in suçlamalarına rağmen Pilinius’un, Çiçero’nun, Aristoteles’in eserleri, hümanistleri Tanrı’nın inayet ve takdirine, mucizelere ve ruhun ölmezliğine olan inancı yıkmaya kadar götürmüştür (Kadioğlu 2011, s.159).”

Marksizm felsefesine göre hümanistlik olgusunun en önemli simgesi sosyalizmdir. Hümanizm toplum içerisindeki yaşanan ilişkiler ve komünist düşünceleri savunan insan ilişkilerini yaratmak zorundadır.

“Toplumsal duygu olmadan, sömürücü düzenin eşitsizliklerini, adaletsizliklerini sezinlemeden, ahlaksal, manevi bir tepki göstermeden hiçbir devrimci hareket; toplumsal duygu ne denli güçlü olursa olsun, aklın, devrimci bilimin ışığı olmadan kördür, sağırdır (Popov 1979, s.46).”

Öyle ki devrimci demokratik hümanizm, ezilen hor görülen insanları, sömürülen kitleleri, emekçi insanlarını büyük bir tutkuyla sevmeleri, Marx ve Engels’i işçi sınıfının konumuna getirmiş ve onları, uluslararası proletaryanın kuramcıları ve devrimci hareketin liderleri yapmıştır. Devrimci demokratik hümanizm, burjuva devrimini sonuçlandırmaya ve feodal kölelik zincirlerinden kurtulmaya kararlı geniş emekçi kitlelerinin ideolojisiyle bağlılık içindedir. Marx, devrim için sömürülen işçi sınıfının gerekliliğinden bahsetmiştir. Ona göre devrim gelişmiş kapitalist ülkelerde olacaktır. Fakat sanayileşmemiş bir ülke olan Rusya’da gerçekleşmiştir. Bu durumu Lenin, parti içerisinde işçilere rol vererek çözmeye çalışmıştır.

Uzak Doğu toplumlarına özgü Marksizm olan ‘Maoizm’ hareketleri araştırıldığında en aktif olanları Güneydoğu Asya’daki hareketlerdir. Bu hareketler Asya’nın farklı ülkelerinde silahlı mücadele vererek Nepal’in iktidarını ele geçirmişlerdir. Çin’de ise nüfusun büyük bir bölümü köylüdür ancak belli büyük kentlerde işçi sınıfı yer almaktadır. Maoizm köylü sınıfı gücüne dayanmış olan işçi sınıfının ideolojik öncülüğünde kültür devrimini savunmuştur. Mao’da Marksizm’i tarihsel çözümleme

yöntemini yeniden ele almış ve körü körüne inanmayarak sanayi ile tarımı buluşturarak Sovyet Marksizm modelini eleştirmiştir.

“Tarihte, özellikle proletaryanın devrimci eylemlerinde, ahlaksal etmenin de önemi büyüktür. Ahlaksal temel olmadan, insanın, atılganlık, özverili, dayanıklılık, sertlik gibi önde gelen manevi nitelikleri olmadan devrimler yapılamazdı (Popov 1979, s.13).”

2.4. Egzistansiyalizm (Varoluşçuluk)

19. yüzyılın ortalarında doğan varoluşçuluğun ilk filozofu Soren Kierkegaard'dır. İnsanın iradesini ve bilincini vurgulayan bir düşünce okuludur. İngiliz düşünür Isaiah Berlin'e göre romantizm akımından esinlenen bir diğer akım ise, 'Varoluşçuluk' tur.

“Kant ve Fichte açısından, bir 'istenç (irade)' taşıyan insan özgür olabilir. Denetlenebilir olan dürtüler, denetlenmesi olanaksız olan sonuçlardan daha önemlidir. Özgür ve özerk olmak, 'büyük bir erdemdir'. Varoluşçuların 'sahicilik'; romantiklerinse 'içtenlik' dedikleri şey, bu büyük erdemdir. Dünyada dayanılacak hiçbir şey olmadığı düşüncesi, özü gereği, romantik bir öğretilerdir. Sartre'ın kişiliğinde somutlaşan varoluşçuluk, 'evrenin metafizik bir yapısı olduğu düşüncesini' yadsır (Kula 2010, s.50).”

“İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaygınlaşan varoluşçuluk; kapitalist ekonominin 1930'da yaşadığı büyük bunalım, hemen ardından gelen faşizm ve nasyonal sosyalizmin egemenliği ve İkinci Dünya Savaşı dönemin insanını içinden çıkılması güç bir duruma sokmuştur. Varoluşçu düşünce böylesi bir ortam içinde siyasi ve ekonomik çaresizliğe düşmüş aydınların feryadıdır. 20. yüzyılın insanı gelişen teknolojiler, ekonomik ve siyasi sistemler sonucunda ortaya çıkan toplumsal yapıda kendini bir dehliz içinde hissetmiştir. Sözü edilen dönemin insanı, kendi kurtuluşunu ararken yaşadığı bunalımlı dönemden beslenen duyguları ve düşünceleri de değerlendirmeye yönelmiştir. Descartes'ın (1596-1650) ünlü önermesi 'Düşünüyorum öyleyse varım.', İkinci Dünya Savaşı'nın bunalımları içinde yaşayan insanlar için değişmesi gereken bir şey olmuştur. Dönemin insanı için 'Yaşıyorsam varım.' önermesi önemli olmuştur. Bütün bu olumsuzluklardan sonra yaşamak ve 'var olmak' önemli bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılda da yaşamın ve yaşamı anlamaya yönelik düşüncelerin belirleyici noktasında insanı görürüz. Varoluşçu düşüncenin

temelinde de insan yer alır. Sartre'a göre insan özgürdür ve insan demek özgürlük demektir (Kılıç 2008, s.166).”

Jean-Paul Sartre'da Marksizm düşüncelerinden çok etkilenecek varoluşçu felsefesini Marksizm'e göre soyut ve mekanik bir şekilde şekillendirmiştir. Varoluşçuluk felsefe anlayışına göre birey kendi kararlarını yine kendisi olarak vermelidir. Bu durumda verilen kararlar ile bireyler hümanist bir konumda yer alacaktır.

2.5. Bireycilik (İndividualizm)

Bireycilik; bireyin tüm haklarını toplumda var olan haklardan üstün görerek, bireyi değerli kılmıştır. Tüm toplumlarda bireyi her şeyin üstünde tutan bir felsefe anlayışını benimsemiştir.

“Rönesans döneminde toplumsal ve siyasal hayata egemen olan kilisenin toplumcu eğilime tepki olarak bireycilik, bireyi toplumun önüne geçiren ve yerleşik dini gelenekselci değer yargılarına meydan okuyan bir hareket halinde gelişmiştir. Düşünce özgürlüğünü savunan İngiliz filozof John Locke bireyin her türlü otoriten kurtularak özgür olmasını ve kendi hayatını kendisinin kurması gerektiğini savunmuştur (Akarsu 1998, s.39).”

Fransız Devrimi sonrasında insan hakları bildirisi yayınlanmış ve burada birey olgusu ön plana çıkarılarak doğuştan kazanılan bir hak olduğu savunulmuştur. Bireycilikte ‘biz’ değil ‘ben’ kavramı çok önemlidir. Her bireyin değişmesi toplumsal değişime yol açmaktadır. Bireycilik, Fransız Devrimi'ne ve aydınlanma düşüncelerine karşı tepki olarak Avrupa'da yayılmış bir düşüncedir.

“19. yüzyılın ilk yıllarında tutucu görüş bireyin hak ve çıkarları için akla başvurmayı suçlayıp mahkûm ederken uyuşum içindeydi. Burke'ün dediği gibi ‘Bireyler gölge gibi gelip geçicidir; ama ulus sabit ve kalıcıdır.’ Devrim, bu anlamda ulusun kalıcılığını tehlikeye sokan bireyi göklere çıkararak ve onu toplumsal olmayan, uygar olmayan, birbiriyle bağlantısı olmayan bir temel ilkeler kaosu içinde çözüdüren düşüncelerin kanıtıdır (Lukes 1995, s.9).”

“Louis Dumont halkın büyük çoğunluğunun, ait oldukları ailenin, kastın ve dinin kısıtlayıcı özelliklerini benimseyip kabul ettiğini betimler ve dolayısıyla ‘dünya üzerindeki bireyler’ olarak görülmeleri gerektiğini söyler. Fakat Hristiyanlık, yeni bir

toplumsal biçim yaratmıştır. Mesih'e inananların kardeşliği; güya bu toplum, tüm müminlerin eşit olmasını temel alıyordu. Aziz Pavius, doğru Hristiyan müminin nasıl olması gerektiği hakkında şunu yazmıştır: 'Artık ne Yahudi, ne Grek, ne köle, ne özgür, ne erkek ne dişi ayrımı vardır. Hepiniz Mesih İsa'da birsiniz.' (Watt 2014, s.296)."

"Yurttaş yaşamında ortaçağ kilisesinin egemenliğini daha sonra Calvin devam ettirmiştir. Ona göre, Tanrı'nın kadiri mutlaklığı karşısında insanoğlu tamamen güçsüzdür; insan ancak ilahi lütufla hayatta kalabilir diyordu. Böylece, Troeltsch ve Weber'in 'bu dünyanın çileciliği' dedikleri öğretisi doğmuştur. Kısacası, Dumont'a göre, bireyciliğin kurumsallaşması, Hristiyan bir temelde başlamış, seküler topluma dair genel fikirden gelişmiştir; seküler toplum, tüm müminlerin meydana getirdiği ruhani bir birlik olduğu iddiasını taşır ve bu birlikte her birey, ahlaki bakımdan özerk bir birimdir. Bu toplumun, tarihi ve coğrafi sınırlara sahiptir; Hindistan'da ya da Çin'de böyle bir topluma rastlanamaz. Batı dünyasına özgü bir öngörüdür; Hristiyanlıkla başlamıştır ve Calvin'in reformuyla gelişmiştir (Watt 2014, s.297)."

Bireycilik, düşüncesinin özünde insanı köleleştirdiğini düşünür. Bireyciliğe göre dünya sadece benlik olgusunu savunurken toplumculuk 'Ben'i inkâr ederken bireycilik ise 'Biz'i inkâr etmiştir.

Dünyadaki düşünce akımlarının doğması sonucunda siyasi ve sosyal olaylar toplumları bir şekilde etkilemiştir. Bugün artık birçoğunun destekçisi kalmasa da etkileşimlenerek başka akımların çıkış noktası olmuştur. Özellikle Fransız İhtilali Avrupa'da ulusalcılığı ön plana çıkarmış ve ihtilalin yarattığı boşluk hissi de önemli akımlara özellikle romantizm akımının doğmasına neden olmuştur. Toplumlar zamanla direnci, ölümden korkmamayı, insanın kendi değerleri için mücadelesinin kaçınılmazlığını dünyaya miras bırakmışlardır. 68 kuşağı Prometheusları'da bu değerlerle aklın gerçekçiliğine karşı bireyselliği, özgürlüklerine düşkün şekilde verdikleri mücadele ile yaşamlarının bir merkezine koymuşlardır.

3. AVRUPA'NIN ROMANTİK PROMETHEUS'LARI VE 1968 KUŞAĞI HAREKETLERİ

“İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Soğuk Savaş dönemi ile birlikte dünya iki kutuplu bir hal almış ve bu iki kutuplu dünya Sovyetler Birliği’nin yıkılmasına kadar devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem, Batı’da nüfusun hızla büyüdüğü, ekonomik olarak üretimin arttığı ve de refah devletleri tarafından şekillenen bir dönemi temsil etmiştir. Bu süreç 1974 petrol krizine kadar devam etmiş ve ardından neo liberal süreç başlamıştır (Lüküslü 2015, s.17).”

“1968, dünyayı sarsan olaylarla dolu mucizeler yılı olarak anılmıştır. Yaşanılan olayların odağında, savaş sonrası dünyaya gelmiş olan insanlar vardır. Savaş sonrasında şiddetli bir isyan fırtınasının çıkacağına ilk işaretleri daha 1950’lerin ortasında alınmaya başlamıştır. Eli eldivenli, başında şık bir şapka saçının teli oynamayan ölçülü kadın imajına karşı, Roger Vadim’in, Brigitte Bardot’nun şahsında yarattığı; saçlarını savurarak, çıplak ayak dolaşan, canı istediği zaman soyunmakta hiçbir beis görmeyen ‘özgür kadın’ imajı, kolayca anlaşılabilirdiği gibi tam da bu dönemde bir şok ve skandala yol açmıştır. Gençlik Elvis Presley adlı kamyon şoförünün gitarıyla ‘sallanıp yuvarlanıyor’, James Dean’de o sıralarda henüz nedeni pek anlaşılmayan ‘öfkeli gençliğin ilk simgesi haline dönüşmüştür.’ ‘Cehennem başka insanların varlığıdır.’ diyen ünlü filozof-yazar Jean Paul Sartre’da bunalım edebiyatı ve bir süre sonra egemen sınıfların başını epey ağrıtabilecek olan izmlerin en zararsızlarından olan ‘Egzistansiyalizm’, yani ‘Varoluşçuluk’ dört bir yana yayılmıştı (Tempo Dergisi 1998, s.6).”

1968’de yirmili yaşlarında olan işçiler, öğrenciler, emekçiler, kadınlar, erkekler kendine özgü niteliklere sahip bir kuşak oluşturmuştur. Hepsi aynı veya birbirine yakın tür müziği dinleyen, benzer filmlerden ve sinema ustalarından etkilenen, giyim, kuşamları birbirine benzeyen bir yaşamı benimsemişlerdir.

“Yaşamın anlamı, cinsellik, din, aile, her kurum, her değer sorgulanıyor, her şey masaya yatırılıyor tartışılmıştır. Özgünlük kendin olmak, marjinalite yükselen değerler olmuştur. Tanrıların bir tekmeyle yokuş aşağı yuvarladığı koca kayayı bıkmadan, usanmadan iteleyerek, tekrar tekrar tepeye çıkararak ‘Sisyphos’ ile Tanrılar katından ateşi çalıp insana veren bu yüzden cezalandırılıp korkunç acılar çeken ‘Prometheus’, başkaldıran, sınırları zorlayan, arayış içindeki insanın simgesi olmuştur (Tempo Dergisi 1998, s.6).”

3.1. 1968 Öğrenci Hareketleri ve Sosyal Mücadele Tarihi

1968 romantik devrim hareketlerini yazmadan önce izlemiş olduğum BBC’nin yapımcılığını üstlendiği Auschwitz: ‘Naziler ve Son Çözüm’ adlı belgeselden bahsetmek istiyorum. 1939’dan başlayarak 1945’e kadar süren ve birçok milletin de yer aldığı tarihin en büyük soykırımının yapılmış olduğu Almanya Buchenwald Nazi kampında geçmektedir. Kampın ortasında bulunan meşe ağacı, Goethe’nin meşe ağacıdır. Gençken altında oturup insanlığın en önemli eserlerinden birini yazdığı o meşe ağacı; hümanizmin haysiyetin, kültürün ve iyiliğin cisim bulmuş halidir. Bu ağaç insanlığa karşı tüm zamanların en büyük suçlarının işlendiği yerin ortasında bulunması da aslında kaderin bir cilvesidir.

1968 toplumsal mücadele olaylarının önemli olmasının en büyük nedeni; 1960’lı yıllardan başlayarak 1970’li yılların ortasına kadar süre gelen kapitalizmin sömürsü altında olan işçi sınıfı, öğrenci gençliği, zencilerin, kadınların eşcinsellerin ve toplumun dışına atılmış her kesimin ayaklanmasına zemin hazırlamış olmasıdır.

Fransa’daki Mayıs 1968 olayları dışında sembolik önem taşıyan diğer iki olayı ise, ABD, Vietnam Savaşı için yapılan karşıtı gösteriler ile Prag Baharıdır. İlki olan ABD’nin emperyalist baskılarına karşı kahramanca bağımsızlık savaşı veren Vietnam halkının devrimidir. Diğeri ise Prag Baharı Alexendar Dubçek yönetiminde bulunan Çekoslovakya’nın Sovyet rejiminden uzaklaştırarak demokratik bir rejime ilerlemeye çabalamasıdır. Bürokrasinin toplumlar üzerinde baskısına karşı isyanda, Prag Baharı önemli bir unsurdur.

Fransa’da Mayıs 1968’deki olaylar zincirinin gelişmesi bu tarihteki devasa boyutlara ulaşmaya kadar; dünyada öğrenci hareketleri, özellikle ABD ve Almanya’da Fransa’dakinden çok daha geniş çaplı ve güçlü olmuştur. ABD’de öğrenci eylemleri

küresel bir boyuta ulaşmış ve ilk hareketler Kuzey Kaliforniya'daki Berkeley Üniversitesi'nde gerçekleşmiştir. Olaylar hızlıca yayılmış; ABD'de Pentagon kuşatılırken, aynı anda Fransa'da Sorbonne Üniversitesi işgali olmuştur. 1968 olaylarında öğrencileri harekete geçiren en büyük nedenlerinden biri ise Martin Lutker King'in öldürülmesidir. Irkçı söylemler ve Vietnam Savaşı fitili ateşlerken Küba devrimcisi Ernesto Che Guevara'nın 1967'de Bolivya ordusu tarafından öldürülmesi olayları daha da büyümesine sebep olmuştur.

“Bu siyasi karşıt durumları hızlıca Fransa'da Nanterre Üniversitesi'nde Daniel Cohn Bendit önderliğinde başlayan gösteriler, patlamalar halinde gelişerek 22 Mart günü Vietnam Savaşı'na karşı düzenlenen gösteride çatışma çıkmış, bazı öğrenciler idare binasını işgal etmişlerdir. Yönetim buna Nanterre'i kapatıp dersleri erteleyerek cevap vermiştir. Bunun üzerine öğrenciler ertesi gün Sorbonne Üniversitesi'nde buluşmuş, Ancak polis rektörün isteği üzerine, göz yaşartıcı bomba kullanarak ortamı boşaltmışlardır. Ardından Quartier Latin'de öğrencilerle polis arasında şiddetli çatışmalar olarak 100 kişi yaralanmıştır. 596 kişi gözaltına alınmış, Sonunda olaylar General De Gaulle yönetimini sarsacak düzeye gelmiştir (Tempo Dergisi 1998, s.12).”

Mayıs 68'in yaratıcıları, aktörleri arasında öğrenciler, işçiler, emekçiler ve sendikacılar hep ilk sırada anılmıştır. Şirketlerde çalışan kadınların işverenler tarafından uygulanan baskılar ve tacizlerde döneme damga vurmuştur.

Mayıs 68'in sloganları çok çarpıcıdır. Dönemi yansıtan sloganlara bakıldığında en önemli söylemler ise ifade özgürlüğüne yönelik onlarlar olmuştur. Örneğin; ‘yasaklamak yasaktır!’ Sloganında, yasaklamanın hiçbir meseleyi çözemediği, yasaklamanın hiçbir somut sonuç getirmediğini vurgulanmak istenmiştir. İlginç olan öğrencilerden önce ünlü komedyen Jean Yanne tarafından ilk bu sloganın kullanılmasıdır. Tabii ki öğrencilerle birlikte bu slogan farklı bir anlama dönüşmüştür. Mayıs 68'de yaşananlar bireysel özgürlüğe yakılan bir türkü haline gelmiş dünyada ve özellikle Fransa'da büyük ses getirmiştir.

3.2. 1968 Amerika'da Hippi Oluşumları ve Öğrenci Hareketleri

ABD'de 68 olayları Vietnam Savaşı ile özdeşleştirilir. Vietnam Savaşı yanı sıra, güçlü zenci hareketi ve başlayan devrimci gençlik hareketleri 68'li yıllarda ABD'ye ilginç renkler kazandırmıştır.

1965'in başında ABD kuzeye bomba yağdırıp, güneye de askeri birlikler çıkartarak Vietnam Savaşı'nı tırmandırmıştır. Başkan Johnson, Amerikan askerinin Güney Vietnam'a gönderileceğini açıklamıştır. Batı'daki hareketin motifi olacak bir öğrenci kuşağı kendi kolektif varlığının bilincine varacağı bir savaş başlatmıştır. ABD'nin verdiği bu karar Batı'nın değerlerine aykırı olmuş, öğrenci gruplarının bu eylem isteği 1968'e ve ötesine kadar gitmiştir. Vietnam Savaşı'na karşı yürütülen öğrenci hareketi 1950'li yıllardan beri Amerikan yaşamındaki uzlaşmanın parçalanmasına neden olmuştur. Öğrenciler orduya katılmayı reddetmiş ve devlet otoritesine karşı gelmişlerdir.

ABD'de radikal sol kültüründe en büyük etki yaratan olayların başında siyahi ve öğrenci hareketleri gelmiştir. Yaşamın bir parçası haline dönüşen protestolar ve mücadeleler iktidar karşısında sol kültürün yükselmesine neden olmuştur. Heteroseksüel ataerkil yapıya karşı özgürlükçü cinsel ilişki ve hareketlerin desteklendiği, gay-lezbiyen ilişkilerin kabul edildiği toplumsal kültür yapılarına dönüşüm başlamıştır. Bunu yanı sıra feminist hareketler Hollywood'da destekten çok muhalefetle karşılanmıştır.

“O dönemde toplumdaki kötülüğün sınıf sisteminden ileri geldiğini düşünen, kendi örgütlenme anlayışını da sınıf temeli üzerinden yürüten sol muhalefet biçimi bulunmaktaydı. Genellikle Komünist Partilerde, onlardan ayrılan ya da görece değişik anlayışlarla aynı temele dayanan (Troçkist gibi) hareketlerde, daha hafif ölçülerde sosyalist partiler cisimleşiyordu. 1968 hareketleri parti sistemlerinin dışında oluşarak farklı zaman ve mekânlarda onlarla çatışmışlardır. 1968'in özellikle Komünist Partiler üzerindeki uzun vadeli etkisi, genellikle onları zayıflatma biçiminde olmuştur. Çünkü daha önce birkaç filizlenme dışında pek izini göremediğimiz, sonradan da 'yeni sol' diye andığımız anlayış 1968'in doğrudan bir ürünüdür. Toplumun tartışma gündemini daha çok belirlediği için Komünist Partileri geri planda bırakmıştır. Böylece, 1968 sonrasında 'Klasik Sol'un yanı sıra bir de 'Yeni Sol' siyaset alanında belirmiştir. Savaşa ve silahlanmaya karşı ciddi hareketler de 1968'in ürünüdür. Bunların oluşabilmesi için şüphesiz öncelikle savaş tehdidini korkunçluğunun da anlaşılması gerekmiştir. Bu bakımdan 2. Dünya Savaşı ve Japonya'da kullanılan atom bombası, barışçıl hareketlere bir arka plan kazandırmıştır. Ama barışçıl harekete asıl ivmeyi Vietnam Savaşı vermiştir. Bu, somut bir olaydır; bir yandan birçok genç bu haksız savaşta canını verme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır (Belge 1988, s.155).”

ABD'deki 68 hareketini hazırlayan koşulların en başında sisteme karşı duyulan hoşnutsuzluk olmuştur.

ABD'de 68 hareketinin önemli bir alt kültürünü oluşturan 'Yenik Kuşak' siyasi anlamda apolitikleşmiş tüm olaylara karşı protestocu bir tutum sergilemişlerdir. 1960'ların kültürel ortamında komünal yaşam benimsenmiş; renkli kıyafetlerle akıl açıcı LSD ve marihuana gibi uyuşturucularla, dağınık ve uzun saçlarına çiçek takarak sembolleşen hippiler hareketin renkli karşı kültür grubunu oluşturmuşlardır.

“Bunların yanı sıra hippie hareketi bir karşı-kültür hareketi geliştirerek, sisteme alternatif yaşam şekilleri ortaya çıkarmış, uyuşturucu ve müziğe sarılmış, cinselliğin özgür biçimde yaşanmasını savunmuştur. Feminist hareket de bu dönemde yükselişe geçmiştir. Bu hareketler de toplumun yapısını ve değer yargılarını derinden etkilemiştir. 68 hareketi siyahların mücadelesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Aynı yıl John F. Kennedy'nin kardeşi Robert Kennedy başkan adaylığı kampanyası sırasında suikasta uğramıştır. Bu iki cinayet sistem içinde çözüme olan inancı azaltır ve toplumsal hareketlerin bir kısmının radikalleşmesine yol açar (Çetin Erus 2015, s.28).”

“Şiddetsiz muhalefet ya da sivil itaatsizliğe dayalı muhalefet biçimiyle amaca ulaşmadığını düşünen savunular daha radikal arayışlara yönelmişlerdir. Stokely Carmichael'ın önderi olduğu Black Power (Kara Güç), Bobby Seale'ın kurduğu Black Panthers (Kara Panterler), ya da Malcom X'in önderliğindeki Black Muslims (Siyah Müslümanlar) gibi örgütlenmeler, dolayısıyla ayrışmalar ortaya çıkmıştır. Bu radikalleşme kentlerin gettolarında yaygınlaşmış; ekonomik açıdan yoksul, baskı ve sömürü altındaki siyahlar 1964'ten itibaren buralarda ayaklanmaya başlamışlardır. Sistemin ve polisin sert tepkisi bu isyanlarda üç yüz siyahın öldürülmesine yol açmıştır. Siyah muhalefetin radikalleşmesi 1968'in başlarında öylesine bir noktaya tırmanmıştır ki, Sivil Haklar Hareketi'nin lideri Martin Lutker King Jr. 4 Nisan 1968'de bir suikast sonucu öldürülmüştür. Siyahların radikalleşmesi ve gelişen olaylar üniversite öğrenci hareketi ile barış hareketini de etkilemiş ve genel olarak muhalefetin sisteme karşı tavrı sertleşmeye başlamıştır (Yılmaz 2009, s.22).”

ABD'de ilk olarak öğrenci protestoları Kalifornia Berkeley Üniversite başlamış zamanla yayılarak başka eyalette ki üniversitelere yayılmıştır. Irkçılığa karşı olan siyahi hareketler ile Vietnam karşıtlığı birbirini desteklemiş üniversitelerde bulunan

muhafif radikal öğrenciler de sınıflarda ders kesme ve tartışmalar yaratarak eylemler yapmışlardır. Aynı yöntemi Fransa ve İtalya'daki öğrencilerde derslerde uygulamıştır. 1969'da ABD'de Nixon başkan seçilmiş, fakat ağır kayıplar ve toplumun hoşnutsuzluğu nedeni ile ABD'nin Vietnam'dan çekilmesi beklenirken, aksi olmuş savaş devam etmiştir. 1975'te Saigon'un bağımsızlığını elde etmesiyle ABD'de tarihinde ilk askeri yenilgisini yaşamıştır.

“ABD'de bu yaşanan yenilgi ulusal anlamda çöküntüye sebep olmuştur. Savaşın sona ermesi ile yetmişli yılların ortalarındaki liberal yükselişin düşüşe geçmesi ve Amerikan politik yaşamının sağcı bir akımın etkisi altına girmesine paralel olarak, Amerika'nın ihtiyatlı askeri duruşunun yerini iddiacı bir özgüven almıştır (Ryan ve Kellner 2016, s.279).”

“Vietnam'daki askeri yenilgiden sonra ABD kültüründe önemli bir motif haline gelen toplumsal utanç psikolojisi yaşanmıştır. Vietnam'da savaşıp ülkeye dönmüş askerlerin çağdaş Hollywood sinemasında bunca önemli bir motif olmasının nedeni de budur. Öz kimliklerini inşa ederken ulusu askeri bir güç olarak gösteren temsillerin içselleştirilmesinden yararlananlar için bu ulusal yenilgi kuşkusuz özgüven kaybına yol açmıştır. Bu kaygı duygusu hem öfke doğurmuş hem de söz konusu kaybın onarılmasına yönelik şiddetli bir arzuyu körüklemiştir. Liberal başarısızlığın bir yüzü de liberallerin, özgüven kaynağı olarak kullanılan militer temsillerin yerine geçecek kurtarıcı ve telafi edici bir görüş sunamamış olmasıdır. Öte yandan muhafazakârlar askeri yenilenmeyle benliğin onarılmasını birbirine eşitleme işini başarıyla gerçekleştirmiştir (Ryan ve Kellner 2016, s.280).”

3.2.1. 1968 gençlik kültürü ve hippie felsefesi

“Hippie sözcüğü; herhangi bir örgüte bağlı kalmadan birey olgusunu savunan düzene ve tüketime karşı çıkan, derbederce yaşayan komün hayatını seçmiş ve ağırlığı gençlerden oluşan bir topluluktur. Ortodoks Marksizm'den çok liberter gelenekten etkilenen yeni sol, geleneksel olandan farklı yol almıştır. Eski sol, önce iktidarı ele geçirmek istemiş; yeni sol ise tam da eski solun bitirmeyi tasarladığı yerden başlayarak devrimi kültürel düzeyde yani ilk önce insanı değiştirmiştir. Bu da yeni bir yaşam şekli ve cinsellik anlayışının yaratılmasını, düş görebilme-kurabilme yeteneğinin geliştirilmesi ve genişletilmesinin temellerini atmıştır. Hippie gençliği dünyanın; hayvan, bitki ve insanlara ait olduğunu kabul eden apolitik topluluklar olmuşlardır.

Hippiler San Francisco'nun Haight-Ashbury bölgesinde ve New York şehrinin doğu köylerinde başlayarak yavaş yavaş diğer ülkelere de yayılmıştır (Pakman 2019, s.10).”

Dönemin gençliği en çok sanat ile ilgilenmiştir. Beat kuşağı edebiyat alanında ön plana çıkarken Jack Kerouac'ın 'Yolda', Allen Ginsberg'in 'Uluma' kitapları gençlik için önemli edebi yapıtlar olmuştur. Beat kuşağı sanatın hiçbir alanına bağlanmayarak üretim tekniklerinde kendilerine özgü terimler ortaya çıkarmışlardır. Beat romanlarının ortaya çıkar çıkmaz büyük tepkiyle karşılanıp sansürlenmesi, uyandırdıkları dehşetten kaynaklanmıştır. Beat kuşağı yazarları eserleri kendilerine has üsluplarından dolayı her zaman için sansüre uğramıştır. 1960'lardan itibaren kapitalizmin dayattığı tüketim toplumunu da reddetmişlerdir. Amerika'nın belli eyaletlerinde komün yaşamını seçerek tarım ile ilgilenmişlerdir.

“1950'lerde önce Billy Haley'in müziğiyle, ardından Elvis Presley'in çok daha açık cinselliğine kapılarak twist yapan bir gençliğin tehdidi söz konusu olmuştur. İletişim araçları gençliğin şiddet ve cinselliğini bir göz ziyafeti halinde sergiliyorlarmış. 1960'larla birlikte, proleter olmaktan gururlu, Rockçı'ların ayrılmış, bölgeleri, şovenlikleri, motosikletleri, kara meşin ceketleri ve gamalı haçlarıyla gelmişlerdir. Kendilerini; sınıf atlayan, havalı, şık, nane şekeri çiğneyen, soul müziği dinleyen, bol farlı skuterlere binen gençlik kendilerini ayrı görüyor, iletişim araçlarının da kışkırtmasıyla aralarında çatışmalar yaşanıyormuş. Ancak her iki gençlik alt kültürü de tarz ve modalarıyla anne ve babalarının kültüründen farklı olmuştur. Bu çocuklar boş zamanlarını babalarıyla mahallenin barında geçirmiyor, cinsellik, ses ve uyuşturucudan keyif alıyorlarmış. Dünyada kentli orta sınıf gençlikle bağlantılı, daha gevşek ve bunlarla örtüşen alt kültürler de ortaya çıkmıştır. 'Evet, herkes el çırpın ve ne istiyorsanız onu yapın.' diye herkes haykırıyormuş. 1960'larda listeleri alt üst eden on üç yaşındaki Stevie Wonder. Çocukların yapmak istediği; uçmak, sevişmek, dans etmek her şeyi reddetmekti. Tek istedikleri özgürlük, kendini ifade etmek ve eğlenmekti. John Lennon, gerçek olanı bulup ortaya çıkarmaya çalışıyordu. Mick Jagger, bireysel özgürlüğe müdahale eden her şeye karşıydı, Eric Burdon kimseye zarar vermeden eğlen diyordu. Beatles, Rolling Stones, Animals 'Gereken tek şey aşk!' demişlerdir (Segal 1988, s.66).”

“Zenci kültürü, Kızılderili gelenekleri, doğu dinleri ve Amerikan ütopyacılığının karışımı karşı kültür, 1950'lerin beat kuşağından da etkilenmiştir. Birçok beat,

LSD'nin önemli rol oynadığı yeni kültürü benimsemiştir. Amerikalı şair ve yazar olan John Sinclair'da bunlardan biri olmuştur. Ona göre değişiklik 1966'da, ilk kez LSD veya asit aldığı anda başlamıştır (Fraser ve diğerleri 1988, s.124).”

O dönemde müzik en önemli yaygınlaşma etkenlerinden biriymiş. Zenci ritim ve blues müziğinden doğan rock n' roll beyaz kuşağın da sesi olmuştur. Cinsellik ve asi olmak zeki ve geçerli müzik, birlikte dans edebileceğiniz toplumsal bir eleştiri simgelemiştir. Uzun saçların cinsel deneyimlerin, bir şekilde bağlı kalınmayan dansların gevşemiş cinsel rollerin hippie topluluğunun çoğunluk olabileceğine, bütün toplumu biçimlendirebileceğine inandılar. Dayanımcıydılar; bireydiler, aşka ve özgürlüklerine tutkundu. 'Seviştikçe devrim yapmak istiyorum, devrim yaptıkça sevişmek istiyorum.' diyorlarmış. Tüm yaşananlar savaş karşıtı hareketin ve 1968 kuşağı hareketinin önemli belirleyicisi olmuştur.

Mayıs 1968 başkaldırısının rock müziğine ve uyuşturuculara önemli bir rol üstlenmiş olmasının baş nedeni ise düş ve duygularda köklü dönüşüm olmasıdır. Mountain, Love, Grateful Dead, Blue Cheer, Led Zeppelin gibi hepsi kendi içinde ses simyacısı olan tüm o efsanevi toplulukların psikedelik müzikleri, elektronik ve sentetik bir değişim içermiştir. Bunlar; sesin içinde eritiliyor, has ve incelikli bir oyuna, heyecan ve coşku dolu duyarlılığa, fanteziye, büyüye ve komünal bir anlatıma dönüştürülmüştür.

Dünyada Woodstock Müzik Festivali hippiler için bir dönüm noktası olmuştur. Şekil 3.1'de görüldüğü gibi organizasyona az sayıda kişinin katılması beklenirken, sayıları bir milyona ulaşan gençliğin ancak beş yüz bini festival alanına girebilmiştir.

Şekil 3.1 : Komünal Bir Yaşam İsteyen Hippilerin Festival Alanına Akını
Kaynak: <<https://freeyork.org/people/rare-photos-of-life-at-woodstock-festival-1969/>>, alındığı tarih: 04.09.2019

Woodstock festivali alanında hippiler; yeni bir dünya yaratmak ve özgürce kendilerine ait bir alan oluşturma isteklerini göstererek, müziğin birleştirici etkisi ile aynı hayat görüşünü paylaşan insanların bir araya gelmesinin verdiği gücün simgesini oluşturmuştur. Şekil 3.2 ve şekil 3.3'teki gibi gençler bir arada buldukları alanda müziğin etkisi ile hipnotize olarak eğlenip, fikirlerini paylaşmışlardır.

Şekil 3.2 : Woodstock Müzik Festivali Alanı

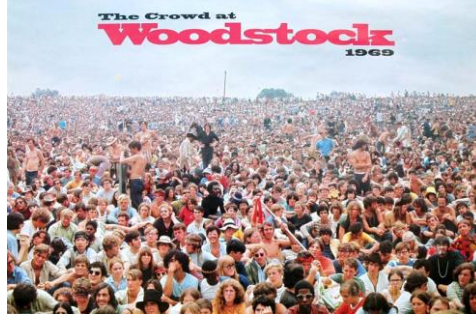
Kaynak: <<https://freeyork.org/people/rare-photos-of-life-at-woodstock-festival-1969/>>, alındığı tarih: 04.09.2019

Şekil 3.3: Müziğin Etkisi İle Hipnotize Olmuş Hippi Gençliği

Kaynak: <<https://freeyork.org/people/rare-photos-of-life-at-woodstock-festival-1969/>>, alındığı tarih: 04.09.2019

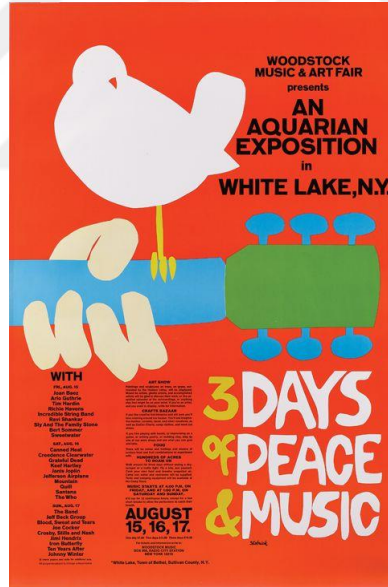
15-16-17 Ağustos 1969'da, her çeşit eğlencenin yaşanabildiği ve sadece üç günlüğüne, şekil 3.4'te olduğu gibi beş yüz bini aşkın genç Woodstock festivalinde New York'un Bethel kasabasında buluşarak festivalin tek amacı olan üç gün boyunca barış ve sanatı icra etmişlerdir. Müzik festivalinde Amerikalı ve İngiliz otuz iki ikonik sanatçı ve grup yer almıştır. Bunlardan bazıları; Santana, Janis Joplin, Joan Baez, The Who, Jimi Hendrix, Led Zeppelin, Joe Cocker, Jefferson Airplane'dir.

Şekil 3.4 : 1969 Yılında Gerçekleştirilen Woodstock Müzik Festivali Alanı

Kaynak: <<https://sanatkaravani.com/dunyanin-en-kalabalik-10-konseri/>>, alındığı tarih: 04.09.2019

1969 yılında gerçekleştirilen Woodstock müzik festivali özgürlük temasını en güzel yansıtan dünyadaki ilk müzik festivali olarak tarihe geçmiştir. Yarım milyondan fazla kişinin katıldığı bu festival; barış, özgürlük yanlısı ve zorbalık karşıtlığını yenmek üzere birleştirici bir güç oluşturmuştur. O üç gün bir konserin, bir festivalin ötesine geçmiş müzik devrimini gerçekleştirmiştir. Şekil 3.5'te görüldüğü gibi festivalin afişi de müzik devrini, barışı ve özgürlüğü sembolize etmiştir.

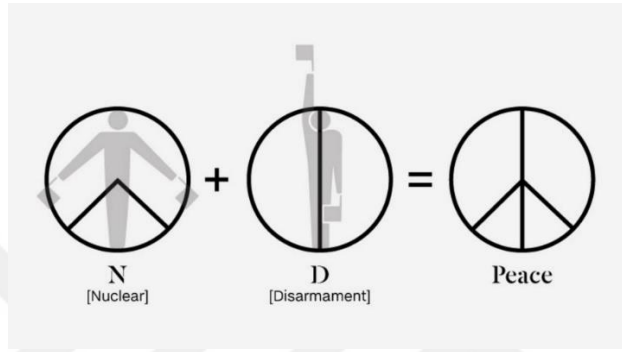
Şekil 3.5 : 1969 Yılı Woodstock Müzik Festivali Afişi

Kaynak: <<https://tr.pinterest.com/pin/59672763786554577/?lp=true>>, alındığı tarih: 04.09.2019

Barış'ın sembolü o dönem için ve gelecek kuşaklar için güçlü bir sembolizm oluşturmuştur. Dünyanın her yerinde barış yanlıları ve nükleer karşıtlarının sembolü haline gelmiş olan işaret tüm dünyada insanları bir araya getiren, yarım yüzyıldan fazla pek çok savaş ve şiddete karşı eylemlerde kullanılan, kitleleri bir araya getiren bir sembolü oluşturmuştur. İngiltere'de nükleer silahlanmaya hayır diyerek çevre için

yürüyüşler planlanmış, Aldermaston'daki bulunan nükleer silah fabrikasına yürümüşlerdir.

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte toplumlar nükleer silah tehdidine maruz kalmıştır. Barış sembolünün de tasarımcısı olan İngiliz Gerald Holtom, İkinci Dünya Savaşı'nda vicdani reddi kabul ederek 21 Şubat 1958 yılında yaptığı şekil 3.6'da görünen tasarımla, nükleer silahsızlanma adına birçok kitleleri bir araya getirebilen ve yıllarca fenomen olacak olan barış sembolünü ortaya çıkarmıştır.

Şekil 3.6 : Semafor Olarak Bilinen Bayraklı İletişim Alfabesindeki Barış İşareti

Kaynak: <<https://boingboing.net/2018/07/30/history-of-the-peace-symbol.html>>, alındığı tarih: 16.09.2019

1960'larda hippilerin kullanımı ile yaygınlaşmış olan Uluslararası Barış Sembolü' birçok protestolarda kullanılmıştır. Gerald Holtom, sembol için elini kaldıran ve her şeyi sorgulayan bir insanı yansıttığını söyleyerek sembolün çaresizliği temsil ettiğini vurgulamıştır.

Kombine sembollerden semafor² olarak bilinen bayraklı iletişim alfabesindeki figürlerden esinlenilmiştir. Dünyada siyasi anlamda sembolleşmiş bir diğer işaret ise, şekil 3.7'de görüldüğü gibi İngilizce 'Victory' kelimesinin baş harfi olan V'nin sembolleşmiş hali olan zafer işaretidir. İngiltere Başbakanı Winston Churchill tarafından yaygınlaştırılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında özellikle Nazi Almanya'sı işgali altındaki bölgelerde direnişin simgesi olmuştur. ABD'nin Vietnam'a silahlı müdahalede bulunduğu dönemde, özellikle savaş karşıtı gösterilerde 'V' işareti 'zafer' anlamını sembolize edilecek şekilde kullanılmıştır. 1960'lı yıllarda dünyada zaferin simgesi anlamında kabul görmüştür.

² Semafor: İşaretçilerin haberleşmede kullandıkları kısa sopalı küçük bayrak.

Şekil 3.7 : İngiltere Başbakanı Winston Churchill Zafer İşareti Yaparken

Kaynak: <<http://www.radikal.com.tr/radikalist/turkiyede-siyaset-tarihine-yon-vermis-10-el-isareti-1225867/>>, alındığı tarih: 16.09.2019

3.2.2. Son devrimci Ernesto “Che” Guevara

“Mayıs 68, öğrenci liderleri için, Che’nin düşüncesinin özü olan ‘yeni bir toplum için yeni bir insan yaratmaktı’ formülüyle özetleniyordu. Che’nin öldürülmesi bütün dünya gençlerini derinden etkilemiştir. Bu dramatik olay değişik gösteri ve toplantılarla kınanmıştır. O günlerde, ABD’nin Vietnam’daki işgalini ve saldırılarını kınayan, gösteri ve yürüyüşler düzenleyen devrimci gençler ‘Önemli olan Vietnam’a gitmek değil. Fransa’da ihtilal yapmaktır.’ demiştir (Güzel 2010, s.51).”

“O günlerde Paris’te Berlin’de ve başka kimi Avrupa kentlerinde ve başkentlerinde gençler arasında ‘Ramener La Guerre İci’ (Savaşı Buraya Getirmek) düşüncesi eksik olmamıştır. Benzer bir yaklaşım bir süre sonra ABD’de de kendini göstermiştir. ‘Bring the war at home’ (Savaşı eve/ABD topraklarına buraya ithal etmek) ABD’de basbayağı devrimci bir örgüt bile kurulmuştur. Bu örgüt isminde Bob Dylan’ın 1966 yılında Subterranean Homesick Blues şarkısındaki şu cümleden esinlenilmiştir: ‘You don’t need a weatherman to know which way the wind blows. Yani ‘Rüzgârın ne taraftan estiğini bilmek için meteoroloğa hiç mi hiç ihtiyaç yok.’ (Güzel 2010, s.51).”

Seamos realitas y hagamos lo imposible! ‘Gerçekçi olalım ve imkânsız olanı yapalım!’ sloganı ile bilinen ve dünyada ‘Che’ olarak çağırılan Küba devriminin önderlerinden, tartışmasız bir ikon haline gelen devrimci Ernesto Che Guevara; yeryüzünde ödünsüzlüğün, korkusuzluğun cesaretin ta kendisi olmuştur. İspanyol İrlanda asıllı bir ailenin doğacak beş çocuğundan ilki olarak La Plata çevresinde doğan ve dost anlamına gelen ‘Che’, 14 Haziran 1928’de dünyaya geldiğinde kimse onun olağandışı serüvenini öngörememiştir.

Che, Küba'da Fidel Castro'dan sonra ikinci önemli kişidir. Che 1965'de ülkenin sanayi bakanı görevinde başarılı olamamış ve Castro ile zamanla ideolojik ayrılığa girmesine sebep olmuştur. Fikir ayrılıklarının nedeni olarak; nükleer füze krizi ve Castro'nun Sovyetler Birliğinin etkisi altına girmesi olduğu konuşulmuştur. Che; Kongo'da savaştıktan sonra Küba'ya tekrar geri dönmüştür. Amacı ise And dağlarına çıkıp Latin Amerika'yı özgürleştirecek bir hareket başlatmaktır.

“Che ve ufak grubu bir muhbir sayesinde etrafı Bolivya'lı korucularla sarılır. 9 Ekim 1967'de Che Guevara CIA destekli birlikler tarafından Bolivya'da kurşunlanarak öldürülmesi aslında 1968 devrimci mücadelesini ve dünyada hümanist dalgalanmanın ortak tepkisi olan Vietnam Savaşı'nın da daha fazla kızışmasına yol açmıştır (Anderson 2005, s.1).”

Che, 1950'li yılında arkadaşı Alberto Granado ile birlikte tüm hayatını değiştirecek Latin Amerika yolculuğuna çıkmıştır. Bu yolculukta gördüğü; açlık, yoksulluk, sosyal hakların eşitsizliği onu etkilemiş ve çözüm adına tek yolun devrim olduğu sonucuna varmıştır. Latin Amerika'nın tek bir parça olarak ele alınması gerektiğini savunması ve tüm gördüklerini yazması, önündeki tabloyu aslında çok netleştirmiştir. Yolculuk boyunca Che tarafından tutulan günlük daha sonra 'Motosiklet Günlükleri' adında kitap haline getirmiştir. 2004 yılında Yönetmen Walter Salles'in biyografik film olan 'Motosiklet Günlüklerinin sinemaya uyarlaması Che adına Küba Devrimi'ne ve dünyadaki öğrenci hareketlerine ön ayak olmuş, sonu da gerilla mücadelesine dönüşen bir yol hikâyesine dönüşmesine neden olmuştur.

3.3. Fransa 1968 Öğrenci Hareketleri

“Dünyayı çağdaşlığa doğru çekerek değiştiren iki farklı yıl, simge haline gelmiş iki tarihten söz edilse, biri 1789, diğeri 1968 olabilir. Her ikisinin de merkezi Paris olarak bilinir. 1789 Fransız Devrimi, dünyaya yön veren koca bir felsefi-siyasi boyut atlamayı da beraberinde getirmiştir. Voltaire, Rousseau, Diderot gibi yazarlar, demokrasi ve modern dönem aydınlanmasının önünü açan bu çıkışa kavramsal öncülük etmişlerdir. Her biri 1789'dan kısa süre önce ölen bu yazarlar, Fransız burjuva halk devriminin tüm düşünsel altyapısını oluşturmuşlardır. Danton, Robespierre, Marat gibi isimler ise bu burjuva demokratik devriminin en çok hatırlanan halk önderleridir (Baykam 2008, s.2).”

“Bu olaylarda lider durumunda olan Cohn-Bendit’e arkadaşları ‘Dany’ diyorlarmış, basın da ondan ‘Kızıl Dany’ diye söz etmiştir. Dany İkinci Dünya Savaşı’ndan önce Fransa’ya sığınmış bir Alman Yahudi ailesinin çocuğuymuş. Fransa’da doğmuş Nanterre’de sosyoloji okumuş, her türlü fanatiklikten ve şovenlikten uzak, sert davranışlardan kaçınan ve her zaman gülümseyen bir genç olmuştur. Fakat ABD’nin kültür karşıtlığı akımından çok fazla etkilenmiş iktidarı ele geçirmekten öte sadece savaşı durdurmak istemiştir (Topuz 2008, s.24).”

“1968’de Fransa’da Vietnam’la dayanışma eylemlerine katılan öğrenciler 22 Mart’ta, ‘Che Guevara Anfisini’ işgal etmişler eylemler, devrimci öğrencilerle faşist militan gruplar arasında devam etmiştir. 3 Mayıs’ta Sorbonne Üniversitesi’nde düzenlenen protestolar eylemlerin evrensel anlamda yaygınlaşmasına yol açmıştır. 6 ve 9 Mayıs günleri kitleleşen mücadele 10 Mayıs’ta barikatlar gecesiyle doruğa ulaşmıştır. Gençliğin sloganı ise ‘Sormayacağız, istemeyeceğiz, alacağız ve işgal edeceğiz.’ olmuştur (Çubukçu 1993, s.32).”

Gaulle’nin iktidara gelmesini protesto eden sendikalar bir günlük grev ilanı ederek Paris’te bir milyon kişinin katılımıyla gösteriler düzenlenmiştir. Hükümetin Sorbonne’dan çekileceğini açıklamasıyla öğrenciler Quartier Latin Meydanını işgal etmişlerdir.

Fransa Nanterre’de fitili ateşlenen solcu ve sağcı öğrenci gösterileri taşraya yayılan bir çatışmaya dönüşmüştür. Nanterre Üniversitesi sağcılarının saldırıları üzerine süresiz kapatılmıştır. Polisin Sorbonne Üniversitesi’ni işgal etmesi üzerine ok yaydan çıkmış ve öğrenci gösterileri bütün ülkeye yayılmıştır. 1967’de yaşanan grev dalgası 68 Mayıs’ının ipuçlarını taşımış ve grevler fabrika işgallerine dönüşmüştür. 1968 ilkbaharı yaklaşırken, anarşistlerin ve Maoocuların başını çektiği ve Vietnam Devrimi ile dayanışmayı esas alan gençlik eylemleri yoğunlaşmıştır. Bu arada Nanterre’de çıkan bir kıvılcım gençlik meşalesini tutuşturmuş, Nanterre’de gençler, dönemin eğitim bakanının ‘eğitimin sanayileştirilmesi’ adını verdiği eğitimi sanayinin emrine sokma politikasına karşı çıkmışlardır.

Şekil 3.8’de de görüldüğü gibi, Fransa’daki öğrenci gençliğinin ayaklanması nedenlerin başında eğitim sistemi ve merkezîyetçi sistem yatmaktadır. Dönemde üniversiteler programlarını ve sınav sistemlerini bakanlıklara danışarak yürütmüştür.

Fransız üniversite sistemi, temelleri Napolyon devrinde atılmış şekilde ilerlerken, eğitim sistemindeki hoca-öğrenci ilişkileri de otoriter ölçüde olmuştur.

Mayıs 1968 aslında iyi maddi koşullar elde etmek için yapılmış bir hareket değildir. Elbet, iyi bir yaşam düzeyinin sağlanması gibi birtakım istekler de, başkaldırı sırasında fırsatını bulmuştur. Yalnız bu hareket, Doğu'daki gibi, dogmatik ve geleneksel değildir. Halk iktidar ve yetki sorunlarını çözmek istemiş ve kumanda mevkilerini ele geçirme amacını gütmüşlerdir. Fransa'da mutlu yönetici zümre dışında herkes çocuk muamelesi görmekten şikâyetçi olmuş, bu durum sadece kurumları veya kişileri hedef tutan bir çatışma halinden çıkmıştır. Halk; katı tutucu ve birer emir kulu sayılmaktan kurtulmak ve benimseyecekleri bir toplumda bütünüyle isteklerini dile getirmek istemiştir.

Gençliğinin uzun bir süresini Fransa'da geçirmiş biri olarak Mario Levi (**EK-6**) 68 devrim hareketlerinin Fransa için ne kadar önemli bir dönüşüm noktası olduğunu şöyle anlatmıştır.

“Fransa'daki Mayıs 68'den başlayacak olursak orada beni en çok etkilemiş olan durum, adı ne olursa olsun bir şeyleri değiştirme talebi ve geçmiş ile hesaplaşma durumu vardır. Fransa o günlerde önemli sloganlardan biri şuydu ‘söyleyecek bir şeyim var ama ne olduğunu bilmiyorum.’ bir diğeri ise ‘duvarların kulakları vardı şimdi ise sözleri var’ ondan sonra daha çok bilinenler; ‘hayal gücü iktidara’, ‘gerçekçi olalım imkânsız isteyelim’ gibi sloganlardı. Sorbonne Üniversitesi'nde o günlerde masum bir şekilde başlayan öğrenci hareketleri, daha sonra çok geniş kitlelere yayıldı. Fransa tarihine bakıldığında bu denli devrim başkaldırıları, 1789 Fransız İhtilali ve 1871 Paris komünü ile başlamıştır. O ruhun içine 68 olaylarını da koymak gereklidir. Tabii ki bu toplumsal talep tarihin akışında yenilgi ile sonuçlanmıştır. Sistem bir şekilde bunu taşımayı da bilmiştir. Fransa şöyle bir ülkedir, bir yandan başkaldırıları geniş kitlelere yayılır ama devlet görünenden çok daha güçlüdür. Dolayısıyla kısa bir bocalamadan sonra devlet bu işi nasıl sindireceğini ve alt edeceğini görmüştür. Ancak 1968 olayları Fransa'da yine de önemli bir dönüşüm olarak kalmıştır. İlerleyen yıllarda birçok sol hareket tarafından fazla bireyci olarak suçlansam da; ben açıkçası hayatımın hiç bir döneminde Marksist olmadım, sadece Marksizm çok önemli bir hareket olduğunu düşündüm ve 20. yüzyılda Marksizm bilinmeden anlaşılmayacağını düşünenlerdenim. Dolayısıyla büyük bir saygım var olmuştur. Ancak Marksizm'e

hiçbir zaman inanmadım. Ancak dünyada bu mücadeleler sırasında bireycilik olgusu birçok şeyi de savunmuştur. Dönem ruhu aslında Amerika’da Vietnam karşıtı hareketlerinin birçok şeyi ikonlaştırmasını da getirmiştir. Şunun gibi; ‘Ben askere gitmek istemiyorum’, ‘Muhammed Ali olayları’ ve nice sloganlar... Bunların hepsi 68 hareketlerinin bize bıraktığı çok önemli miraslardır.”

Şekil 3.8: Mayıs 1968’deki Öğrenci İsyanı Sırasında Paris’te Polise Taş Atan Bir Öğrenci.

Kaynak: <<https://www.nytimes.com/2018/05/05/world/europe/france-may-1968-revolution.html>>, alındığı tarih: 20.09.2019

Şekil 3.9’da görüldüğü gibi “Fransa’da polisler direnen öğrencilere karşı gelirken meydanlarda bu barikatlar genelde kendiliğinden bir davranış sonucu ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır. Kaldırım taşları birdenbire havaya fırlatılmış, insanlar kol kola vererek barikatlar oluşturmuş, ağaçlar devrilmiş ve Gay-Lussac, Mouffetard, Soufflot sokaklarında ve Bernard Bulvarı’nda hazırlıksız bir şeyler oluşmuştur. Bütün Paris halkının nefesini kesen barikatlar gecesinden sonra 11 Mayıs Cumartesi sakin bir gün olarak başlamıştır. Gözyaşı bombalarının keskin kokuları dağılmış, patlamalar sonra ermiş, yanan arabalardan yükselen dumanlar da dağılmıştır. Ama kaldırım taşlarından yapılmış barikatlar yerli yerinde kalmış. İnsanlar barikatların üzerinden atlayarak yürümüş ve bol bol fotoğraf çekmişler. Hele turistler için bu eşi bulunmaz bir manzaraymış. Radyolar üç büyük sendika birliğinin o sabah düzenlediği bir toplantı sonunda genel grev kararı verdiklerini duyurmuş. Bu birliklerden biri komünistlerin yönetiminde CGT, ikincisi Katolik ağırlıklı CFDT, üçüncüsü de FEN denen Ulusal Eğitim Federasyonu olmuştur. Öğrencilerde bu örgütlerin kararını onaylamış fakat bu genel grev ülkede bütün işleri kapanacak, makineler stop edecek, trenler, metrolar,

otobüsler ve uçaklar işlemeyecek büyük mağazalar kepenklerini indirmişler. Grev böylece Fransa’da yaşamın bir süreliğine durmasına sebep olmuştur (Topuz 2008, s.51).”

Şekil 3.9 : 1968’de Fotoğraf Sanatçısı Gökşin Sipahioğlu’nun Çekmiş Olduğu Fotoğrafta Fransız Polisine Direnen Öğrenciler

Kaynak: <<https://news.yahoo.com/paris-may-1968-view-barricades-slideshow-wp-210640791/photo-p-armed-riot-police-prepare-photo-210640440.html>>, alındığı tarih: 21.09.2019

Şekil 3.10, şekil 3.11’te görüldüğü gibi; 1968 Fransa öğrenci ve işçi hareketlerinde, hem sağ kesimden hem sol kesimden liderler hükümete ve polise karşı çatışarak protestolarını sürdürmüşlerdir. Mücadele sırasında şekil 3.12, şekil 3.13’te görüldüğü gibi toplumun geniş bir kesimi direniş uğruna isteklerini dile getirme konusunda inançlarını vazgeçmeden sürdürmüşlerdir.

Şekil 3.10 : Jacques Sauvageot, Merkez Sağ, Protesto Liderlerinden Biri ve Paris’te Yürüyen Öğrenciler

Kaynak: <<https://www.nytimes.com/2018/05/05/world/europe/france-may-1968-revolution.html>>, alındığı tarih: 21.09.2019

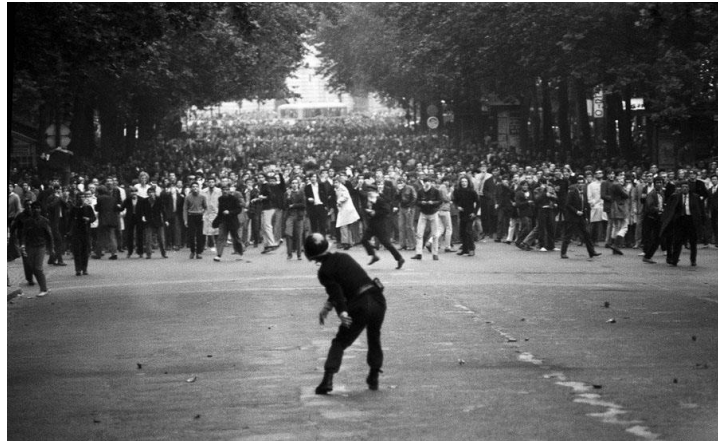
Şekil 3.11 : Paris 1968 Zafer Takı

Kaynak: <<https://lapinterest.eu/france-1968-a-year-to-remember.html>>, alındığı tarih: 21.09.2019

Şekil 3.12 : Paris 1968 Meydan

Kaynak: <<https://lapinterest.eu/france-1968-a-year-to-remember.html>>, alındığı tarih: 21.09.2019

Şekil 3.13 : Paris 1968 Öğrenciler Polis İle Çatışma Halinde

Kaynak: <<https://lapinterest.eu/france-1968-a-year-to-remember.html>>, alındığı tarih: 21.09.2019

Fransa'daki üniversiteli grupların sıra dışı eylemleri, Mayıs 68'e giden süreci hızlandırırken, ünlü Fransız düşünür Jean-Paul Sartre şekil 3.14'te görüldüğü gibi olaylar esnasında kendi fikirlerini ve düşünce dünyasını gençlere aktarmaktadır. 1968 hareketlerinde Sartre ilermiş yaşına rağmen eylemler boyunca var olmuş, ünlü Magnum fotoğrafçısı Bruno Barbey de bu anı ölümsüzleştirmiştir.

Şekil 3.14 : Magnum Fotoğrafçısı Bruno Barbey'in Gözünden Fransız Filozof Jean-Paul Sartre, 20 Mayıs 1968'de Sorbonne'daki Öğrencilere Hitap Ederken.

Kaynak: <<https://kesintisiz.org/2018/05/17/efsanenin-otesinde-1968in-mirasi-magnum-photos-bruno-barbey/>>, alındığı tarih: 21.09.2019

1968 olaylarına bakıldığında en şiddetlisi Fransa'da yaşanmıştır. Mayıs ayı boyunca ve Haziran'ın ilk yarısında yaşanan olaylar nedeniyle Fransa'da siyasi iktidar üstünlüğü elinden kaçırmış ve siyasi yapı çözümlenin/yıkılmanın eşiğine gelmiştir. Bu durumun önemli nedenleri ise öğrenci gençliğinin başkaldırısı ile işçi sınıfının genel greve varan eylemleridir. Hareket boyunca fabrikalar ve üniversiteler işgal edilmiş ve yaşam durma noktasına gelmiştir.

“Fransa'yı 1968'e getiren nedenleri anlamak için 1945'ten yani İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden itibaren ülkenin geçirdiği çok yönlü (ekonomik, siyasal, kültürel, hatta kentsel) değişime göz atmak gerekmektedir. Savaşın bu ülke topraklarında geçmesi ülke ekonomisini yeniden yapılandırmak için ABD'den gelen Marshall yardımı devreye sokulmuştur. Bu yardım sayesinde yeniden büyümeye/gelişmeye başlayan ekonomik yapı bu kez enflasyonist baskıya yol açmış ve bu baskıyı ağırlıklı olarak çalışan kesimler yaşamıştır (Yılmaz 2009, s.42).”

ABD'de radikalleşmenin en önemli üç unsuru ırkçılık, Vietnam Savaşı ve üniversite sistemidir. 6. Filo, Vietnam ve ABD'nin baskıcı rejimi Türkiye ve İtalya'daki olaylarında ilgi odağı olmuştur. Fakat Fransa'da 1968'li yıllarda öğrencileri

radikalleşmeye iten olayların en başında sömürgeci sisteminden kurtulan ve 1962’de bağımsızlığını ilan eden Cezayir gelmiştir.

“Büyük bir sömürge imparatorluğu kurmuş, bunun ‘nimetlerinden’ yüzyıllar boyunca yararlanmış Fransa Cumhuriyeti, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kimi sömürgelerindeki bağımsızlık arzularını dostane yoldan tatlıya bağlamış, onlara güya siyasi açıdan bağımsızlık tanımıştır. Cezayir’i ise bu bağlamda göreceli bir biçimde bile olsa asla elinden çıkarmak istememiş ve bağımsızlık arzuları bağımsızlık savaşlarına dönüşmüştür. Ardı arkası kesilmeyen savaşlar gençleri perişan etmiştir. Herkes İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki kalkınma, zenginlik ve daha çok burjuvalaşma dalgasından pay alırken gençlerin savaşlarda canlarını feda etmeye niyetleri olmamıştır. Artık onlarda kalkınmanın nimetlerinden yararlanmak istiyorlardı. Bu bağlamda 1 Kasım 1954’te başlatılan ve 1960’ın başında ciddi bir dönüm noktasına gelen Cezayir Savaşı artık Fransa toplumu ve gençler açısından tahammül sınırını çoktan aşmıştır. Gençler Cezayir’de ve 1962’den sonra da başka bir yerde savaşmak istememiştir (Güzel 2010, s.32).”

Sonuç olarak baktığımızda Fransa öğrenci hareketleri; ABD’den İtalya’ya Londra’dan Türkiye’ye Prag’a ve Tokyo’ya kadar birçok ülkenin düzenini hem sosyalist, hem de kapitalist anlamda tehdit eden yaygın bir ayaklanma daha önce görülmemiştir. Devrim hareketlerine bakıldığında; 1848 işçi devrimleri sırasında, işçilerle yan yana barikatlarda savaşan öğrenciler yer almıştır. Bu yüzyılda, 1918 Arjantin Üniversitesi öğrenci ayaklanması da benzer bir şekilde gerçekleşmiştir. Çin ve Küba devrimlerinde olduğu gibi öğrencilerin 1968’de Fransa’daki verdikleri mücadelede de rolleri büyük olmuştur. 1968 öğrenci hareketlerinin şaşırtıcı tek bir yönü, üçüncü dünya ülkelerinde sadece değil birçok ülkede de aynı anda patlak vermesidir. 1968 Paris sokaklarında gençlik ‘Vite!’ diye haykırmış. Her yapılan eylem de hızlıca olsun istenmiştir. Fransa Paris’te duvarlarda ve pankartlarda en çok göze çarpan sloganlarda şunlar olmuştur:

- Yasaklamak yasaktır.
- Gerçekçi olun, imkânsızı isteyin.
- Kahrolsun kapitalizm.
- Aşk yaptıkça devrim yapmak istiyorum.
- Kahrolsun tüketim toplumu.
- Hayallerimizi iktidara getireceğiz.

Fransa, Paris 1968 yılı sokakları kaplayan duvar yazıları ise örnekleri şekil 3.15'teki gibidir.

Şekil 3.15: Paris 1968 Yılı Sokakları Kaplayan Duvar Yazıları Örnekleri
Kaynak: <<https://tr.pinterest.com/gallicabnf/affiches-mai-68-may-68-posters/?lp=true>>, alındığı tarih: 21.09.2019

3.4. İtalya 1968 Öğrenci Hareketleri

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda özellikle 1950'den itibaren İtalya'da kapitalist üretim tarzı benimsenmiştir. Öğrencilerin Vietnam Savaşına karşı tepkisi çok keskin olmuştur. Ancak İtalya'da değişik bir siyasal süreç ile 68 hareketi ilerlemiştir. Birincisi; Komünist Parti savaş karşıtı cephesinde etkin rol oynamıştır. İkinci ise Büyük Komünist Parti'nin ülke üzerinde etkin olması; İtalya'da Amerikan baskıcı rejimine karşı olma durumu ve emperyalist düşünce yapısı öğrencileri harekete geçirmiş ve Vietnam Savaşına karşı protestolar büyümüştür.

“İtalya savaştan yenilmiş, yerle bir olmuş, toplumu faşizmin artçı kuvvetleriyle partizanlar arasındaki iç savaştan yaralı çıkmışken demokrasiye yeniden kavuşmuştur. Hristiyan Demokrat Parti, ABD desteğiyle ve halkı genellikle inanç sahibi Katolik olan ülkede büyük manevi nüfuzla sahip Papalık makamıyla derin, sıkı ilişkiler kurmuştur (Sciascia 2016, s.7).”

1960'larda İtalya ekonomik durumunu refah düzeye çıkarırken, o döneme karanlık bir leke bırakan mafya olayları ile ülke çalkalanmış ve bu durum ülkeyi kargaşaya sürüklemiştir.

1968 yılında İtalya'nın kuzey üniversitelerinde bir dizi isyanlar patlak vermiştir. Üniversitelerin ücret artışlarına karşı protesto gösterileri ve Eğitim Bakanı'nın üniversite eğitimine karşı yapmış olduğu planlamalar, İtalyan toplumunda radikalleşmiş olan öğrencileri daha da kızgınlıştırmıştır. Öğrencilerin üniversitelerin demokratik olmasını dışarıdaki büyük kavgayla yakından ilişkili olduğunu ve Vietnam içeriğinin değişmesinde niteliksel büyük rol oynadığını savunarak İtalya'da gerçekleşen üniversite işgalleri, Atlantik'in iki yakasında da görülmedik boyutlara ulaşmıştır. Roma, Torino, Napoli, Pisa, Otranto olaylardan en etkilenen şehirlerarasındadır. Hepsindeki ortak olan taraf üniversitelerin demokratik olmasını istemeleridir. Şekil 3.16'da görüldüğü gibi İtalya'da işgallerin en ün kazananı, Roma'daki La Sapienza Üniversitesi binasının işgalidir ve bu olay tarihe Valle Giulia³ Savaşı olarak geçmiştir.

Şekil 3.16 : Valle Giulia Savaşı Mayıs 1968 Roma La Sapienza Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Önü Polis ve Öğrencilerin Çatışma Anı

Kaynak: <<http://stampacritica.org/2018/03/31/ricordiamo-valle-giulia-1968/>>, alındığı tarih: 01.07.2019

Yaşanan toplumsal protestolar ülkeyi sarsmıştır. Bu olaylardan biride fabrika işgalleridir, şekil 3.17'e baktığımızda İtalya Torino'da Fiat fabrikasının işgal edildiği görülmektedir. Bu olayların yanı sıra üniversitelerdeki öğrenciler ise, hazırladıkları tezleri açıklayarak; üniversitelerin öğrencilere ait olduğunu ve öğrenci genel kurulunun üniversitelerde egemen organ olması gerektiğini savunmuşlardır.

³ Valle Giulia: Roma La Sapienza Üniversitesi Mimarlık fakültesi önünde gerçekleşen, polis ve protesto eden öğrenciler arasında geçen çatışmadır. 4000'e yakın öğrencinin olduğu çatışma, İtalya'daki en şiddetli 68 öğrenci hareketi olmuştur.

Şekil 3.17 : 1969 İtalya Torino Fiat Fabrikası İşçi Grevi

Kaynak: <<https://libcom.org/history/organising-fiat-1969>>, alındığı tarih: 01.07.2019

Süreç boyunca Marshall Planı özel öneme sahip olmuş, İtalya'nın iktisadı yapısı da dâhil olmak üzere siyasi anlamda etkilemiştir. Yeni kurulan İtalya hükümetinde sol partinin ülke yönetiminde söz sahibi oluşu ekonomiyi kalkındırarak işçi sınıfının büyümesini sağlamıştır. Böylece fabrika ve iş alanlarının bulunduğu kentlere kırdan göç edilmiş, güneyden kuzeye hareketlilik yaşanmıştır.

İtalya'da her alanda mafyanın gücünü kimse inkâr edilemez. Ayrıca Katoliklerin merkezi olan Vatikan'ın bu coğrafyada olması, İtalya'yı dünyanın en dindar ülkesi konuma sokmuştur. Ülke insanın sıcakkanlı ve Akdenizli olması aile değerlerine sahip çıkması ve yıllarca Mussolini'nin yaratmış olduğu faşist ideoloji, ülkede güçlü bir konumda bulunan komünist partinin oluşu İtalya siyasi yapısının ana unsurunu oluşturmuştur.

ABD'nin Vietnam'a karşı savaşı İtalyan gençliğinde de büyük protestolara yol açmıştır. Şekil 3.18 ve şekil 13.19'da görüldüğü gibi İtalyan öğrencilerin Vietnam Savaşı'na tepkisi diğer ülkelerdeki kadar keskin olmuştur. Savaşın etkileri ülkede farklı tepkilere yol açmıştır. İtalyan toplumuna vaat edilen reformları yerine getiremeyen ve sürekli başarısızlıklarla damgalanan hükümet İtalya'da onlarca yıldır eşsiz bir militanlık seviyesini ortaya çıkarmıştır. İtalyan Komünist partisinin ülkede güçlü olması emperyalizm ve faşizm karşıtlığını daha da ateşlemiştir. Toplum olaylarla beraber daha da radikalleşmiş İtalya'da bir gelenek haline gelmiş olan faşizme karşı ülkenin tarihinde görülmemiş şiddetli tepkiler verilmiştir.

Şekil 3.18 : İtalya Mayıs 1968 Hareketi

Kaynak: <<https://www.marxist.com/italy-on-the-brink-of-revolution-lessons-from-the-70-s.htm>>, alındığı tarih: 03.07.2019

Şekil 3.19 : İtalya'daki Caddelere Taşmış Öğrenci Hareketleri

Kaynak: <<https://www.marxist.com/italy-on-the-brink-of-revolution-lessons-from-the-70-s.htm>>, alındığı tarih: 03.07.2019

İtalya'da öğrenci hareketlerinin en önemli sorunu toplumsal yapıda otoriteyi sorgulayan karşıtlıkları oluşturmuştur. 1968 yılında İtalya'da polisin üniversitelere karşı tutumu sertleşmeye başlayarak mücadelenin karşılıklı olarak daha fazla şiddetlenmesine neden olmuştur.

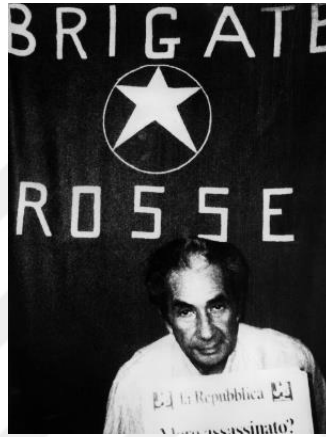
İtalya üniversitelerinde şiddetin ilk örneği 1 Mart 1968 tarihinde Valle Giulia Mimarlık Fakültesi'nde gerçekleşmiştir. Bu harekette öğrenciler ve polis arasında silahlı çatışmalar yaşanmış, Kübalı devrimci Che'nin yaratmış olduğu gerilla zihniyeti dolaylı olarak Avrupa'daki gençleri de etkilemiştir.

İtalyan 1969 yılında Roma ve Milano'da gerçekleştirilen beş terör saldırısıyla derin sarsılmıştır. İtalya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında otuz yıldır ülkeyi yönetmekte olan Şekil 3.20'de gördüğümüz Hristiyan Demokrat Parti Başbakanı Aldo Moro İtalyan radikal sol örgüt olan Kızıl Tugaylar tarafından kaçırılmış ve halk hapisanesinde elli beş gün süreyle tutulmuştur. Kızıl Tugaylar; Aldo Moro'yu halk

mahkemesine çıkartıp ardından verilen ölüm hükmünü uygulayarak cesedini bir otomobilin bagajına sıkıştırılmış halde geri vermişlerdir. Dönem boyunca İtalya birbirini izleyen siyasal cinayetler ve yaralanmalara sahne olmuştur.

Ülkenin bu terör yönelimleri 1980’de Bologna tren istasyonunda seksen beş kişinin ölümüne yol açmıştır. Yaşanılan olaylar çeşitli boyutlarda dört bin iki yüz doksan sekiz terör olayına zemin hazırlamıştır. Olaylar doğrultusunda İtalyan yönetmen Francesco Rosi’de, terörizm cinayettir ve cinayet siyasal değildir diyerek teröre yönelen hareketin de açmazını sergilemiştir.

Şekil 3.20 : Aşırı Radikal Sol Örgüt Kızıl Tugaylar Tarafından Kaçırılarak Öldürülen İtalya Eski Başbakanı Aldo Moro

Kaynak: <<https://www.ibtimes.co.uk/italy-accuses-us-envoy-steve-pieczek-aldomoro-murder-1474527>>, alındığı tarih: 05.07.2019

3.5. Türkiye 1968 6. Filo ve Öğrenci Hareketleri

Türkiye’de öğrenci hareketleri ilk olarak yetersiz eğitim sistemine karşı gelmiştir. 1968 yılı Türkiye’nin bağımsızlığı ve kalkınması için büyük mücadele vermesine sebep olmuştur. Türkiye’de toplumsal olaylar; sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi koşullarıyla ilişkili olarak ortaya çıkmıştır. Ülke 1946’dan itibaren çok partili bir hayata geçmiştir. 1950 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin iktidarı kaybetmesi ile Demokrat Parti uzun sürecek olan Türk siyasi tarihinde yeni bir dönüm noktası oluşmuştur. İktidara gelen Demokrat Parti özgürlükçüden çok demokrasi tavrı takınmıştır. İktidarla beraber oluşan ekonomik hareketlilik ülkede köyden kente göç olgusunu da arttırarak kökten değişimlere yol açmıştır. 1954 yılına gelindiğinde ise Demokrat Parti’nin iktidara gelmeden vaat ettikleri icraatları gerçekleştirmemesi rejime yönelik tehlikeler oluşturmuştur. Ardından kişilerin başlattığı gösteriler

kitlelere yayılmış ve önlenemeyen büyük olayları da beraberinde getirmiştir. Şekil 3.20’de Cumhuriyet gazetesinin manşetinde görüldüğü gibi Türk Silahlı Kuvvetleri ülkenin idaresini ele almıştır.

68 hareketinin en önemli simgesi Deniz Gezmiş olmuştur. O ve arkadaşları Mahir Çayan, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın 6 Mayıs 1972’de gelen idamı, trajik bir devrimin sonu olmuştur. Öğrencilerinin önderliğinde üniversitelerde yapılan grevler, direnişler ve dev mitingler, çeşitli siyasal olayları doğurmuş ülkeyi sarsan deprem etkisi yaratmıştır. İsrail başkonsolosu Efraim Elrom’un kaçırılıp öldürülmesi ve diğer olaylar ile birlikte 12 Mart günlerine ülkeyi taşıyan adımlar olmuştur.

Şekil 3.21 : 27 Mayıs Darbesi Cumhuriyet Gazetesinin Manşeti

Kaynak: <<https://www.haksozhaber.net/12-eylul-darbesi-gazete-mansetleri-50g.htm>>, alındığı tarih: 16.05.2019

Ankara’da gençliğini geçirmiş Gülden Tamer (**EK-1**) verdiği röportajda 68 öğrenci hareketlerinden bahsederken sadece isteklerinin toplumsal adalet ve eşitlik olduğunu şu cümlelerle anlatmıştır.

“Zaman içinde 68 kuşağından ve hippie akımlarından çok daha etkilenmeye başladık; özellikle müzik konusunda Beatles, Rolling Stones, Jim Hendrix önemli bir yer teşkil ediyordu. Kolej eğitimini İngilizce gördüğümüz için Beatles şarkılarını ezberleyerek, onları Türkiye de popüler hale getirip şarkı içerisindeki mesajları yaygınlaştırabileceğimizi düşünürdük. John Lennon’un Imagine şarkısı popüler olunca üniversitedeki çocukların birçoğu İngilizce bilmiyorlardı; bizlerde onlara şarkıyı tercüme ederdik, bu durum çok hoşlarına giderdi. Şarkının içeriğindeki dünya barışı mesajı onların düşünceleri içinde önemli bir yer teşkil ediyordu. Üniversitenin ikinci senesinde Marksizm ve Leninist akımları çok önemliydi. Polis okula baskın düzenleyince Ankara Üniversitesi Orta Doğu’ya kaçıyor veya tam tersi oluyordu. Bu yaşananlar da beni ürkütürdü çünkü biz mütevazı aile çocuklarıydık, bu akımların

içinde yaşamamıştık ve hapse girme tehlikesi ile de ilk defa o dönemde karşılaştım. Bana okulda sol görüş içeren broşürlerden verdiklerinde dağıtmak istemediğimi söyledim. O dönemde sıkıyönetimden dolayı polis kimin üzerinde bunlardan bulursa hapse giriyordu. Bu şekilde açıklama yapmaya çalıştığımda, öyle de hapse girersin böyle de demişlerdi. Siz beni ne şekilde hapse attırabilirsiniz diye sorduğumda, biz usulleri biliyoruz cevabı almıştım. Broşürleri yine de dağıtmadım, eve getirdiğimde babamla yaktık. Ertesi gün sosyalist fikir kulübü başkanı beni okulda sorguya çekti ve dün sizi takip ettiğimizde broşürleri dağıtmadığınızı gördük, bir kez daha bunu yaparsanız sizin için kötü olacak dedi. Üniversitede zor iki sene geçirdim. Çalışkan bir öğrenciydim ancak sınavlara girmemiz engelleniyordu, çeşitli şekillerde baskı uygulanıyordu. Sınava gireceğim bir gün; yanıma gelip tabanca dayadılar, ya kuşunu yersin ya da sınava girmeden evine gidersin demişlerdi. Okulda ikinci sene travma yaşadım ama ne olursa olsun ama dayandım. Sonra Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan olaylarını hep takip ettik. İçinde olmasak da, duymak görmek benim için çok değer teşkil etti ve gerçek anlamda sol eğilimden etkilendiğimi hissettim. O dönemde hepimizin farklı romantizm şekilleri vardı, hayal güçlerimiz çok güçlüydü ve bu akımların sonunda o devrimi gerçekleştirebileceğine hep inandık.”

1968 olaylarının 1960 öncesi olaylardan farkı şu olmuştur. Var olanı düzeni korumakken, 1968 yılında düzene başkaldırıları gerçekleşmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Kıbrıs ve Hatay sorunlarıyla ülkeye sahip çıkılırken 1960 sonrasında gelişen olaylarla siyasal yapıdaki bozukluklar, hükümetin yönetim biçimi ve en önemlisi Atatürkçü düşüncelere karşı büyük mücadeleler verilmiştir.

Devrimci 68 kuşağını tüm bedeninde hissedenden Tuncer Gönen (**EK-2**) vermiş olduğu röportajda, İzmir’de Cumhuriyet’e nasıl sahip çıktıklarını yaşamış olduğu bir anısı ile şöyle anlatmıştır.

“İzmir’de ilk beni polis yakalandığında cebimde işçi köylü gazetesinin İzmir’deki bütün abonelerinin isimleri vardı yakalandığım anda hepsini ağzıma atıp yemiştim. İzmir’de sonraları evde tekrardan yakalandım fuarda Dev-Genç’ten biri ile buluşmuştuk bana liste vermişti takip etmişler polisler eve geldi ama çoğu demokrattı belliydi faşist diktanın adamları değildiler o anda zulüm yapmadılar. Sordum sorun nedir diye onlarda Ankara’dan aranıyorsun diye cevapladı anlamamış gibi davrandım. Cebimde liste var demokratik hareketi yapacaklar listesi o anda hiçbir yapmadılar ve

aramadılar sadece kitapları yakmaya çalıştılar yakamadıkları için büyük bir su bidonu doldurup kitapları hamur haline getirdiler. Bir tane kitabı bırakmışlardı Nutuk. Hepimizin siyasi kavgaları çok oldu. Bozulmamış saf bir kuşaktık idealisttik, devrimciydik, Maoizm'e inandık o dönemde Doğu Perinçek hepimiz için idoldü. O yüzden ölen çocuğumun adı Doğu'dur. Benim yılınlığım oğluma geçti hippiler gibi kendi hayatını kurmak için her şeyi terk etti.”

“Bizim üzerimizde durmamız gereken Türkiye'deki oluşumdur, Türkiye Cumhuriyeti tarihi içinde 1968'lere geliştir, 1968 öncesi ve sonraki anti-demokratik ve anti-liberal sağ iktidarın zulmüdür ve 60 yıllık muhalefet düşmanlığı, tartışma, eleştiri ve çoğul örgütlenme düşmanlığıdır. Belki başka ülkelerde başka sonuçlar çıkabilir ama Türkiye'de öğrenme, araştırma, eleştirme, tartışma, örgütlenme düşmanlığını yürüten ana güç Marksizm olmamıştır. Amerika'nın 'hürriyet geleneği' ile Türkiye'nin 'hürriyet geleneği' farklıdır. Her iki ülkenin Marksizm'e besledikleri aşırı düşmanlık ne ABD demokrasisine ne de Türk demokrasisine pek fazla hizmet etmemiştir. McCarthy dönemi unutulmamalıdır (Ersanlı 1988, s.151).”

“Türkiye'de 1968 gençlik ayaklanmasına sahne olan önemli ülkelerden biri olmuştur. Türkiye'deki gençlik başkaldırısı, Batı'daki ve Doğu'dakilerden gerek boyutları, gerekse kendine koyduğu hedefler açısından farklıydı, kendine özgüydü. Ama o da sinyalini dünyadan almıştır. O mucizeler yılında yaşanan olaylar, birçok ülkede sonraki dönemin gelişmeleri üzerinde derin izler bırakmıştır. 1968, bir başlangıç ya da sonun başlangıcıdır. Türkiye'de de öyle olmuştur (Alpay 1988, s.167).”

“1968'deki bu eylemler, esas olarak Sovyet propagandası tarafından Ağustos'ta gerçekleştirilen Çekoslovakya'yı işgal hareketlerinin ön hazırlıkları ve perdelenmesi maksadıyla Almanya'da ve ABD'de başlatıldı ise de, Fransa'daki hareketler başka ülkelere de bizimkilere de örnek olmuştur. Onlar nasıl üniversitenin kampüsünü işgal ederek iktidar güçleriyle çarpıştırsa, bizimkiler de aynısını uygulamış ve özerklik sebebiyle polis üniversitelere girememiştir. Fransa'da eylemci öğrencilere sendikalar destek vermiş, Türkiye'de de devrimci öğrencilerle işçilerin işbirliği yapmalarını sağlanmıştır. Ortak çalışma usullerini deneyerek, işçi hareketlerinin hem kitlesel gücünü, hem de ekonomik güç ve ağırlığını kullanmak üzere eylem planlarını yeniden düzene sokmuşlardır (Kılınç 2008, s.144).”

“Üniversite öğrencilerine 1961 anayasasıyla tanınan derneklerde ve siyasi partilerde örgütlenme olanağı, gençleri giderek daha aktif bir şekilde siyasal faaliyetin içine sokmuştur. Fikri ve siyasi çalışma özgürlüğüne kavuşan gençler Türkiye’de yerleşik değer, kurum ve otoriteleri sorguluyor ve kurulu düzene başkaldırıyordu. İkinci Dünya Savaşı sonrası kuşakların değer verdikleri şeylerin birçoğu artık reddediliyordu. Başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de gençler, demokratik ortamın fişkırmasına olanak sağladığı büyük bir enerjiyle yeni bir Türkiye ve yeni bir dünya istiyorlardı (Alpay 1988, s.171).”

“Üniversitede reform talepleri ile başlayan 68 öğrenci hareketi 6. Filo’nun Türkiye ziyaretleri ile beraber anti-emperyalist bir mücadele boyutu da kazanmıştır. 1968 yılında, üniversite işgallerinin hemen ardından, Temmuz 1968’te 6. Filo’ya karşı ‘Dolmabahçe Direnişi’ yaşanmıştır. Bu direnişin ardından 17 Temmuz 1968 günü İstanbul Teknik Üniversitesi yurt binalarına şiddetli bir toplum polisi baskısı yapılmış, 47 öğrenci hastaneye kaldırılırken bu öğrencilerden Vedat Demircioğlu hayatını kaybetmiştir. Böylece 68 öğrenci hareketinin ilk kaybı yaşanmış ve bu kayıpların artışıyla beraber hareketin şehitleri ve ‘şehitler söylemi’ ortaya çıkmıştır (Lüküslü 2015, s.65).”

O döneme ait araştırmalarım sonucunda şu kanılara varmaktayım. Geçmişte kalmakta, geçmişe düşmanlık beslemek de, hayalci olmakta insana yabancı geliyor. Dünya ile birlikte yaşamak hem de akımları izlemek mümkün olduğu kadar bu birikimin kaynaklarını unutmamak gereklidir. Öyle ki, Dünya’da 68 kuşağının yaptıkları işin teorisi dışında pratiğini de önemsediklerini her defasında dile getirmişlerdir. Körü körüne bazı fikirlerin peşinden koşmadıklarını, aksine araştırmacı bir ruh taşıdıklarını söylemişlerdir. Avrupa ile Türkiye arasında sosyolojik bir uçurum her zaman olmuştur. Mesela Fransa veya İtalya’daki Sokak eylemlerinde grafitilerden oluşan bir devrim anlayışı varken, yapmış olduğum röportajlardan edindiğim bilgilere göre Türkiye’deki öğrencilerin sokak buluşmalarında bu özgürlük arayışı olmamıştır. Türkiye için 1968 hareketi çok sancılı ve şiddet dolu geçmiştir. Bu durum bir nokta olmamış, tam tersine bir süreç durumuna dönüşmüştür. 1960 ihtilali ile başlayan Türkiye’nin kendine özgü sorunlarını sadece dünyanın kullandığı yöntemlerle çözmeye çalıştığı da aşikârdır. 68 kuşağı gençliği adına şunu bilmekte yarar var dünyadaki bu sancılı süreç yaşanırken diğer ülkelerde mücadele eden gençler, Türkiye’deki gençler gibi idama mahkûm edilmemişlerdir. Bizim ülkemizde de tüm

olaylar dünyadaki gibi keşke demokrasi tarihine ve insan haklarına yaraşır bir şekilde sonuca varılsaymış.

3.5.1. Atatürkçü 68 kuşağı

Atatürkçülük, hür ve yaşamsal olarak her ferдин ulusal bağımsızlığının simgesidir. Milenyumun en büyük devrimcisi olan Atatürk batan bir imparatorluğun külleri içerisinde çağın uygun olan yepyeni bir ulus devlet çıkarmıştır. Çağın iyi özümsemiş ve ayakları yere sağlam basmıştır. Atasının izinden giden 68 kuşağı, onun düşünce ve eylemlerini savunarak demokrasi, özgürlük yönündeki mücadelelerini İkinci Kurtuluş Savaşı olarak nitelendirmiştir. Türkiye’deki yaşanan 68 olayları gençlerin üniversite taleplerinin hiçe sayılması ve bununla birlikte ekonomik eşitsizlik en büyük etkeni oluşturmuştur. Bu topraklarda yaşanan gençlik olayların dünyadaki 68 kuşağından ayrılan yönü, Atatürkçü bir Cumhuriyetin temeline dayanmaktadır. Atatürk’ün gençlere emanet ettiği düşünceleri, eserleri hiçe sayılmıştır. Dönemin gençliği bu noktada bir çıkış noktası olarak Türkiye’de yaşanan siyasi ve toplumsal yapıyı kökten etkilemeye çalışarak eylemler silsilesini başlatmışlardır.

Mustafa Kemal için tam bağımsızlık kavramı, kanının son dalmasına kadar işlemiş ve onunla özdeşleşmiş bir kavramdır. Tam bağımsızlık düşünce yapısı aslında Ulusal Kurtuluş Mücadelesinin de özünü oluşturmuştur. Mustafa Kemal zor şartlar altında ve birçok güçlüklerle karşılaşarak, Türk askerleri ile birlikte vatan uğruna savaşmış ve ardından çağdaş, onurlu, tam bağımsız bir ulusun yeniden doğuşunu sağlamıştır. 68 kuşağı gençliği de vermiş oldukları mücadelelerle aslında tamda onun fikirlerini savunmuş, temele Atatürkçülük kavramını koyarak eylemlerini gerçekleştirmişlerdir.

“Atatürklü dönemin en önemli sosyal yaptırımlarından biri, Osmanlı’nın ‘Batı hayranlığı’, ‘Batıyı taklit’ sosyal politikalarının terk edilerek, ‘özüne dönme’, ‘öz kaynaklarına yönelme’ politikalarının uygulanmaya konulmasıdır. O politikaların sonucu tarih, edebiyat, halkbilim ve dil alanlarında yapılan araştırmalar ve ulaşılan sonuçlar yeni kurulan Türk devletinin temeline Türk Milleti’nin oluşturduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Batıların söylediklerinin aksine, Türk Milleti’nin tarihin en eski milletlerinden biri olduğu gerçeği kanıtlarıyla ortaya konmuştur (Adıgüzel 2008, s.182).”

“Kemalist düşüncede batıya rağmen batıcılığın somut düzlemdeki yansıması, bağımsızlığa verilen büyük önem olarak ortaya çıkmaktadır. Kemalizm’de batılılaşma ve bağımsızlık birbirlerini karşılıklı olarak etkileyen süreçler olarak ele alınmıştır. Bağımsızlık olmadan çağdaşlaşmanın gerçekleştiremeyeceğini bilen Atatürk, aynı zamanda bağımsızlığın ön koşulunun çağdaşlaşma olduğunun da bilincindedir. Dolayısıyla Kemalizm’de formülasyon, ‘çağdaşlaşma için bağımsızlık, bağımsızlık için çağdaşlaşma’ şeklindedir. Bu doğrultuda Batı’nın anahtar kavramlarından biri olan özgürlük kavramının dışa dönük biçimi olan bağımsızlık kavramını hareketinin temelini koyan Atatürk, batılılaşmayı Türkiye Cumhuriyeti’nin dışarıya karşı güçlenmesi yolunda kullanabilmiştir (Seyit 2007, s.50).”

Savaş sonrası, Atatürk önderliğinde Türk Milleti’nin çabaları doğrultusunda ekonominin kalkınması ile toplumda özgürlük değerinin anlaşılmasının ve emperyalist güçler karşısında güçlü olmanın farkına varılmıştır. Atatürk’ün beklenmeyen ani ölümü, devrimin yarım kalmasına neden olurken, İnönü dönemi ile başlayan Batı’ya dönük politikalar, zaman içerisinde Menderes döneminde de büyüyerek Batı hayranlığına dönüşmüştür.

“Bu dönemde iktidarda olan Menderes hükümeti, bu emperyalist çıkarların gönüllü savunucusu olmuştur. Açık bir Amerikancı politika izleyen Demokrat Parti, özellikle NATO’ya ve diğer emperyalist paktlara girme konusunda olağanüstü bir gayret göstermiştir. Fakat bu açık Amerikancılık, baskıcı tutum ve yolsuzluklar, toplumda Demokrat Parti’ye karşı yoğun bir muhalefet ortaya çıkarmıştır (Şahin 2014, s.28).”

Demokrat Parti 27 Mayıs 1960 günü gerçekleşen askeri darbe ile tüm yetkilerini kaybetmiş, 1965 yılında yapılan genel seçim ile Adalet Partisi iktidar zaferini kazanmıştır. Ancak Demokrat Parti’nin bırakmış olduğu Amerikancı politikayı onlarda sürdürmüştür. İktidarın emperyalizme olan hayranlığı, toplumda düzen içi çatışmalarda bir taraf haline getirmiş ve özellikle de üniversite gençliği kendisini toplumsal ilerlemenin öncüsü olarak görmüştür. Deniz Gezmiş, Mahir Çayan gibi önderler ile tarihsel olayların altına imzalarını atmışlardır.

Avrupa’da yaşanan 68 olayları en başta Marksizm kaynaklı başlayıp anarşizme ve kapitalist toplumun yaratmaya çalıştığı makineleştirilmiş insan tipine karşı, özgür insan mücadelesine dönüşmüştür. Avrupa’da Marksizm’in etkisi olmuştur ancak bizim ülkemizde hareketlerin kaynağı Marksizm değil, Türk Kurtuluş Savaşı ve Atatürk

devrimleri olmuştur. Tuncer Gönen (**EK-2**) ile yapmış olduğum röportajda, “Türkiye’deki 68 kuşağının en temel özelliği Atatürk devrimlerine sahip çıkmaktır” diyerek sözlerine şöyle devam etmiştir: “O dönemin gençleri, bugünün devlet yöneticileri olacak kadar zeki ve dâhiydiler. Toplumsal düzendeki çarpıklığı düzeltmek, insanca ve halkça bir düzen kurmak amacıyla yola çıktılar. Devrimcilerin esası olan 68 kuşağının temel özelliği; Atatürk devrimlerine sahip çıkmaları, karşılık beklemeden fedakâr yapıları ile kendileri için hiçbir şey istememeleridir. Bizler Avrupa’daki gibi alternatif kültür yaratma çabasına girişmedik. Onların kabul ettiği kapitalizmin yaratmış olduğu ahlaki değerleri reddettik. Zaten bu tür girişimler bu ülkede sıra dışı kalırdı kabul görmezdi. Örneğin İzmir’de Dev-Genç eylemlerinden birinde arkadaşım uzun saçlı, küpeli ve hippy gibi giyindiği için etrafımız tarafından yadırganmıştı ve büyük tepki çekmişti. 68’liler, insan hakları ve demokrasiyi sorgulayan, ülke sorumluluğunu üstlenmiş toplumsal değerler için yetiştiler. 1974’ten sonra tüm sıra dışı fikirler gibi herkeste yok oldu. Ben, 1980 darbesinde bir tane bile 68 kuşağından insan olduğumu zannetmiyorum.”

Kanamalı, yilgın ve kırgın bir kuşak olan çağın Prometheusları sağ sol ayırt etmeden tam anlamıyla otoritelere başkaldırmışlar. “Deniz Gezmiş’i sağ görüşlü yazar olan Sezai Karakoç’un kitaplarını okurken de gördüm, Nazım Hikmet’i okurken de gördüm” diyen Tuncer Gönen (**EK-2**), “bizlerin tek isteği demokratik özgürlüktü” sözleriyle röportaja şöyle devam etmiştir: “Acı yıllardı... Çok çile çektik. Gözümüzün önünde insanlara işkenceler yapıldı, öldürüldü. Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan idama giderken ben yan koğuştaydım. Bizim koğuşun önünden geçtiler, her şeyin farkındaydılar. İdama giderken gururlu, dimdik bir şekilde yürüdüler. Onları darağacına alkışlar eşliğinde gönderdik. Tek amacımız vardı bağımsız bir Türkiye. Babamın maddi durumu çok kötüydü. İzmir Atatürk Lisesi’nden mezun olduktan sonra İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı bölümünü kazandım fakat çok zordu, okulu bitiremedim ama verimli güzel iki yılım geçti. Ankara Gazi Üniversitesi Siyasal Bilgiler fakültesine geçiş yaptım. Aileden de sol görüşe mehiliyim, her şey orada başladı. Dev-Genç toplantıları siyasal bilgiler fakültesinde oluyordu, orada toplanırdık hep siyasetin içindeydim. Köy köy dolaşırdık, mütevazı gruplardık; bunu para, pul, mevki içinde yapmadık.”

1960'ların sol düşüncenin biçimlenmesinde büyük etkileri olan gazeteci Doğan Avcıoğlu'nun çıkardığı Devrim gazetesinde Deniz Gezmiş'in vermiş olduğu bir röportajda Kemalist düşüncenin ne olduğunu şöyle anlatmıştır.

“Tutucu güçler, egemenliklerini uzun süre devam ettiremeyeceklerini anlamış olmanın telaşı içindedir. Devrimci gençlik eylemini engellemek için tertiplere girişmeleri bundandır. Fakat umduklarının tersi olmuş ve bu olaylar bizi daha örgütlü, daha disiplinli ve daha güçlü eylemlere hazırlamıştır. Tertipleriyle gençliği ordunun karşısına düşürmek hedefine ulaşamadıkları gibi, devrimci gençlik eylemi, Mustafa Kemalci zinde güçler saflarını birbirlerine kenetlemiştir. Mustafa Kemal adı, geniş öğrenci kitlelerinde daha fazla ağızdan ağıza dolaşır olmuş, forumlarda Bursa Nutku ve Gençliğe Hitabe tekrarlanmış ve bunlar uygulanmıştır. Emperyalistler ve işbirlikçileri, Gazi Mustafa Kemal'in çizgisinin geniş kitlelerde ve bütün zinde güçlerde yankılanmasından korkmuşlardır bugün (Erdem 2008, s.33).”

Deniz Gezmiş ve Devrimci Gençlik hareketinin Atatürk'le ve Atatürkçülükle buluşmasının Türkiye'yi yöneten karşı devrimci güçlerde ne derece korku yarattığı gerçeğini yukarıdaki yazı ile ortaya konulmaktadır.

Cumhuriyet ilan edildiğinden itibaren gençlik örgütleri ile özellikle üniversite gençliği Mustafa Kemal Atatürk'ün devrimlerine, ilkelerine ve cumhuriyete bağlı kalmışlardır. Türk devletinin hem ülke içinde hem de ülke dışında saygınlığının korunması adına düşen tüm görevleri yerine getirerek, Atatürkçülük anlayışından vazgeçmeden Cumhuriyeti kabul etmişlerdir. Atatürk'ün ölümünden sonra demokratik ve çağdaşlaşma düşünceleri tarih boyunca devrimlerine yönelik eleştiriler olsa da gençlik Atatürkçü yapısını koruyarak eleştirilere cevap vermiştir.

68 kuşağı gençliği Bursa Nutku ile Atatürkçülüğün bekçileri olduklarını sürekli dile getirerek modern toplumlarda olduğu gibi yerlerinin sağlamlaştırılması gerektiğini ve sahip oldukları değerleri özellikle Atatürk ilke ve inkılaplarının korunması gerektiğini savunmuşlardır. Bunlar doğrultusunda ancak geleceğe umutla bakan bir ülke olunabileceğini de belirtmişlerdir. Atatürk ilkelerine bağlı 68 kuşağı Türkiye'nin aydınlığı ve ulusun esenliği için yılmadan çalışmayı yaşam borcu bilmişlerdir. Tam bağımsızlık mücadelesini savunan gençler ölümü göze alarak Atatürk yolundan asla vazgeçmemiş ancak onun düşünce yapısı ile emperyalizme karşı başkaldırarak hedef gösterilmişlerdir. Dünya çapında yaşanan 68 kuşağı hareketlerine bakıldığında

Marksist düşünce çizgisinde ilerlemiştir. Ancak Türkiye’de ise uluslararası sol düşünceden etkilenilmesinin yanı sıra gençler Atatürk sevgisi, Atatürk’ün ilkeleri ve devrim anlayışının her zaman savunucuları olmuşlardır.

4. 1968 KUŞAĞI GENÇLİĞİNİN ROMANTİZM ÇERÇEVESİNDE TOPLUM VE SANAT ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Toplumlar sürekli bir dinamizm, bir değişim içerisindedir. Az gelişmiş toplumlarda bile yavaş da olsa bir değişim süreci yaşanmaktadır. 1950'lerin orta ve işçi sınıfı çocuklarına 'sessiz kuşak' denilse de, tam tersi yeni ve gürültücü bir sürü çocuk sokağa çıkmak için can atmışlardır. 1960'larda gençler anne babalarının dar görüşlü olmalarından dolayı nefret etmiş ve koruyucu tavırlarına karşı tepki göstermeye başlamışlardır. Dünyadaki sosyo-kültürel ve ekonomik değişimler nedeni ile 68 kuşağı yani 'Baby Boomers'ların yarattığı bu tepki, romantizm duygusuyla sanatın birçok alanında yeniliğin ve düşlerin bir başlangıcı olmuştur.

4.1. 1960-70'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Değişiminde Aile Kavramı

“Harakletios (M.Ö. 540-480), Periphyseos (Tabiata Dair) adlı yapıtında hiçbir nesnenin, kendisinin aynı kalmadığını, sürekli bir değişim içine girdiğini ve farklı biçim ve varlıklara dönüştüğünü belirtmiştir. Evrensel ve sürekli olarak değişimi, ünlü bir sözle açıklamıştır: Her şey akar. Aynı ırmağa iki kez giremezsin, çünkü her girişinde üzerinden başka sular geçer. Burada anlatılmak istenen şey, hem suyun akarak değiştiği, hem de kişinin de bu zaman aralığında bir değişime uğradığıdır (Tezcan 1984b, s.1).”

Doğada her şey bir değişim ve dönüşüm içerisindedir. Bu bağlamda tarihsel süreçte; toplumlarda, doğada ve bireylerin üzerinde görülen değişme sosyolojik anlamda da önemli bir etkidir.

İnsanın aile, doğa ve diğer insanlarla olan ilişkileri bir bütünlük içerisinde oluşmuştur. Aile, toplumun diğer kurumlarına göre en eski ve evrensel olgusudur. Literatüre göre aile sınıflandırılması, otoriteye ve yapısına göre iki farklı şekilde ele alınmıştır.

“Otoriteye göre aileyi iki şekilde ayırmıştır;

1. Ana Ailesi (Anaerkil): Avcılık ve toplayıcılıkla geçinen toplumlarda toprağa yerleşme ile beraber ortaya çıkan bir aile türüdür. Erkekler aileden uzak yerlerden genellikle avcılık ile uğraştıkları için, bu ailede baba otoritesi yoktur. Akrabalık kadın soyuna dayanmaktadır.
2. Baba Ailesi (Ataerkil): Toprağa yerleşmiş, tarıma dayalı üretimin yapıldığı toplumlarda ortaya çıkmıştır. Akrabalık baba soyuna dayanır. Ailede babanın ya da ailedeki en yaşlı erkeğin mutlak otoritesi vardır.

Bilimsel kaynaklarda aile yapısı bakımından da genellikle ikiye ayrılmıştır.

1. Geleneksel Geniş Aile: Tarıma dayalı toplumlarda görülen, birkaç kuşağın bir arada yaşadığı ve başta ekonomik fonksiyon olmak üzere birçok fonksiyonun yerine getirildiği aile tipidir.
2. Çekirdek Aile: Modern toplumlarda ortaya çıkan, ana-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan temel fonksiyonu, neslin devamını sağlamak ve çocukların sosyalizasyonunu sağlamak olan aile tipidir (Erkan 2002, s.228).”

“Kadın anne olarak aile ve toplum arasındaki en sağlam köprüdür. İlk eğitim ana kucağındaki ve daha sonra aile ocağındaki eğitimidir. Ferdi saran ilk sosyal çevre olarak ailenin eğitici, şahsiyet verici ve ferdi olgunlaştırıcı rolü o derece büyüktür ki, bu imkândan faydalanan ve faydalanmayan aynı yüksek diplomaya sahip fertler arasında mesleki hareketlilikte bile çok önemli farklar doğabilir. Ailesiz bir toplum düşünülmemeyeceğine göre, kadının faal olarak yer alamayacağı bir aile hayatı ve toplum da düşünülemez (Erkal 2012, s.329).”

Teknolojinin gelişimiyle toplumsal değerlerde etkilenmiş ve hızlı bir değişime uğramıştır. Kuşaklar arası çatışma bir anlamda değer yargılarının çatışmasıdır. Köyden kente göç ile başlayan aile içerisindeki bu değişimler birçok kuşaklar arasında çatışmalara da neden olmuştur.

“Değişen Türk ailesinin yeni bir boyutu da kuşaklar arası çatışmalara sahne olmasıdır. Kuşaklar çatışması, özellikle günümüzde yaygın olarak görülen sosyolojik bir olgudur. 1968 yılında öğrenci hareketlerinin yoğunlaşmasından sonra gençlik sorunları su yüzüne çıkmaya başlamış ve kuşaklar çatışması olgusunun bilincine varılmıştır.

Böylece gençlerin aile, okul ve iş yaşamında yaşlılarla ilişkilerinden doğan sorunlar dikkati çekmeye başlamıştır (Tezcan 1984a, s.161).”

Toplumsal değişimin etkisiyle Türk ailesi de değişmiş ve hatta gençlerin ailelerinden bağımsız özgürce birey olma isteği, kuşaklar arası çatışmalara kadar ilerlemiştir. Röportaj yaptığım Işıl Ertunç (**EK-5**) gençliğinde ailesi ile olan mesafeli ilişkisini ve büyüdüğü Etiler semtini şöyle anlatmıştır: “İstanbul Nişantaşı’nda doğdum. Etiler’de büyüdüm garip gelecek ama şuana göre İstanbul’un bir ucuydu orası. Şehre o kadar uzak olması beni ve kardeşimi asosyal yaptı. Nişantaşı’nda kalsaydık böyle olmayacaktı. Eskiden Etiler’de in cin top oynuyordu günün belli saatleri otobüs gelirdi hiçbir şey yoktu. Telefon yoktu bizler sizlere göre farklı büyüdük. Bakkala veya yan komşunun telefonu var ise oradan iletişim sağlıyorduk. Aile ziyaretleri dışında mahalle ve okul dışında çok fazla arkadaş çevrem olmadı. Ailem ile ilişkilerim çok mesafeliydi. Lise bir zamanı tarih öğretmenim annemi okula çağırdı aralık ayında yılbaşını da kapsayacak şekilde tarih gezisi yapacağız kızımızın da katılmasını istiyoruz dedi. Ailem izin verdi ve ilk defa onlarsız bireysel özgürce bir yere gitmişim. Gezi de arkadaşlarımın yaptıkları ve gördüklerim dudağımı uçklatmıştı. Herhangi bir durumda annem duyarsa aman ne der diye korkardım çekinirdim. Okul zamanı flörtlerim oldu ilk flörtüm ailemin tasvip edeceğini düşündüğüm biriydi onda bile ortalık karıştı ailemden dolayı ilişkilerime hep mesafe koydum. Ataköy’e yakın bir arkadaşımın evine ders çalışmaya gitmek istemişim ilk defa izin verdi annem çok şaşırılmışım peki neden izin verildi? İşte nedeni arkadaşımın oturduğu binanın bir blok yanında halam oturuyordu akşam onlarda kalacağım için izin verilmişti... Gündüzleri Ataköy Florya da arkadaşımınla denize girerdik bir gün flörtüme şöyle dedim görüşmek istiyorsan gel plaja orada görüşelim ortalık kalabalık ya rahatım yarım saat flörtleştik elinden tutabildim o kadar Türk filmi gibi çok komikti. O dönemde aile baskısı cidden bugüne göre çok fazlaydı. Biri ile nişanlandın mı veya evlendin mi geri dönüşü yoktu. Özel Alman Lisesi’nde okudum yabancı bir okul olmasına rağmen orada bile yüzük takmak yasaktı. Yüzük takılan parmağa plaster (yara bandı) konulurdu kimse görmesin diye.”

“1960’larda erdemli kişilerin zihinlerini rahatsız eden ve gıdıklayan egemen tema, kuşak farkıydı. Gençlik ana-babalarına karşı ayaklanmıştı ama The Who grubunun vokali Roger Daltrey’in gençlik adına ‘Benim Kuşağım’ şarkısını dinletebilmesi birkaç yılını almıştır. Ana babalarımızın gençliklerinde 1930 ve 1940’lı yıllarda

insanların çoğuna dayatılan sıkı çalışma ve fedakârlık ortamında verilen var olma ve çocuklarını büyütme mücadelesi ile 1950'lerin görece refah ortamında gelişen tüketici kapitalizminin yeni değerleri arasında sürekliliği olmamıştır (Segal 1988, s.65).”

Cumhuriyet'in ilanı ile beraber askeri, siyasi, sosyal ve ekonomik değişimler sanayileşme ve kentleşme etkilerini gündeme getirirken; aile yapısındaki ilişki ve rollerin değişmesine de katkı sağlamıştır. Aile ideolojisi birçok toplumda göstergelerden yararlanabileceği gibi sinemada aile ideolojisi için önemli bir kaynak olmuştur. Sinema aynı zamanda toplumda yaşanan değişim özelliğini içinde barındırmış ve toplumsal tarih açısından belge niteliği oluşturmuştur.

“Adnan Menderes'in 1950'de başında olduğu Demokrat Parti iktidara gelmiş, benimsediği liberal ekonomi anlayışı, üretim kadar tüketimin de teşvik edilmesi, şehirleşme ve kalkınma girişimleri sosyokültürel alanda değişikliklere yol açmış, sinema sektörü ve sanatta bu ortamdan etkilenmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi, yerli filmlere yapılan vergi indirimi, ekonomik ve teknolojik gelişmeler Türk sinemasının gelişmesini sağlamıştır. Karayolları yapımına ağırlık verilmesi ve elektriğin yaygınlaşması Anadolu'ya ulaşımı kolaylaştırmış, bu ise sinema seyircisini hem nicelik hem nitelik açısından değiştirmiştir (Çetin Erus 2015, s.38).”

Türkiye'de özellikle 1950'lerde ortaya çıkan bireycilik, bireyin iç dünyası söylemi, 1960'larda hızlı bir şekilde toplumcu, Marksist çizgisi tarafından bastırılmıştır. 1960'larda soyut, avangarda, bireysel öğeleri merkeze koyan sanat, hep bir şüpheyle karşılanırken çağdaş sanat içerisinde var olma, Türk sanatını dünya sanat tarihinin içerisinde konumlandırma isteği, dönemin sanatçıların başat eğilimi olmuştur.

“Ekonomik ve endüstriyel gelişim açısından bakıldığında, Türkiye'de sinemanın gerçek anlamda başlangıcının 1950'ler olduğu söylenebilir. Bunun öncesinde, İkinci Dünya Savaşı'nın da başlangıcı olan 1939'da, yirmi yıllık Muhsin Ertuğrul önderliğindeki 'Tiyatrocular Dönemi' sona ermiş, 1950'lere dek sürecek olan 'Geçiş Dönemi' başlamıştır. Bu dönemde başta Faruk Kenç ve Şadan Kamil olmak üzere 1930'ların sonunda Avrupa'da fotoğraf ve sinema eğitimi almış olan bir takım gençler film yapmaya başlamışlardır. Baha Gelenbevi, Seyfi Havaeri, Lütü Ömer Akad ve Şakir Sırmalının da aralarında olduğu gençler, başta mevcut film şirketlerinde, daha sonra ise kendi kurdukları şirketlerde çeşitli filmler yapmışlardır (Çetin Erus 2015, s.37).”

“Dönemin sanatçıları ve aydınlarının buluşa geldiği Beyazıt’taki Küllük Kahvesi, Karaköy’de Baylan ve Beyoğlu’nda Markiz pastaneleri gibi mekânlar yer almaya başlamıştı. Politik ve kültürel alandaki rahatlamayla birlikte sendikaların yaygınlaşması ve sinema kulüplerinin, özel tiyatroların hızla artması, kesinlikle yeni bir dönemin başladığının önemli göstergesi olmuştur (Başgüney 2010, s.47-48).”

1968’li yılı iki askeri darbenin arasına sıkışmıştır: 27 Mayıs 1960 ve 12 Mart 1971 darbeleri. 1960 askeri darbesi ve 1961 Anayasası, bir dönüm noktası olarak görülebilir. Uluslararası gündemin Türkiye’de önem kazanması, dünyaya açılma çabaları ya da artan sosyal hareketler, Türkiye’deki bu değişim döneminin iki temel göstergesidir. O zamana kadar çok sınırlı ölçüde basılan sol ve Marksist kitaplar, bir anda çok hızlı ve birbirinin ardına okurla buluşmaya başlamıştır. Nazım Hikmet’in bütün eserlerinin ilk defa basılması gibi sembolik adımlarda atılmıştır.

4.2. İzmir’de Sinema Kültürü ve Levanten Aile Kavramı

“M.Ö. 3000 yıllarında kurulmuş olan İzmir, eski Yunanlıların bazen Samornia diye de söyledikleri bu şehrin adı Yunanca bir kelime değil, Anadolu dillerinden alınan bir kelimedir. Bir zamanlar Marsilyalı tüccarlar tarafından Esmyrne olarak yazılıp okunan Smyrne, Yunanca’da Smyrni, İtalyanca’da ise Smirne şeklinde kullanılmaktadır (Şenocak 2003, s.10).”

İzmir’in fiziksel, sosyal, ekonomik ve demografik yapısı dışında tiyatrolar, sinemalar, matbaalar, postaneler, oteller, İzmir’deki sosyal yaşam, İzmir Levantenleri, İzmir Yahudileri, mütareke ve işgal dönemi kent yaşamını anlatan birçok araştırma yapılmıştır. Fakat melez kültürü ile İzmir’i diğer kentlerden farklı kılan ekonomik sosyal, kültürel yaşantıları ile azınlıklar ve Levantenler oluşturmuştur. Venedikli ve Cenovalı Tüccar olan Levantenler 13. yüzyıldan itibaren liman şehirlerinde ticaret yaparak önemli bir yere ve imtiyaz sahibi olmuşlardır. Levantenler özellikle kendi ülkelerinde elde edemeyecekleri yaşam koşullarını daha iyi bir hale getirebilmek için Doğu Akdeniz liman kentlerini seçmişlerdir. Levantenlerin İzmir ve İstanbul şehrini seçmelerinin en büyük sebebi ise ticaret yaparak kazandıkları paraları devletten sağladıkları ayrıcalıklar sayesinde sürekli arttırmak olmuştur.

“Levant; Fransızca güneşin doğması anlamında da kullanılan ‘lever’ sözcüğünden türemiştir ve doğu anlamına gelmektedir. Günlük dilde bu adın yaygınlaşması,

Venedikliler ve öteki Avrupalı tüccarlar aracılığıyla, Haçlı seferleri sonunda Sur ve Sayda gibi kentlerle ticaretin geliştiği döneme rastlar. Küçük Asya (Anadolu) ve Suriye kıyılarını kapsayan Levant, bazen Yunanistan ve Mısır'ı da içine alacak biçimde geniş tutulmuş, bazen de Anadolu anlamında ya da Ortadoğu ve Yakındoğu ile eşanlamı olarak kullanılmıştır (Şenocak 2003, s.13).”

İzmir'e ilk gelen Levantenlerin Fransız olduğu ve 17. yüzyıldan itibaren yaşamaya başladıkları bilinmektedir. Levantenlerin sayısı 19. yüzyıla gelindiğinde artmış, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel hayatın gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. İzmir'de Karşıyaka, Buca, Bornova, Bayraklı, Göztepe; İstanbul'da Galata, Haliç gibi ticaret merkezleriyle Boğaziçi'ne ve Adalar'a yerleşen ve çoğunluğu Hristiyan olan bu tüccarlar, zaman içinde, din ve dillerini korumakla beraber yerli halkla evlilik yoluyla akrabalık ilişkileri kurup Osmanlı şehir hayatının geleneklerini ve örflerini benimsemişlerdir.

“Levanten dünyası denilince ilk akla gelen millet İtalyanlardır. Çünkü Cenevizliler ortaçağdan bu yana ticaretle uğraşmış ve çeşitli milletlerden bu konuda ayrıcalıklar elde etmişlerdir. Daha sonra Venediklilerle devam eden bu süreç, zamanla İstanbul ve İzmir'e uzanmıştır. 17. yüzyılda ise İtalya ticareti eskisine nazaran gerilemiştir. Yerel yönetimlerin gümrük gelirlerini arttırmak için yabancı tüccarlara gösterdiği ayrıcalıklı tavırlar, İzmir'i de cazip hale getirmiştir (Oban Çakıcıoğlu 2007, s.346).”

Levantenler, aldıkları eğitimden dolayı birçok dili konuşabilirken, ağırlıklı olarak Katolik Hristiyanlardan oluşmaktadırlar. Osmanlı İmparatorluğu'nun onlara sağladıkları imkânlar doğrultusunda kültürlerini özgür bir biçimde yaşayabilmeleri adına hastaneden, okula, tiyatrodan, sinemaya sosyal hayatı etkileyen önemli kurumları istedikleri gibi açabilmişlerdir. Bu durum İzmir'i birçok kültürün bir arada yaşayabildiği önemli bir şehir haline getirmiştir. Hiç kuşkusuz ki Levanten ailelerin Türk kültürünün bazı öğelerinin dünyaya yayılmasında da hizmet etmişlerdir. Levantenler birçok alanda yaşamı önemli ölçüde etkilemişlerdir. Onlar sayesinde belli şehirlerde alaturka zihniyetten uzaklaşmış daha batıya yönelik olan alafranga zihniyet oluşmuştur. Levanten ailelerde misafire ikram edilen yiyecek içeceklerden, sunum yapılan eşyalara kadar önem gösterilen bir kültür bulunmaktadır. Yemek kültürleri Türk toplumuyla benzer olsa da özel ve dini günlerde kendilerine has yemekler ve ritüeller farklılık göstermektedir.

“İzmir’de sinemalı yaşantı ise 1909 yılında başlamıştır. Sinema İzmirli için ekonomik hayata katkı sağlayan, toplum tarafından ilgi gören bir şenliktir. Sinema yaşantısı İzmir’de sosyal anlamda hayatı değiştirmiş, özellikle ramazan aylarında düzenlenen Türk tiyatrosu etkinlikleri yerini sinemaya bırakmıştır.

Türkiye’de siyasetten ekonomiye önemli dönüşümlerin yaşandığı 1950’li ve 60’lı yıllar diğer büyük şehirlerde olduğu gibi İzmir’de de kentleşmenin yolunu açmıştır. İzmir’de bulunan NATO karargâhı ve Amerikan ailelerinin ikamet etmesi yerli halk ile yepyeni kültür sentezine neden olmuş, her gelir grubundan insanın birlikte rahatlıkla gittikleri kapalı ve açık sinemalar hoşça vakit geçirmelerini sağlamıştır. İzmir şehrinin eğlence yerleri olarak Kültür Park, Kordon, Basmane, Konak, Alsancak, Karşıyaka ön planda yerini almıştır. Kordon’da Tayyare Sineması, Konak’ta Elhamra Sineması Basmane’de ise bar ve meyhanelerin yanı sıra İkbâl, Kulüp, Büyük ve Yıldız sinemaları bulunmaktadır. Sinemanın gelişmesiyle birlikte salon sayıları da artmış 1948’te İzmir’de sekiz adet sinema salonu varken 1960’larda 60’ın üzerinde sinema salonu aktif şekilde halka hizmet vermiştir. Sinema biletlerinin ucuz olması her gelir seviyesinden insanların rahatlıkla sinemaya gitmelerine de kolaylık sağlamıştır. Röportaj yaptığım Yurdal Keskiner’inde **(EK-3)** bahsettiği gibi; “İzmir’de Tayyare, Yıldız ve özellikle Elhamra sinemalarında Bernardo Bertolucci, Federico Fellini, Luchino Visconti, Michelangelo Antonioni filmlerini çok izledik. 1960 yapımı yönetmenliğini Luchino Visconti’nin yaptığı Rocco ve Kardeşleri (Rocco e i suoi fratelli) çok etkilendiğim Marksist tavrın olduğu oldukça başarılı melodram bir filmidir. Fransa da O dönemin seks sembolü Anita Ekberg, Gina Lollobrigida filmlerini kaçırmazdım.”

1960’larda İzmirlilerin sinema kültürüne düşkünlüğü, Akdeniz iklimine sahip olması ve yaz aylarının uzun sürmesiyle birlikte birçok yazlık sinemana da açılmıştır. Kapalı sinema salonlarının yanı sıra açık hava sinemalarıyla da meşhur olan İzmir’de sinema yaz akşamlarının vazgeçilmez eğlencesine dönüşmüştür. Canan Özer Öner’in **(EK-4)** bana vermiş olduğu röportajda genç kız olmaya başladığı yıllarda sinemaya gidecek olmanın verdiği heyecanı şu sözlerle anlatır:

“İzmir Kordon’da Tayyare sinemasına her hafta sonu cuma ya da cumartesi yedi seansına yeni gelen filmi izlemeye giderdik. Yedi seansı önemlidir; çünkü sinema çıkışı annemle babam arkadaşlarına ben de eve dönerdim. Genelde hafta sonu

gündüzleri de anneannemle Kordon'da Ses sinemasında Türk filmlerini izler, bazen de babamla Eşref Paşa Caddesi'nde Yeni Sinema 'ya giderdik. Hayatımda sinema hep olmuştur. Romantik güzel filmleri izlemekten çok hoşlanırdım. Hatta aralarında birkaç kez aynı zevki alarak izlediklerim çok. O dönem oynatılan Türk filmlerinin de yabancı filmler gibi teknikler uygulamasını, zengin kız fakir erkek temasından çıkıp daha farklı senaryolarla seyirci karşısına çıkmasını arzularım. Türk filmleri içinde de sosyal konuları işleyenleri çok sevmişim. Yılanların Öcü, Susuz Yaz (Metin Erksan filmleri), Umut, Yol, Arkadaş (Yılmaz Güney filmleri) gibi. Hele ki o dönemde Tarık Akan'a hayranlığım tam zirveye çıkmıştı.”

1960'larda sinemalar sosyal paylaşım yerleri olarak önemli mekânlardı. Dönemin gençleri ancak buralarda buluşup platonik aşklar yaşarlarmış. İzmir'de yazları da birçok ailenin buluşma noktası olan açık hava sinemaları sıcak akşamların vazgeçilmezine dönüşmüştür.

“İzmir Basmane Garı'nın karşısında Yıldız Sineması vardı. Sinemanın sahibi Osman Kazmirci, İzmir'in çok sıcak bir memleket olması, yazları sıcaklıkların kırk dereceye kadar yükselmesi ve İzmirliilerin sıcaktan bunalmaları neticesinde yazlık bir sinema inşa etmeye karar vermişti. Osman Kazmirci'nin hayalinde kapalı; ancak gökteki yıldızların izlenebileceği, havalandırma sorununun olmadığı bir sinema vardı. Nihayet hayallerini gerçeğe dönüştürerek 1957 yılında var olan sinemayı yıkıp, yerine modern bir sinema inşa etti. Sinema salonunun üstü özel yapılmış bir sistemle tamamen açılabilir ve gökyüzü tüm açıklığı ile ortaya çıkıyordu. 1.800 koltuğa sahip olan Yıldız Sineması'nda 1960'lara kadar daha çok yabancı filmler izlenirdi. 1960'lardan sonra Türk filmleri de gösterime girmeye başladı. 60'ların sonlarına doğru, sinema sektörünün girdiği kriz, ikinci kuşak işletmecisi Yüksel Kazmirci'nin, bir günde izlenen film sayısını ikiye hatta üçe çıkarmasına sebep oldu. Fakat Yüksel Kazmirci'nin yaptığı müdahaleler işe yaramadı ve Yıldız Sineması kapanarak yerine Yıldız Spor Salonu açıldı (Makal 1993, s.147-148).”

İzmir'de birçok semtte sinema salonu aktif olmuştur. Ancak salonların konforları ve konumlarına göre bilet fiyatlarında da farklılıklar yaşanmıştır. Elhamra Sineması İzmir'in gelir seviyesi yüksek tanınmış ailelerin tercih ettiği bir salon haline gelmiştir. Özellikle Elhamra ve Büyük Sinema'da film izlemek ayrıcalık sayılırmış. Son derece zevkle döşenmiş olan sinemalara halk giderken en şık kıyafetlerini giyermiş. Dönem

içerisinde Elhamra Sineması'nın genişliğinden dolayı birçok tiyatro oyunları ve Batı müziği konserleri gerçekleşmiştir.

Tuncer Gönen (**EK-2**) 1960'lı yıllardaki İzmir'deki sinema anılarından bahsederken şu bilgileri verir: "İzmir'de sinema gençliğimizde çok önemli bir aktiviteydi. Tüm arkadaşlarım ve ben sinemaya giderken şık giyinirdik hele ki bir kız arkadaşımızla gidiyorsak çok daha fazla dikkat ederdik. Hatırladıklarımın Konak Fevzi Paşa Bulvarı'ndaki İkbal sinemasında İtalyan yönetmen Michelangelo Antonioni'nin 1960 yapımı Serüven (L' Avventura) filmini izlemiştim. Çağdaş insanın mükemmel eleştirisi, yalnızlık, kadın-erkek ilişkilerinin sorgulanması açısından çok güzel bir film. Diğer başka film ise yönetmenliğini Pietro Germi'nin yaptığı 1964 yapımı 'Aldatılmış ve Terkedilmiş' (Sedotta e Abbandonata) beni çok etkilemiştir. Filmin müziklerini Giuseppe Ferrara seslendirmiştir. Etkilendiğim başka bir film ise yönetmeni Vittorio De Sica olan 1964 yapımı İtalyan Usulü Evlilik (Matrimonio all'Italiana) o dönemin tüm erkeklerinin beğendiği Sophia Loren ve gıpta ettiğimiz Marcello Mastroianni başroldeydi."

1960'lı yıllarda aile fertlerinin bir araya gelerek neredeyse her akşam yaptıkları bir aktiviteye dönüşen sinema, yazlık açık hava sinemalarındaki talebi ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda İzmir'in her semtinde açılan sinemalar, yaz aylarının uzun sürmesi ve şehrin dinamizmindeki hareketli yapı ile birleşerek, toplumun büyük bir kısmının vazgeçilmez etkinliğine dönüşmüştür. Yazlık, açık hava sinema sektörünün zirve yaptığı yıllarda İzmir, Türkiye'nin en çok sinemaya sahip en önemli iki şehriden biri olarak ön plana çıkmıştır. Uzun yıllar çok sayıda yazlık ve kapalı sinemasıyla sinema kültürüne ev sahipliği yapan İzmir 1968'li yıllarda yaşayan halkın Egeli olmanın getirdiği sakinlik ve sükûnet ortamında, yaşanan tüm zorluklara rağmen hayatlarını bedensel eylemlerden uzak tutmuşlardır. Ancak her zaman zihinsel olarak sosyalist düşünceleri de benimsemişlerdir.

4.3. 1960'lı ve 1970'li Yıllarda Saç, Makyaj Modelleri ile Pervasız Giyim Modasının Topluma Yansımaları

Kılık kıyafette devrim yaşamış bir toplumuz. O yıllar sinemanın olduğu gibi modanın da evrimi olmuştur. Özellikle toplum önünde bulunan aktör ve aktrislerin giydikleri kıyafetler ile saç ve makyaj stilleri toplumun aynası görevini üstlenmiştir.

Sanayileşme ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte tekstil sektöründe atılan adımlarla hazır giyim furyası ortağa çıkmaya başlamıştır. Böylece bireyler birçok farklı çeşitteki kıyafetlere ve aksesuarlara hem ucuz hem de daha kolay bir şekilde ulaşabilmişlerdir.

O yılların özgür ve romantik gençleri; disko topu eşliğinde ve öte yandan bohem rock müziği tınlarında, özgürlükçü, kendine sınır koymayan, sadece ‘o anda var olmak’ isteyen 1968 kuşağının çiçek çocuklarıdır. Özellikle o gençler moda baştanbaşa yön verirken yeni bir anlayışı da körüklemişlerdir. 60’lar ruhu saç stillerinden makyaj modellerine, pervasız giyim tarzları ile moda kadar her anlamda bir başkaldırı, bir devrim oluşturmuştur.

“Süslenme, güzel ve değerli görünmek için yapıldığından değer yargılarıyla ilgilidir. Ergenleşme ritüelinden geçen kabile delikanlısı, törende aldığı yaraları yaşamı boyunca gururlar taşır. Afrika, Çin ve Hindistan’da kemik çarpıtmaları yaygındır. Çinli kadınlar demir ayakkabıyla küçük kalmış ayakları, Amazonlular içine tabak sığacak büyüklüğe getirilmiş dudaklar, Çin hindi kadınları halkalarla uzatılmış boyunları, Avrupalı kadınlar korse nedeniyle gelişememiş kaburgalarıyla ve kimsenin görmediği sıkışmış iç organlarıyla ‘kadın’ kabul ediliyorlardı (Emiroğlu 2012, s.273).”

4.3.1. Dönemin kadın modası

Moda her zaman kadınlar için önemli bir konu olmuştur. 1960’ların başında Amerika’da doğan hippie kavramı ve 68 kuşağı çiçek çocukları bir sonraki yılların ve geleceğin moda anlayışının çıkış noktasını oluşturmuştur. 1968 yılı giyim kuşamda toplumlar için aykırı olsa da zorlu süreçlerden geçmiştir. Toplumun en aydın çevreleri bile olsa mahalle baskısının otokontrolün her dönemde ne kadar güçlü olduğunun bir göstergesi olmuştur.

“Avrupa’da yaygın giyim Roma ve eski Yunanlarda olduğu gibi tuniktir. Akdeniz’in kuzeyine çıkıldığında ise bu basit tunikler dolaklara dönüşmüştür. 1350’den itibaren elbiseler, zamanın tutucularınca tepki çekse de daralmaya ve kısalmaya başlamıştır. Kadın elbiseleri de aynı biçimde daralmış ve açık giyim görülmüştür. Bu tarihten sonra moda oluşmaya başlamış ve yeni giyim tarzları her bölgeye aynı hızla yayılmıştır. İtalyanların öncülüğüne karşın, modada Fransa kısa sürede etkin ülke haline gelmiştir. Venedik’in gücünü koruduğu 15.-16. yüzyıllarda bile Fransız modası Venedik şehrine girmiştir. Venedik’te açılan en eski hazır giyim mağazalarından birin adı bile, Fransız

bebeği anlamına gelen ‘La piavola de Fransa’dır. 18. yüzyılda artık tam anlamıyla modadan söz edilir olunmuştur (Emiroğlu 2012, s.214).”

1960’larla birlikte sinemanın etkisiyle birçok tabu kırılmıştır. Kadınlar özellikle giydikleri kıyafetlerle başkaldırmışlardır. Özgür ve umursamaz tavırlarıyla kadınlar mini etekler, şortlar ve topuklu ayakkabılarla bir moda devrimi yaratmışlardır.

Moda ve giyim, farklı biçimlerinin en belirgin özelliği olmuştur. Dönem içinde çok çeşitli kıyafetlerin çıkması, kıyafetlerin rengârenk olması, kesim biçimleri ve değişik kumaşlar moda anlamında kültürel ve sosyal anlamda bir kimlik oluşturmuştur. Yenilikçi bu moda akımı ile toplumlardaki görünüşte farklılaşarak sıra dışı grupların var olmasına neden doğurmuştur. Gülden Tamer (**EK-1**) röportajında o dönemdeki yıldız ikonlar gibi güzel giyinmeyi hayal ettiklerini ancak Türkiye’deki kısıtlı imkânlardan dolayı birçok kadının var olanla yetinmek zorunda olduklarını şöyle anlatıyor.

“İtalyan kadın oyuncularında Sofia Loren, Claudia Cardinale’nın özellikle giyim tarzları ve saç şekilleri çok etkiledi. Sofia Loren’in yaptığı makyaj eminim birçok kadını o dönemde etkilemiştir. Sofia Loren’in kendine güvenen kadın rollerinde oynaması ve ayakları yere sağlam basan bir kadın modeli çizmesi de etkili olmuştur. Şöyle de bir gerçek vardı Türkiye’de ithalat imkânları da kısıtlı olduğu için onlar gibi güzel giyinmeyi hayal ederdik fakat hiçbir zaman onlar gibi giyinemeyeceğimizi bildiğimiz içinde sadece beğenmekle kalırdık. Salut Les Copains, Paris Match gibi kültür magazin gibi konuların işlendiği Fransız dergilerini almayı çok isterdik fakat maddi imkânsızlıklar nedeniyle alamazdık sadece dergileri satan yerlere gidip orada okuma imkânı bulurduk.”

“Giysiler, en azından, çok fakir olanlar dışında herkesin satın alabileceği kadar ucuz şeyler olduklarından, moda ve kıyafet, böyle bir işlevi yerine getirmekte kullanılacak en iyi örneği oluşturmuştur. Çoğu insanın, giyecek konusunda bazı seçenekleri vardır ve seçenekleri olduğu sürece, moda ve giyimi toplumsal kimlikleri için kullanmışlardır (Barnard 2002, s. 194).”

“Özgürlük ve eşitlik söylemlerinin zirveye çıktığı 68’li yıllarda ırkçılığa duruş da moda dünyasında yüksek sesle dile getirilmiştir. Özellikle Yves Saint Laurent’ın etkisiyle 60’larda defilelerde boy göstermeye başlayan siyahi modeller 70’lerde dergi

kapaklarında yer almıştır. Beverly Johnson, Iman gibi siyahi modeller artık çok ön planda olmuşlardır. 70’lerde feministlerin karşı çıktığı kısa eteklerin yerini A kesimli, uzun ve bol elbiseler almıştır. Maksi elbiselerin çiçek veya şal desenleri, kadınsı kumaşları ve yumuşak renk tonları, savaşlara ve kapitalist toplumlara karşı koyup; barışı, sevgiyi, özgürlüğü benimseyen genç kadınların tercihini oluşturmuştur (Aslan, 2017).”

“Dünyada başkaldırının, kadın azınlık ve çevre hareketlerinin tohumlarının atıldığı 1960’lar Türkiye’de de düzenin, eşit haklar ve eşit paylaşımın sorgulandığı bir dönemdir. İşsizlik, yoksulluk, iç göçler, kısıtlı düşünce özgürlüğü gibi nedenlerle örgütlenen toplumsal muhalefet, öğrenci eylemelerini izleyen 27 Mayıs 1960 darbesiyle sonuçlanmış bir sürecin ardından, 1961 Anayasası’nın getirdiğı görece özgürlük ortamı yaşanmıştır (Ormanlar 1999, s.67).”

Türkiye ve Avrupa ilişkilerinin güçlenmesi sonucu, Amerika’nın kültürel etkisinin popülerliğini kaybetmesi; rahat bir tarz olan bohem havayla varoluşçuluk akımını ön plana çıkarmıştır. Moda tasarımcıları ve tekstil fabrikaları modernleşerek, rahatlığın şıklıkla bütünleştiğı yeni bir döneme geçilmiştir. Artık orta sınıf kadınları da göz alıcı tasarımlarla fark edilir bir giyime sahip olmuşlardır.

“Yeni genç ve özgür bir görünüme ulaşmanın yolu açıktır: Kavisleri düzeltmek ve etekleri kısaltmak. Etek boyları 1960’ların ortalarında kalça hizasına kadar çıkmış, ‘mini etek’ diye adlandırılmaya hak kazanmıştır. Etek boyları, jartiyer ile arasındaki açıklık kapanamayacak kadar kısaldığında, çoraplar parmak ucundan bele kadar bugün de kullanılan tek parça, külotlu çoraplara dönüşmek zorunda kalmıştır. Bunlar rengârenk, parlak çeşitleri ile bacakların iyice vurgulanmasını sağlamışlardır (Ormanlar 1999, s.69).”

Yapmış olduğum röportajda Işıl Ertunç (**EK-5**) 1960’lı yıllarda kadın makyajının ne kadar önemli olduğunu ve süper model ikonlarından nasıl etkilendiğini şu sözlerle anlatır: “Kadınlarda o dönemde makyaj çok önemliydi Brigitte Bardot ve Sofia Loren gibi gözlerimizi, kirpiklerimizi boyardık. Makyajın modası o kadınlara göre değişirdi. Gina Lollobrigida gibi tırnaklarımızı yapardık. 1960 yılında süper model ve stil ikonu Twiggy vardı giydiğı her kıyafet moda olurdu onu takip ederdik. Televizyonun hayatımıza girmesi ile beraber daha değiştiğini düşünüyorum izleyerek gördük ve batılının farklı olduğunu anladık hemen onlar gibi olmak istedik. Türkiye’de o

dönemde ki kadın oyuncular için bunu söyleyemem ülkemiz yapısından dolayı tutucuyuzdur. Batı ülkeleri çok daha özgürdü batının modasını bizde takip ederdik. Hayat ve Ses dergileri girerdi bizim evimize sanatçıların orada röportajları ve özel hayatlarının fotoğrafları yayınlanırdı. Hep onlar gibi olmayı, prenses olmayı hayal ederdim özellikle Grace Kelly'ye özenirdim”.

Kadınlar; gözlerini öne çıkaran renkli farlarla abartılı göz makyajları yapmaya başlamış, giyilen kıyafetlerle aynı renkte far sürmek oldukça moda olmuştur. Şekil 4.1, şekil 4.2’de görüldüğü gibi göz makyajı ve kaşlar hep ön planda tutulmuştur. Şekil 4.3 ve şekil 4.4’te görüldüğü gibi de dönemin moda ikonları Catherine Deneuve, Sophia Loren ve Twiggy’nin fotoğraflarında özellikle turkuaz mavisi, fıstık yeşili far çok modayken; Takma kirpik, ince kaşlar ve kalemle çerçevelemiş dudaklar ön plana çıktığı görülmektedir. Tercih edilen renkler açık pembe, kahve tonları, kırmızı ve fuşya olmuştur.

Şekil 4.1 : 68’in Moda ve Fransız Sinema İkonu Saç, Makyaj Örneği: Bridget Bardot
Kaynak: < <http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/magazin/brigitte-bardot-kimdir-brigitte-bardot-biyografisi-41056931>>, alındığı tarih: 19.02.2019

Şekil 4.2 : Fransız Sinemasının İkon Kadın Oyuncusu Anouk Aimee
Kaynak: < <http://graham-russell.blogspot.com/2012/11/reflections-on-anouk-aimee-and-her.html>>, alındığı tarih: 01.09.2019

Şekil 4.3 : 68'in Moda ve Sinema İkonları Saç, Makyaj Örneği: Solda Fransız Oyuncu Catherine Deneuve, Sağda İtalyan Oyuncu Sophia Loren

Kaynak: < <https://tr.pinterest.com/pin/857795060249258611/>>, < <https://tr.pinterest.com/pin/87398048991536237/>> alındığı tarih: 01.09.2019

Şekil 4.4 : 68'in Moda, İngiliz Sinema İkonu Saç, Makyaj Örneği: Twiggy

Kaynak: < <https://www.nykaa.com/beauty-blog/lash-perfect-how-to-get-twiggy-eyes/>> alındığı tarih: 19.02.2019

“O dönemde baby doll elbiseler, karpuz kollar, mini eteklerle dolaşan, saçını uzun ve düz ya da kısacık ve kâküllü, doğal haliyle bırakan, soluk renkli rujlar kullanarak makyajlar yapan kadınlar görülmüştür. Dünyada yayılmaya başlayan seksüel devrime nispet yaparcasına diz yüksekliğindeki botlar, geniş kemerler, büyük omuz çantaları, bilek hizasında eldivenler, kasketler, yapay mücevherler, incikler, boncuklarda aksesuar olarak kullanılmıştır. Giyim kuşamdaki çeşitlilik hiçbir dönemde olmadığı kadar artmış, bu da kimi zaman garip bileşimlerle sonuçlanan, kişisel zevklere uygun

seçim yapma isteğine; anın hissettirdiği gibi giyinmeye zemin hazırlamıştır (Ormanlar 1999, s.70).”

Şekil 4.5’te görüldüğü gibi kadınlar korkusuzca ve özgürlüklerine düşkün bir şekilde dönem içerisinde giyim modasında da var olmuşlardır.

Şekil 4.5 : 68’in Pervasız Giyim Modası: Kadınlar

Kaynak: <<https://www.thevintagenews.com/2016/01/04/44044/>> alındığı tarih: 19.02.2019

4.3.2. Dönemin erkek modası

Yeniliklerle dolu 1968 yılı erkek giyiminde de oldukça dikkat çekicidir. Özellikle o yıllarda sembolik anlamları olan devrimci gençliğin sıkça giydiği; kadife pantolon, postal ve parka gibi kıyafetlerin yanı sıra ince sarkık Tarkan bıyığı da önemli siyasi kimlik işaretlerinden biridir. Zaman içinde, klasik kıyafetler sona ererek; yeni olan cazip ve cüretkâr kıyafetler öne çıkmıştır. Mao yakaların yanı sıra artık yakasız tek düğmeli ceketler o yıllarda moda olmuştur. Kollar, manşetleri gösterecek kadar kısa ve kapalıdır. Ceketin içine dik yakalı, kostüme zıt renkte kimi zamanda pili ve nervürlerle süslü gömlekler giyilmiştir. Erkekler, traşlı bir yüze ve kısa saçlara sahip olmaları gerektiği kuralını uzun saç ve sakallarla bozmuşlardır. Tüketici pazarı erkek giyiminde önemli bir üstlenmiş, hazır tekstil ürünlerinde birçok renk ve desen kullanılmaya başlanmıştır.

“Türkiye’de 1955’te yerli kot, ince çadır bezinden jean yapılmaya başlanmış 1960’lardan sonra Amerikalı askerin piyекsten alıp Türklere sattıkları eşyayla açılan Amerikan mağazaları, Avrupa’ya giden işçi ve görevlilerin permilerini esnafa devretmeleriyle zenginleşti, kaçakçılığın başlamasıyla Amerikan pazarlarına dönüşmüştür. 1970’lerde Amerika düşmanı solcuların yaygın giysisi haline gelen jean

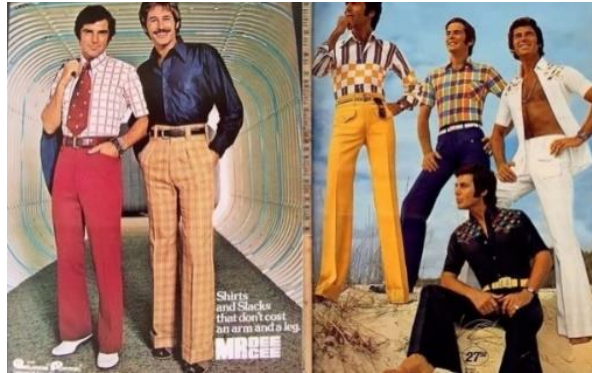
kot bu yıllarda sağcı gençler kumaş pantolonları, solcular kotlarıyla ayırt edilir olmuştur. Önce yalnızca gençlerin giyebildiği kotlar gittikçe yayınladı, yaş ve toplumsal statü tanımadan herkesin giyebildiği bir tür haline geldi çeşitlendi ve markalarla kendi içinde bir modası doğmuştur (Emiroğlu 2012, s.239).”

Şekil 4.6’da görüldüğü üzere İngiliz pop müzik grubu olan Beatles ‘temiz aile çocuğu’ simgesiyle yaygınlaşarak giydikleri kıyafetlerle 1960’larda erkek modasının öncüleri olmuşlardır. Kadifeden ceketler, denim gömlekler, dik yakalı dar kazaklar erkek modasının öncü kıyafetleri olmuştur. Bedene sıkıca oturmuş, dar omuzları olan, yüksek yaka ağzılı, sırtta derin yırtmaçlar olan ceketler ve yüksek belli, pilisiz, dar paçalı pantolonlar İngiltere’den tüm dünyaya yayılmıştır.

Şekil 4.6 : Saç Stili İle Dönemin Erkek Modasını Etkileyen İngiliz Grup Beatles
Kaynak: <<https://www.nme.com/news/music/the-beatles-4-1191035>>, alındığı tarih: 25.04.2019

Dönemin en çok kullanılan renkleri ise şekil 4.7’de görüldüğü gibi toprak tonları, kahverengi, bordo, pas, hardal ve avokado yeşilidir. 1970’lere gelindiğinde ise kıyafetler dökümlü ve romantik görünümlü 60’ların fütürist modasını geride bırakmış artık özlemlili bir döneme girilmiştir.

Şekil 4.7 : 68’in Pervasız Giyim Modası: Erkekler

Kaynak: <<https://www.imagenesmy.com/imagenes/vintage-70s-fashion-men-3c.html>>, alındığı tarih: 19.02.2019

Dönemin ikonları şekil 4.8’de gördüğümüz Alain Delon, Marcello Mastroianni ve Jean-Paul Belmondo’da erkek modasının öncülerindedir.

Şekil 4.8 : 68’in Moda ve Sinema İkonları Solda Alain Delon, Ortada Marcello Mastroianni, Sağda Jean-Paul Belmondo

Kaynak: <<http://blog.kamiceria.com/2014/10/marcello-mastroianni-italian-style-icon/>>, <<https://tr.pinterest.com/pin/771945192353008482/>>, <<https://www.criterion.com/films/268-breathless>> , alındığı tarih: 16.04.2019

4.4. 1960’lı ve 1970’li Yıllarda Gençliği Etkileyen Romantik Pop Şarkılar ve Müzisyenler

Türkiye açısından, kim ne derse desin, 1960’lı yıllar Avrupa müziğinin yıllarıdır. Romantizm denilince de akla gelen ilk ülke Fransa’dır. Fransızca konuşan biri, sıradan bir olayı anlatıyor bile olsa şiir okuyormuş gibi gelir. Bu romantik dile birde müzik eklendiğinde, dinleyen kişi kendini hayal dünyasında bulur. Fransa’nın büyük müzik geleneği olan şanson Fransızca’da şarkı anlamına gelmesine karşın geleneksel bir müzik türü haline gelmiştir. Klasik Fransız şansonları denildiğinde, klasik söz üzerine kurulu şarkılar akla gelmektedir. Şansonlar; öyküler üzerine kurulu melodileri ile akılda kalıcı bir müzik türüdür. Sözleri bu melodilere eşlik eden hikâyelerden oluşmaktadır. 19. yüzyılın en meşhur şanson bestecileri Ernest Chausson, Charles Trenet, Rina Ketty ve Emmanuel Chabrier gibi isimler, geleneği bozmadan 20. yüzyıla kadar taşıyan kişiler olmuşlardır. Bu dönemde şanson liriklerin en önemli unsuru anarşi ve başkaldırı haline gelse de aşk, romantizm ve insan ilişkileri önemini korumuştur, o dönem sanat sıradanlıktan çıkmıştı.

Fransız müzikleriyle entelektüel olguyu bulmaya çalıştık diyen Mario Levi (**EK-6**) röportajına şöyle devam etmiştir: “Bizler o dönemin şanson Fransız şarkıcılarından ve onların müziklerinde ki entelektüel olgusunu bulmaya çalıştık. Sanat sıradanlıktan çıkmıştı. Bestelenen müzikler Louis Arago’nun şiirlerinden esinleniliyordu. Jaques Brel’in tüm şarkıları neredeyse şiir kadar değerliydi. Birde şunu unutmamak gerek

Paris'in bir sihri vardır. Kim ne derse desin açık ara bu böyledir. Kendimden yine örnek vereyim uzun yıllar Fransız okulunda okuduğum için hem bu şarkıcılardan beslendik, hem de izlediğim filmlerden çok etkilendik. O açıdan baktığımda bu bana şaşırtıcı gelmiyor. İlginç olan Fransızca'yı ben Fransız lisesinde öğrenmedim, ailemden evde öğrendim. Dört yaşımıdayken evde büyükannem; Edith Piaf, Charles Aznavour ve Enrico Macias dinlerdi, oluşan bu bağ aslında çok derin bir bağdır.”

1960'larda Fransızlar için geleneksel şanson kalıplarının dışına taşmış, özellikle genç bir kesime parçalarıyla seslenen ve tüm Avrupa'yı etkilemiş olan Alain Barriere yumuşacık erkek sesiyle söylediği kendi besteleri 'Elle Etait si Jolie', 'Tu t'en Vas', 'Ma Vie' ve yine dönemin önemli Fransız şarkıcısı Johnny Hallyday 'Retiens la Nuit', 'Que je t'aime', 'Elle m'oublie' ve Charles Aznavour 'Il Faut Savoir', 'La Boheme', 'Emmenez moi' gibi şarkıları ile dönemin unutulmazları arasına girmişlerdir.

Fransa'da 1968 yılı toplumsal hayatı etkilediği gibi müzikal anlamda da etkilemiştir. Tam da burada Fransız şarkıcılardan bahsederken Gülden Tamer ile **(EK-1)** yapmış olduğum röportajda bir 68 kuşağı gençliği olarak etkilendiğiniz Fransız müzisyenler kimlerdi sorusuna şu şekilde cevap vermiştir: “Romantizmin simgesi olan ve ilk akla gelen ülkelerden biri Fransa'dır. 1968 yılında Fransız ekolü çok popülerdi. Fransız sinemasında ise Brigitte Bardot ve Catherine Deneuve'un filmleri benim için çok önemliydi. Bütün kadınlar onlar gibi olmak isterdi ve müthiş güzel kadınlardı. Fransız Şarkıcılar ise Jean-Philippe Leo Smet sahne adıyla Johnny Hallyday, Sylvie Vartan, Charles Aznavour, Enrico Macias, Jacques Brel, Salvatore Adamo önemli sanatçılardı herkes onları takip ederdi dinlerdi. Fransa'nın en büyük müzik geleneği olan şansonların benim hayatımda yeri büyüktür. Özellikle de çok önemli bir şarkıcı olan Edith Piaf. Tüm şansonların her biri bir hikâye anlatır... Yaşamı, hayalleri ve trajedileri konu eder, kimi dönemlerde ise şarkılarda isyanı ve başkaldırüyı anlatırlardı.”

O dönem Fransa'da müzikte Serge Gainsbourg öncülük etmiştir. Film müzikleri de yapan usta sanatçı başrollerini Warren Beatty ve Faye Dunaway'ın oynadığı 'Bonnie and Clyde' filminin de açılış şarkısını yapmıştır. Ünlü Fransız şarkıcı Jacques Dutronc'ünde sözlerini Jacques Lanzmann ve Anne Segalen ile birlikte yazdığı 'Il est cinq heures, Paris s'éveille', 'Saat beş, Paris uyanıyor' adlı şarkıyı da dönem içerisinde piyasaya sürmüştür. Fransız listelerinin bir numarasına oturan bu şarkının esin kaynağı, 1772-1827 yılları arasında yaşayan Marc-Antoine Madeleine Desaugiers adlı

sanatçının 1802’de seslendirdiği ‘Tableau de Paris a 5 heures du matin’, ‘Saat sabah 5’te Paris portresi’ adlı şarkısıdır. Parça aynı zamanda nakaratında geçen ‘Paris uyanıyor’ cümlesiyle aslında bu amaçla yazılmasa da kısa zaman içerisinde yaşanılacak olan Mayıs 1968 öğrenci hareketlerinin de gayri resmi marşlarından biri haline gelmesine neden olmuştur. Aşağıda şarkının orjinal ve Türkçe sözleri şu şekilde çevrilmiştir.

Il est cinq heures

Saat beş

Paris s'éveille

Paris uyandı

Paris s'éveille

Paris uyandı

La tour Eiffel a froid aux pieds

Eyfel Kulesi soğuk ayaklar

L'Arc de Triomphe est ranimé

Arc de Triomphe canlandı

Et l'Obélisque est bien dressé

Ve Dikilitaş iyi eğitilmiş

Entre la nuit et la journée

Gece ve gündüz

Il est cinq heures

Saat beş

Paris s'éveille

Paris uyandı

Paris s'éveille

Paris uyandı

Les journaux sont imprimés

Gazeteler basılmıştır

Les ouvriers sont déprimés

İşçiler depresyonda

Les gens se lèvent, ils sont brimés

İnsanlar kalkar, yaralanırlar

C'est l'heure où je vais me coucher

Yatma vakti geldi

Il est cinq heures

Paris se lève

Saat beş

Il est cinq heures

Paris kalkar

Je n'ai pas sommeil

Saat beş

Benim uykum yok

Dönemin bir başka önemli Fransız müzisyeni olan Jacques Brel’in 1972 yılında yayımladığı ‘Ne Me Quitte Pas’ (Beni terk etme) şarkısı aşk acısını anlatan hüznü şarkılardan biri olmuştur. Brel’in âşık olduğu bir kadına yazmış olduğu bu şarkı da

Brel'in sesi acıyı, hüznü, yalvarışı, umutsuzluğu ve aşkı uğruna iletmek istediği tüm duyguları iletmiştir.

moi je t'offrirai	sana sunacağım
des perles de pluie	yağmur incilerini
venues de pays	yağmur yağmayan
où il ne pleut pas	ülkelerden gelen.
je creuserais la terre	toprağı kazacağım
jusqu'après ma mort	ölene dek
pour couvrir ton corps	altından ve ışıktan
d'or et de lumière	bedenini sarmak için
je ferai un domaine	bir krallık kuracağım
où l'amour sera roi	aşkın kral olduğu
où l'amour sera loi	aşkın kural olduğu
où tu seras reine	senin kraliçe olduğun.
ne me quitte pas	beni terketme
ne me quitte pas	beni terketme
ne me quitte pas	beni terketme
ne me quitte pas	beni terketme

“Dünyada ve özellikle Fransa’da 1960’lı 70’li yıllara damgasını vuran bir diğer şarkıcı ise Dalida’dır 1956’da ‘Bambino’ ile yaptığı büyük çıkıştan sonra, yıllar boyu 700’ü aşkın şarkıyı plak yapmıştır. Her türde şarkı söylemi, pop müziğin anıt kadınlarından birine dönüşmüştür. Öyle popülerdi ki Le Dictionnaire de la Chanson Française şöyle diyor: ‘Dalida ile seyircinin ilişkilerindeki en önemli nokta, hep en düzeyli bir duygusallıktı. Onda, hem sanatçı hem de kadın alkışlanıyordu. Şarkıları ona benziyordu, o da şarkılarına... Ve aradan, kendisine en yansız biçimde bakabilen akıllı bir kadın fırlıyordu. İlerde ölümsüzler galerisinde pek de fazla olmayacak isimlerin arasında mutlaka onun ki olacak.’ Onun hayatı her şeye sahip olduğu halde yine de mutlu olamayan bir kadının öyküsüydü (Dorsay 2003, s.218).”

68 kuşağını etkileyen dönemin diğer önemli Fransız şanson ve müzisyenleri ise Edith Piaf, Charles Trenet, Jacques Brel, Yves Montand, Johnny Hallyday, Charles

Aznavour, Gilbert Becaud, Salvatore Adamo, Dalida, Enrico Macias, Jacques Dutronc olmuştur.

İtalya’da San Remo müzik festivalinin tüm dünyada popüler olmasının yanı sıra ülkemizde de özellikle 68 kuşağı gençliğinin çok sevdiği İtalyanca şarkıların aranje edilip tekrar Türkçe sözler ile yayınlanması Batı pop müziği kültürü açısından önemli bir yer bulmuştur. O döneme şahitlik etmiş biri olan İbrahim Teoman Pakman (**EK-7**) vermiş olduğu röportajından da anlıyorum ki İtalyan napoliten aşk şarkıları ve sanatçılarının buğulu ses tonları o kuşak gençliğin arzularını doyuracak türden olmuştur. “O dönem beni etkilemiş müzikleri düşününce özellikle İtalyan ve Fransız şarkıcıları çok severdim. Şarkılarındaki o melodiler insana romantizm duygusunu en yüksek seviyeye çıkarırdı. Mesela; Salvatore Adamo, Domenico Modugno, Jimmy Fontano, Pepino di Capri, Mina, Dalida, Adriano Celentano, Charles Aznavour bunlar gençlik için idôldü. O yıllar insanların birbirini anladığı yıllardı. Bir erkek, kızın elini tuttuğu zaman gözünün içine sevgi ile bakıyordu. Ne yazık ki, şimdi gençlik böyle değil... Köprünün altından geçen sular gibi yıllar çok hızlı geçti ve bitti. Benim gibi yaşamı almış kişiler eminim bu müzikleri dinlerken o günleri keyifle anımsıyor ve yeniden o günlerin duygusu içine giriyordur. O dönem müziğinin sihri bence yapılan şarkılardaki melodilerin kolay anlaşılabilir olmasıydı. İtalyancaya veya Fransızcaya, Türkçe sözler daha rahat yazılıyordu. Sezen Cumhuri Önal, Fecri Ebcioğlu bu konuda cidden güzel işler çıkardılar. Benim kuşağım hatırlayacaktır; şarkı dinlemek için Grundig TK24 bantlı teypler vardı veya 45’lik plakları üst üste koyup pikaplardan dinlerdik. Şunu da unutmamak gerekli en büyük eğlencemiz ev partilerine gitmekti. Partilerde on erkek varsa üç kız oluyordu. Erkekler; kızlar için birbiri ile yarış içine girip, akşam olduğunda hayal kırıklığı ile evlere dağılıyorlardı.”

“İtalya’da Renato Carosone, Marino Marini gibi popüler gruplar başarı kazanırken, yepyeni bir ses Domenico Modugno, 1957’de San Remo festivalinde birinci olan ‘Volare’ adlı parçayla birden adeta tüm dünyayı fethetmiştir. Modugno, 1960’ların büyük İtalyan istilasına giden yolu nerdeyse tek başına açmıştır. Ardından yine onun ‘Piove-Ciao Ciao Bambina’, ‘Dio Come ti Amo’, ‘Stasera Pago lo’ gibi kendi parçaları ve onu izleyen başka İtalyanlar sanatçılarda olmuştur (Dorsay 2003, s.141).”

1960'lı yıllara damgasını vuran İtalyan televizyon varyete⁴ gösterilerinin ve pop müziğinin baskın isimlerinden biri olan Mina; şarkılarında modern tarzlarla İtalyan ezgilerini bir araya getirmiştir. Şarkılarının genel teması, kederli aşk hikâyelerinden oluşan ve şarkılarını yüksek dramatik tonlarda ifade edişi, aşk acısı çeken dönemin kadınları açısından birer kadınlık bildirisi oluşturmuştur. Mina'nın şarkılarına yazdırdığı Türkçe sözler ve getirdiği yorumla Ajda Pekkan; Mina'nın feminist söylemini neredeyse aynı güçle 68 kuşağına yansıtmıştır. Mina 'Ancora, Ancora, Ancora', 'E Penso a te', 'Amor mio', 'Grande, Grande, Grande', 'Senza Fiato' gibi şarkılarla popüler olmuş fakat 1972 yılında Alberto Lupo ile düet yaptığı 'Parole Parole' adlı şarkı ile dünya çapında tanınan bir şarkıcı olmuştur. 1974 yılında Dalida ve Alain Delon'da aynı şarkı için düet yapmıştır. Ajda Pekkan'da 1975 yılında Fecri Ebcioğlu'nun düzenleyip aranje ettiği 'Parole Parole' adlı şarkı ile Türkiye'de pop müziğinde önemli bir yer edinmiştir.

İtalya'da Napoliten aşk şarkılarının şahı olan ve buğulu sesi ile Pepino di Capri; 'Roberta', 'Nostalgia', 'Champagne', 'Melancolie' gibi şarkıları ile Capri; o döneme ve hala daha 68 kuşağının severek dinlediği ölümsüz bir sanatçıya dönüşmüştür.

“Adriano Celentano, ise biraz daha radikal ve yenileyiciydi. Şarkıları daha çok özgündü. 'Nata per Me' (Benim için doğmuşsun) dediğinde, her genç kız kollarındaki erkeği gerçek, ideal ve son aşkı gibi görüyordu. '24 Mila Baci', 'E Voi Ballate', 'Si e Spento il Sole', 'Soli' Celentano'nun diğer klasikleriydi. Sanatçı o yılların tüm İtalyan şarkıcıları gibi dönemin ünlü Amerikan parçalarını da İtalyanca söylemiştir (Dorsay 2003, s.221).”

Adriano Celentano'nun 1962 yılında bestelediği “'Si e spento il sole' (Güneş Doğdu) şarkısını daha sonra Türkiye'de 1965 yılında Ajda Pekkan Fecri Ebcioğlu ile şarkının sözlerini Türkçe düzenleyerek 'On Yedi Yaşında' şeklinde kaydetmişlerdir. Şarkı aşağıda orijinal haliyle ve Türkçe sözleri ile şu şekilde çevrilmiştir.

Si é spento il sole, nel mio cuore, per te,	Güneş doğdu kalbimde senin için
non ci sarà più un'altra estate d'amor,	Başka bir aşk yazı olmayacak,
i giorni sono fredde notti per me,	Günler benim için soğuk geceler.
senza più luce né calor!	Daha fazla ışık ya da ısı!

⁴ Varyete: Birbirleri arasında ilişki bulunmayan şarkı, dans, hokkabazlık, temsil gibi tiyatro oyunlarının yer aldığı gösteriler.

Sul caldo mare che ci ha fatto incontrar,
un vento gelido mi porta il dolor,
la bianca luna che ci ha fatto sognar
si é spenta come il sole d'or.

Bizi tanıtan sıcak denizde,
Soğuk bir rüzgâr bana acı verir.
Bizi hayal eden beyaz ay
Veya güneşi gibi söndürülür.

Muore, nell'ombra la vita
nel silenzio di tanti ricordi,
pur se l'estate é finita
l'amo ancor - o - o - o - o

Hayat gölgelerde ölür
Çok fazla hatıraların sessizliğinde,
Yaz bitmiş olsa bile
Ben hala onu seviyorum veya veya,
veya, veya

Si é spento il sole chi l'ha spento sei tu
da quando un altro dal mio cuor ti rubò.
Innamorare non mi voglio mai più
e nessun'altra cercherò;
io cercherò!...

Güneş doğdu, onu kapatan kişi sensin
Kalbimden başka biri seni çaldı
Bir daha asla âşık olmak istemiyorum
Ve başka kimse deneyemez;
Deneyeceğim...

Amare un'altra non potrò,
amare un'altra non potrò.

Başka birini sevemem
Başka birini sevemem

Devrim ve öğrenci hareketleri için İtalyan halk müziğinin en popüler örneklerinden biri olan dünyada ‘1 Mayıs İşçi ve Emekçiler Bayramı’ nın sembol şarkısı haline gelmiş ‘Bella Ciao’ (Çav Bella) şarkısı, İtalya’da sefil koşullarda tarlada çalışan işçilerinin feryadını anlatmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında sözler değiştirilmiş, İtalyan faşizme ve Mussolini’nin politikasına karşı çıkan çok zorluklardan geçen partizanların marşı haline gelmiştir. Bu şarkı her sabah evden ayrılan işçinin, eşine ‘hoşça kal güzel’ demesiyle bütünleşerek hem direnişin hem de romantizmin aynı anda yaşandığının bir göstergesidir. Birçok dilde seslendirilmiş bu halk şarkısı aşağıda ‘Bella Ciao’ (Hoşça kal güzel) orijinal sözleri ve Türkçe çevirisi şeklinde yer almaktadır.

O partigiano, portami via,
o bella, ciao! bella, ciao! bella, ciao,
ciao, ciao!
O partigiano, portami via,

Ey partizan, Götür Beni,
Ey güzel, Hoşça kal! Güzel, Hoşça kal!
Güzel, Hoşça kal, Hoşça kal, Hoşça kal!
Ey partizan, Götür Beni,

ché mi sento di morir.

Çünkü ölüyormuşum gibi hissediyorum.

E se io muoio da partigiano,
o bella, ciao! bella, ciao! bella, ciao,
ciao, ciao!

Ve eğer bir partizan ölürsem,
Ey Güzel, Hoş kal! Güzel, Hoşça kal!
Güzel, Hoşça kal, Hoşça kal, Hoşça kal!

E se io muoio da partigiano,
tu mi devi seppellir.

Ve eğer bir partizan ölürsem,
Beni gömmelisin.

E seppellire lassù in montagna,
o bella, ciao! bella, ciao! bella, ciao,
ciao, ciao!

Ve oraya dağlara gömün,
Ey Güzel, Hoşça kal! Güzel, Hoşça kal!
Güzel, Hoşça kal, Hoşça kal, Hoşça kal!

E seppellire lassù in montagna,
sotto l'ombra di un bel fior.

Ve oraya dağlara gömün,
Güzel bir çiçeğin gölgesi altında.

1959 yılında İtalya San Remo müzik festivali birincisi olan (Piove Ciao, ciao bambina) Domenico Modugno ve Eduardo Verde tarafından yazılmış romantik İtalyan şarkısıdır. Domenico Modugno tarafından seslendirilen şarkı sevgilisine ilişkilerinin sona ermek üzere olduğunu anlatır. Ondan son bir öpücük ister ve sonra ondan uzaklaşırken geri dönmemesini söyler. Şarkı müzik festivalinin de etkisi ile tüm gençliğin diline dolanmıştır.

Mille violini suonati dal vento
Tutti i colori dell'arcobaleno
Vanno a fermare una pioggia d'argento
Ma piove, piove sul nostro amor
Ciao, ciao, bambina, un bacio ancora
E poi per sempre ti perderò
Come una fiaba, l'amore passa

Rüzgârın oynadığı bin keman
Gökkuşağının tüm renkleri
Gümüş yağmuru durduracaklar
Ama yağmur yağıyor, aşkımıza yağmur
yağıyor
Güle güle, bebeğim, bir öpücük daha
Ve sonra sonsuza dek seni
kaybedeceğim
Bir masal gibi, aşk geçti

Röportajlarımda yer alan ve o günlere tanıklık etmiş olan Işıl Ertunç **(EK-5)** gençliğinde romantik şarkılarla hep aşkı hayal ettiğini şu şekilde anlatmıştır: “Küçük yaşlardan itibaren aşk filmleri her zaman cazip geldi müzik dinlerken de kitap okurken

hep aşkı aradım hayal ettim. Kendi yaşitlarımla o kuşakta yaşamış kişilerin bir yerde müzik dinlerken onlarla aynı duyguları hissettiğimi ve yaşadığımı düşünüyorum. Dalida, Mina, Adriano Celentano, Charles Aznavour, Tom Jones dinlemeyi yıllar geçse bile hala çok seviyorum Fransızca ve İtalyanca dili bilmese bile şarkıcıların ses tonlarındaki duyguyu, o romantik naifliği hep hissedersin çünkü dil melodiktir. Bu diller kulağa hoş gelen fonetik dillerdir. Dinleyen kişi biliyor ki müzikte aşk ile ilgili bir şey çıkacak bizim ve o ülkelerin Akdenizli oluşu da büyük bir etkidir. Alman Lisesi'nde okudum almanca biliyorum fakat Almanca hiçbir zaman müzik dinlemeyi sevmedim. Serbestlik ve özgürlüğe örnek olarak Fransız veya İtalyan müzisyen bir Türk müzisyene göre ceketini ve kravatını daha çabuk çıkarmıştır.”

İtalya'da 'II Festival della Canzone Italiana di Sanremo' olarak bilinen Sanremo İtalyan Müzik Festivali 29 Ocak 1951 yılında İtalya'nın Sanremo şehrinde gerçekleştirilmiş, festivale özel şarkılar bestelenmiştir. Bu festival aynı zamanda ülkemizde de uzun yıllar gerçekleşmiş olan Eurovision şarkı yarışmasına da ilham kaynağı olmuştur.

1960'lar İtalyanların Cantautori⁵ 'şarkı yazarı' olarak bilinen altın yılları olup dünyada politik ve sosyal mesajları içeren sanatçılar ön plana çıkmıştır. Özellikle İtalya'da Francesco Guccini ve Fabrizio de Andre bu alanda ünlenirken ayrıca romantik aşk şarkılarıyla ünlenen Lucio Battisti, Lucio Dalla, Francesco De Gregori, Franco Battiato, Adriano Celentano, Domenico Modugno, Mina, Toto Cutugno, Sergio Endrigo ve Pepino di Capri 68 kuşağına şarkıları ile damgalarını vurmuşlardır.

Türkiye'de 1960'lı yılların sonuna doğru pop müziğine ilgi artmış birçok müzik grubu ve topluluk kurulmuştur. 1970'lerle birlikte plağın etkisi azalmış, kaset devri başlamıştır.

1960'larda Türkiye'de Fecri Ebcioğlu, Sezen Cumhuri Önal ve Fikret Şenes öncülüğünde yaygınlaşmış olan yabancı şarkılara Türkçe söz yazma modası da başlamıştır. Şarkıların özgün yorumcuları ve bestecileri de zaman zaman Türkiye'ye gelerek konserler vermişlerdir. Bu şarkılardan en önemlisi olan 1963'te İtalyan kökenli Belçikalı şarkıcı Salvatore Adamo'nun Fransızca seslendirdiği Tombe la neige (kar yağışı) şarkısı daha sonra 1964'te Fecri Ebcioğlu tarafından Türkçe sözlerle 'her yerde

---

⁵ İtalyanca Cantautori şarkıcı, şarkı yazarları anlamına gelmektedir. Söz, müzik ve bütün düzenlemeleri kendi oluşturan ve söyleyen kişi.

kar var' olarak düzenlenmiş 1965'te yine aynı albüm ismini taşıyan Ajda Pekkan'ın da ilk solo 45'liğinde yer almıştır.

“1960'lara kadar musiki 'alafranga-aturka' diye ayrılmış ama her ikisinin de dinleme hazırlığı gerektirmeyen, kolayca sevilen, popülerleşmiş örnekleri tercih edilmiştir. Geleneksel toplumun çözülmesiyle 1960'tan sonra merkezdeki bu genel 'alafranga-aturka' zevk ikiliği de parçalanmış, klasik olanla popüler olan daha bir ayrılmıştır (Aksoy 2008, s.269).”

“Türkiye'de popüler müziğin gelişimi açısından önemli bir diğer kişi ise Fecri Ebcioğlu, 1961'de ilk aranjmanlığını yaptığı 'Bak Bir Varmış Bir Yokmuş' şarkısını Bob Azzamı'nın 'C'est Ecrit, Dans Le Ciel' bestesinin üstüne Türkçe sözler yazmasıyla İlham Gencer'inde yorumlamasıyla Türk pop müziğinin büyük kitlelerce tanınmasına sebep olmuştur. Aslında batılı formların ithal süreci çok önceden başlamış; caz, kanto, tango gibi türler, müzikal çerçevenin içini çeşitlendirmiş, yayabildiği ölçüde de popülerlik kazandırmıştır. 1940'lardan 50'lere, oradan 60'lara gelindiğinde dünya devrimle özgürleşirken, Türkiye'de bundan etkilenmiştir. Zamanla teknoloji görelili olarak daha ulaşılabilir hale gelmiştir. Büyüleyici sektör sinema, gelişme yoluna girmiş, halktan gelen talepler ile filmler çekilmiş, yıldız kavramı oluşmaya başlamıştır. Radyo yayınlarının süresi uzamış, evlerdeki radyo alıcıları çoğalmış. Pikap teknolojisi gelişmiş, plaklar zengin evlerin dolaplarından orta sınıf hanelere doğru çoğalmıştır. Kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesi ve halkla daha kolay buluşabilir olmasıyla, dünyanın başka yerlerindeki başka toplumların ne yiyip ne içtikleri, nasıl eğlendikleri, neler dinledikleri görülmeye başlanmıştır. 1950'lerde ortaya çıkan Rock'n Roll, 60'larda Beatles ile Rock'a evrilmiş dönemin dergileri yeni bir dünya ile karşı karşıya olduğumuzu müjdelemiştir (Güner, 2018).”

“Rock müziğinin etkilerinin ülkeye ulaşması ve Türkiye'den batı enstrümanlarına ulaşılabilirliğin artması, batılı düzenlemeleri ve şan tekniklerini taklitte başlayan bir sürecin önünü açmış, hevesli gençler kurdukları orkestralarla eldeki hazır kaynağı, türkülerini yorumlamak üzere 1960'ların ortasında yeni bir yola girmişlerdir. Bass, elektrogitar, analog klavye ve davulla şekillenip hafif kırık bir Türkçeyle çalınan söylenen bu sentez tür, ekolleşip koskoca Anadolu Pop'u oluşmasını sağlamıştır. Bu kapsamda türkülerinin beat aranjmanlarını takip eden süreçte stilize besteler oluşmuş, elektro bağlama enstrümanı geliştirilmiştir. Bu dönemde 'Bak Bir Varmış Bir

Yokmuş'tan sonra yeni bir söz söyleyen diğer bir kişi ise Erkin Koray olmuştur. Cahit Berkay, Taner Öngür, İlhan İrem, Cem Karaca, Barış Manço, Edip Akbayram, Selda Bağcan, Ersen ve Dadaşların pop müziğine öncülük etmesiyle 70'lerde müziği en üst seviyeye taşımışlardır. Türk müziği aranjanları ile kentli şarkı yazarları içinde buldukları zamanın, yaşadıkları hayatın içinden ortaya çıkaracakları şarkıların peşine düşerek Tanju Okan, Timur Selçuk, Erol Evgin, Bülent Ortaçgil, Fikret Kızılok, Ali Kocatepe, Şanar Yurdatapan, Ajda Pekkan, Nilüfer, Atilla Özdemiroğlu, Özdemir Erdoğan, Baha Boduroğlu, Melih Kibar ve Sezen Aksu gibi popüler müziğe özgün ve taze önerileriyle zirveye taşıyarak yeşerdikleri toprakları 'Yerli ama çok sesli, Batılı ama çok hisli' bir yerde kesiştirmelerine neden olmuştur (Güner, 2018).”

“Popüler direnişin müziği marjinal duruma düşmüş, Beatlesların ve daha birçok grubun 'savaşma seviş' müzikleri popülerleştirilmiştir. Fakat bunun yanında en yoğun popülerleştirme müzikte romantikleştirme ve bireysel ilişkilerdeki duygusallığa, özellikle bireysel aşk ve sevgi ilişkilerinde ön plana çıkmıştır. 1960'ların ve 1970'lerin gözde olan şarkılarının büyük çoğunluğu romantikleştirilmiş bireysel müzikleridir. Özellikle radyo ve plak endüstrisinin İtalyan film müzikleri ve Fransız romantikliğini sunmasıyla dönemin gençleri popüler batı müziğinden çok etkilenmiştir. Türkiye'de bütün bunların etkisinden nasibini almıştır (Ok 1995, s.119).”

İkinci Dünya Savaşı sonrası, toplumsal değişimin etkisiyle beraber popüler olan birçok müzik türü de ortaya çıkmıştır. 1960'lı ve 70'li yıllarda dünya büyük bir yenilik sürecine girmiş bununla beraber özellikle Türkiye'de batı hayranlığının artmasıyla birlikte beste yapımı ve dinlenen müziklerde birçok şey gibi değişime uğramıştır. Gerçekleştirmiş olduğum röportajlarımda o döneme tanıklık etmiş kişilerin de sıkça bahsettiği gibi; dönemin romantik aşk şarkılarını dinlemek için illaki bu yabancı dilleri bilmek gerekmiyormuş. Müziğin naif tınısı, melodisi ve şarkıyı söyleyen kişinin verdiği his; bu romantik aşk şarkılarını severek dinlemek için yeterli bir sebep olmuştur.

4.5. 1968 Kuşağı Gençliğinin Toplumsal Değişiminde Sanata Yansıması

Eski çağlarda yaşayanlar şiir, tarih, komedi, tragedya, dans, müzik ve astronomiyi sanat etkinliği olarak benimsemişlerdir. Bu sanatların hepsi birbirine yakın ancak farklı hedef ve kurallarla var olmuştur. 1960'lar tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de

de kültür tarihi açısından atılımcı, yenilikçi bir dönem olarak değerlendirilmiştir. 1960'ların sonlarında Güzel Sanatlar Akademisi'nde birçok öğrenci D Grubu sanatçıları arasında yer alan hocalarının mitolojik ve antik konuları post-kübit yaklaşımlarla sunan eğilimlere karşı çıkmış, yapıtlarında ifadeyi vurgulayan sanatçılara yönelmişlerdir. Alaettin Aksoy, Gürkan Coşkun ya da bilinen adıyla Komet, Utku Varlık, Mehmet Güteryüz, Neşe Erdok gibi sanatçılar iç dünyalarını toplumsal eleştiriye yönelik tavırla eserler üretmişlerdir.

“Bilindiği üzere Güzel Sanatlar Akademisi 19. yüzyıl sonlarında, 1883'de öğretime açılmıştır. Amacı da, mimarlık, şehircilik, resim ve heykel gibi sanat mesleklerinde, metotlu-sistemli bir öğretimle Batı anlayışında bir yapıcılığın ve yaratıcılığın canlandırılmasıdır. 19. yüzyılın yenileşme programı içinde mimarının ve şehirciliğin gerçek bir ihtiyacın sonucu olarak yer alması zorunlu idi. Osmanlı yapıcılığı tam bir çıkmaza girmiş; yeni yapı teknolojilerine ayak uydurulamamış ve hatta Osmanlı eserlerinin bakım ve onarımları bile yürütülemez olmuştur (Katoğlu 2008, s.473).”

Günümüzde sanat alanında batılı medeniyet eski yunan medeniyetlerinden gelmiştir. Bu medeniyeti diğer kültürlerden ayıran unsur teknik, ilmi ve felsefe değildir. Yapmış olduğu sanat çeşitliliği ve ideali yakalaması olmuş, batılı medeniyetlerde de sanat adına büyük ivme kazandırmıştır.

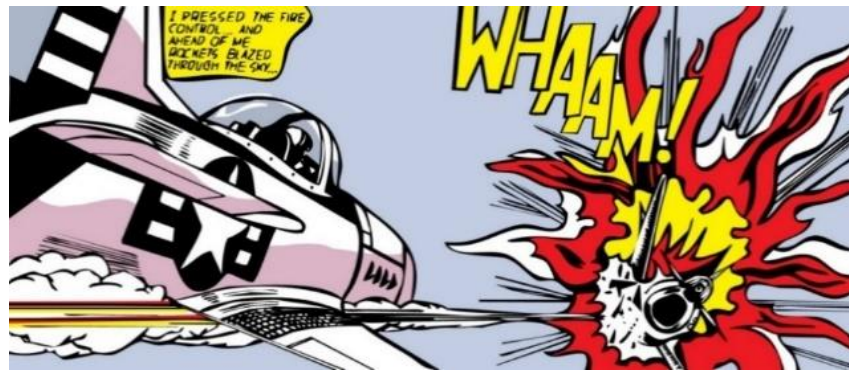
“Onun için A. Krobere göre, ekspresyonist tepkisel sanat akımları, aslında Roma sanat hâkimiyetine karşı gelen ve özünde Roma'nın mevcut sanat idealini değiştirmek isteyen fakat başaramayan birer tepkiden başka bir şey değildir. Tarih boyunca büyük devrimler yapılmış, birçok sanatçı insanı tepkisini sanat yoluyla kitlelere duyurmuştur. Örneğin; 1830 Fransız Devrimi'nin olduğu gün Paris halkı ayaklanmış, Kral X. Charles yayınladığı bir fermanla meclisi dağıtmış ve basın özgürlüğünü kısıtlamak niyetinde olduğunu söylemiştir. Eugene Delacroix adlı Fransız ressam devrim esnasında ayaklanmacıların safındadır, ‘Devrim için savaşamıyorsam hiç olmazsa devrim için resim yapmalıyım.’ der ve halka önderlik eden özgürlük isimli bir resim yapmıştır (Uzun 2014, s.3).”

“Delacroix'nın resminde, özgürlüğü simgeleyen kadın, bir elinde Fransız bayrağı, diğer elinde ise bir tüfek taşıyarak yürümekte, peşinden gelen devrimci insanlara barikatları aşmada öncülük etmektedir. 20. yüzyıla gelindiğinde toplumsal olayların ve savaşların birçok sanatçıyı etkilediğini ve sanatçıların da eserlerini olaylardan

hareketle iç dünyalarındaki duygu yansımalarıyla oluşturdukları görülmektedir (Uzun 2014, s.4).”

68 Kuşağı gençliğinin yarattığı etki ile dünyada yaşanan siyasi olaylar insanları birbirine düşürmüş farklı bakış açılarına yol açmıştır. Fikirlerin değişikliği açısından da toplumların büyük etkisi olmuştur. Oysa sanat adına 68 kuşağı politik duruştan çok sanatsal duruşa daha önem vermiştir.

1960’larda başta ABD olmak üzere diğer ülkelerde de sanatçı gençler dışavurumculuktan uzaklaşırken pop art denilen ve elit bir kesime hitap eden sanat akımı sanatçıları tüketim nesnelerini iki boyutlu yüzeylere aktarmışlardır. Dönem içerisinde çizgi romanlar, filmler, afişler, reklamlar esin kaynağı olmuştur. Claes Oldenburg günlük yaşamda kullanılan objelerin heykellerini yapmıştır. Roy Lichtenstein’da şekil 4.9’da gördüğümüz gibi çizgi romanlarını noktacı tekniği ile büyütmüş, James Rosenquist reklam görüntülerinin yakın ölçekte geniş yüzeylere aktarmıştır. Andy Warhol’da ve şekil 4.10’da fotoğraf imgelerini tuvale aktararak müdahalelerde bulunmuştur. ABD’de dönemin ırkçılık eylemlerine yönelik tepkisini Andy Warhol 1964 tarihli ‘Irkçılık Karşıtı İsyancılar’ resminde dönemin ırkçılık ile ilgili haber fotoğraflarını tuvale taşımıştır. Aynı zamanda pop art hareketleriyle ilişkilendirilen şekil 4.11’de olduğu gibi Amerikan ressam Robert Indiana’da konfederasyon serisinde Florida, Alabama, Louisiana, Mississippi gibi eyaletlerde şiddetli şekilde süren ırkçılık konularını ele almıştır.

Şekil 4.9 : Amerikalı Pop Art Sanatçısı Roy Lichtenstein’in 1973 Yılında Yaptığı Whaam! Adlı Çizgi Roman Çalışması

Kaynak: < <https://sanatkaravani.com/roy-lichtenstein-ve-pop-art/> > , alındığı tarih: 06.05.2019

Şekil 4.10 : Andy Warhol'un 1964'de ABD'deki Irkçılık Eylemleri İçin Yapmış Olduğu Çalışması

Kaynak: < https://www.huffpost.com/entry/andy-warhol-race-riot_n_5200256> , alındığı tarih: 06.05.2019

Şekil 4.11 : Robert Indiana'nın 1965 Yılında Yaptığı Konfederasyon Çalışması

Kaynak: < <http://robertindiana.com/works/the-confederacy-louisiana/>> , alındığı tarih: 06.05.2019

1968'de sityasyonizm akımı ön plana çıkmış, kitlelerin ve sanatçıların düşlerini ya da sanatsal erkini temsil etmiştir. Aynı zamanda politik ve estetik bir devrimi amaçlayan farklı disiplinlerden sanatçılar birbirlerinden esinlenerek performanslar sergilemişlerdir. Söz konusu performanslar Vietnam Savaşı'nın etkisiyle toplumsal siyasi travmaya yol açmıştır. Olaylar olurken temel hak ve özgürlükleri adına meydanlara çıkan gençler eylemlerinde, duvar yazılarında düşüncelerini net bir şekilde ifade etmişlerdir. Her yerde duvarlarda, sloganlarla donanmış 'hayal gücü iktidara', 'tutkulara özgürlük', 'çalışmaya son', 'bütün ülkelerin işçileri, keyfinize bakın', 'bırakın yaşayalım', 'Marx'ı tüketme, yaşa', 'sanat öldü! cesedini harcamayın' yazıları bir nevi toplumda siyasi farkındalık yaratmak üzere yapılan eylemlerle ifade eden avangart grupların kendini ifade etme şekliydi. Dönemin atmosferini afişleri ile yansıtan Sorbonne'daki sanat okulu öğrencileri tarafından oluşan kolektif atölye olan şekil 4.12'de gördüğümüz Atelier Populaire'de 1968 Paris'in işgal dalgasında eylemlere destek olan afiş atölyesi halkın alıştığı afişler yerine ilkel kurgulanmış afişler tasarlamışlardır. 1968 kuşağı sanatçıları özgün eserler üreterek sanatın

gelişmesinde de katkıda bulunmuş Avrupa'daki sanat okullarına giderek eğitim adına yol kat etmişlerdir.

Şekil 4.12 : Atelier Populaire'den Görünüm

Kaynak: <<https://www.respectmag.com/30226-aux-beaux-arts-de-paris-certaine-nostalgie-de-mai-68>>, alındığı tarih: 06.05.2019

1960'lı yıllar tüm dünyada İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir rahatlama ve gelişme dönemi olarak nitelenmektedir. Türkiye'de de 1961 Anayasası'nın sağladığı olanaklar çerçevesinde, özellikle gençler üzerinde önemli etkiler yaratacak olan bir dönem başlamıştır. Bu dönem cumhuriyetin kültür tarihinin atılımcı dönemlerinden biridir. 1968 yılı dünyada olduğu kadar Türkiye'de de siyasetten kültür yaşamına kadar her alanda derin izler bırakmış bir uyanış ve değişim dönemi olmuştur (Germaner 2013, s.51).

Türkiye'de 60'lı yıllarda resim öğrencileri yapıtlarında politik konulara yer vermeyerek daha yaşanan olaylara apolitik tutum sergilemişlerdir. Bunun yerine 1968 Kuşağı sanatçıları yapmış oldukları eserlerde siyasiden çok daha düşünsel ve eleştiriye önem vermiş ülkeden çok dünyanın sorunları ile ilgilendiği görülmektedir.

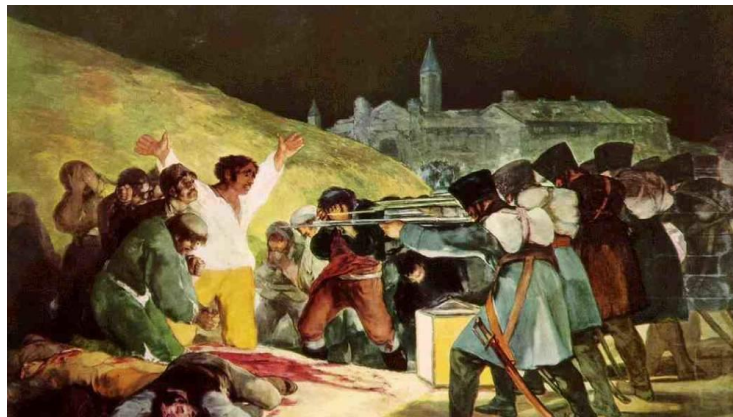
Çağdaş resim sanatında ülkemizde önemli bir kimlik arayışına giren D Grubu izlenimcilik empresyonist anlayışını reddetmiş kendilerini kübizm ve konstrüktivizm yakın bulmuşlardır. D grubu; 1933 yılının Eylül ayında beş ressam Zeki Faik İzer, Nurullah Berk, Elif Naci, Cemal Tollu, Abidin Dino ve bir heykeltıraş olan Zühtü Müridoğlu tarafından kurulmuş fakat ortak yaklaşımın dışında ortak bir resim üslubu geliştiremedikleri için dağılmışlardır.

Avrupa çağdaş resim sanatına bakıldığında ise dini öğeler dışında resim yapma geleneği Rönesans devrimi ile beraber mitolojik konulara önem verilmiştir. Rönesans ile başlayan Avrupa'da burjuvazinin geliştiği ve güçlü olduğu dönemler yeni

reformlara ve aydınlanma çağının getirmiş olduğu düşünce yapısı ile devam etmiş, bu yeni süreçte resim sanatı toplumlara dair bazı değerlerin anlatılması için önemli yer bulmuştur. Barış, adalet, eşitlik gibi soyut kavramlar resim sanatının konusu olmuştur. 17. yüzyıldan itibaren insanı değerlerin ön planda olduğu zeytin imgesi ilk olarak klasik yunan döneminde başlamıştır. Semboller aracılığı ile anlatılan resim sanatında barışın simgesi olan zeytin dalı da sıkça kullanılmıştır. Hiç kuşkusuz ki dünyadaki 68 öğrenci hareketleri için barış ile birlikte var olabilecek en önemli değer ise adalet olmuştur. Platon, Devlet’inde ideal vatandaşın bahsederken dört erdemden söz eder. Bunlar adalet, basiret, metanet ve ölçülülüktür. Adalet erdeminin diğer erdemlerin uyumu için son derece önemli olduğunu vurgulamıştır.

“18. yüzyılın sonlarına doğru aydınlanma çağı ile birlikte devlet düzeni de değişmeye başlamış, geleneksel bir biçimde inşa edilen devlet düzeni kökten değişime uğramıştır. Aydınlanma ile özgürlük, birlik, bölünmezlik, eşitlik ve kardeşlik fikirleri insanların duygularını harekete geçirmiştir. Bu döneme rastlayan Fransız Devrimi’nin kahramanı olan Napolyon İspanya’da yaptığı katliamı, İspanyol ressam Goya tarafından resmedilmiştir. Goya, 2 Mayıs ve 3 Mayıs 1808 Madrid halk ayaklanmasını 1814’te tuvale aktarmaya başladığı yapıtında insanın düş gücünün yüceliğini, acılarını en yüce duyguyla etkili bir biçimde dile getirmiştir (Gök 2017, s.48).”

İspanya’daki iç savaş ile faşistlerin demokrasiye verecekleri savaşın bir provası olmuş ve dünyanın geri kalanına da bir gözdağı verilmiştir. Faşizme karşı mücadele eden İspanyol ressam Francisco Goya’nın şekil 4.13’te gördüğümüz üzere İspanya halkının şehri işgal altında tutan Fransız askerlerine karşı ayaklanmasının bir resmini yapmıştır.

Şekil 4.13 : İspanya İç Savaşı; Francisco Goya Tarafından Yapılan 3 Mayıs Tablosu

Kaynak: <https://www.elconfidencial.com/espana/madrid/2018-05-02/dia-2mayo-comunidad-madrid-festivo-levantamiento-fusilamiento_1558016/>, alındığı tarih: 16.05.2019

Romantik akımın resim sanatına katkısıyla beraber 19. yüzyılda dünyada gelişen ve etkisini gösteren bir diğer sanatta fotoğrafın icat edilmesidir; fotoğraf sanatı romantizm duygusu ile bağdaşan büyük bir hayalin gelişmesine de neden olmuştur. Fotoğrafın sayesinde insanlar suretlerini bambaşka bir şekilde görmeye başlamış, önemli eserlerin üretilmesine neden olmuştur. Fotoğraf kelimesi ilk kez 1840 yılında Sir John F. W. Herschel tarafından kullanılmıştır. Fransız mucit Joseph Nicephore Niepce ve İngiliz bilim adamı William Henry Fox Talbot'un bir yüzeyde yapmış oldukları yöntemler ve görüntü ile bu buluşa fotoğraf adını vermişlerdir. Sanayi devrimi ile beraber insanoğlu fotoğraf sözcüğü gibi daha birçok yeni sözcüklerle tanışmıştır.

Romantizmin fotoğraf sanatına etkisi büyük olmuştur. Dramatik ışık kullanımı ve sadelik ön plana çıkmıştır. Yaşamın önemli bir unsuru haline gelen fotoğraf anı yakalama açısından birçok alanda kullanılmış ve etkili olmuştur.

“Fotoğraf, okul ve bürokratik işlemlerdeki zorunluluğu dışında aile albümleriyle en küçük birime kadar girmiştir. Önemli gün ve toplantılar, tatil günleri, özel yaşamın sünnet, evlilik gibi durakları fotoğrafla canlandırılması beklenen anılar olmuştur. ‘İstanbul hatırası’ çekilen şipşakçılar, panayırarda çeşitli kostümlerle Eski Amerikan başkanı Ronald Reagan gibi ünlüleriyle fotoğraf çekirme fırsatları, insanın biricikliğini belgeleme arzusunun aldığı çeşitli biçimlerden kaynaklanmıştır (Emiroğlu 2012, s.643).”

“İstanbul’da uzun süreli ilk fotoğraf stüdyosu Kırım Savaşı için gelen Alman kimyager Rabach tarafından 1856’da açılmıştır. Rabach’ın stüdyosunda yetişen Ermeni kardeşler stüdyoyu devralarak ‘Abdullah Biraderler’ adıyla çalışmaya başlamış ve Türk fotoğrafçılığının ilk halkasını oluşturmuşlardır. Viyana ve Paris’te sergiler açan, ödüller kazanan kardeşler, Abdülhamid’den destek görür, ‘ressam-ı hazret-i şehriyarı’ unvanı ile saray fotoğrafçılığına seçilirler. Başta Phebus Efendi, Sebah- Joaillier stüdyoları olmak üzere, 1900’lere doğru İstanbul’da Levanten ve gayrimüslimlerin açtığı stüdyolar çoğalır. Müslümanların açtığı bilinen ilk stüdyo, Girit’teki Hanya’da Salih ve Baha Bediz Beylerin 1905’te açtığı fotoğrafhanedir. Bu yıllarda fotoğraf çekirme merakı üst sınıflar ve özellikle subaylar arasında yayılmıştır. 1930’larda dünya fotoğrafçılığında yeni gerçekçilik akımının, kübizm, gelecekçilik, Dadaizm’in etkileri görülmüş ve fotoğrafta simgeci, soyut ve gerçeküstü çalışmalar başlamıştır.

1956'da çıkmaya başlayan Hayat dergisi ile başlayan süreçle basında fotoğrafa verilen önem artmıştır. Ekonomideki canlanma ve çeşitlenmeyle reklamcılık ve tanıtıma yönelik çalışmalar çoğalmıştır (Emiroğlu 2012, s.646).”

Fotoğraf sanatı da değişime uğramış, toplumun büyük çoğunluğunun ilgisini çeken fotoromanlar ortaya çıkmıştır. Fotoroman; İtalya'da 1947'de İlk olarak 'II Mio Sogno' (Benim Hayalim) dergisinde seri olarak yayınlanan 'Nen fondo del cuore' (Kalbin Derinliklerinde) yayını ile başlamıştır. Fotoğraflardan oluşan bir olay örgüsü anlatan, fotoğrafların metinlerle desteklendiği dergi ve gazetelerde bulunan haftalık yayınlardan oluşmuştur.

“Dönemin önemli magazin dergileri olan Ses ve Hayat'ın kapaklarına baktığımızda da bugünün magazin dergilerinden pek bir farkı olmadığını aslında günümüz dergilerine örnek olduğu ve bu örnek olma durumunun devam ettiğini görmekteyiz. Bir ya da iki çarpıcı başlığın yer aldığı Ses ve Hayat kapaklarında genel olarak dönemin kadın sanatçıların görsellikleriyle kapakları süslediği görülmektedir. Bu noktada modern kadın algısının kendine ve vücuduna güvenen bir imajla verildiği de alt metin olarak okunabilir. Dergi kapaklarında yer alan erkek sanatçıların da yine dönemin ses getiren ve sevilen kişilerinden olduğu görülüyor. Dergilerin kapağında yer alan sanatçıların özel hayatları, sanat yaşamları ve gündeme dair görüşlerinin yer aldığı çarpıcı röportajlara da dergilerin iç sayfalarında yer verilmektedir. Ses'te dikkat çeken diğer bir taraf ise görselliğin bolca kullanıldığı dergide, metinlerin de uzun olmasıdır. Bu noktada günümüz magazin dergileri ve gazetelerde yer alan magazin sayfalarından farklı olduğu söylenebilir. Dönemin teknolojik yapısına uygun şekilde sanatçıların telefon ile sevenleriyle sohbet etmesi, sorularını cevaplaması bölümleri de dergide önemli bir yer olmuştur. Ayrıca 'Gece Yarısının Ötesi' isimli bölümlerde sinema dünyasından ön plana çıkan sanatçıların seksi pozlar vererek kadının cinsel obje olarak kullanılmış olduğu da göze çarpıyor (Kar 2019, s.345).”

Şekil 4.14 ve şekil 4.15'te görülen haftalık haber aktüalite dergileri olan Hayat ve Ses, içerik açısından getirdikleri yeniliklerle Türkiye basın tarihi açısından bir dönüm noktası olmuştur.

Şekil 4.14 : Jane Fonda Ses Dergisi Kapağı

Kaynak: <https://www.kitantik.com/product/Ses-Dergisi-8-Eylul-1962-Sayi-42-Senta-Berger-Jane-Fonda-Horst-Buchholz-Mualla-Surer-KDA29_0z8kgljzscg2nl1i4w>, alındığı tarih: 08.10.2019

Şekil 4.15 : Jayne Mansfield Hayat Dergisi Kapağı Eylül 1963

Kaynak: <<https://tr.pinterest.com/pin/482377810088421955/>>, alındığı tarih: 08.10.2019

“1960’lar dönemin her sanat alanına bakıldığında güncel politik duruş ön planda olmuştur. Kendini gösteren ve halkın sesi olan tiyatro da bunların arasında topluma ayna olmuştur. Devlet Tiyatrolarının merkezi Ankara olup bugün altı ilde yerleşik sahneleri vardır. Ayrıca birçok şehirde de turneler düzenleyen büyük bir sanat kurumudur. Devlet Tiyatrosu’nun kuruluşu iki aşamadan geçmiştir. Birinci aşama 1941 yılında düzenli olarak verilmeye başlanan temsiller 1949 yılına kadar ‘Tatbikat Sahnesi’ dönemi olarak isimlendirilir. Bu dönem 1941-47 yılları arasında hem Devlet Konservatuvarı tiyatro bölümü başkanı, hem de Tatbikat Sahnesi başyönetmeni Carl

Ebert'in hoca ve rejisör olarak damgasını taşır. 1949 yılında Devlet Tiyatrolarının kuruluş kanunu çıkmıştır. Tatbikat Sahnesi ismi yerine 'Devlet Tiyatro ve Operası Genel Müdürlüğü' ismini almıştır. İlk genel müdür, ünlü tiyatro adamı Muhsin Ertuğrul'dur. İstanbul'da ise, Şehir Tiyatrolarının bulunması nedeniyle, yerleşik sahne açılması 1970'li yıllarda olmuştur. Yine 1970'de çıkan kanunlarla Devlet Tiyatroları ve Operası birbirinden ayrılmıştır (Katoğlu 2008, s.465).”

Özel tiyatrolarda ise Bulvar Tiyatrosu, eğlence tiyatrosu öteden beri özel topluluklarca icra edilmiştir. Muhsin Ertuğrul tarafından kurulan özel sanat tiyatrosu olan 'Küçük Sahne' cumhuriyet devrindeki ilk kurulan tiyatro topluluğudur. Özel tiyatroların ikinci önemli örneği Kenter kardeşlerin kurduğu 'Kent Oyuncuları' topluluğudur. Günümüze kadar faaliyetlerini sürdüren topluluk en uzun soluklu tiyatro olma özelliğini de taşımaktadır. Ülkemizin üçüncü bir özel sanat tiyatrosu da 1963'den beri perdelerini açık tutan 'Ankara Sanat Tiyatrosudur'. 60'lı ve 70'li yıllarda sosyal içerikli oyunlar ile epik tiyatronun önemli örneklerini koyarak coşkulu anılar bırakmıştır.

Özellikle toplum eleştirisi yapan Kabare tiyatrosu; Fransa'da 1800'lü yıllarda tuluat şeklinde yapılmaya başlanmıştır. Fransızca meyhane anlamına gelen kabare 'Cabaret' kelimesinden türemiştir. Kabare; Fransız direniş hareketi içinde müzik ve dansında içinde olduğu şansonlar olarak önem kazanmıştır. Parodi, skeç, şarkı, oyun, şiir ve karikatürden oluşan gösteri ve oyunların sahnelendiği izleyici ve oyuncuların 'içli dışlı' olduğu bir tiyatro türü olan kabare; Türkiye'de de Haldun Taner'in öncülüğünde Metin Akpınar, Zeki Alasya ve Ahmet Gülhan tarafından 1967'de kurulan 'Devekuşu Kabare' tiyatro topluluğu günlük yaşamın politik ve ekonomik olaylarını konu edinen komik, fakat bir o kadar günlük yaşamın yozluklarını acı dille taşıyarak kitleleri siyasi ve edebi anlamda aydınlatmıştır. O dönemde Kabare Tiyatrosu'nda sahnelenen önemli oyunlar; Keşanlı Ali Destanı, Gözlerimi Kapatırım Vazifemi Yaparım, Haneler, Deliler, Yasaklar, Dün Bugün gibi tiyatro oyunlarıdır.

Edebiyatta diğer sanatlarda olduğu gibi keskin bir kalem hatta daha fazlasıyla dönem için ideolojik bir silah olmuştur. Her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da mücadeleler verilmiştir. Batılılaşmanın ilk somut örneği Türkiye'de Tanzimat Fermanı dönemine denk gelmiştir. Dönem boyunca Victor Hugo, Alexandre Dumas, Honore de Balzac, Johann Wolfgang von Goethe ve Friedrich Schiller'den ilk romantizm çevirileri yapılmıştır. İbrahim Teoman Pakman (EK-7) vermiş olduğu röportajda Türk

ve Batı edebiyatındaki düşünceler hepimizin zihinlerini aydınlatmıştı diyerek şu cümlelerle devam eder: “Türk ve batı edebiyatındaki düşünceler hepimizin zihinlerini aydınlattı. Hayatımın her döneminde kitap okudum, özellikle Sovyet edebiyatına çok düşkündüm. Lev Tolstoy, Fyodor Dostoyevski, Anton Çehov, Aleksandr Puşkin, Maksim Gorki’nin kitapları hayata bakış açımı değiştirmiştir. Romantik akımına bağlı Fransız şair, yazar Victor Hugo’nun yazıları çok güçlü ve sihirliydi. Tabi ki unutmam imkânsız; hayatımın her anında başucumda bulunan John Steinbeck, Oscar Wilde ve Ernest Hemingway’ın kitapları benim için çok değerli olmuştur. Türk edebiyatında ise Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal Beyatlı, Orhan Veli Kanık, Cahit Sıtkı Tarancı, Sait Faik Abasıyanık ve Peyami Safa’nın kitapları hayat yolculuğumda bana eşlik etmişlerdir.”

Jean-Paul Sartre, Victor Hugo, Albert Camus, Jean Baudrillard gibi yazarlar dönem kuşağında büyük izler bırakmış ve vazgeçilmez olmuşlardır. Kişiliğimin tam anlamı ile oturduğunu düşündüğüm yıllarda hayalcilik ve romantizm akımından çok etkilendim diyen Canan Özer Öner ise **(EK-4)** gençken elinden kitapların hiç düşmediğini şöyle anlatmıştır: “Elimden kitabın düşmediği yıllardı, hatta kalın değilse günde iki kitap bitirdiğim olurdu. Suç ve Ceza-Dostoyevski, Sefiller-Victor Hugo, Charles Dickens’in tüm kitapları, Ana-Maksim Gorki, Harp ve Sulh-Tolstoy, Kelebek-Henry Harriere (çoğunlukla yabancı yazarların kitaplarını hep İngilizce okudum, Türk yazarları okumaya daha sonraları başladım) ayrıca Abbas Sayar (Yılkı Atı), Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Aziz Nesin kitaplarını okumaya başladım lise dönemlerinde. Kişiliğimin büyük kısmını dolduran romantizm ve hayalcilik ürünü kitaplardan biraz sıyrıldım. Toplumsal meseleler hayatımda daha önemli bir yer almaya başladı. Yalnızca bir iki eser veya yazar değil hepsinden hatta kitapta yer alan karakterlerden farklı etkilendim. En kolay okunan Charles Dickens idi o zamanlar bana göre, akıcı ve heyecan yaratan üslup ileride benim de daha iyi yazmamın başlangıcıdır diyebilirim. Ayrıca Sartre’ın kitaplarını okudukça varoluşçuluk felsefesine de baya sıcak bakmaya başladım. O yıllarda bir dönem simsiyah giyinip ‘ben egzistansiyalistim’ diye kendime bir hava bile vermiştim.”

Fransız entelektüeller Jean-Paul Sartre’in fikirlerine önem vermese de, işçi sınıfı ve solcu entelektüeller arasında popüler kalmıştır. Michel Foucault, Jacques Derri’da yapısalcılar Fransa dışında en rağbet göre ekol haline geldiler ve post-yapısalcı öğretilere yol açmışlardır. Mayıs 68 üçüncü dünya sorunlarının farkındalığına ve anti-

kapitalist, anti-Amerikan bakış açlarına, çevreyle ilgili ve çevre örgütlerinin gelişmesine yol açmıştır. Fransız felsefeci Roland Barthes, “Yaşamın anlamını öğrenmeden yaşamaya başlamayacağım.” diyerek aslında şiir ve edebiyatın yaşamın ta kendisi olduğunu dile getirmiştir.

Türkiye’de Sabahattin Ali, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nazım Hikmet, Aziz Nesin, Orhan Kemal, Peyami Safa ve Oğuz Atay gibi yazarlarımız 68 kuşağını ve toplumu beslemiş ve direnme gücünü ayakta tutmuştur. Mario Levi (**EK-6**) edebiyatta ilk aklına gelenleri ve hayatında iz bırakmış olanları şöyle anlatır: “Edebiyatta ilk aklıma gelen Erdal Öz’dür ve onun “Yaralısın” romanı benim hayatımda çok önemli iz bırakmıştır. Ardından bir diğer çok sevdiğim Vedat Türkali’nin romanı ‘Bir gün tek başına’ bu kitap da tam da 68 kuşağının o aşk dolu romantizmini anlatır. 68 hareketin bir diğer önemli şairi İsmet Özer’dir, nefis şiirleri vardır. Dönemin isyanını en yalın anlatan Ataol Behramoğlu ve Hasan Hüseyin ’ide unutamam. Fransa’da o günler de şiirleri ile kasıp kavuran Louis Aragon, Arthur Rimbaud, Jean Paul Sartre insanın özgürlüğü üzerine düşüncelerini unutmamak gereklidir. Türkiye’de ise Turgut Uyar’ın ‘Toplandılar’ şiir kitabında tam da o günlerin romantik ruhuna denk düşmüştür.”

Aynı şekilde Yaşar Kemal ve İnce Mehmed gençliğin kahramanı olmuştur. Röportajını yapmış olduğum Tuncer Gönen (**EK-2**) 1968 yılının sanata karşı bakış açısını ve edebiyatın içinde yaşanılanları şu şekilde cevaplamıştır: “Dünya’da 68 kuşağı hippilerin dönemiymiş bizim gibi olanlar varoluşçuluk felsefesine inanırdı. Lev Tolstoy, Fyodor Dostoyevski, Honore de Balzac, Albert Camus, Jean-Paul Sartre ve romantik akımın öncüsü Victor Hugo’nun kitaplarını okurdum. İstanbul Üniversitesi’nde bulunduğum iki yıl boyunca Papirus, Soyut, Yordam, Yeni Gerçek dergilerinde şiir yazıyordum. İstanbul Üniversitesi’nin bulunduğu yerde çınar altı vardı orada Egemen Berköz, Refik Durbaş, Haluk Aker, Nihat Behram, Ataol Behramoğlu ile beraber oturup edebi konuşmalar yapardık. Fakir Baykurt, Yaşar Kemal çok okurduk Akşamları da Beyoğlu Sanatçılar Birliğine giderdim Edip Cansever, Turgut Uyar, Cemal Süreya orada olurdu izin isterdim yanlarına oturup onların sohbetlerini dinlerdim.”

Edebiyat ve romancıların büyük çoğunluğu siyasal gruplar arasında bulunmuş tüm mücadelelerde halk ile beraber birlik olup düşüncelerini paylaşmışlardır. Kitaplarında oluşturdukları kişilerde genellikle isyankâr ve sıradışı karakterler olup kendileri gibi

düzene karşı çıkmışlardır. Romantik realist olmalarına rağmen tüm yaşanan olayları da en gerçekçi şekilde yansıtmışlardır. Dönemin çaresiz ortamında edebiyat devrim yapmasa da toplumun değişmesine çokça katkıda bulunmuştur. Ray Bradbury'un kitabı Fahrenheit 451'de olduğu gibi devletin uşakları sorgulamadan bir gece de kitapları yakmışlardır. Çünkü insan anlamadığı şeyden korkar. Toplumlari değiştirenlerde kör, bilinçsiz çoğunluklar değilmiş tam tersi örgütlü ve bilinçli azınlıklar olmuşlardır.

5. 1960-1970'Lİ YILLARI ARASINDAKİ TOPLUMSAL DEĞİŞİM ÇERÇEVESİNDE SİNEMA

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da sinema hareketleri insanlığın yaşamına ayna tutmuş, savaşların yıkıntıları sosyolojik travmalara ve kültür çatışmalarına dönüşerek zamanın ötesindeki sanatın en genç öğretisi olarak günümüze kadar gelmiştir. Hollywood filmleri Amerika'yı bir cennet olarak tasvir ederken, Amerikan filmleri Avrupa'daki izleyicilerin ilgisini çekmeyi başarmıştır. Türkiye'de ise 1960 hareketi sonrası toplumda yaşanan kentleşme, ekonomik eşitsizlik, işçi ve burjuva sınıfları arasındaki yaşanan toplumsal sorunlara eğilen filmler çekilerek, yeni doğan sinema akımları ile özgürleşmeyi getirmiştir. Sinemanın anlatı potansiyeli öylesine güçlüdür ki devrim isteyen öğrencilerin ve işçilerin ayaklanmasıyla süren ve yaşanan tüm hareketler doğal olarak sinemaya da yansımıştır. Sinemacılar, devrim olayları olurken olayların tam da ortasında yer almış, tüm anları belgeleyerek sinema filmlerine dönüştürmüşlerdir. Dünyada sinema; 1960-1975 yılları arasında altın devrini yaşamış ve tarihe geçmiştir.

5.1. İtalyan Yeni Gerçekçilik Sineması

İtalyan sineması hümanizmin, milliyetçiliğin ve özgürlüğün görüntü ile buluşmasıdır. Akımda ailenin, kültürün ve yozlaşmanın değişen dünyanın izlerini görürüz. İtalyan Yeni Gerçekçilik Akımı; İkinci Dünya Savaşı sonrası yoksulluk ve buhranlı bir dönem geçiren İtalyan toplumunun faşist beyaz telefon filmlerine karşı tepkisi olarak doğmuştur. Yeni Gerçekçilik, faşist dönemin gerçeklerini örtme çabasına karşı tepki olarak ortaya çıkmış bir kültür hareketi ve İtalyan toplumunun direniş gerçekliğine bakışın temsili olmuştur. İtalyan sinemasının 1960'larda başlayarak 1970'lere kadar devam eden siyasi anlamda etkinliği bu yılları sadece kapsamamaktadır. 1930'lardan itibaren siyasi anlamda etkisini göstermiştir. İtalya'da faşizmin İkinci Dünya Savaşı sonrasında gücünü azaltmış ve demokratik düzene geçilmesi ile sinema da faşist

ideolojinin kalıplarından sıyrılarak 1968 olayları ile birlikte toplumsal ve kültürel anlamda zirveye tırmanmıştır

“Yeni Gerçekçilik adı verilen bu akımın isim babası, Visconti’nin James Gain’in ‘Postacı Kapıyı İki Kez Çalar’ adlı romanından sinemaya uyarladığı *Ossessione*’nin (Tutku, 1943) akımın doğum günü olarak da, kimi tarihçiler Rossellini’nin ‘Roma Açık Şehir’ adlı filminin ilk gösterim günü olan 24 Eylül 1945’i benimsemişlerdir. Visconti’nin ‘Tutku’su faşizm döneminin sinema anlayışından ayrılmıştır. Yıllardır perdede uniformalar, geçit törenleri, savaşlar, ‘beyaz telefonlu’ salonlar görmek zorunda bırakılan seyirci artık yoksul mahallelerde yaşama savaşımı veren insanların sorunlarını görmüş ve duygularını paylaşmıştır (Teksoy 2009a, s.327).”

İtalyan sinema tarihine bakıldığında 60’lı yıllar İtalyan sinemasının önemli bir dönemi oluşturmaktadır. Sinema için propaganda her zaman büyük kitleleri toplayabilen iletişim yöntemi olmuştur. 1924 yılında LUCE’yi L’Unione Cinematografica Educativa Eğitim Film Birliği’ni kuran faşist iktidar eğitsel içerikli belgeseller ve haberler yapmaya başlamıştır. Mussolini sinemayı kendi sisteminin devamının bir aracı olarak görmüş ama istenilenin tam tersi bir sinema ortaya çıkmıştır. İlerleyen yıllarda İtalya Roma’da kurulan Centro Sperimentale di Cinematografia ve birçok filmde de kullanılan Cinecitta stüdyoları ülkenin ne kadar sinemaya değer verdiğinin bir göstergesi olmuştur. 1932’de ilk defa Venedik film festivali düzenlenmiş İtalyan sinemasının salt propogandasının ötesinde sanat olarak da yapılabildiğini göstermişlerdir.

16. yüzyılda ortaya çıkan bir İtalyan Halk Tiyatrosu olan *Commedia dell’ arte* ile İtalyan Yeni Gerçekçilik sinema akımı birbirine çok benzemektedir. Bunun nedeni yazılan senaryoların dışına çıkılarak hikâyelerin daha doğal aktarılması ve sıradan insanların filmlerde oynamasıdır.

“Sokakta sergilenen, gündelik hayatı hikâyeleştiren, oyuncuların bir senaryoya bağlı olmakla birlikte, çoğunlukla doğaçlama tekniğini benimsedikleri pantomim ağırlıklı işleyen *Commedia dell’ arte* bu yönleriyle faşist sinemanın dayandığı opera geleneği ile tamamen farklı üslupbilim unsurlar içermiştir. Örneğin, opera oyuncusunun, büyük sahnelerdeki ihtişamlı dekorlarının arasında en uzak noktadaki izleyicinin bile ayırt edebileceği, heykelvari bir duruşa ve mimiklere sahip olması beklenirken, *Commedia*

dell' arte oyuncularını bedenlerini günlük hayat içindeki hareketlerle uyumlu kullanabilmişlerdir (Vacche 1992, s.6).”

“İkinci Dünya Savaşı'nı deneyimleyen bir kuşağın, politik, toplumsal ve ekonomik kaygıları etrafında şekillenen yeni gerçekçilik, faşist dönem sinemasının makro-tarihsel yaklaşımını sorgulayan sanatsal bir başkaldırıyı; yeniden inşasını simgelemiştir. Milliyetçi ideolojiyi üreten tarihsel filmin, anıtsal ve epik unsurlarının eleştirisi üzerinden yükselen yeni gerçekçi sinema, savaş sonrası İtalya'sında deneyimlenen başta yoksulluk olmak üzere, toplumsal sorunları, sosyal adalet ve eşitlik odaklı bir yaklaşımla, gündeme getirmiştir (Özman ve Bağır 2015, s.113).”

“Yeni Gerçekçilik, bir okul veya bir sanat akımı olmaktan çok, dönemin sinemasında savaş yorgunu İtalya ve direniş gerçekliğine bakışın, onu temsil edişin yeni bir yolu ve gerçekçiliğe yönelimin bir parçasıdır. Sadece dönemin tüm sorunlarıyla doğrudan yüzleşme değil, bu sorunlara olumlu bir çözüm önerme ve bireylerin davaları ile toplumun davasını halk öyle olmasını istediği için birleştirme dürtüsüyle de farklı olmuştur (Sivas 2010, s.43).”

“Yeni Gerçekçilik kavramını önceleri İtalyan yazarlar ve eleştirmenlerce yazılarda vücut bulmuştur. Bu akımın savunucuları sinemanın özgürleşmesi ve kameranın daha çok sokağa inmesi gerektiğini savunarak gerçekçiliğin ancak halkla bütünleşerek sağlanacağını idetmiştir. Mussolini döneminde İtalyan sineması, burjuva melodramlarla (beyaz telefonlu filmler) ile süslenmiştir. Dönemin aydın kesimleri bu filmleri oldukça yoz buluyor, her fırsatta eleştirmiştir. Yeni bir gerçekçi dilin bulunmasını ipe çeken dönem sanatçıları Luchino Visconti'nin Ossessione (Tutku, 1943) filmiyle nefes almıştır. Akımın yönetmenlerinden Roberto Rossellini, Luchino Visconti, Vittorio De Sica ve diğerlerinin filmlerinde oluşmuş sağlam bir sinema dokusuna rastlanmıştır (Birtok 2015, s.137).”

“15. ve 16. yüzyıl plastik sanatlar alanında dünyanın en güzel başyapıtlarını ortaya koyan İtalya gibi bir ülkede sinemanın da gerçeklik kavramını ya da düşüncesinin etkisinden kurtulması uzun sürmemiştir. Bu çerçeveden bakıldığında yalın ve kuru bir gerçekliğin uzun süre İtalyan karakteriyle uyuşması olanaksız olmuştur. Örneğin, Roberto Rossellini'nin filmi olan 'Roma, Citta Aperta' Roma Açık Şehir (1945) konusunun savaş sırasındaki toplumsal yaşam olması nedeniyle kendiliğinden karmaşıklaşmış bir gerçeklik sürecinden söz etmektedir. Oysa 'Ladri Di Biciclette'

Bisiklet Hırsızları (1948) yalın ve düz bir gerçeklik anlayışının ürününe benzemektedir. Ne var ki, İtalyanlar yönetmenler ve aydınlar kısa bir süre içinde tarihte yalın ve düz bir gerçeklik kavramının ya da anlayışının bulunmadığını, sinemanın olsa olsa gerçekliğin yalnızca görünen yalın ve düz yüzünü yansıtabileceğini, onu yeniden canlandırılabilceğini ancak bunun gerçekliğin kendisi olarak kabul edilemeyeceğini anlamışlardır. Vittorio De Sica bu olgunun bilincine ilk varan yönetmenlerden biridir. 1951 yılında gerçekleştirdiği ‘Miracolo A Milano’ Milano’da Mucize hem çok gerçekçi hem de masalsı bir filmidir (Adanır 2015, s.94).”

Dönemin filmleri; şimdiki gibi kaba ve çiğ değildi. Senaryoların kendine özgü bir naifliği saflığı vardı diyen İbrahim Teoman Pakman (**EK-7**) vermiş olduğu röportajda gençliğindeki sinema filmlerini ve anılarını şöyle anlatır: “Marcello Mastroianni, Alain Delon, Jeanne Moreau, Gina Lollobrigida, Romy Schneider, Sophia Loren, Jean-Louis Trintignant bu oyuncular sinemaya ilk başladıklarında oynadıkları filmler siyah beyazdı fakat o kadar iyi duyguyu seyirciye yansıttılar ki o filmler rengârenk oldu. Sophia Loren filmlerinde yürüdüğünde, İtalya yürüdü. Onun ufak melodik adımlarında Napoli’yi, Roma’yı görürdünüz. Alain Delon çok şık giyinirdi kıyafetlerini çok beğenirdim, peki tüm erkeklerin olmak isteyip de olamadığı Belmondo’nun serseri hali bir ikonu. Sophia Loren ve Gina Lollobrigida’nın saç şekilleri ve makyajları birçok kadına dişiliği aşlamışlardır. Onların filmlerini izlerken aşkı, duyguyu, romantizmi, dolu dolu hissederdik, muhteşem filmlerdi. 1963 yapımı yönetmen Vittorio De Sica’nın ‘Leri, Oggi, Domani’ (Dün, Bugün, Yarın) filmi eğlenceli insanın içini ısıtan türdendir, yine Vittorio De Sica’nın 1964 yapımı ‘Matrimonio all’italiana’ (İtalyan Usulü Evlilik) ve 1971 yapımı Jacques Deray yönetmiş olduğu ‘Borsalino’ gençliği derinden etkilemiş filmlerdir. Fransız sinemasında da hayranlıkla izlediğim ve sevdiğim oyuncular; Anouk Aimee, Romy Schneider, Simone Signoret, Jean Gabin, Jean Paul Belmondo’dur. Özellikle unutamadığım filmleri 1966 yapımı ‘Un homme er une femme’ (Bir Kadın Bir Erkek) ve yine Jacques Deary’nin 1969 yapımı filmi ‘La Biscine’ (Sen Benimsin) Romy Schneider, Jane Birkin ve Alain Delon oynamıştır. Film dört kişi arasında geçen cinsel çatışmaları ve kıskançlıkları ele almıştır. Schneider filmde oynarken hem makulen hem feminen davranışları, havuz kenarındaki yürüyüşü, buğulu ve seksi bakışlarını unutmak mümkün değildir.”

İtalyan yeni gerçekçilik sinemasında stüdyolar yerine gerçek mekânlar kullanılarak sokaklara çıkılmıştır. Profesyonel aktör ve aktrisler yerine de İtalyan halkı filmlerde rol almıştır. Bunun yanı sıra kaydırmalı kamera hareketi gibi farklı kamera teknikleri de İtalyan Yeni Gerçekçilik akımının vazgeçilmez unsuru haline gelmiştir. Tarihsel sıralamaya göre; 1943'te Luchino Visconti'nin *Ossessione* (Tutku), 1945'te Roberto Rossellini'nin *Roma Açık Şehir* (*Roma Città A Perta*) ve 1948'te Vittorio De Sica'nın *Bisiklet Hırsızları* (*Ladri di Biciclette*) dönemin öncü filmlerindendir.

“İtalya’da yeni gerçekçilik akımı için büyük sanat çalışmaları yapan Rossellini, De Sica ve Visconti’nin şaheserleri, savaş sonrası İtalyan kültürünün yeni ruhunu yakalamayı uman ya da yakalayan ve sinema diline özgün katkılar bırakan, tartışmasız şekilde büyük sanat çalışmaları yapmış olmalarıdır. Filmleri İtalya’da popüler olmamış öncelikle entelektüellerle yabancı eleştirmenler arasında başarı kazanmışlardır. Yeni Gerçekçi dönemin paradokslarından biri, onları betimleyen bazı filmlerde yer alan sıradan İtalyanların, filmde sunulan kendi imajlarıyla görece ilgisiz olmasıdır. Çoğu da gişede umduğunu bulamamıştır. İtalyan halkı, dolaylı olarak da olsa Hollywood’un sinematik kodlarını kullanan İtalyan filmleriyle veya ithal edilen çok sayıda film ile daha çok ilgilenmiştir (Palmer ve Schneider 2016, s.73).”

Gerçekçilik İtalyan sineması için yeni gerçekçiliğin öncesinde ve sonrasında değişken şekilde varlığını sürdüren bir ideoloji, bir düşün, bir stil olmuştur.

5.2. İtalyan Yeni Gerçekçilik Sonrası

Gerçek olan şu ki gerçekliğin sinemada baskın tarz haline gelmesi, İkinci Dünya Savaşı ile olmuştur. 1943-1952 yılları arasında etkili olan İtalyan Yeni Gerçekçi akımı 60’lı ve 70’li yıllarla birlikte daha özgürleşmiştir. İlk senaryo ve yönetmenlik denemelerini yapan Federico Fellini, ardından gelecek olan kuşağında temsilcisi olmuştur.

“Fellini’nin ‘Tatlı Hayat’ının seyirci rekoru kırdığı, Antonioni’nin ‘Macera’sının Cannes’da Jüri Özel Ödülü aldığı, Visconti’nin ‘Düşman Kardeşler’inin Venedik Festivali’nde ödül almasa da alkışa değer görmesi önemlidir. Zaman içerisinde İtalyan sinemanın yeni gerçekçi içeriğinden uzaklaştığını ve ‘beyaz telefonlar’ döneminin popülist çizgisini günün koşullarına uyarlamayı denediğini de belirtmek

gerekmektedir. Bu çizginin dışına çıkmak isteyen Florestano Vancini, Valerio Zurlini, Elio Petri, Francesco Rosi, Ettore Scola, Ermanno Olmi, Gillo Pontecorvo, Mauro Bolognini, Marco Ferreri, Taviani Kardeşler gibi gençlerle, bunlara eklenen Pier Paolo Pasolini ve Bernardo Bertolucci gibi edebiyatçılar, bireysel çıkışlarla İtalyan sinemasına yeni bir atılım getirmişlerdir. Bu yönetmenler yeni bir akımın temellerini atmadılar ama her birinin kendi anlayışı doğrultusunda yaptığı katkı, 1970’lerde televizyonun yol açtığı olumsuz gelişmeler karşısında İtalyan sinemasının ayakta kalmasını sağlamışlardır (Teksoy 2009b, s.834).”

Mario Levi (EK-6) röportajında İtalyan Yeni Gerçekçilik akımının önemli temsilcilerinden biri olan Francesco Rosi ve Ettore Scola’nın filmlerini göz kamaştırıcı olarak dile getirmiştir.

“İtalyan sinemasında da ilginç yönetmenler vardı. Örneğin Francesco Rosi 1976 senesinde yapmış olduğu film ‘Cadaveri Eccellenti’ (Muhteşem Cesetler) radikal İtalyan film yapımının göz kamaştırıcı bir örneğidir. Bir diğer yönetmen ise Ettore Scola’nın 1977 yapımı filmi ‘Una Giornata Particolare’ (Özel Bir Gün) Hitler’in Roma’da Mussolini’yi ziyareti sırasında sokaklarda coşku gösterileri yapılırken minicik bir apartman dairesinde oturan iki yalnız insanın hikâyesini anlatır. Sophia Loren bir ev kadını oynar Marcello Mastroianni ise depresif bir gay erkek olarak görürüz. Tüm İtalyan sinemasında hikâyeler izleyici ile özdeşleşir bu yüzden çok verimli olmuştur ve etkileri hâlâ da devam etmektedir.”

İtalyan sinemasının en özgün yaratıcı yönetmeni Federico Fellini’nin çocukluk dönemini etkileyen üç öğenin Katoliklik, faşizm ve sirk dünyası olduğu bilinir. Yaşamı boyunca toplumsal sorunlara değinmiş ve göndermeler yapmıştır. Çoğu filminde tema olarak ele aldığı konular cinsellik, din, eğitim ve aile hikâyeleri olmuştur. Özellikle Satyricon, Roma, Sonsuz Sokaklar ve Amarcord filmleri bu temaları somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Fellini yönetmenliğe 1952’de çektiği ‘La Sceicco Bianco’ (Beyaz Şeyh) ile başlamıştır. Film, sinema yıldızı olmak isteyen genç bir kızın yaşadığı olayları İtalyan fotoroman dünyasının gülünç atmosferi içinde anlatılmıştır. Bir sonraki yıl, Fellini filmografisine ‘I Vitelloni’ (Aylakları) kazandırmış. Bu ilk iki filmde bile yönetmenin sonraki filmlerinde de kendisini duyuracak olan kendi yaşam birikimini, düşününü ve anılarını filmlerinde kullanma anlayışı kendini göstermiştir. Yönetmenin 1954 yılında ‘La Strada’ (Sokak) filmi ise yalnız olan iki insanın

ilişkilerini anlatır. Bu ilişki sirk dünyasından sokaklara ve ardından kırlara taşmıştır. 'La Strada' 1954 yılında Venedik FF Gümüş Aslan ödülünü almıştır. Ardından da 1956 yılında en iyi yabancı film Oscar'ını kazanmıştır.

Fellini'nin ilk renkli filmi olan La Dolce Vita (Tatlı Hayat,1960) gazeteci yazar olan Marcello Mastroianni Roma'nın seçkin kesimlerinden izlenimlerini verirken, birbirinden kopuk bir olaylar zinciri aracılığıyla, insanları yozlaşmayı yöneltten bir toplumun soylularına, dedikoducu basınına ayna tutmuştur. Federico Fellini'nin 1969 yılında yapmış olduğu diğer bir filmi ise Satyricon 1. yüzyılda yaşayan Latin yazar Petronius'un Neron döneminde yazdığı sanılan ve günümüze ancak kimi bölümleri ulaşan Satyricon adlı kitabından esinlenilmiştir. Antik Roma'yı aşırı şekilde sunan film, insanların tüketmeye yönelik uç tutumlarını da alaycı bir dille resmetmektedir. Saplantılı cinsel dürtülerin ekseninde savrulan karakterler ve iki genç erkeğin erotik, dramatik ve grotesk serüvenlerini aktarmıştır.

“Yönetmenin bir sonraki filmi taşradan başkente gelen bir gencin kenti tanınmasını konu edinen Roma, (1972) yönetmenin çocukluk yıllarına ve Roma'da geçirdiği ilk yıllara ilişkin anılarına değinerek, bir kez daha öz yaşamsal öğelere yer verirken, yönetmenin güzelliklerini sevip, çelişkilerini eleştirdiği bu kenti, yer yer groteske kaçan bir anlatımla değerlendirmesini de sağlamıştır. Vatikan'da moda defilesi, genelev deneyimleri, gecenin karanlığında motosiklet yarışı gibi bölümler birbirine eklendikçe, yönetmenin sevecen ve eleştirel bakışının gerisinde, çok yönlü bir gerçekliğin ve bir değerler karmaşasının vurgulandığı görülür. Faşizmin yükseliş yıllarında bir yıl boyunca kentte olup bitenleri bir yeniyetmenin gözünden aktaran diğer Fellini filmi ise 1974 yapımı Amarcord olmuştur. Yerel ağızda 'anımsıyorum' anlamına gelen sözcükten almıştır. Çeşitli bireysel ve toplumsal olaylar (öğrenci-öğretmen ilişkileri, koca göğüslü tütüncü kadın, ağaca tırmanan akıl hastası amca, karanlık denizi aydınlatan transatlantik, Arap şeyhinin haremi, faşist yöneticinin karşılanması) birbirine eklendikçe, seyirlik bir bütün oluşturarak, filme beklenmedik dramatik bir güç kazandırır. Amarcord, geçmişin güzelliklerini özlemle anarken faşizmin gülünç yanlarını da vurgulamıştır. Fellini hiç kuşkusuz o yılların İtalyan sinemasının yaratıcı gücünü simgelemiştir (Teksoy 2009b, s.800).”

“Özgün bir sinema anlayışına sahip diğer bir İtalyan yönetmen de Michelangelo Antonioni'dir. Cronaca di un Amore (Bir Aşkın Güncesi,1950) ile ilk kurmaca

örneğini veren yönetmen Lucia Bose ve Massimo Girotti'nin başrolleri paylaştıkları film, varlıklı, kıskanç bir kocanın karısını özel bir detektife izlettirmesi üzerine kuruludur. Yeni Gerçekçiliğin duraksadığı bir dönemde çekilen film, toplumsal çözümlemeden ruhbilimsel çözümlenmeye yönelişin ilk örneğini oluşturmuştur. Yönetmenin uzun planlara dayanan çalışması, özellikle gece sahnelerinde etkileyici sonuçlara ulaşırken, film yozlaşmış burjuva ahlakının bencilliğini vurgulamıştır. Yönetmen, kendi deyişiyle 'ele aldığı kişilerin yaşayışlarını değil, toplumsal olguların bu kişilerin iç dünyası üzerindeki yansımalarını' incelemiştir (Teksoy 2009b, s.794).”

Antonioni; Marcello Mastroianni, Jeanne Moreau, Monica Vitti ve Bernhard Wicki'nin başrolleri oynadıkları La Notte (Gece,1961) filmin de evli bir çifti ele almıştır. Ünlü bir yazarla karısının yaşamında, bir cumartesi öğleden sonrasında, pazar gün doğumuna dek uzanan bir kesit verirken, çağdaş burjuvazinin bunalımını yansıtmıştır. Yönetmen, geleneksel anlatım kurallarına sert çevirerek, dramatik içerikten yoksun sıradan günlük olayları uzun uzadıya gözlemleyerek, bu olayların gerisindeki anlamlara değinmeyi amaçlamıştır. Monica Vitti ile Alain Delon'un başrolleri oynadıkları L'Eclisse (Batan Güneş,1962) bir kez daha bireyin yazgısının yalnızlık olduğunu ve bu yalnızlığın aşkla dengelenemeyeceğini vurgulamıştır. Uzun sessizlikler, geometrik görüntüler ve filmin sonunda güneş tutulmasının yansıttığı solgun ışığın etkisiyle hayalete dönüşen ıssız kent sokaklar, Antonioni'nin anlatımının en başarılı örneklerinden birini oluşturur. Michelangelo Antonioni, bireyin kendini çevreleyen gerçekliğe yabancılaşmasının, tanımadığı, gelişen teknolojinin tanınmasını olanaksız kıldığı bir dünyadaki yalnızlığının sinemacısıdır (Teksoy 2009b, s.795).”

1960'lı yıllarda aykırı yönetmen Ermanno Olmi, belgesel filmler çekerek sinemaya adım atmıştır. Olmi'nin sineması bireylere odaklanmış ve tekdüze yaşantıları gerçekçi bir şekilde beyaz perdeye aktarmıştır. Önemli filmleri şöyledir; 1961 yapımı Yer (Il Posto), ve 1978 yapımı Nalın Ağacı (L' albero Degli Zoccoli).

“Sinemaya yazarlıktan geçiş yapan Pier Paolo Pasolini, 40'lı yıllarda Komünist Parti sekreterliğinde görev yaparak politikayla ilgilenmiş, ancak 1949 yılında politik ve ahlaki liyakatsizlikten dolayı partiden uzaklaştırılmıştır. Pasolini'nin sinemaya geçişi önce Bolognini, Fellini ve Soldati'nin filmlerinde senaryo çalışmalarına katılmasıyla gerçekleştirmiştir. İlk yönetmenlik denemesi 1961 yılında çevirdiği Accattone, Pasolini için başarılı bir başlangıç olmuştur. 1962 yılında çevirdiği ikinci filmi

Mamma Roma’da ileride oluşturacağı şiirsel sinema dilinin belirtilerini gösterir, ayrıca yönetmenin bu ilk çalışmalarında Yeni Gerçekçilik akımından da etkilendiği görülmektedir (Sivas 2010, s.91).”

“Pasolini 70’li yıllarda aşkın öyküsünü görüntülerle anlatacağı bir üçleme gerçekleştirir: Decameron (1971), Racconti Di Canterbury (1972) ve II Fiore Delle Mille e Una Notte (1974) üçleme genel olarak Pasoli’nin çok yönlü düşününün izlerini taşır. Üçleme Pasolini’nin çağlara, kültürlerle ve cinselliğe yolculuğu olarak tanımlanmalıdır. 1975 yılında çevirdiği son filmi Salo veya Le Centoventi Giornate Di Sodoma’da erotik cinsellikten uzaklaşarak faşizm ile sadizm arasındaki karşılıklı ilişkiyi sorgulamak olmuştur (Sivas 2010, s.93).”

Yeni Gerçekçiliğin en önemli örneklerini savaşın hemen ertesinde verdiği İtalya savaşın yaralarını sardıkça, Yeni Gerçekçi anlayışının da gündemden düştüğü 1970 sonrası İtalyan sinemasında yeni eğilimlerin ortaya çıkması bununla birlikte ülkede artan yoğun siyasal yapı sayesinde sol eğilimli filmler çekilmeye başlamıştır. Bu yapımlar tarihsel geçmişe eleştirel bakış atsa da mevcut durumun yapısını da gözler önüne sermiştir.

“Dönemin sanatsal ortamı yaşamla iç içe gelişen, yaratıcıların halklarıyla bütünleşerek yarattıkları bir ortam oluşmuştur. Ancak içinde düşünün kaçınılmaz etkenlerini de taşıyan bu ortam 70’li yılların başında dengesini yitirmeye başlayacak, değişen sosyal ve politik düzenin etkisiyle gücünü yitirecektir. İtalyan güldürüsü, akımın gerçeğe dayanan psikolojisine alternatif olarak doğacak ve yeni gerçekçi düşünün izleri güldürüye potansiyel bir güç kazandıracaktır. Akımın yaşadığı bu durumu düşünüş olarak adlandırmak gelenekselleştirmiştir, oysa olay yalnızca bir geri çekilmedir. İlk yapıtlarını veren bu yeni kuşağın özgün yaratıcılığı, yeni gerçekçi kuşağın yönetmenlerince de desteklenince yeni ve oldukça güçlü bir döneme geçilmiştir (Erkılıç 1993, s.84).”

5.3. Film d’ Art Akımı ve Fransız Yeni Dalga Sineması

Film d’ Art akımı sinemanın ilk buluşundan itibaren etkili olmuş fakat sinemanın kendi anlatım biçimlerini oluşturamamış olması Film d’ Art akımı için bir dezavantaja dönüşmüştür. Ancak Film d’ Art akımı ‘sanat’ kavramının sinemaya bağdaşması açısından önemli bir yer teşkil etmiştir. Aydınlar ve Soylular bu akıma uyan filmleri

izleyerek sinemayı ciddi almaya değer bulmuşlar, Akım böylelikle daha geniş kitlelerin ilgisini çekerek eğitimli kitlelerinde beğenisini kazanmıştır.

“Melies ile Cohl, sinemaya özgü bir anlatım yolu yaratmak amacıyla çalışmalar yaparken, sinemayı bir iş alanı olarak değerlendiren yapımcılar, yatırımlarını güvenceye alabilmek için, sinemanın tiyatroyu örnek alması gerektiği, ancak bu yoldan bir sanat dalı niteliğine kavuşabileceği, ‘sinemanın geleceğin tiyatrosu olacağı’ görüşünü öne sürmüşlerdir. Böylece Fransız sinemasında, yazarların, tiyatro adamlarının ve oyuncularının ağırlıklı bir yere sahip olduğu ‘Film d’ Art’ dönemi başlamıştır. Film d’ Art, basın ve tiyatro çevreleriyle iyi ilişkileri olan Lafitte Kardeşler tarafından bir yapımevi olarak kurulmuştur. (1907). Lafitte Kardeşler, Anatole France, Edmond Rostand, Jules Lemaitre gibi dönemin ünlü yazarlarına senaryolar ısmarlamışlardır. Comedie-Française’in, Mounet Sully, Sarah Bernhardt gibi ünlü oyuncularıyla sözleşmeler imzalanmıştır. Çekimler için Paris, dolaylarındaki Neuilly’de bir stüdyo yaptırılmış ve yapımevinin ürettiği en önemli film ‘L’ Assassinat du duc De Guise’ (Guise Dükü’nün Öldürülmesi, 1908) olmuştur. Film için 17 Kasım 1908’de, Paris’in Charras Salonu’nda düzenlenen ön gösterim, önemli bir sanat olayına dönüşmesine neden olmuştur. Yapılan bu film galasında sinema filmleri için de, tıpkı tiyatro oyunları gibi, bir ön gösterim düzenlenebileceğini kanıtlamıştır. Fransız yönetmen Andre Calmettes, 1909 yılında Le Retour d’ Ulysses (Ulysses’in Dönüşü), La Tosca ve Macbeth’i çekmesiyle ve daha birçok yönetmenin filmleri ile ‘sanat filmi’ anlayışının Avrupa’nın başka ülkelerinde, dahası Amerika’da da ilgi görmesine yol açmıştır. Sanat filmi anlayışı, sinemayı tiyatronun yörüngesine oturtmaya çalışarak büyük başarı kazanmasına sebep olmuş, emekleme çağındaki Fransız sinemasında yeni sanat dalına özgü bir anlatım dilini de ortaya koyarak Victor Hugo, Walter Scott, Alexandre Dumas’nın tarihsel romanları da bu dönemde peş peşe sinemaya aktarılmıştır (Teksoy 2009a, s.40).”

Fransız Yeni Dalga sinemasını en çok etkileyen sinema tarzı olarak İtalyan Yeni Gerçekçi sineması gösterilmiştir. Yeni Dalga akımında standart hikâyeler, alışagelmış kamera hareketleri yerine daha yenilikçi kamera hareketleri kullanılmış ve stüdyo dışına çıkılarak Paris meydanlarına inilmiştir. Dış mekânlar da artık çekimler yapılıyor yeni, genç ve yaratıcı yönetmenler ön plana çıkmıştır. Yeni Dalga modernist sinema stilleri içerisinde, klasik sinemadan en radikal kopuşu ortaya koyan sinema akımıdır. Epizot anlatı, özdeşleşmenin yok edilmesi, karakter motivasyonunda amaçsızlık,

eylemde keyfilik ses ve görüntüde arka ve ön planın ayrımı gibi biçimsel özellikler Fransız Yeni Dalganın olmazsa olmazları olmuştur.

“Fransa’yı etkileyen olayların başında İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra gelişen Fransız sömürgelerindeki özgürlük hareketleri gelir. 1958 yılında De Gaulle’ün 5. Cumhuriyet’in başkanlığına seçilmesi ve Cezayir’in özgürlüğünü savunması soldakilerle birlikte, Fransa’da önemli değişim rüzgârları estirir. Sonuçta 1962 Cezayir bağımsızlığını kazanır ve bu olay başta aydınlar, birçok kesim üzerinde önemli değişimler oluşturur. Devletin Ulusal Sinema Merkezi’ne hazırlattığı ve çıkarttığı Film Yardım Yasası (Loi d’ Aide) her tür filme %13 oranında parasal yardımı öngörüyordu. Öte yandan senaryolar değerlendirilerek, film yapımını destekleyecek ‘proje’ yardımı da karara bağlanmıştır (Makal 1996, s. 98).”

170’e yakın ilk filmlerini yapan Fransız yönetmenler 1958-1963 yılları arasında farklı yaklaşımları olsa da izleyici sayısının düşmesinden dolayı artık ortada değişiklik arayışı içine girmişlerdir. Şiirsel gerçekçilerin modası geçmiş ve filmler artık doyurucu olmamaya başlamıştır. Yeni bir kuşak yeni bir ahlakı temsil eden genç yönetmenler var olmuştur. Pahalı yapımlar yerine az bütçeli ve tutku dolu yönetmenler dönemi başlamıştır.

Sinematek 1936 yılında Henri Langlois tarafından kurulmuştur. Sinema tutkunu Langlois sayesinde birçok eski film gösterilmiştir. Eski filmlerin yanı sıra gangster filmleri ve Hitchcock filmleri genç Yeni Dalga yönetmenlerini çok etkilemiştir. Özellikle 1955’te Jean-Pierre Melville’nin çekmiş olduğu Bob, Le Flambeur (Kumarbaz Bob) adlı filmde Amerikanvari gangster film etkileri çokça hissedilmektedir. Yalnızca Melville değil, Jean-Luc Godard A Bout De Soufle (Serseri Âşıklar) Jacques Deray’ın Borsalino’su bu etkiye kapılan yönetmenler arasındadır. Akımın önemli özelliklerinden biri klasik Hollywood öykülerinde sahneler sıralı ve anlamlı bir biçimde gelirken Yeni Dalga sinemasında ise seyirci filmi izlerken nerede ne olacağını anlamadan ilerlemesi önem teşkil etmiştir. Mesela, bir cinayet sahnesi komik bir sahne ile sona erebilir. Özellikle Jean-Luc Godard filmlerinin ayırt edici özelliği ise radikal şekilde resim ve edebiyattan alıntılar yapması olmuştur. Bu filmler seyirciye neredeyse anlamsız gelecek şekilde bitmesi ile ünlenmişlerdir. Bu akımın belirsizliğini gösteren önemli bir film örneği ise; François Truffaut’un 400 darbe filmidir. Yeni Dalga akımının başlıca özelliği ise romanların ve tiyatro eserlerinin

sinemaya uyarlanması olmuştur. Yeni Gerçekçiliğin tersine akım bireyi konu almaktadır. Yapmış olduğum röportajlarda da sıkça karşılaşacağımız Yeni Dalga akımının önemli yönetmenlerinden Roger Vadim'in 'Ve Tanrı Kadını Yarattı' filmi o dönem için umulmadık bir başarı sağlamıştır; Cahiers du Cinema dergisi ise Yeni Dalga akımının doğmasına neden olan eylemsel ve kuramsal çalışmalarda büyük rol üstlenmiştir.

Dönem içinde Andre Bazin'in öncülüğünde birçok genç yönetmen filmlerini ve görüşlerini seyirci ile buluşturmuştur. Bu yönetmenlerin hepsi sinemayı sevmiş toplumun farklı yaralarına parmak basarak farklı uygulama biçimlerini benimsemişlerdir.

“Yeni Dalga yönetmenleri auteur sinemasına olan inançlarından dolayı fazla kişiseldirler. Anlattıkları konunun ardındaki toplumsal sorunları irdemezler. Jean Paul Sartre ve diğer Fransız entelektüelleri ile bağlantısı olan Varoluşçuluğunda Fransız Yeni Dalgası üzerinde önemli bir etkisi vardır. Varoluşçuluk, bireye, özgür seçim deneyiminin, evrenin herhangi bir rasyonel anlayışının yokluğuna ve insan hayatındaki saçmalık duygumuna vurgu yapar (Çetin Erus 2015, s. 73).”

“Fransız Yeni Dalga filmleri kurgu açısından da Hollywood sinemasından farklıdır, özgür bir kurgu stiline sahiptir ve Hollywood'un klasik kurgu kurallarını takip etmez. Bazen ilgisiz çekimler ironik veya komik etki yaratmak için kullanılır. Truffaut'un 1960 yapımı filmi 'Tirez sur le Pianiste' (Piyani Vurun) filmin bir sahnesinde, bir karakter 'Yalan söylüyorsam annem ölsün' der ve bir sonraki sahnede yaşlı bir kadın düşer ve ölür. Bu mizahi anlatım, pek çok Yeni Dalga filminde bulunur (Çetin Erus 2015, s. 74).”

“Yeni Dalga sinemacıları öyküyü ilk planda düşünmemişlerdir. Olaylar kronolojik bir sıra izlemek zorunda olmamıştır. Nasıl ki günlük yaşam mantıklı bir sıra izlemiyor ve beklenmedik olaylarla doluyorsa filmler de aynı yapıda olmuştur. Yeni Dalga filmlerinde de insanların iç dünyasını irdelemeye genel bir eğilim vardır. Öz yaşamsal filmler oldukça fazladır. Oyların kurgusu mantıklı bir sıra izlememektedir. Geleneksel ve alışılmış kurgudan uzaklaşmış ve yeni biçimler denemişlerdir. Elips düzeltme yöntemine sıkça başvuruyorlardı: Seyircinin bilincinde görüntüler yaratmak için olduğu kadar oyuncu ve kameraman hatalarını da örtmekte sıçrayarak kesme yöntemini geniş bir biçimde kullanmışlardır (Odabaş 1994, s. 285).”

Fransız Yeni Dalga sinemasındaki karakterler genellikle etrafına başkaldıran, yalnız ve sıra dışı tipler olmuştur. Yönetmenler kendi yaş gruplarının sorunlarını ve cinsellik gibi tabu olan konuları ele almış, böylelikle o zaman kadar birçok işlenmemiş konuya da öncülük etmişlerdir.

Işıl Ertunç (EK-5) vermiş olduğu röportajda Fransız sineması ve oyuncularına karşı düşkünlüğünü şöyle anlatmıştır: “Ülkelerin özgürlük savaşları ile ilgili filmler beni çok etkilemiştir bir tarafta aşkın doruğunu yaşarken diğer yandan ülkesinin özgürlüğü uğruna savaşanlar. Fransız sinemasında özellikle Alain Delon ve Jean-Paul Belmondo filmleri o dönem kadınlarının çok ilgisini çekti. Özellikle sevdiğim bir film 1959 yapımı yönetmeni Alain Resnais olan oyuncuları Emmanuelle Riva, Eiji Okada ‘Hiroşima Sevgilim’ (Hiroshima Mon Amour) Film aşk ve korkuyu bir arada işleyerek insan doğasındaki karşıt olguları göz önüne serer. Hatırladığım diğer bir film ise 1964 yapımı ‘Rio Macerası’ (L' Homme de Rio) Jean-Paul Belmondo, Francoise Dorleac ve Jean Servais bir diğer film ise 1960 yapımı yönetmeni Rene Clement olan ‘Kızgın Güneş’ (Plein Soleil) Alain Delon, Romy Schneider daha sonra 1961 yapımı yönetmeni Alain Resnais oyuncuları Delphine Seyrig, Giorgio Albertazzi ‘Geçen Yıl Marienbad’ (L' Annee Derniere a Marienbad) sevgilisiyle kaçmaya çalışan ve en sonunda belirsizliğe giden bir adamı anlatıyordu.”

“1956’da Fransız Yeni Dalgasının hikâyesi birçok yönden yazar ve yönetmen olan Roger Vadim’in ilk filmini yaptığı Saint Tropez’da başlamıştır. Görünürde Et Dieu Crea la Femme (Ve Tanrı Kadını Yarattı) filmi o zaman sadece 22 yaşındaki karısı, eski manken ve dansçı Brigitte Bardot’nun güzelliğine yazdığı bir aşk mektubudur. Vadim’in bu ilk filmi gençlik ve diriliği överken, ilk kez yönetmen koltuğuna oturan kişilerin çektiği küçük, düşük bütçeli yapımların da hem ulusal hem uluslararası düzeyde gişe yapabileceğini göstermiştir (Wiegand 2011, s. 27).”

“Şehvetli caz müziği ve serbest mekân kullanımıyla ‘Et Dieu Crea la Femme’ birçok Yeni Dalga filmine ses ve görüntü bakımından ön ayak olmuştur. Dizginlenemez ruhu ve isyankâr gençliği temsil eden Bardot, Juliete rolünü zevkle oynamış ve hareketli senaryonun hakkını vermiştir. ‘Seks kediciği’ tavrı sonraki yıllarda çok kez taklit edilmiştir. Juliete karakteri hem vahşi kedi hem de toplumun yanlış anladığı, ailesi tarafından dışlanan yetim bir kurbandır. Bu anlamda ‘Les Quatre Cents Coups’ (400

Darbe) ve A Bout de Souffle'daki (Serseri Âşıklar) huzursuz, kökensiz eril başkahramanların işaretçisi olmuştur (Wiegand 2011, s. 28).”

Fransız Yeni Dalga sinemasının etkileri o kadar büyük olmuş ki üçüncü dünya sinemaları dâhil birçok yeni sinema akımının da öncüsü olmuştur. Büyük bir grup üzerinde özellikle Jean-Luc Godard etkili olmuştur. Afrika kabilelerinin gelenek görenekleri belgesellere alınarak Cezayir Savaşı, Çinhindi'deki çatışmalar üstüne filmler yapılmıştır. Dönemin yönetmenleri sinemayı sinema yapan önemli kişiler olarak sinema tarihinde yerlerini almışlardır ancak bu başarı Fransız Yeni Dalga akımı için uzun sürmemiş yeni dalga sineması dünya sinemasındaki görevini tamamlayarak yeni akımlara ve arayışlara geçilmiştir. Yeni Dalga akımı ile yapılmış filmlerin dünya çapında büyük beğeni kazansa da televizyon kültürünün halk bazında yer edinmesi ve seyirci sayısının büyük ölçüde azaldığı gerçeğini de unutmamak gereklidir. 1960'ların sonuna gelindiğinde ise sinemanın yapım anlamında da düşüşe geçtiğini görüyoruz.

Yeni Dalga akımının manifestosu olan filmlere bakacak olursak; 1956 yapımı bir Roger Vadim filmi olan 'Et Dieu Crea la Femme' (Ve Tanrı Kadını Yarattı) bir başka önemli film 1958 yapımı Claude Chabrol filmi olan 'Le Beau Serge' (Yakışıklı Serge) yine bir Chabrol filmi olan 1959 yapımı 'Les Cousins' (Kuzenler) ve François Truffaut tarafından yönetilen 1959 yapımı 'Les Quatre Cents Coups' (Dört Yüz Darbe) gelmektedir.

Alain Resnais yönettiği 1959 yapımı ve Fransız Yeni Dalga sinemasının başyapıtlarından biri olan 'Hiroshima Mon Amour' (Hiroşima Sevgilim) filmi dönem için derin ve karışık fikirler temaları yanı sıra klasik sinema anlatımından farklı modern sinema estetiği sergilemiştir. Özellikle ses ve görüntünün iç içe geçişleri ve flasbackler seyirciyi entelektüel eleştiri konumunda tutmuş seyirci ile film arasında mesafe koymuştur. Akımın başka bir eleştirmen yazarı olan Eric Rohmer 1959 yılında 'Le Signe du Lion' (Aslan Burcu) filmi ile görülmektedir. Sonrasındaysa 1959 yapımı Jean-Luc Godard yönetmenliğinde çekilen 'A bout de Souffle' (Serseri Âşıklar) yine Godard'ın 1961 yapımı romantik müzikal film olan 'Une Femme est une Femme' (Kadın Kadındır) parodi unsurları ve kinayeler içeren Hollywood müzikallerine benzerliği ile ön plana çıkmıştır. Yaşanmış bir hayat hikâyesinden yola çıkarak sinemaya uyarlanan 1969 yapımı Costa Gavras filmi 'Z' toplumdaki aidiyet duygusunu çok iyi şekilde somutlaştırarak sinema tarihinde yerini almıştır. Sıkı bir

Costa Gavras hayranı olan Mario Levi (EK-6) röportajında insanın aidiyet duygusunu ve dünyanın hızlı değişimini bir anısıyla şöyle anlatmıştır: “Avrupa sinemasına baktığımda ise aklıma ilk gelen yönetmen Costa Gavras’dır. 1969 yapımı ‘Z’ filmi ile Yves Montad ve Simon Signoret’in oynadığı 1970 yapımı ‘İtiraf’ (L’aveu) filmleri beni çok derinden etkilemiştir. Paris’e her gittiğimde üzüldüğüm ve artık tüm bu yaşanan olayların çok uzağında kaldığımı hissediyorum. Size hiç unutmadığım bir anımı anlatmak istiyorum: 2012 yılında Paris’te bir gün aynı yaşlarda olduğum yayımcımla bir kafede oturup sohbet ederken, yazmış olduğum ve Paris’te yayımlanan ‘İstanbul Bir Masaldı’ kitabımı tartışıyorduk. Ardından ona 1960’lardan itibaren Paris’te yaşanan tüm değişimlere şahit olduğumu anlatmaya başladım ve şöyle devam ettim, Jean Paul Sartre’de burada otururdu. Yayımcım bir anda durdu ve bana şunu dedi o zaman sende ‘Paris Bir Masaldı’ diye yeni bir anı kitabı çıkar. Çok üzgünüm artık her şey çok hızlı değişiyor.”

“Fransız sinemasında her ne kadar Cahiers ve politique des auteurs’de, auteur olmaya ilişkin vurgu daha sonraki sinemasal siyasi modernizmin post-yapısalcı yönelimine karşı olsa da, nouvelle vague filmleri sonraki dönemde daha siyasi bir sinemanın yararlanacağı bazı biçimsel özellikler taşımıştır. Örneğin, François Truffaut, Jean-Luc Godard, Claude Chabrol, Jacques Rivette ve Eric Rohmer’in filmleri, Fransız film yapımının kurallarına karşı sözünü sakınmayan bir yaklaşım ile eklektik bir tutumu bir araya getiriyordu. Hatırı sayılır derecede doğaçlama ve deneyselliğin film biçiminde bir araya gelmesiyle kendiliğinden oluşan bu tutum; ‘Les Quatre Cen Coups’ (400 darbe, Truffaut, 1959), ‘Tirez sur le pianiste’ (Piyani Vurun, Truffaut, 1960), ‘A bout de souffle’ (Serseri Âşıklar, Godard, 1960) ve ‘Les Cousins’ (Kuzenler, Chabrol, 1959) gibi nouvelle vague filmlerinde siyasi modernizm sinemasına temel oluşturacak bazı biçimsel yeniliklere ön ayak olmuştur. Nouvelle vague’in erken dönem filmleri otorite ve kurallara karşı isyan ruhu taşıyor olsa da, bu isyan birincil olarak kurumlara ve cinema de papa’ya yöneltilmişti ve daha geniş bir siyasi bağlamdan ya da bağlılıktan kaynaklanıyordu. Godard’ın ilk filmleri ‘About de Souffle’ (Serseri Âşıklar, 1960) ve ‘Une Femme est une femme’ (Kadın Kadındı, 1961) post-yapısalcılığın tesirini büyük oranda taşıyor olsa da, ‘Deux ou trois choses que je sais d’elle’ (Onun Hakkında Bildiğim İki Üç Şey, 1966) bu etkiyi çok daha açık bir şekilde ortaya koyuyordu (Aitken 2015, s. 264).”

5.4. Fransız Yeni Dalga Sineması “Andre Bazin ve Cahiers du Cinema”nın Etkileri

Andre Bazin ve Jacques Doniol-Valcroze tarafından 1951 yılında kurulan ve yayınlanmaya başlayan Cahiers du Cinema dergisi film eleştirileri yazan Jean Luc Godard, François Truffaut, Alain Resnais gibi yönetmenler Fransız film incelemelerinin başlıca referansı haline gelmişlerdir. Yeni bir sinema diline yönelik bu yeni eğilim başlangıçta gerçek bir sinema kuramından çok sinemasevere bir övgü olmuştur. Başlangıçta Alexandre Astruc’un kamera-kalem (camera-stylo özerk bir dil olarak, yaratıcının kamerayla yazdığı sinema) anlayışından esinlenen bu dergi Hollywood’un uzun süreden beri yerleşik hale gelmiş öykülerini ve sınırlı anlatım hilelerini dolaylı bir biçimde kınamıştır.

“Bu dönemde Cahiers du Cinema’dan farklı eğilimleri temsil eden ve farklı yönetmenleri destekleyen Positif dergisi dikkat çekmektedir. Positif’in desteklediği yönetmenlerin arasına Georges Franju ve ‘sol yaka’ denilen Alain Resnais, Chris Marker ve Agnes Varda da dâhil olmuştur. Sol yaka sinemacılarında Alain Resnais, sinemaya Yeni Roman’ın⁶ karmaşık yapısını taşımış, edebiyatçılarla işbirliğine giderek filmler çekmiştir (Gürdaş 2015, s.39).”

Filmlerinde muhalif bir kimlik oluşturan Resnais toplama kampları, atom bombası, estetizm gibi konularına yer vererek Mayıs 68’in siyasi devriminde birçok sinemaseveri harekete geçirmiştir.

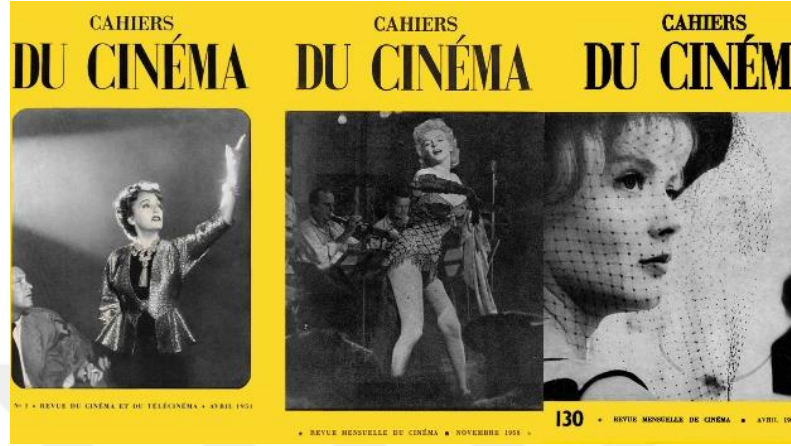
“Fransız Yeni Dalga yönetmenlerini hazırlayan ‘Cahiers du Cinema’ dergisi gençlere açık ve Renoir gerçekliğine, Orson Welles ve William Wyler, İtalyan Yeni Gerçekçileri, Rosellini ve Visconti’ye hayran Andre Bazin’in etkisinde yazılar yayımlamıştır. François Truffaut ve Jean-Luc Godard dergiye asıl rengini veren yazarlardı. Yönetmenin yaratıcı kişiliğini ortaya çıkaracak ‘Film d Auteur’ düşüncesini savunmuşlardır (Lanzoni 2016, s.223).”

Şekil 5.1’de görülen Cahiers du Cinema dergisi; 1960’ların başlarında edebi modernizmden 1970’e kadar radikalizme ve diyalektik materyalizme geçmiş, 1970

---

⁶ Nouveau Roman (Fransızca: Yeni Roman), 1950’lerde Fransa’da oluşan roman akımıdır. Bu akımda geleneksel anlamda konu, figür ve tutarlılığa önem verilmez, insanın dış dünya ile ilişkilerine ışık tutmaya çalışır.

sonrasında da Maoist editör kolektifi tarafından yönetilen Fransız Yeni Dalgası olarak bilinen sinematik hareketinin temelini oluşturmuştur. Dergide yapılan eleştirilerle yönetmenlerin filmleri çeşitli teorik, ideolojik ve sanatsal yönlerinin oluşmasında büyük katkıda bulunmuştur.

Şekil 5.1 : Cahiers du Cinema 1951 Yılından Beri Yayımlanmakta Olan Aylık Fransız Sinema Dergisi

Kaynak: <<https://www.filmcomment.com/article/cahiers-back-in-the-day/>>, alındığı tarih: 15.11.2019

5.5. Jean-Luc Godard, Politik Sinema ve Dziga-Vertov Grubu

“1968’de Godard Jean-Pierre Gorin; Vertov Althusserci Marksizm ve Brecht’ten etkilenen, siyasi anlamda angaje filmcilerden oluşan Dziga-Vertov grubunu kurmuştur. Mayıs 1968’i takip eden dönemde film endüstrisinde çok fazla önemli reform olmamasına ve ana akım Fransız sinemasının etkisi gibi devam etmemesine rağmen, Mayıs olayları Fransız film kültürünün belli alanlarında hâlihazırda devam eden radikalleşme sürecini hızlandırmıştır. Örneğin Marksist eğilimli Cinétique dergisi ilk sayısını 1969’da yayımladı; bu esnada 1970’de Cahiers du Cinema Maoocu öğretilere dayanan yeni bir yayım politikasını kabul etmiştir (Aitken 2015, s. 265).”

“Godard’ın Made in USA (Amerikan Malı, 1966), Deux Ou Trois Choses Que Je Sais d’ Elle (Onun Hakkında Bildiğim İki Üç Şey, 1966) adlı filmlerindeki karmaşık anlatım, kimi eleştirmenlerce yönetmenin en önemli çalışması sayılan La Chinoise’da (Çinli Kız, 1967) daha da yoğunlaşmıştır. Bir hücre evindeki Maoocu öğrencilerin eylem hazırlığını ele alan film, bir yıl sonra gerçekleşecek öğrenci olaylarının habercisidir. Filmin içeriği ne denli kışkırtıcıysa, biçimi de o denli yenilikçidir. Aynı değerlendirme kapitalist toplumu eleştiren Week-End (Hafta Sonu, 1967) içinde

geçerlidir. Bütün bu filmlerde öykü anlatmak kaygısının yerini, yönetmenin gündeme getirdiği sorunları incelemek ve tartışmak yer almıştır. Bu çizgi Godard'ı 1968 yılının çalkantılı ortamında militan sinemacılığa yöneltmiştir. Yönetmen sanatsal kaygıları bir yana itip, kimliğini filmin ortak çabası içinde eriterek, filmi devrimci bir silah olarak kullanmayı amaçlamıştır. Çekmiş olduğu görüntüler yerine anlamlı düşünceleri vurgulaması ve toplumun yaşadığı bunalımlara tanıklık etmesi, ele aldığı kahramanları her zaman sıra dışı ve isyancı kılmıştır (Teksoy 2009a, s.494).”

“Jean-Luc Godard Politik sinema için Fransa’da 68 olayları ile sinema ilişkisi deyince kuşkusuz ilk akla gelen isimdir. 68 olayları ile birlikte, o döneme kadar içinde yer aldığı sinema dünyasından (yapımdan, oyunculuğa, dağıtıma kadar) radikal bir kopuş yaşamış, dört yıl boyunca ticari ilişkileri reddederek Maoçu militan ile Dziga-Vertov grubunu kurarak 16 mm filmler çekmiştir. Godard’ın 68 ile ilişkisi yalnızca o döneme özgü konuları seçmekle kalmamış, 68’in getirdiği toplumsal değişim projesine, o da sinemada değişim projesini eklemlenmiştir (Yılmaz 2009, s.115).”

Godard, Cahiers du Cinema dergisinde eleştiri yazıları yazarak ve çok sayıda film izleyerek sinema tarihinin en özgün yönetmenlerinden biri haline gelmiştir. Kamera hareketleri, sinemasındaki ışık kullanımı ses, montaj gibi filmin birçok yerinde kendi dinamizmini oluşturarak kendine özgü bir tarz yaratmıştır.

Dziga-Vertov grubu devrimci sinema tarihinde özel bir yer oluşturmuştur. Grup devrim sineması yapmayı deneyerek Eisenstein’in o döneme kadar etkili olan sinema kuramlarını reddetmişlerdir. Devrim niteliğinde sanatı ve toplumu baştan yaratmış bir ekol haline dönüşmüşlerdir.

5.6. Yeni Dalga Sineması ve Auteur Politikası

“Film yapımında kendine has bir kişisel üslup kullanan yönetmenler Yeni Dalga eleştirmenlerini cezbetmiştir. ‘Yeni bir Woody Allen filmi’, ‘Spike Lee’nin son filmi’ demesi bu teorinin özümsemiğini göstermiştir. Ancak 1950’lerde bu sinemaya radikal bir yaklaşım olarak nitelendirilmiştir. O dönemlerde filmler belli bir stüdyonun ya da yapımcının ürünü olarak görülüyordu ve yönetmenlere çok fazla itibar edilmiyormuş. Bu teori tabii ki üretilen her film için geçerli değilmiş. Auteur teorisinin temsilcileri olarak Yeni Dalga eleştirmenleri Cinematheque’te filmlerini zevkle izledikleri Nicholas Ray, Orson Welles, Howard Hawks ve John Ford gibi yönetmenlere özel ilgi

duyulmuştur. Cahiers'teki makalelerinde, tıpkı bir yazarın toplu eserlerinin stil, tema ve ana fikir bağlamında benzerlikler taşıması gibi bu yönetmenlerin de filmlerinin sürekli kişisel izler taşıdığını ikna edici bir şekilde göstermiştir. Auteur tarzındaki filmler diğer sanat yapıtlarıyla bir tutulmuş ve genel olarak kabul edildiği gibi ticari bir kaygı taşımamışlardır (Wiegand 2011, s.15).”

5.7. Alexandre Astruc'un Fransız Yeni Dalga Sinemasına Etkileri

Film auteurlüğü üzerine Yeni Dalga akımının temellerinden biri olan 'auteur/yaratıcı' kavramının öncü düşünce adamı Alexander Astruc olmuştur. Rouch, yazılarında geleceğin sinemasını tanımlayan bu sinemacıyı kâhin olarak adlandırır. Astruc'un 1948'de L'Ecran Français'de yayımlayan makalesinde, bir roman yazarının kendi vizyonu ve duyarlılığını ifade etmek için kalemi bir araç gibi kullanması gibi, film yapan kişinin de kamerayı aynı şekilde kullanması gerektiğinden bahsetmiştir. Astruc sinemanın bir dilinin olması gerektiğini düşünerek somut kavramlar yerine soyut olanında sinemada bahsedilebileceğini söylemiştir.

“Bundan dolayı sinemanın bu yeni çağına kalem-kamera çağı demiştir. Ona göre sinema şimdi gerçekçiliğin ya da toplumsal fantezinin halk romanları sınırları içindeki küçük alanından çıkıp, en derin anlamlar peşinde koşmaktır. Ruhbilim, metafizik, düşünceler, tutkular sinemanın gerçek alanı olacaktır. Sinemanın Faulkner'in, Malraux'nun, Sartre ve Camus'nün yapıtlarındaki derinliği ve belirginliği eşdeğerde verecek bir araç olduğunu belirtmiştir. Ona göre sinematografik dilin, edebi dille kesiştiği bir örnek ise Malraux'un 'Espoir/Umut'udur (Makal 1996, s. 99).”

5.7.1. Üç gruba ayrılan Fransız yeni dalga sineması yönetmenleri

1-Cahier du Cinema Çevresinde Toplananlar: Claude Chabrol, François Truffaut, Jean-Luc Godard, Jacques Rivette, Erich Rohmer, Jacques Doniol-Velcroze gibi yönetmenler.

2-'Seine'in Sol Yaka' Sinemacıları: Bu isimle adlandırılan, Georges Franju, Agnes Varda, Alain Resnais, Jacques Demy, Chris Marker, Jean Rouch, Jacques Rozier. Bu yönetmenler sol görüşlü olarak tanınıyorlardı. Bu iki grubun ortak özelliği tecimsel sinemadan uzak durmuş olmaları, sinema eğitimlerini belgesel-kısa filmlerle ve Sine Kulüp/Sinematek'te filmler izleyerek yapmalarındadır (Makal 1996, s. 109).”

“3-Profesyonel Sinemadan Gelenler: Sinemada asistan, senaryo yazarı olarak çalışan, yönetmenliğe geleneksel çıraklık kurumundan gelen Roger Vadim, Louis Malle, Alexandre Astruc (Makal 1996, s.110).”

Dönemin önemli yönetmenleri olarak ise Eric Rohmer, Alan Resnais, Jean-Pierre Melville, Claude Chabrol, Agnes Varda, François Truffaut, Jean Luc Godard’ı sayabiliriz.

1960’lı yıllar Fransız sinemasının yenilikçi ve sıra dışı oluşuyla önemli bir konumdadır. 1968 öğrenci hareketleri toplumları etkilemekle kalmamış sosyo-kültürel ve siyasi anlamda yeni fikirler ve düşünceleri ortaya koymuştur. Sinemada Alain Resnais, kusursuz sitili ile eleştirmeleri büyülemiş, Fransız kuramcıları da belli kalıpların klişeleşmiş anlatımların tekelinden çıkıp kalemin özgürlüğünü düşüncenin çağdaş bir dile dönüşebileceğini savunmuşlardır. Dünya sinemasında Fransız sineması yönetmeleriyle, eleştirmeleriyle ve oyuncularıyla önemli bir konuma gelmiştir. Akımın ilk ortaya çıktığı yıllarda akımın yönetmenleri, kuramcıları siyasi ve toplumsal konuları ele alarak savaş sonrası durağanlığını yıkarak dünya sinemasındaki tarihsel misyonu tamamlamış yerini başka akımlara bırakmıştır. Özellikle Jean-Luc Godard ve François Truffaut, ‘Üçüncü Dünya Sineması’ için büyük bir örnek oluşturmuşlardır. Yeni Dalga sineması dönem içerisinde 68 kuşağı öğrenci hareketleri açısından da sinema ve ideoloji adına filmlerin farklı değerlendirilmesini sağlamıştır.

5.8. Türk Sinemasından Yeşilçam Sinemasına Bakış

“Türk sinemasında her ne kadar ilk film gösterimlerine ait çeşitli bilgiler ya da anılar bulunsa da bir başlangıç noktasına dair kesin bir tarih vermek bugün neredeyse olanaksızdır. Bilindiği gibi sinema, daha doğrusu ‘sinematograf’ Louis ve Auguste Lumiere Kardeşler’in ve onlardan önce hareketsiz görüntülere hareket kazandırmak için uğraşan sayısız heveslinin ve bilim adamının çabaları sayesinde resmi olarak 28 Aralık 1895 günü Paris, Capucines Bulvarı’ndaki Grand Cafe’de düzenlenen gösterimle doğmuştur (Scognamillo 2010, s.15).”

II. Abdülhamit’in izni ile 1897 yılında Fransız bir hokkabaz olan Bertrand tarafından sinema makinesi Osmanlı topraklarına getirilmiştir.

“Ülkede ilk gösterimleri düzenleyen kişi 1868 Romanya doğumlu bir Polonya Yahudi’si olan Sigmund Weinberg olmuştur. İlk işi fotoğraf malzemeleri satmakmış ve ardından film üreten Fransız Pathe Kardeşler şirketinin temsilcisi olmuştur. Bu tarihlerde ‘sinematograf’ gösterimlerine yer veren tiyatro, varyete ve sirklerin sayısı da artmıştır (Scognamillo 2010, s.16).”

Sinemanın Türkiye’den önce İstanbul’a ve özellikle İstanbul’un bir semti olan Beyoğlu’na girmesinin altını çizmekte yarar vardır. O dönemde izleyicilerin büyük bir çoğunluğunu da Levantenler oluşturmuştur. Türk sinemasında 1920’ler Tiyatrocular dönemi olarak anılmış ve Muhsin Ertuğrul’un öncülüğünde belgesel ve konulu film denemeleri yapılmıştır. 1937’den itibaren ise geçiş dönemini yaşayan Türk sinemasında beyaz perdede yeni yönetmenler boy göstermiştir. Ardından 1950’ler ise Türk sinemasında siyasi ideolojilerinin konularının geçtiği dönem olarak bilinmiştir. Bu dönemden sonra sinema artık tiyatronun gölgesinden uzaklaşmış sinemacılar dönemi olarak bilinen Yeşilçam dönemine girerek 1980’lere kadar varlığını sürdürmüştür.

1950’de Adnan Menderes’in başında olduğu Demokrat Parti iktidara gelmiş, benimsediği liberal ekonomi anlayışı, üretim kadar tüketimin de teşvik edilmesi, şehirleşme ve kalkınma girişimleri sosyokültürel alanda değişikliklere yol açmış, sinema sektörü ve sanatı da bu ortamdan etkilenmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesi, yerli filmlere yapılan vergi indirimi, ekonomik ve teknolojik gelişmeler Türk sinemasının gelişmesini sağlamıştır.

“1950’lerden sonra ise sinema artık bir hareket kazanmıştır. Hareket, Muhsin Ertuğrul döneminde olduğu gibi tiyatrocuların çerçevesinin içindeki hareketi, oyuncuların trafiği değil, çekimlerin dizilişinden, birbirine bağlantısı ve kurgudan kaynaklanan bir hareket artık oluşmuştur. Çevre artık sahne dekorları veya tiyatroya benzer platodaki dekorla sınırlı değildir, gerektiğinde ya da olanak bulunduğu dışarıya, sokağa çıkılmaktadır. Sinema için artık oyuncusunun Şehir Tiyatrosu’ndan gelmesi şartı kaldırılmıştır (Scognamillo 2010, s.115).”

Böylece senaryolar oluşturulurken karaktere göre oyuncu seçme özgürlüğü de başlamıştır. Geleneklerinin dışına çıkabilen yine tiyatrodan gelen genç oyuncular sinemada birçok filmde oyunculuklarını göstermişlerdir. Üstelik yönetmenlerde bu türden ham oyuncuları kullanarak deneyimlerini arttırmışlardır. 1950’li yıllarda artık

Türk sineması toplu bir devrime girerek sinemaya giden seyirci sayısı ve çekilen filmlerde artışlar görülmüştür.

“1950 ve 60’lı yıllarda sinema dilini öğrenmiş olan bazı sinemacılar, 1961 Anayasası’nın sağladığı özgürlükçü ortamla birlikte toplumsal konulara eğilmeye başlamıştır. İlk kez gerçek gündelik hayata ilişkin, farklı düşünsel altyapısı olan filmler üretilmiştir. Bu görece özgürlük ortamı, hem alternatif denebilecek ‘toplumsal gerçekçi’ filmlerin ortaya çıkması hem de sinemayı bir sanat formu olarak gören aydınların sinema dergilerinde ya da çeşitli platformlarda sinema üzerine düşüncelerini açıklayabilmeleri açısından önemlidir. Böylelikle toplumun yaşadığı sorunların sinemaya yansıtılması mümkün olabilmıştır. Bu ortamdan yararlanan sinemacılar, ‘Türk Yeni Gerçekçiliği’ olarak da adlandırılabilir filmler çekmişlerdir (Çetin Erus 2015, s.43).”

“1970’li yılların sonu ile birlikte seks komedilerinin tırmanışa geçtiği dönem bir yana, gerçek anlamıyla ‘gülmeceyi’ incelikli ve farklı bir düzeyde gelişen örneklerini de görmezlikten gelmek mümkün değildir. Türk edebiyatının gülmece ustalarından Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz uyarlamalarıyla Türk sineması bir değişim sürecine girmiştir. Beyazperdede toplumsal sorunları içeren, çarpıklıklar, yozlaşmaları ince dokunuşlarla eleştirirken güldüren ve düşündürülen Aziz Nesin’in uyarlaması olan ‘Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz’ gülmece türünün ilk örneklerinden biridir. Güldürü sinemasının yenilikçi bir kimlikle ortaya çıkıp ‘gülme eylemini toplumlaştırdığı bu dönemin en önemli yönetmeni kuşkusuz Ertem Eğilmez’dir. Eğilmez’de başlangıçta Osman F. Seden gibi kalabalık kadrolu, aileye dönük salon komedilerinin ardından güncel sorunlara yönelik kendine özgü bir gülmece anlayışıyla sinemada ilginç örnekler veren bir yönetmen olmuştur. Eğilmez gülmeceyi önce ilginç tiplerle yaratarak ‘Tatlı Dilim’ (1972), ‘Canım Kardeşim’ (1973), ‘Köyden İndim Şehre’ (1974) gibi aile içi ilişkilere dayalı filmler yapmıştır. Daha sonra insanların acılarını mutluluklarını anlatmaya yönelik filmler çekerek daha sıcakkanlı ve insancıl bir dünya ekip çalışmaları yapmıştır. Bu yenilikçi anlayış, bir Ertem Eğilmez ekolünün ardından Arzu film güldürülerini meydana getirmiştir. Metin Akpınar-Zeki Alasya ikilisi, Münir Özkul, Adile Naşit, Ayşen Gruda, Halit Akçatepe, Kemal Sunal, İlyas Salman ve Şener Şen ile bir ekip yaratarak filmlerinde toplumsal, ekonomik ve siyasal sürecin izdüşümlerini dikkat çekmiştir. Ertem Eğilmez, daha sonraki yıllarda, 1975’ten başlayarak Türk edebiyatının gülmece ustalarından Rıfat Ilgaz’ın ‘Hababam Sınıfı’

dizisiyle güldürü sinemasını okul ve eğitim dünyasına taşıyarak yeni boyutlar kazandırmıştır (Özgüç 2005, s.72).”

5.9. 1960 Darbesi Sonrası Türk Sineması

Türkiye’de 60’lı yıllar öğrenci ve işçi gösterilerinin yükselmesi bununla beraber gelişen anarşik kaotik bir ortamın meydana gelmesi sonucunda 27 Mayıs 1960 darbesini getirmiştir. Ardından gelen 12 Mart 1971 darbesi Türk Silahlı Kuvvetlerin hükümetin icraatlarını tutum ve görüşleri nedeniyle devleti tehlike içine düşürmekten dolayı yönetime el koyduğunu açıklamıştır. Ardından gelen hükümetin istifaları ve solcu aydınların darbe yapmaya hazırlanmaları ve gelişen süreçte Türk Silahlı Kuvvetleri’nin ‘Balyoz Harekâtı’ uygulamasıyla birlikte solcu aydınların tutuklanmasına neden olmuştur. Türkiye İşçi Partisi’nin kapatılması ve öğrenci liderleri Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu kurucusu Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan’ın idam edilmesi, 12 Mart Muhtırası ile beraber ülkede askeri emir komuta zinciri içerisinde zaten kırılğan olan demokrasi daha da kesintiye uğratmıştır.

Türkiye’de Toplumsal Gerçekçi hareketinin ortaya çıktığı 60’lı yıllar sosyo-politik gelişmelerle yakından ilgili olmuştur. Bu akımın yaratmış olduğu filmler, toplum içinden herhangi birinin öyküsünü anlatır ve sıradan insanın sorunlarına eğilmiştir. Yönetmenlerde burjuva ve kapitalizm karşıtlığından öte filmlerin hikâyeleri toplumsal bir olayı oluşturmuş ve neden-sonuç ilişkileri sorgulanarak kurgulanmıştır. Filmlerde dolaysız toplumsal eleştiri; ya da kapitalist toplumdaki bireylerin değerlerini kaybetmesi ve yabancılaşması hikâyeleri ön plana çıkmıştır. 1960 yılından sonra Türk sinemasında yeni sinemacılar türemiş ve dikkate değer senaryoları, çekim teknikleri ile gelecek olan toplumsal gerçekçilik akımının da başlamasında öncü olmuşlardır. Topluma yönelik gerçekçi öğeler taşıyan yeni bir anlatı biçimini benimseyen yönetmenler, kendilerine özgü filmler çekerek bireye odaklanmışlardır ancak sansür sorunlarıyla da karşılaşmışlardır.

“Duygu Sağıroğlu’nun ‘Bitmeyen Yol’ filmi ve Ömer Lütfi Akad’ın ‘Hudutların Kanunu’ gibi gerçekçi filmlerin yapımcıları sansür yüzünden bir daha film çeviremez duruma gelirken, Metin Erksan’ın ‘Suçlular Aramızda’, Ertem Göreç’in ‘Karanlıkta Uyananlar’ gibi yine önemli toplumsal sorunları işleyen ya da özgün yaklaşımlar

içeren filmler de ticari başarısızlıkların ardından yine sansür sorunlarıyla karşılaşmışlardır (Kaplan 2015, s.89).”

Türkiye’de özellikle toplumsal gerçekçilik sinemasının gelişimini siyasi olaylar doğrultusunda ele almamız çok daha doğru olacaktır. Dönem içerisinde usta yönetmen Metin Erksan’ın yönetmiş olduğu Gecelerin Ötesi filmi de ilk toplumsal gerçekçilik filmi olarak nitelendirilmiştir. Film Yeni Gerçekçi İtalyan sinemasını çağrıştıran bir anlayışın ürünü olarak kalıplaşmış Yeşilçam çizgisinin dışına da çıkmıştır.

“Metin Erksan aynı anlayışı sürdürerek, 1962’de Fakir Baykurt’un romanından Yılanların Öcü’nü sinemaya uyarlamıştır. Bir köy ortamındaki çekişmeyi gerçekçi bir yaklaşımla ve düzgün bir anlatımla aktarmıştır. Yönetmenin bir sonraki filmi Ayhan Işık ile Türkan Şoray’ın başrolleri üstlendikleri 1963 yapımı ‘Acı Hayat’ olmuştur. Film, piyangodan ikramiye kazanıp zengin olmak, kadını bir öç alma nesnesi olarak kullanmak gibi, Yeşilçam geleneklerine uygun öğeler içerse de, siyah beyazı kullanım, açıları ve anlatımıyla yönetmenin en başarılı çalışmalarından birini oluşturmuştur. Yönetmenin 1965 yılında yapmış olduğu en ilginç filmlerinden ‘Sevmek Zamanı’ bir boyacının (Müşfik Kenter) bir köşkün duvarında resmini gördüğü genç kızın (Sema Özcan) önce suretine, sonra da kendisine sevdalanmasını konu edinir. Eleştirmenlerin bir kara sevda öyküsü olarak değerlendirdikleri filmi ilginç kılan, estetik kaygıların ağır bastığı bir anlatımla aktarılan masalsi konusunun, Alain Resnais sinemasının da soyutlamalarını çağrıştırmıştır (Teksoy 2009b, s.914).”

“Türkiye’de düşünce, kültür ve sanat alanlarında merkezi perspektifin dışında kalan çeşitli yaklaşımların seslendirilmesi 1950’lerden itibaren olmuştur. Bu dönemle birlikte Türk sineması eğlendirme fonksiyonunun dışına çıkan ve toplumsal tahlillere yer veren girişimlere sahne olmuştur. Çeşitli düşüncelerden hareketle geliştirilen sinema yaklaşımları farklı akımların doğmasını sağlamıştır. Bunlar arasında, toplumsal gerçekçilik, ulusal sinema, devrimci sinema ve milli sinema akımları yer almaktadır (Yılmaz 2011, s.51).”

“Toplumsal Gerçekçilik Türkiye’deki tüm akımlar arasında yer alan ilk sinema hareketidir ve kendinden sonra oluşan diğer akımların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Yönetmenlerin, sinema eleştirmenleri ve aydınların sol-toplumsal düşünce etrafında buluşarak oluşturdukları sinema yaklaşımı, 27 Mayıs darbesinin ardından hissedilen

sol özgürlükçü zeminden de faydalanarak Toplumsal Gerçekçilik akımını ortaya çıkarmışlardır (Yılmaz 2011, s.52).”

Toplumsal Gerçekçilik sinemasının önemli bir örneği olan Ömer Lütfi Akad’ın 1966 yılında yapmış olduğu ‘Hudutların Kanunu’ Yılmaz Güney’in başrolü oynadığı filmidir. Güneydoğu insanını kaçakçılığa zorlayan feodal koşulları, yönetmenin durağan anlatımıyla aktarmıştır. Türk sinemasında 60’lar dönemi boyunca yönetmenler ticari sinema konularının yanı sıra içine daha güncel unsurları katmışlardır. Metin Erksan, Atıf Yılmaz, Memduh Ün ve Osman Seden’in çalışmaları bir yana erkek tavrılı kadın kahramanlı filmler, çocuk kahramanlı filmler sonraki yıllarda bunları komedi ve polis filmleri, westernler ve özellikle 1980 sonrası cinsel filmler izlemiştir.

“Türkiye’deki sinema piyasasında özellikle 1967’den sonra görülen önemli bir gelişme de, dış Pazar olgusunun ortaya çıkmasıdır. Siyah-beyaz filmin dört-beş katına mal olan renkli Türk filmleri, özellikle Yunanistan, İran, Mısır gibi komşu ülkelerde dikkate değer başarılar elde etmeye başlamışlar, hatta bazı yıldız oyuncular bazı ülkelerde tanınan isimler olmuşlardır. Örneğin, Cüneyt Arkın Fahreddin adıyla İran’da, Türkan Şoray ve Ayşecik İsrail’de, Emel Sayın Mısır’da çok popüler olmuştur. Bu pazar, sadece üretilen filmlerin satışını değil, aynı zamanda ortak yapımların yolunu da açmıştır (Çetin Erus 2015, s.46).”

“Türk sinemasında diğer kategori ise Anadolu’dan büyük şehre gelip ‘işçi’ olan kahramanların serüvenlerine yer veren filmlerdir. Bunlar arasında Lütfi Ö. Akad’ın Yiğit Yaralı Olur (1966), Ülkü Erakalın’ın Bütün Suçumuz Sevmek (1964), Duygu Sağıroğlu’nun Bitmeyen Yol (1965) ve Ertem Göreç’in Otobüs Yolcuları (1961) filmleri de yer almıştır. Bitmeyen Yol, Anadolu’da büyük şehre göç eden altı kişilik köylü grubunun iş bulma ve işçi olabilme yolunda bencillik dolu ilişkiler, ücret sömürüsü, amelelik, hakkını alma kavgası gibi karşılaştıkları sorunları gerçekçi ve etkili bir dille anlatan bir film olarak dikkat çekmiştir. Vedat Türkali’nin yazdığı Otobüs Yolcuları filmi de, işçilerin elde edebilecekleri teması üzerine kurulmuştur (Çetin Erus 2015, s.54).”

“1965-70 döneminin bir diğer önemli olayı, popüler Yeşilçam sinemasında Yılmaz Güney mitosunun ortaya çıkmasıdır. Yılmaz Güney yönettiği ve senaryosunu yazdığı filmlerde her zaman ezilenin tarafında kalarak, egemen güçlerin baskı ve

zorlamalarının karşısında bu kişilerin mücadelesini anlatmayı seçmiştir. Filmlerini çektiği dönem, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de özgürlük mücadelelerinin yoğunluk kazandığı, sosyo-ekonomik yapılarıdaki değişimlerin insanların yaşam şartlarını zorlaştırdığı ve tüm bu zorlukların insanları isyana, başkaldırmaya ittiği bir dönem olmuştur. Yılmaz Güney sinemasının halk tarafından bu kadar çok ilgi görmesinin bir diğer nedeni, Güney’in sinemasında yarattığı kimliklerin ve olayların popüler halk edebiyatının en önemli örneklerinden olan ‘Eşkîyalık Hikâyeleri ve Masallarında’ bulunmasıdır (Atman 2000, s.80).”

Yılmaz Güney ilk olarak sinemaya küçük roller ve senaryolar yazarak başlamış daha sonra çirkin kral olarak seyircinin kalbini kazanmıştır. Türkiye’nin bunalım zamanı olan 1970’ler ile birlikte Yılmaz Güney’de toplumsal gerçekçi filmlerde hem oyunculuk hem de yönetmenlik yaparak ülkenin gerçek yaralarına parmak basmıştır. Yılmaz Güney’in filmlerinin en önemli noktasında ise sistem karşısında ezilmiş bireylerin hayatını işlemek olmuştur. Genellikle de filmlerinde mücadeleler yenilgiyle sonuçlanır. Ayrıca filmlerindeki tüm karakterler de izleyici ile hep bütünleşmiştir.

Sovyetler Birliği’nde Ekim Devrimi ile birlikte Dziga Vertov’un öncülüğünde başlayan, devrimci 68 kuşağı boyunca Fransız yönetmen Godard’la devam eden Devrimci Sinema tartışmaları ve görüşleri 1960’larda Türkiye’de de konuşulmaya başlanmış, 1960 darbesiyle birlikte 61 Anayasası’nın kararlarının uygulanmamasıyla beraber Türk sinemasında işlenen konular ve çekilen filmlerle Devrimci Sinema arayışları görülmüştür.

Türkiye’de Devrimci Sinema’nın ilk oluşumu ise batı ve çağdaş düşünceleri savunan, sol aydınlardan oluşan ve Türk Sinematek Derneği’nden ayrılan bir grup radikal gençten oluşmuş, 1968 yılında kurulan ‘Genç Sinema Hareketi’dir. Genç sinemacıların isteği, klasik Türk sinemasını reddeden bir düşünce ile Türkiye’de sinemanın yeniden kökten ele alınmasıdır. Tek amaçları da devrimci topluma dönük bağımsız bir sinemanın var olmasıdır ve bu amaç doğrultusunda ‘Devrimci Genç Sinemacılar Bildirisi’ni yayımlamışlardır.

Türk sinema tarihinde yer alan Devrimci Sinema kavramına bakıldığında Marksist fikir ve düşüncelerle ilk olarak Yılmaz Güney’in yönetmenliğini yaptığı ‘Umut’ filmi yer almıştır. 1970’lere kadar kısa ömürlü filmler çekilmiş ancak ‘Bir Gün Mutlaka’,

‘Arkadaş’, ‘Endişe’ filmleriyle tekrardan Devrimci Sinema başarılarına ulaşarak 1980 yılına kadar yeni kuşak yönetmenlerin öncülüğünde yerini korumuştur.

“Umut, Arkadaş, Sürü, Yol, Duvar derken, Türk sinemasında ilk kez, Anadolu gerçeğini ele alıp, yurt sorunlarına politik bir pencereden bakan bir sinemacı olarak ayrı bir yer edinen Güney, 12 Eylül koşullarında Fransa’ya iltica etmek zorunda kalmıştır. 1982 yılında Cannes film Festivali’nde Yol filmiyle Altın Palmiye ödülünü kazanıp Türk sinemasının sesini tüm dünyaya duyurmuştur (Varol 2016, s.59).”

5.10. Türk Sinemasındaki Önemli Siyasi Akımlar

Türk sinemasının tarihsel gelişimine baktığımızda ve toplum ile ilişkisi incelendiğinde şu bir gerçek ki bireylerin yaşamlarındaki değişimler sinemaya her zaman yansımıştır. Bugün, Yeşilçam kalıpları ile yapılmış birçok film örneklerinde şunu görüyoruz. Türk toplumunun bilinçaltında irrasyonel gibi görünen filmler aslında toplumsal ve bireysel tarihimizin gerçeklerini göstermiştir. Günümüzde artık Türk politik sinemasında yasaklı yıllar olarak bilinen 1960’lar ve 1980’lerin kahramanları artık beyazperde de görülmeye başlamıştır. Bu dönemde Türk sinemasında ‘Toplumsal Gerçekçilik’ akımının yanı sıra ‘Ulusal Sinema’ ve ‘Milli Sinema’ akımları da ortaya çıkmıştır. Otuz yıl sonra çekilen ve o dönemi konu alan Leoparın Kuşruğu ve Hoşça Kal Yarın öyle akıllarda yer etmiştir ki Deniz Gezmiş’leri, Hüseyin İnan’ları, Mahir Çayan’ları zamanında komünist olarak suçlayanlar artık bu filmlerle Kemalist gençler olarak tanımlanmışlardır. Türk sinemasının önemli dönüşüm yıllarının olduğu toplumsal ve siyasal yaşamına da baktığımızda yirmi yıllık bir zaman dilimini görüyoruz. Bu yirmi yıllık zaman ise, 27 Mayıs 1960’dan 12 Eylül 1980’e kadar kapsamaktadır. Birçok ülkede olduğu gibi sinemada da 1960 sonrası dönem farklı ideolojik ve politik çeşitlenmelerin çoğalmasıyla birlikte Türk sinemasında da değişik yansımaları görülmüştür.

5.10.1. Ulusal sinema

Dünya’da ortaya çıkmış olan Ulusal Sinema anlayışının eğilimlerinin yansıması Türkiye’de 1960’lı yıllarda kendini göstermiştir. 1960 Askeri darbesi sonrası 1961’de yürürlüğe giren Anayasa ile toplumsal değişimler yaşanmıştır. Türkiye’de Ulusal Sinema’nın fikir babası olan Kemal Tahir, Marx’ın kavramı olan Asya tipi üretim tarzı görüşlerinden etkilenmiş, Türk sosyo-politik çerçevede ele alıp toplumun

yansımalarını sosyolojik ve tarihsel şekilde ortaya koymasına neden olmuştur. Ulusal Sinema, Kemal Tahir'in düşüncelerinin öncülüğünde Halit Refiğ'in başlatmış olduğu bir sinema hareketidir. Dönemin önemli filmlerinden Metin Erksan'ın yönetmenliğini yaptığı Susuz Yaz'ın 1964 yılında Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı ödülünü almasıyla Yeşilçam'da büyük kırılmalar başlamış bu ödül ile beraber sinemacılar arasında büyük gerilim yaşanmıştır. Batı sinemasını savunanlar ile yerli sinemayı savunanlar arasında büyük ayrımlar başlayarak Batı sinemasını savunan Sinematek'in karşısında duran Ulusal Sinemacılar kendi topraklarımızın sinema anlayışını ortaya konulması gerektiğini ifade etmişlerdir. Fikirler doğrultusunda 'Ulusal Sinema' ve 'Milli Sinema' akımları ortaya çıkmıştır. Halit Refiğ'in 'Ulusal Sinema Kavgası' adlı kitabında da sıkça bahsettiği gibi Türk sinemasının gelişmesi için Batı değerlerinden çok özgün geleneksel değerlerimizin üzerinde durulması ve toplumsal olgulardan yararlanılması gerektiğini savunmuştur. Ulusal Sinemacılar tarafından Marx'ın Asya Tipi Üretim Tarzı görüşlerinin benimsemesi ve Kemal Tahir'in 'Devlet Ana' romanı tam anlamıyla Ulusal Sinemacılar hareketinin çıkış noktasını oluşturmuştur. Ulusal sinemada ön plana çıkan düşünce biçimi ise bizim topraklarımıza ait Anadolu insanının oluşturduğu kültür tavrıdır. Binlerce yıllık milli yerel değerlerimizin sinemaya aktarılmak istenmesidir. Yozlaşmış kitle kültürünü besleyen filmler dışında o dönemin önemli bir kazancı da şu olmuştur: Dönemin demokratik ve özgürlükçü hükümetinden olumlu yararlanabilen çeşitli sinemacılar Türk toplumunun gerçek yaşamına ve sorunlarına eğilebilen senaryolar yazmışlar ve onları sinemaya aktarmışlardır. Halit Refiğ bu akımın öncüsü olarak batıya yönelik bir sanat olan sinemanın, bizim topraklarımızın değerlerinin ve toplumsal kültürün ele alınmasının önemli olduğunu dile getirerek 'Ulusal Sinema' kavramını şu şekilde açıklamıştır: "Bir sanatın ulusal veya evrensel nitelik taşıması o ülkenin tarihsel koşullarıyla ilgilidir. Bir ülke ekonomik ve politik bakımdan bölgesinde üstünlük sağlamış, başka ülkeleri kendisine bağımlı hale getirmiş, bir imparatorluk veya uluslar topluluğunun merkezi durumuna geçmişse, kendi ekonomik yapısı ve toplumsal düzeninin ürünü olan inanç ve sanatlarını evrensel bir inanç ve sanat sistemi olarak savunur ve yaymaya çalışır (Refiğ 2013, s.94)."

"Ulusal sinema anlayışına uygun olarak çekilen filmlerin başında Halit Refiğ'in yönetmenliğini yaptığı 'Haremde Dört Kadın' gelmektedir. Filmde Osmanlı İmparatorluğu'nun dönemleri sinemaya aktarılmıştır. Ancak Refiğ bu dönemleri ele

alırken konakta yaşayan insanları sembol olarak kullanmıştır. Filmde özellikle Jön Türkler ve Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş dönemleri ele alınmıştır. Ulusal sinema anlayışına dâhil edilen filmler arasında Halit Refiğ'in 'Bir Türk'e Gönül Verdim' adlı filmi sayılmaktadır. Kendi toplumunun kültürel özelliklerini anlatmak gayesiyle yola çıktığı bu filmde Almanya'da seviştiği ve bu ilişkiden bir çocuğu olan Eva'nın, iki yıl sonra kendisini terk edip bir daha geri dönmeyen Türk kocasını Kayseri'de aramaya gitmesini konu edinmektedir (Kalsın 2013, s.52).”

“Kısacası ulusal sinema hareketinin 1965 sonrasında ortaya atılması ve kuramsal olarak açıklanmaya çalışılmasının ardında iki neden vardır. Bunlardan birincisi; 1965 sonrasında sinemacıların karşılaştıkları siyasi ve ekonomik zorluklar karşısında işsiz kalma korkusuyla aydın kimliklerini zedelemekten sektöre ayak uydurma arzusu, diğeri ise solcu sinema eleştirmenleri ve sinematek çevresiyle yaşanan tartışmalardan sonra bu yönetmenlerin sağ düşünceye yakınlaşmadır (Daldal 2005, s.125).”

“Ulusal sinemacılara göre ideolojik savaş sınıflar arasından çok, doğu-batı çatışmasına dayanmıştır. Bu görüş geliştirilen ulusal sinema tezinin temel varsayımı olmuştur. Usta yönetmen Halit Refiğ varsayımını temellendirecek tarihsel gelişmeyi Türk toplumunun batıdan farklı bir biçimde örgütlenmişliğine dayandırmaktaydı. Refiğ'e göre Batı modernitesi, sınıf çatışmasına dayanmaktaydı. Bu sınıfsal arası çatışma bireyciliği ve Batı'nın tüm kültürel kurumları bireycilik etrafında oluşmuştur. Bu Batı'nın sineması içinde geçerlidir. Oysa Doğu'nun, özelde Türk toplumunun üretim yapısı Batı'ya göre farklıdır. Bizim toplumumuzda Batı'da olduğu gibi sınıflar oluşmamış olduğundan bireycilikte gelişmemiştir. Dolayısıyla Batı sanatının üzerine kurulduğu bireycilik yokken, Türk toplumunun geleneklerinden süzölmüş bir sinemanın bireyciliğe yaslanan anlatıyı kurgulaması Halit Refiğ'e göre mümkün değildir (Behçetoğulları 2002, s.112).”

Türk Sinematek Derneği bu tartışmalar sürerken Ulusal Sinemacıların tam aksine bir söylemde bulunarak, o dönem Türkiye'sine etkin bir sinema olgusu getirmiştir. Teknik imkânsızlıklarını amatör ruh ile herhangi bir otoriteden bağımsız halde yaşatmaya çalışmış olan ve Şekil 5.2'de 1967 yılının dergi kapağı görülen Türk Sinematek Derneği, Onat Kutlar'ın öncülüğünde 1965 ile 1980 yılları arasında aktifliğini sürdürerek Batı'yı örnek alan birçok sinemacının bulunduğu önemli merkez haline gelmiştir. Uzun yıllar düzenlediği film gösterileri ve yayınladığı dergiler aracılığıyla

sinema sanatının tanınması ve bilinçli sinema seyircisi yetiştirilmesi konusunda büyük katkıda bulunan Türk Sinematek Derneği; Dünya sinemasının o yıllardaki seçkin film örneklerini Türk seyircisine sunarak, sinemanın her şeyden önce bir sanat dalı olduğunu göstermeye çalışmıştır. Dernek Türkiye’de müzik, edebiyat ve tiyatronun en etkin olduğu yıllarda sanatsal faaliyetlerini sürdürürken dönemin tartışmalı iktidar odağından, otoriteden bağımsız kalma isteğini yansıtmaya çalışmış ve sinemasal açıdan da dönemi biçimlendirerek damga vuran kurumlardan birisi haline gelmiştir.

Şekil 5.2 : Türk Sineması 53. Yıl Sinematek Dergisi Kapağı Kasım 1967
Kaynak: <<http://sinematek.tv/sinematek-1967-yili-gosterimleri/>> alındığı tarih: 01.04.2020

Ulusal Sinemacılar Kemal Tahir’in tezini benimseyerek kendine has olma ve özgünlük arayışı inancında olmuşlardır. Dönemin Sinematek Derneği üyelerini Batı’ya bağımlı olarak görmüşlerdir. Yerel değerlerimizi ve ulusal kimliğimizi savunan Ulusal Sinemacılar anti-empyralist söylemleri ve çekmiş oldukları filmlerle sinemamıza başka bir boyut kazandırmışlardır. Ülkemizde ulusal sinemanın gelişmesi için bu toprakların sorunlarını ele alan yeni senaryolar, genç yönetmenler ve en önemlisi halktan destek görmeli aksi takdirde devletin bir kültür politikasına bağlı kalmaktan öteye geçemez. Türk sinema tarihinde ‘Ulusal Sinema Hareketi’ önemli bir dönüm noktası oluşturmuş ancak Türk ekonomisi yabancı sermaye yatırıma bel bağladığından ve yerli üretimden çok yabancı üretim odaklı olduğundan dolayı ulusal

sinemamız ne devletten ne de halktan bir destek görememiştir. Bu nedenle Türkiye’de Ulusal Sinema ‘Keşanlı Ali Destanı’, ‘Sevmek Zamanı’, ‘Haremde Dört Kadın’, ‘Bir Türk’e Gönül Verdim’ ve ‘Kuyu’ gibi çok değerli filmler ile sınırlı kalmıştır.

5.10.2. Milli sinema

1970’lerde artık Türk sineması sürekli sansüre uğramanın getirdiği buhranla beraber Necip Fazıl Kısakürek’in Büyük Doğu dergisinde yayınlamış olduğu sinema ile ilgili bir yazısı Yücel Çakmaklı’yı ve birçok muhafazakâr sinemacıyı etkilemiştir. Yücel Çakmaklı o güne kadar yapılmış sinema filmlerinin anlatış biçimi dışında farklı bir memleket hikâyesi anlatılması gerektiğini savunmuştur. Çakmaklı’ya göre Milli Sinema her yönüyle bizim milli kültürümüzün sinema dili ile anlatılması gerektiğini açıklamış ve hiçbir ideolojik olgununda var olmaması gerektiğinin altını çizmiştir. İslami düşünceleri ve geleneksel İslam anlayışının sinemaya yansıtılmasını dile getiren Yücel Çakmaklı ve arkadaşları 1970 yılında ‘Birleşen Yollar’, ‘Garip Kuş’, ‘Memleketim’ gibi filmlerle Türkiye’de farklı bir sinema olgusunun oluşmasına katkıda bulunmuşlardır.

“80’li yılların sonlarına doğru ise ikinci bir emekleme dönemine giren Türk sineması, bu yıllarda farklı bir tür ile karşılaşır Beyaz sinema. Daha sonra İslami filmler, İslami duyarlılıklı filmler, dervişane sinema, rüya sineması, dini filmler gibi çok farklı şekillerde tanımlanan bu filmler, milli sinema anlayışının bir devamı olarak değerlendirilebilir. İslami konuların işlendiği ve giderek sertleşen bir dilin kullanıldığı bu filmler, 80’lerin sonlarından 90’ların birinci yarısına kadar varlıklarını sürdürebilmiştir. ‘Minyeli Abdullah’, ‘Reis Bey’, ‘Yalnız Değilsiniz’, ‘Bize Nasıl Kıydınız’ bu dönemin önemli filmleri arasında sayabiliriz. Temel anlamda zıt görüşlerden beslenseler de yerli kaynaklardan yararlanma noktasında hemfikir olan ulusal ve milli sinema akımları, sinemamızın gelişmesi ve nitelikli ürünler vermesi noktasında hem teorik hem de pratik alanda önemli çalışmalarda bulunulmuştur. İlerleyen yıllarda Türk sinemasında bu tür çalışmaların yapıldığını ne yazık ki göremiyoruz. Çalışmaların yavaşlamasına bağlı olarak fikri anlamda kısır kalan Türk sineması, genellikle Batıya dönük popüler sinema etkisinde kalmıştır (Aytekin 2012, s.46).”

“Milli Sinemacı’lar ile Ulusal Sinemacı’lar arasındaki en önemli fark ise; gelenek ve modernlik olgusuna yaklaşımda ortaya çıkmaktadır. Milli Sinemacı’lar geleneğe, yani

geçmişe sahiplenilmesi gereken önemli bir miras gözüyle bakarken Ulusal Sinemacı'lar tam tersine geleneği, yani geçmişi bugünkü modern düşünüş ve yaşayış tarzının benimsenmesinin önünde ciddi bir engel olarak görmektedirler. Ulusal Sinemacı'lar gelenek-modernlik çatışmasında tercihini modernlikten yana yapmaktadırlar. Onlar Mustafa Kemal Atatürk'ün yukarıdan aşağıya oluşturmak istediği modern toplum projesine arka çıkarken Milli Sinemacı'lar daha çok İslamiyet dünya görüşü ekseninde ortaya çıkan geçmiş kültürü ve yaşam tarzını sürdürmekten yana bir tutum izlemektedirler. Milli Sinemacı'lar Türk toplumunun batılılaşma serüvenine keskin bir eleştirel yaklaşımla reddiyeci bir tutum benimserken Ulusal Sinemacı'lar Türk toplumunun batılılaşma-modernleşme sürecine ve özellikle Cumhuriyet'le birlikte modern toplum inşasına hız veren radikal devrimlere sahip çıkan bir tutumla karşımıza çıkmaktadırlar (İnci 1996 s. 14).”

Özünde Milli Sinema, Türk toplumunun İslam Türk kültürü içindeki kişiliğini yansıtmaya yönelik olmuş ve batının toplumu yozlaştırdığını ön plana çıkaran bir sinema akımını savunmuştur. Milli Sinema, Türk milletinin manevi değerlerini her şeyin üstünde tutan Anadolu'nun gerçeklerini yansıtan filmler özelliğiyle de dikkatleri kısa bir sürede olsa çekmiştir. Milli Sinema, diğer adıyla da Beyaz Sinema olarak bilinen akımın en iyi temsilci Yücel Çakmaklı gösterilmiştir.

5.10.3. Toplumsal gerçekçilik

1950'lerden itibaren ülkedeki oluşan toplumsal ve siyasi değişimler, hemen arkasından gelen kapitalist baskı rejimleri, makinaların gelişmesi, nüfusun artması ve kan davaları gibi toplumsal sorunlar ülkenin önemli konuları haline gelmiştir. Bu dönemdeki Türk sinemasındaki yönetmenler toplumsal sorunları ele almaları ve ideolojik düşünceleri ile öne çıkmışlardır. Sinemada çekmiş oldukları filmlerde anlattıkları göç hikâyelerinin etkisiyle merak uyandırılmış kırsal kesimin kent yaşamını arzulaması sonucu göç olgusunu da beraberinde getirmiştir. İhtilal ile başlayan 10 Ekim 1965 seçimleri, 12 Mart 1971 ara rejimi, 14 Ekim 1973 seçimleri gibi çeşitli siyasal ve toplumsal olaylarla devam etmiş, sol yönelişin hız kazandığı yıllar olmasına rağmen Türkiye'de solun gücü ve etkinliğini yitirdiği görülmektedir.

“Bu dönemde ticari sinema bilinen konularını, içine daha güncel unsurları da katarak işlemeye devam etmektedir. 1960 yılının başlıca özellikleri, Nijat Özön'e göre, Metin

Erksan, Atıf Yılmaz, Memduh Ün ve Osman Seden'in çalışmaları bir yana, argolu, külhanbeyi, erkek tavırlı kadın kahramanlı filmlerin devamı, Ayşecik filmleri ve çocuk kahramanlı filmler fıryası, yabancı film aktarmaları ve piyasa romanları uyarlamalarıdır. Sonraki yıllarda bunları salon güldürüleri, polis filmleri, dinsel filmler, macera filmlerinin her çeşidi, güldürüler, westernler ve cinsel filmler izlemiştir (Kaplan 2015, s.85-86).”

Toplumsal gerçekçi filmlerde ise ana tema genellikle aile olmuştur. Filmlerde kırsal ve şehirli aile yapıları ayrıştırılarak kentlere olan göç olgusunun getirdiği işsizlik sorunu ele alınmıştır. İnsanlar yeni bir kültüre uyum sağlama süreci içinde birçok problemler yaşamış, bir diğer yandan iş bulmaya çalışmış ancak gerekli eğitim donanımı olmadığından işsizlik problemi ile karşılaşmışlardır.

“Ömer Lütfi Akad’ın Gelin, Diyet ve Düğün film üçlemesiyle şehirleşmenin önemli bir boyutunu irdelemekte, geleneklerin ve değer yargılarının değişmesi süreci içinde gecekondu bölgelerinde yaşayan insanların yaşadıkları sorunları ve bu sorunların gerek bireylerin konumlarına gerekse aile yapısına ne şekilde yansıdığını açıklamaktadır (Kaplan 2015, s.98).”

Kapitalist sistemin hızla gelişmesiyle Türk sinemasında da burjuva sınıfını ön plana çıkarmıştır. Sinema filmlerinde konu olarak genellikle bir fabrikada işçi olarak çalışan masum kız ile fabrikatör babası olan genç oğlanın aşk hikâyeleri seyirci ile buluşturulmuştur.

“Özellikle dönem için önemli bir film olan Ertem Göreç'in Otobüs Yolcuları filminde göç olgusu sonucunda gecekondu bölgelerinde yaşanan dostluk, komşuluk gibi geleneksel değerler ortaya konulmakta; bir yandan da site inşaatı yapmak amacıyla bu insanları sömüren ve burjuva sınıfını temsil eden bir insanın ailesi ile birlikte tutum ve davranışları sergilenmektedir. Sonuç olarak filmde İstanbul, iki farklı kültürü ve iki farklı görüntüsüyle yansıtılmaktadır (Kaplan 2015, s.103).”

Türk Sineması'nda özellikle göç olgusu ile birlikte daha çok işçi, işveren konuları gündeme gelmiş böylece grev ve sendikalaşmayı ele alan filmler ortaya çıkmıştır. Bu filmler arasında 1960 yılında çekilen Duygu Sağıroğlu'nun yönetmenliğinde 'Bitmeyen Yol' ve Memduh Ün'ün 'Kırık Çanaklar' filmlerinde işçilerin sorunlarına değinilmiştir. 1964 yılında çekilen Ertem Göreç'in yönetmenliğini yaptığı 'Karanlıkta

Uyuyanlar' filminde ise, işçilerin kendilerine ilk defa tanınan grev ve sendikalaşma haklarına yönelik devrim havasını yansıtarak sivri bir dille sorunlar ele alınmıştır.

Kırdan kente göç meselesini yine anlatan dönemin önemli filmlerinden biri olan Gurbet Kuşları filminin senaryosunu Orhan Kemal'in 1962'de yazdığı, aynı isimli romanından uyarlanmıştır. 1964 yılında Halit Refiğ'in yönetmenliğini yaptığı bu film, iyi yaşam standartlarını elde etmek amacıyla memleketleri Kahramanmaraş'tan İstanbul'a göç etmiş bir ailenin uğradıkları hüsrani ve yaşadıkları dramı anlatmaktadır. İstanbul için sembolik bir mekân olan Haydarpaşa garı şehir hayatına yeni gelen insanları karşılayıp onların hayallerine, umutlarına şahitlik ederken hem de acı ve tükenmişlikle biten İstanbul maceralarının ardından insanları yerine yurduna uğurlamaktadır.

Türkiye'de Toplumsal Gerçekçilik anlamında sınıf farklılıklarını anlatan bir diğer film ise Metin Erksan'ın 'Suçlular Aramızda' (1964) filmidir. Bir toplum eleştirisi olan bu film, yabancılaştırma, göç ve kentleşme olgusunu anlatan Türkiye'de yeni bir sınıfın artık gecekondulu ailelerin de yaşadığını göstermektedir. Bu durum yozlaşma, kuralsız yaşama ve yabancılaştırma ile sonuçlanırken, gecekondulu aileler ezilmiş, isyancı ve protestocu bireysel adaletin sembolü özellikleriyle de yeni bir kültürü oluşturmaktadır.

1960'lar ve 1970'ler Türk sineması için bir dönüm noktası dönemidir. Son derece ilgi çekici filmler çekilmiş ve bu filmler geniş kesimlerce tanınmış keşfedilmiştir. 1960'lı yıllarla birlikte sinema bütün dünyada hızlı bir şekilde değişmiştir. 1961 Anayasası ile Türk sinemasında yeni bir anlatı dili oluşmuş o zaman kadar işlenmemiş hikâyeler işlenerek toplumu ilgilendiren aile, göç sorunları gerçekçi bir biçimde ele alınmıştır. Gecekondulaştırma, göç, işçi, işveren sorunları, aile sorunları ve yabancılaştırmanın yeri ve önemi Türk sinemasında eleştirel bir dille anlatılmaya çalışılan konular arasına girmiştir. Türkiye'nin çok farklı coğrafyalarında film çeken yönetmenlerin ortak paydası, sanat sineması değerlerine olan bağlılıkları ve bu değerlerin zenginleşmesindeki, dönüşümündeki rolleri olmuştur. Sinemada 1965 yılından sonra Toplumsal Gerçekçilik akımı etkisini yitirmiştir. Bunun önemli nedenlerinden birisi Adalet Partisi'nin iktidara gelmesi bir diğeri ise yönetmenler ile eleştirmenlerin sinemasal çatışmaları olmuştur.

Nijat Özön 'Sinema Uygulayımı Sanatı Tarihi' kitabında toplumsal gerçekçi sinemanın sona erişini şu şekilde anlatmıştır: "Bu gerçekçilik çabaları 1965 artık tek

tük bireysel çıkışlarla kendini gösterdikten sonra tükendi. Dönüm noktası, bu kez, 10 Ekim 1965 seçimleriydi. Seçimler bir yenileme döneminin başladığını açıkça gösterir, sinema eskisi gibi denetlemenin deli gömleği içine alınırken, dörtnala ilerleyen bir film enflasyonu da sinemaya kendi içinden öldürücü darbeyi indirdi (Özön 1985, s.366).”

Türk sinemasında 1960’lar ve 70’ler toplumsal gerçekçiliğinde sanatsal form olarak yeni ve devrimci birbirinden çok farklı özgür düşünceler akıllara kazınmıştır. Ömer Lütfi Akad, Metin Erksan, Osman F. Seden, Memduh Ün, Atıf Yılmaz, Şerif Gören, Yılmaz Güney, Halit Refiğ, Zeki Ökten ve Ertem Eğilmez gibi yönetmenler ‘Toplumsal Gerçekçi’ filmlerle bir dönem etkin olmaya çalışmışlardır. Toplum ve siyasi anlamda da hayata eleştiriler getirerek, yanlışlıkları ortaya koyarak çekmiş oldukları filmlerle sinemaya yansıtılmışlardır.

6. SONUÇ

Dünya; hümanizmin salt güzelliğinde birey ve özgürlüğü yaşarken Rönesans aydınlanması ile rasyonelleşmiş, 1789 Fransız devriminin yarattığı modern örgütlenme ile 1968’de son bulmuştur. Bütün bu süreçler boyunca 1968 öğrenci gençlik hareketleri ise örgütlenme içerisinde en çok tartışılan devrimsel hareketlerden birisi olmuştur. 1968 yılı toplumların bütün kesimini siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yönden etkilemiş, sivil haklar mücadelesinin değişimi ve etkileşimiyle birçok farklı coğrafyaya ulaşmıştır. Radikal gençlik grupları kendilerine sunulan burjuva hayat tarzının tekdüzeliği ile alay etmiş ve bu hayattan koparak sıra dışı alt kültürlere yönelmeye başlamışlardır. 1960’ların ortasında kapitalist sistemin istikrarı bireyi tüketiciye indirgeyen Amerikan hayat tarzını tüm dünyaya sunmuş, Amerika’nın bu kültür ve toplum modeli, Vietnam’da başlattığı emperyalist savaşla hızla saygınlığını yitirmesine sebep olmuştur. ABD’de Vietnam ve zenci ırkçılığı ile başlayan ‘Beatnik-Hippi’ çizgisi yaygınlaşmış kültürel anlamda anti-kapitalist protestolar bütün büyük kentlerde sosyalist öğrenci hareketleri tarafından devralınarak siyasallaştırılmıştır. Avrupa’da ise o dönemki üniversite koşullarını değiştirme adına radikalleşen öğrenci ve işçi hareketleri de ülke sınırlarını aşp, tüm dünyaya yayılmış Amerikan emperyalizmi, eğitim, kimlik talepleri, cinsiyet eşitliği, cinsel özgürlük adına küresel bir isyana dönüşmüştür. Türkiye’de 1968 olayları ise toplumsal tarihimizin özgürlüğü adına çok sert bir devlet çatışmasına dönüşmüştür. Bizim ülkemizin 68 kuşağı Batı’daki 68 kuşağına göre farklı bir tablo çizmiştir. Batı’da yaşanan hareketlilik kısa süreli geçici olurken Türkiye’de uzun soluklu ve köklü olmuştur. Gençlerin iktidara karşı vermiş oldukları mücadele tamamen Atatürk ilkelerine bağlı anlayış çabasına dönüş isteği olmuştur. Dünya’da 47’li gençler olarak anılan 68 kuşağı değer yargıları ve devrim inançları uğruna sokağa çıkarak filmler çekmişler, müzikler bestelemişler, kitaplar yazmışlar burada oluşan kültür kuşağı olmamakla kalmamış kendilerinden sonra gelen kuşaklara da ilham kaynağı olmuşlardır.

68 kuşuğına baktığımızda 20. yüzyıl avangardının mirasından yükselen düş gücünü yansıtan sürrealizm ve yarattığı kuralcılığın sınırlarını yıkarak Dadaizm ile devrim eylemlerini gerçekleştirmişlerdir. Ülkelerin zengin kültürel birikimi birçok alandaki sanatçının ve özellikle sinemada yönetmenlerin çok yönlü olmasını da beraberinde getirmiştir. Dünya’da Mayıs 68 öğrenci hareketleri toplumsal olayların yanı sıra sinema, resim, edebiyat, müzik ve sanatın her alanında da kendi içerisinde biçimlenmiştir. Dünyadaki toplumsal hareketler doğrultusunda kitle iletişim aracı olarak sinema var olduğundan beri iki yoldan hizmet vermiştir. Bunlardan ilki endüstri haline gelerek insanları eğlendirme görevini üstlenmiş ve hızlıca kitlelere yayılmasına neden olması bir diğer ikinci işlevi ise tiyatro, edebiyat, resim müzik ve benzer sanat dallarıyla belli form ve kurallarla toplumsal, siyasi ve ekonomik olayların etkileriyle şekillenmesidir. Fransa’dan Almanya’ya Japonya’dan İtalya’ya ve Türkiye de olmak üzere antiemperyalist savaş karşıtı örgütlenmeler her zaman sinema sanatının içinde de var olmuş ve dünya sinemasında birçok akımın da doğmasına yol açmıştır.

Bu tezde ortaya konulduğu gibi, İtalyan Yeni Gerçekçiliği, Fransız Yeni Dalgası ve Türk Sinemasında Toplumsal Gerçekçilik sinema tarihinde görülen belli başlı gerçekçi akımlardır. Dönemsel olarak baktığımızda özellikle bu üç akımın toplumlara yarattığı etki ve filmler detaylıca araştırıldığında görüyoruz ki, Mayıs 68 ve romantizm ruhunun etkisi hala sürmektedir. İtalyan Yeni Gerçekçilik akımı savaş sonrasında ideolojik ve sanatsal bir varlık göstermesine rağmen filmlerdeki tarihsel ve sosyo-politik yaklaşımları İtalyan filmlerinin odak noktasında insanın durduğunu ve hümanizm taşıyıcısı haline gelmiş kabulünü de gözler önüne sermiştir. Fransız Yeni Dalga sinemasında öncü yönetmen Alain Resnais, kusursuz sitili ile eleştirmeleri büyülemiş, Fransız kuramcıları da belli kalıpların klişeleşmiş anlatımların tekelinden çıkıp kalemin özgürlüğünü düşüncenin çağdaş bir dile dönüşebileceğini savunmuşlardır. Her yönetmenin kendi imzasını taşıyan şahsına münhasır filmler üretmesi gerektiğini düşünen bir sinema akımını savunarak varoluşçuluğa, özgürlüğe, bireye ve ahlaki eylemlerde bulunmayan otorite karşıtına vurgu da bulunarak tam da 68 ruhunu sinemada yansıtmıştır. Türk sinema tarihinde 1950’lerden sonra sinemanın verimsizliği gerçekçi sinema arayışlarına neden olmuştur. 1960’lı yıllar Türkiye için siyaset açısından çalkantılı ve acılı bir dönem olduğu kadar, muhafazakâr siyasete de en büyük darbeyi indirerek solun filizlenmesine de ortam sağlamıştır. Türk sinema tarihine bakıldığında Ulusal Sinema, Milli Sinema ve Toplumsal Gerçekçi

sinemamızda ön plana çıkan düşünce biçimi bizim topraklarımıza ait Anadolu insanının oluşturduğu kültür tavrıdır. Binlerce yıllık milli yerel değerlerimizin sinemaya aktarılma istenmesidir. Yozlaşmış kitle kültürünü besleyen filmler dışında o dönemin önemli bir kazancı da şu olmuştur. Dönemin demokratik ve özgürlükçü hükümetinden olumlu yararlanabilen çeşitli sinemacılar Türk toplumunun gerçek yaşamına ve sorunlarına eğilebilen senaryolar yazmışlar ve onları sinemaya aktarabilmişlerdir. O dönem ülkede yaşanan sanayileşme, kentleşme, işçi ve burjuva sınıfı arasında bir bunalım yaşanmış, 1970'lerin sonunda çok fazla toplumsal gerçekçi film çekilmesine rağmen siyasi iktidarla birlikte şartlar değişmiştir. Dönemin ideolojik yapısı ve darbenin etkisiyle birlikte çekilen filmlerde kırdan kente ve şehir insanı hikâyeleri anlatılmıştır. Yönetmenler dönemin sorunlarına eğilmiş toplumsal gerçekçi sinemayı etkin kılmışlardır. Ülkede yaşanan değişimler işçi sınıfı ile burjuva sınıfını karşı karşıya getirerek zamanın buhranına alternatif çözümler arayan gençlerin 68 kuşağı arayışlarına giden yolda hüsrarla karşılaşmaları ile desteksiz gelişen başkaldırıların, kaderin olumsuz sonuçlanacağı gerçeğini de gözler önüne sermiştir.

Bugün Pamukkale olarak bilinen ve tarihte Roma imparatorluğunun bir şehri olan Hiyerapolis'te doğmuş Epiktetos'un; 'Eğer gerçeği arıyorsan, her zaman zafer peşinde olmamalısın. Ve gerçeği bulduğunda da artık mağlup olmaktan korkmana gerek kalmaz.' sözleri o dönemin çetin gençlerini hatırlatmaktadır. 68'li yılları yaşamış, hissetmiş, düşünmüş, yeri gelmiş eyleme geçmiş olan ailem ve röportaj yaptığım kişilerin anlattıkları ile yıllarca büyük aile sofralarında dinlediğim; iyi kötü günler, zorluklar, acı dolu anlar, işkenceler, dayatmalar, engellenmeler, kaybolan hayatlar, ölümler... Varılamayan hedefler karşısında bile özgüvenlerini cesaret ile birleştirip inançlarını ve kendilerini ikna edip bütünleştiren; özgür olmak, adil olmak, dürüst ve gerçekçi düşüncelerle hayatta doğru bir yerde durmuş olduklarını onlarda gördüm. Bunun ailemden bana içsel bir emanet olduğuna inanarak; yüzümü gelecek kuşaklara çevirdiğimde bütün bu yaşananları okuyup, bilip, düşünüp hayatlarında bir ders niteliği taşıması gerektiğini bir borç bildim.

Tezimi hazırlamamda büyük ilham kaynağı olan ailem; 1923'te büyük mübadele ile Selanik'ten kovularak İzmir'e göç etmişlerdir. Ben İzmir Karşıyaka'da sokak kapıları sonuna kadar açık, yüksek sesle İtalyanca, Fransızca müziklerin çalındığı ve herkesin birbirine karşı hoşgörülü davrandığı kocaman bir aile apartmanında büyüdüm. Küçüklüğümden itibaren etrafımda coşkulu ve hümanist insanlar vardı, bu açıdan çok

şanslı olduğumu düşünüyorum. Ev kavramı ve büyük yemek masalarında bir arada toplanılıp, bazen hüzünlü bazen de bol kahkahalı anıların anlatılması her zaman sığındığım tek liman olmuştur. Bu anlamda yemek masası bir nesneden öte; ailenin bir arada bulunduğu, yüzleşildiği, aile bireylerinin iletişim kurmasını sağlayan bir araç konumuna dönüşmüştür. Ailem ve röportajlarımda yer verdiğim kişiler orta sınıfı temsil eden ailelerin çocuklarıdır. 68’li yıllar ailem içinde özellikle sosyal açıdan zor geçmiştir. Huzurluydular, muhakkak mutluydular ancak erişe bilirlilik, sahip olabilmek isteği ve de kendi benliklerine mâl edebilme arzuları yeterli olamamıştır. Bu da onlarda hayal kırıklıkları ve çöküntü yaratmıştır. Bütün bunlara rağmen özgüven, cesaret, dürüstlük, saygı ve de erdemli olma içgüdüleri onların yaşadıkları zorlu 68 kuşağını keyifli, barışçıl ve yaşanılır kılmıştır.

Atatürk’ün devrimlerine sahip çıkan 68 kuşağı gençliğinin politik yaklaşımları ne kadar baskın, yıpratıcı, acı dolu sonuçlandıysa da, bugünün gençliğinin onlardan farklı olarak apolitik olma nedenlerinin başında; her şeye daha kolay sahip olmanın zevkinin keyfe dönüştürülmesi ve teknolojik ilerlemeler sonucunda büyük ufuklar elde edilmesi yatmaktadır. Bu değişimler ‘biz’ olmanın önemini karşısında ‘ben’ olma olgusunu ön plana çıkarmıştır. Dijital ortam bugünün gençliğinde yaşama dair bakış açılarında farklı düşünebilme kalıpları yaratırken, tek düze ve monoton kalmayı ön plana çıkarmıştır. 68 kuşağı, ‘biz’ düşüncesiyle hareket edilerek çok kayıplar vermiştir ancak bugün arkadaşlıkların azalması, ekran karşısında yalnız kalıp tek bir noktada odaklanmak; bugünün gençliğinde düşünmek, yaratabilmek ve paylaşmak olgusunu cılız bırakmıştır.

Örnekler ve röportajlar ışığında sonuçlanmış olan bu teze baktığımda hala o yıllarda kalmış kırgın insanlar görüyorum, bir o kadar da romantik ideallerinin peşinden koşmak için tekrar o günleri yaşamak isteyen ruhlara şahit oluyorum. Gençliğe, hep o yılların boşa geçti ‘sosyalist devrime koşmanın peşindeydiler’ telkinleri ile yaklaşmışlardır ancak 1968 kuşağının yılları boşa geçmemiştir. Bu kuşak hayalleri, anıları, romanları ve araştırmaları Dünya tarihine güç vermiştir. Tam da demokrasi yönünde... Onlar toplum düzenini değiştirmeye yönelmediler ama egemenliğe boyun eğmemeyi ve toplumdaki hiyerarşik anlamda bozukluklara parmak basmışlardır. Yeni düşünceler ortaya koyup, kapitalizmi tümünden yıkarak sosyalist biz düzene geçmeye çalışmışlardır. Onların tek istedikleri birey olmak ve yaratıcılığa dayalı bir düzende dünyayı yeniden kurmak isteyen gençlerin öyküsünü yaratmaktır, fakat azınlıkta

kalmışlardır. Gerek dünyadaki 68 kuşığı gençlik hareketleri, gerekse siyasal kabuk değişim süreciyle özgürlük, demokrasi, sosyal eşitlik hedefleriyle ve evrensel barış arayışlarıyla sanata yansımaları açısından yapılacak olan tüm araştırmalar, bu eserin ortaya koyduğu sonuçları daha da destekleyip geliştirecektir. řu da bir gerçektir ki sevgili ailemin küçük yaşlarımdan itibaren İzmir’de bana anlattıkları, hissettirdikleri, zihnimde oluşturduğum tüm bakış açımında farkındalık yaratarak hikâyeleri içselleştirmeme sebep oldukları için bu eser ortaya çıkmıştır. O kahramanların romantik 68 kuşığı hala yaşıyor, yaşayacak! Bilinçlerde, resimlerde, şiirlerde, yarım kalmış tüm şarkılarda ve gençlerin mücadelesinde... Eminim bu tez, ileri de yapılacak olan yeni çalışmalar için bir referans noktası oluşturacaktır. Bu çalışmayı da geçmiş kuşığa anı, gelecek kuşığa ise armağan niteliğinde bırakmanın onurunu yaşamaktayım.

KAYNAKLAR

- Adanır, O.** 2015. “Dünya’nın En İyi Sineması ve En Güzel Filmleri (1950-1980)”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi Sinema Tutkusu 2*, sayı 73, sf 93-108, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Adıgüzel, H.** 2008. “68’den Günümüze Atatürkçülük ve Sosyalizm”, *İleri 3 Aylık Atatürkçü Fikir Derneği Dergisi*, sayı 36-37 sf 182, İstanbul: İleri Yayınları.
- Aitken, I.** (2015). *Avrupa Sinema Kuramları: Eleştirel Analiz*. 1. Basım, İstanbul: Doruk Yayınları.
- Akarsu, B.** 1998. *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. 1. Basım, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Aksakal, H.** (2015). *Politik Romantizm ve Modernite Eleştirileri*. 1. Basım, İstanbul: Alfa Basım Yayım
- Aksoy, B.** (2008). *Geçmişin Musiki Mirasına Bakışlar*. 2. Basım, İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Alpay, Ş.** 1988. “68 Kuşağı Üzerine Bir Deneme”, *Toplum ve Bilim*, sayı. 41 Bahar, sf.167-185, İstanbul: Birikim Yayıncılık.
- Atman, Z.** 2000. “Yılmaz Güney: Topraksız Köylünün İsyanı”, *Yeni İnsan Yeni Sinema Dergisi*, sayı 8, İstanbul: Gelenek Dünya Yayıncılık.
- Barnard, M.** (2002). *Sanat, Tasarım ve Görsel Kültür*. 1. Basım, Ankara: Ütopya Yayınları.
- Başgüney, H.** (2010). *Türk Sinematek Derneği: Türkiye’de Sinema ve Politik Tartışma*. İstanbul: Libra Yayıncılık.
- Baykam, B.** (1998). *68 Yıllar Eylemciler*. 2. Basım, İstanbul: İmge Kitabevi.
- Behçetoğulları, P.** (2002). “Türkiye’de Ulusal Sinema ve Ulusal Sinema Söylemi”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Ankara
- Belge, M.** 1988. “68 ve Sonrasında Sol Hareket”, *Toplum ve Bilim*, sayı 41 Bahar, sf 153-166, İstanbul: Birikim Yayıncılık.
- Birtek, G.** 2015. “Avrupa Sineması Tarihi”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi Sinema Tutkusu 1*, sayı 72, sf 129-152, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Çetin Erus, Z.** (2015). *Genç Sinema ve Devrimci Sinema Hareketleri*. 1. Basım, İstanbul: Es Yayınları.
- Çubukçu, A.** (1993). *Bizim ’68*. 8. Basım, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

- Daldal, A.** (2005). *1960 Darbesi ve Türk Sinemasında Toplumsal Gerçekçilik*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Dorsay, A.** (2003). *Ne Şurup-Şeker Şarkıladı Onlar Kişisel Bir 20.Yüzyıl Pop Müzik Tarihi*. 2. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erdem, Ö.** 2008. “68’den Günümüze Atatürkçülük ve Sosyalizm”, *İleri 3 Aylık Atatürkçü Fikir Dergisi*, sayı 36-37, sf 33, İstanbul: İleri Yayınları.
- Emiroğlu, K.** (2012). *Gündelik Hayatımızın Tarihi*. 1. Basım, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erkal, M.E.** (2012). *Aile Sosyolojisi Açısından Kadının Türk Toplumundaki Yeri, Sosyoloji (Toplumbilimi)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Erkan, R.** (2002). *Kentleşme ve Sosyal Değişme*. 1. Basım, Ankara: Bilimadamı Yayınları.
- Erkılıç, G.** (1993). *Cinema Paradiso Italiano*. 1. Baskı, Ankara: Spot Yayınları.
- Ersanlı, B.** 1988. “1968-1988: Yirmi Yıllık Tadı”, *Toplum ve Bilim*, sayı 42 Yaz, sf 147-152, İstanbul: Birikim Yayıncılık.
- Fraser, R., Bertaux D., Eynon, B., Grele, R., Wita B., Linhart, D., Passerini, L., Staadt, J., Tröger, A.,** (1988). *İsyancı Bir Öğrenci Kuşağı*. 1. Basım, İstanbul: Belge Yayınları.
- Germaner, S.** (1996). *1960 Sonrası Sanat*. 1. Basım, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Gürdaş, B.** (2015). “1960’larda Türkiye’de Siyasi ve Toplumsal Değişimler Bağlamında Görsel Kültür”, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güzel, M.Ş.** (2010). *Mayıs '68*. 1. Basım, İstanbul: Kibele Yayınları.
- Hauser, A.** (1984). *Sanatın Toplumsal Tarihi/ Rokoko, Klasisizm, Romantizm, Naturalizm, Empresyonizm ve Film Çağı*. 1. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İnci, Ş.F.** (1996). “Milli Sinema ve Yücel Çakmaklı”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kalsın, B.** (2013). “Sinematek Derneği Yayın Organı ‘Yeni Sinema’ Dergisi Bağlamında Ulusal Sinema Tartışmaları”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaplan, F.N.** (2015). *60’lı yıllar Aile Sineması*. 1. Basım, İstanbul, Pales Yayınları.
- Kar, A.T.** (2019). “Ses Dergisi’nin Türkiye’de Modernleşme Sürecine Etkisi”, *Türkiye’de Basından Medyaya Değişim, Dönüşüm ve Modernleşme*, sf 341-356, 1. Basım, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Katoğlu, M.** (1997). Cumhuriyet Türkiye’sinde Eğitim, Kültür, Sanat, *Türk Tarihi 4 – Çağdaş Türkiye 1908-1980*. İstanbul: Cem Yayınevi.

- Kılıç, L.** (2008). *Fotoğraf ve Sinemanın Toplumsal Tarihi*. 1. Basım, Ankara: Dost Yayınları.
- Kılınç, E.** (2008). *İhtilal, İhtiras ve İdeal 68 Kuşağı Hakkında*. 1. Basım, Kültürel Turizm Bakanlığı, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kula, O. B.** (2010). *Hegel Estetiği ve Edebiyat Kuramı I*. 1. Basım, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Lanzoni, F.R.** (2016). *Başlangıcından Günümüze Fransız Sineması*. 1. Basım, İstanbul: Küre Yayınları.
- Lukes, S.** (1995). *Bireycilik*. 1. Basım, Ankara: Ark Yayınevi.
- Lüküslü, D.** (2015). *Türkiye'nin 68'i: Bir Kuşağın Sosyolojik Analizi*. 1. Basım, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Makal, O.** (1996). *Fransız Sineması*. 1. Basım, Ankara: Kitle Yayınları.
- Pakman, T.** 2019, '1968 Kuşağı Romantizminin 52. Yılında Toplumsal, Ekonomik ve Siyasi Değişimler İle Sanata Yansıması', *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, vol.6, no. 47, sf. 4365-4382.
- Popov, S.İ.** (1979). *Sosyalizm ve Hümanizm*. 1. Basım, İstanbul: Sorun Yayınları.
- Ok, A.** (1995). *Türk Sineması ve Film Müziği*. 1. Basım, İstanbul: Arion Yayıncılık.
- Ormanlar, Ç.** (1999). "Başkaldırı ve Pervasız Görünüm 1960-70", *75 Yılda Değişen Yaşam Değişen İnsan Cumhuriyet Modaları*. sf. 67-72, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Özgüç, A.** (2005). *Türlerle Türk Sineması Dönemler/ Modalar/ Tipler*. 1. Basım, İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Özman, A. ve Bağır, İ.T.** (2015). "İtalyan Yeni Gerçekçiliği ve Francesco Rosi'nin Politik Sineması *Cristo Si È Fermato a Eboli* Üzerine Notlar", *Doğu Batı Düşünce Dergisi Sinema Tutkusu 2*, sayı 73, sf 109-138, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Özön, N.** (1985). *Sinema Uygulayımı - Sanat Tarihi*. 1. Basım, İstanbul: Hil Yayınları.
- Palmer, R.B. ve Schneider, S.J.**, (2016). *Dünya Sinemasında Akımlar*. 1. Basım, İstanbul: Doruk Yayınları.
- Refiğ, H.** (2013). *Ulusal Sinema Kavgası*. 3. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları
- Ryan, M. ve Kellner, D.** (2016). *Politik Kamera*. 3. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sciascia, L.** (2016). *Aldo Moro Vakası*. 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Scognamillo, G.** (2010). *Türk Sinema Tarihi*. 3. Baskı, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Segal, L.** 1988. "Aileyi Parçalayacak mıyız? 1960'lara Bir Bakış", *Toplum ve Bilim*, sayı 41 Bahar, sf 61-84, İstanbul: Birikim Yayıncılık.

- Seyit G.** 2007. "Türk Siyasal Yaşamında Sol Kemalizmin Düşünsel Temelleri", Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, İzmir
- Sivas, A.** (2010). *İtalyan Sinemasına Bakış*. 1. Basım, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Şahin, İ.** 2014. "12 Mart'tan 12 Eylül'e 68 Kuşağı Öğrenci Hareketleri", Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir
- Şenocak, B.** (2003). *Levant'ın Yıldızı İZMİR*. 1. Basım, İzmir: Şenocak Kültür Yayınevi.
- Taluy Yüce N.** (2002). *Polonya Edebiyatında Aydınlanma-Romantizm-Realizm*. Ankara: Kültür Bakanlığı Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Teksoy, R.** (2009a). *Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi Cilt 1*. 3. Basım, İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Teksoy, R.** (2009b). *Rekin Teksoy'un Sinema Tarihi Cilt 2*. 3. Basım, İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Tempo Dergisi** (1998). *Türkiye 68 "30 yıl Sonra 68 Gerçekçi Ol İmkânsız İste*. Hürgüç Gazetecilik A.Ş., İstanbul: Hürriyet Medya.
- Tezcan, M.** (1984a). *Türkiye'de Ailenin Değişimi*. Türk Sosyal Bilimler Derneği, Ankara: Maya Matbaacılık Yayıncılık.
- Tezcan, M.** (1984b). *Sosyal ve Kültürel Değişme*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No: 129, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Topuz, H.** (2008). *Paris '68: Bir Devrim Denemesi*. 1. Basım, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Uzun, A.** 2014. "1950 Sonrası Toplumsal Olayların Sanata Yansıması", Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Vacche, D.A.** (1992). *The Body in Mirror - Shapes of History in Italian Cinema*. Princeton: Princeton University Press.
- Varol, F.** 2016. "Yılmaz Güney Sinemasının İdeolojik ve Gerçekçi Sinema Dilinin Çözümlemesi", Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu.
- Watt, I.** (2014). *Modern Bireyciliğin Mitleri Faust, Don Quijote, Don Juan, Robinson Crusoe*. 1. Basım, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Wiegand, C.** (2011). *Fransız Yeni Dalga Sineması*. 1. Basım, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık
- Yılmaz, E.** (2009). *68 ve Sinema*. İstanbul: Hayalet Kitaplığı.

Yılmaz, H.R. 2011. “Yeni Gerçekçilik ve Türk Sinemasında Gerçekçilik”, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul

İnternet Kaynakları

Anderson, L.J. 2005. Bugünden Bakınca Ernesto Che Guevara, *Birikim Dergisi*, sayı 204, İstanbul: İthaki Yayınları. Alındığı Tarih: 24.04.2019, adres: <<https://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/3600/bugunden-bakinca-ernesto-che-guevara#.Xgc9x0czZPZ>>

Aslan, M. (2017). Modanın Evrimi 1970’ler. Alındığı Tarih: 18.04.2019, adres: <<http://www.harpersbazaar.com.tr/moda/2017/12/17/modanin-evrimi-1970ler>>

Aytekin, M. (2012). Batı Sinemasında Doğulu Olmak, *Lacivert Öykü ve Şiir Dergisi*, sayı 46. Alındığı Tarih: 29:03:2020, adres: <<http://www.lacivertdergi.com/dosya/2018/05/16/bati-sinemasinda-dogulu-olmak>>

Başgüney, H. (2010). Sinematek: 1965-1980 Arasında Sinema ve Politik Tartışma, *Yeni İnsan Yeni Sinema Dergisi*, sayı 27, sf 95. Alındığı Tarih: 31:03.2020, adres: <file:///C:/Users/asus/Downloads/yeni_insan_yeni_sinema_bahar_2010.pdf>

Gök, K. 2017. Romantizm ve Romantizm Akımının Fotoğraf Sanatına Etkisi, *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 2, sayı 2, sf 41-72. Alındığı tarih: 15.11.2019, adres: <<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/395280>>

Güner, M. (2018). 60’lı Yıllardan Günümüze Türk Pop Müziği, *Molatik/Milliyet* Alındığı tarih: 03.10.2018, adres: <<http://www.milliyet.com.tr/60-li-yillardan-gunumuze-turk-pop-muzigi-molatik-8681/>>

Kadioğlu, M. 2011. Hümanizm. Alındığı tarih: 16.10.2019, adres: <dergipark.gov.tr/download/article-file/101256>

Makal, O. 1993. Tarih İçinde İzmir’de Sinema Yaşantısı, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, cilt 3, sayı 3. Alındığı tarih: 28.06.2019, adres: <https://ataturkilkeleri.deu.edu.tr/pdf/dergisayi3/c1_s3_oguz_makal.pdf>

Oban Çakırcıoğlu, R. 2007. Levanten Kavramı ve Levantenler Üzerine Bir İnceleme, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 22, sf 337-356. Alındığı tarih: 25.10.2019, adres: <<http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/issue/view/22>>

Odabaş, B. 1994. Fransız Sinemasında Yeni Dalga, *Marmara İletişim Dergisi*, sayı 5, sf 281-288, İstanbul. Alındığı tarih: 03.06.2019, adres: <https://www.academia.edu/28958280/Frans%C4%B1z_Sinemas%C4%B1nda_Yeni_Dalga_BATTAL_ODABA%C5%9E>

Url-1 <<http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/magazin/brigitte-bardot-kimdir-brigitte-bardot-biyografisi-41056931>>, alındığı tarih:19.02.2019.

Url-2 <<https://www.imagenesmy.com/imagenes/vintage-70s-fashion-men-3c.html>>, alındığı tarih:19.02.2019.

Url-3 <<https://www.nykaa.com/beauty-blog/lash-perfect-how-to-get-twiggy-eyes/>>, alındığı tarih:19.02.2019.

Url-4 <<https://www.thevintagenews.com/2016/01/04/44044/>>, alındığı tarih:19.02.2019.

Url-5 <<http://blog.kamiceria.com/2014/10/marcello-mastroianni-italian-style-icon/>>, alındığı tarih: 16.04.2019.

Url-6 <<https://www.criterion.com/films/268-breathless>>, alındığı tarih: 16.04.2019.

Url-7 <<https://tr.pinterest.com/pin/771945192353008482/>>, alındığı tarih: 18.04.2019.

Url-8 <<https://www.nme.com/news/music/the-beatles-4-1191035>>, alındığı tarih: 25.04.2019.

Url-9 <https://www.huffpost.com/entry/andy-warhol-race-riot_n_5200256>, alındığı tarih: 06.05.2019.

Url-10 <<https://www.respectmag.com/30226-aux-beaux-arts-de-paris-certaine-nostalgie-de-mai-68>>, alındığı tarih: 06.05.2019.

Url-11 <<http://robertindiana.com/works/the-confederacy-louisiana/>>, alındığı tarih: 06.05.2019.

Url-12 <<https://sanatkaravani.com/roy-lichtenstein-ve-pop-art/>>, alındığı tarih: 06.05.2019.

Url-13 <https://www.elconfidencial.com/espana/madrid/2018-05-02/dia-2mayo-comunidad-madrid-festivo-levantamiento-fusilamiento_1558016/>, alındığı tarih: 16.05.2019.

Url-14 <<https://www.haksozhaber.net/12-eylul-darbesi-gazete-mansetleri-50g.htm>>, alındığı tarih: 16.05.2019.

Url-15 <<http://stampacritica.org/2018/03/31/ricordiamo-valle-giulia-1968/>>, alındığı tarih: 01.07.2019.

Url-16 <<https://libcom.org/history/organising-fiat-1969>>, alındığı tarih: 01.07.2019.

Url-17 <<https://www.marxist.com/italy-on-the-brink-of-revolution-lessons-from-the-70-s.htm>>, alındığı tarih: 03.07.2019.

Url-18 <<https://www.ibtimes.co.uk/italy-accuses-us-envoy-steve-piecznenik-aldo-moro-murder-1474527>>, alındığı tarih: 05.07.2019.

Url-19 <<http://www.milliyet.com.tr/Hippilik-hakkinda-30-sey-molatik-4589/?Sayfa=3>>, alındığı tarih: 01.09.2019.

- Url-20** <<http://graham-russell.blogspot.com/2012/11/reflections-on-anouk-aimee-and-her.html>>, alındığı tarih: 01.09.2019.
- Url-21** <<https://freeyork.org/people/rare-photos-of-life-at-woodstock-festival-1969/>>, alındığı tarih: 04.09.2019.
- Url-22** <<https://sanatkaravani.com/dunyanin-en-kalabalik-10-konseri/>>, alındığı tarih: 04.09.2019.
- Url-23** <<https://tr.pinterest.com/pin/59672763786554577/?lp=true>>, alındığı tarih: 04.09.2019.
- Url-24** <<https://boingboing.net/2018/07/30/history-of-the-peace-symbol.html> >, alındığı tarih: 16.09.2019.
- Url-25** <<http://www.radikal.com.tr/radikalist/turkiyede-siyaset-tarihine-yon-vermis-10-el-isareti-1225867/>>, alındığı tarih: 16.09.2019.
- Url-26** <<https://www.nytimes.com/2018/05/05/world/europe/france-may-1968-revolution.html>>, alındığı tarih: 20.09.2019.
- Url-27** <<https://kesintisiz.org/2018/05/17/efsanenin-otesinde-1968in-mirasi-magnum-photos-bruno-barbey/>>, alındığı tarih: 21.09.2019.
- Url-28** <<https://lapinterest.eu/france-1968-a-year-to-remember.html>>, alındığı tarih: 21.09.2019.
- Url-29** <<https://news.yahoo.com/paris-may-1968-view-barricades-slideshow-wp-210640791/photo-p-armed-riot-police-prepare-photo-210640440.html>>, alındığı tarih: 21.09.2019
- Url-30** <https://www.kitantik.com/product/Ses-Dergisi-8-Eylul-1962-Sayi-42-Senta-Berger-Jane-Fonda-Horst-Buchholz-Mualla-Surer-KDA29_0z8kgtjzscg2n11i4w>, alındığı tarih: 10.2019 .
- Url-31** <<https://tr.pinterest.com/pin/482377810088421955/>>, alındığı tarih: 08.10.2019.
- Url-32** <<https://www.filmcomment.com/article/cahiers-back-in-the-day/>>, alındığı tarih: 15.11.2019
- Url-33** <<http://sinematek.tv/sinematek-1967-yili-gosterimleri/>>, alındığı tarih: 1.04.2020

EKLER

EK-1 Gülden TAMER

EK-2 Tuncer GÖNEN

EK-3 Yurdal KESKİNER

EK-4 Canan ÖZER NER

EK-5 Işıl ERTUNÇ

EK-6 Mario LEVİ

EK-7 İbrahim Teoman PAKMAN

EK-1

Adı Soyadı: Gülden Tamer

Doğum Tarihi: 23 Mayıs 1952

Doğum Yeri: Ankara

Röportaj Tarihi: 11. 08. 2018

S.1 1968 Kuşağının hayatınızdaki yeri nedir? Sizde bıraktığı iz ve etkileri anlatır mısınız?

Romantizm deyince aklıma ilk aşk, duygusallık, hayal gücü geliyor. Hayal gücü çok önemlidir, bana göre baskılara karşı insanların tepkilerini gösterme şeklidir. Örneğin aile, toplum, otorite baskıları gibi. 1970 yılında Ankara Üniversitesi siyaset bilimleri fakültesine başladığım zamanlar, bu konularda daha fazla düşünme fırsatı yakaladım. Üniversitemiz o dönem de sol akımın en güçlü hissedildiği okullarından biriydi. Diğerleri ise Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ydi. Liseyi kolejde okuduğum için çevremiz ve imkânlarımız son derece liberal ve moderndi ancak üniversite döneminde aşırı dar ve tutucu bir çevreye girdiğimi hissettim. Bu durum benim hayatımda şaşırtıcı ve şok etkisi yaratmıştı. Çünkü ben solculuk kavramını hayatımda ne duymuştum, ne de biliyordum. Herkesin elinde birer Karl Marx kitabı gördüğüm zaman, ne kadar popüler ve önemli bir şey olduğunu anlamıştım. Hemen bende o kitaplardan edinmişim, o kitapları okuduğum zaman okulda bizleri kabullenmenin kolaylaşacağını gözlemlemiştim. 4 kız olarak kolejden mezun olup üniversiteye gittiğimizde; yatılı okuyan, doğudan gelen ve Anadolu'dan gelen çocuklar bizlere farklı bir gözle bakıyorlardı. Sanki birer yabancıydık onlar için... Örneğin mini etek giyiyorduk; onların hayatlarında ve çevrelerinde rastlamadıkları bir şeydi. Onlar bizim etek giymemizi, bizler de bu anlayışı şaşkınlıkla karşılıyorduk. Sonuçta beraber okuyorduk ve uyum içinde olmamız lazımdı. Bizler uyum sağlamak etek yerine o dönemde popüler olan blue jean (kot pantolon) giymeye başladık. Blue jean o dönemde Türkiye'de yepyeni bir pantolon türüydü; Levis, Lee, Wrangler gibi popüler markalar getiriliyordu. Dönemin Amerikan pazarlarında satılan değerli ürünlerdi ve bizim için lüks bir şeydi. Zaman içinde 68 kuşağından ve hippie akımlarından çok daha etkilenmeye başladık; özellikle müzik konusunda Beatles, Rolling Stones, Jim Hendrix önemli bir yer teşkil ediyordu. Kolej eğitimini İngilizce gördüğümüz için

Beatles şarkılarını ezberleyerek, onları Türkiye de popüler hale getirip şarkı içerisindeki mesajları yaygınlaştırabileceğimizi düşünürdük. John Lennon'un Imagine şarkısı popüler olunca üniversitedeki çocukların birçoğu İngilizce bilmiyorlardı; bizlerde onlara şarkıyı tercüme ederdik, bu durum çok hoşlarına giderdi. Şarkının içeriğindeki dünya barışı mesajı onların düşünceleri içinde önemli bir yer teşkil ediyordu. Üniversitenin ikinci senesinde Marksizm ve Leninist akımları çok önemliydi. Polis okula baskın düzenleyince Ankara Üniversitesi Orta Doğu'ya kaçıyor veya tam tersi oluyordu. Bu yaşananlar da beni ürkütürdü çünkü biz mütevazı aile çocuklarıydık, bu akımların içinde yaşamamıştık ve hapse girme tehlikesi ile de ilk defa o dönemde karşılaştım. Bana okulda sol görüş içeren broşürlerden verdiklerinde dağıtmak istemediğimi söyledim. O dönemde sıkıyönetimden dolayı polis kimin üzerinde bunlardan bulursa hapse giriyordu. Bu şekilde açıklama yapmaya çalıştığımda, öyle de hapse girersin böyle de demişlerdi. Siz beni ne şekilde hapse atabilirsiniz diye sorduğumda, biz usulleri biliyoruz cevabı almıştım. Broşürleri yine de dağıtmadım, eve getirdiğimde babamla yaktık. Ertesi gün sosyalist fikir kulübü başkanı beni okulda sorguya çekti ve dün sizi takip ettiğimizde broşürleri dağıtmadığınızı gördük, bir kez daha bunu yaparsanız sizin için kötü olacak dedi. Üniversitede zor iki sene geçirdim. Çalışkan bir öğrenciydim ancak sınavlara girmemiz engelleniyordu, çeşitli şekillerde baskı uygulanıyordu. Sınava gireceğim bir gün; yanıma gelip tabanca dayadılar, ya kuşunu yersin ya da sınava girmeden evine gidersin demişlerdi. Okulda ilk 2 sene travma yaşadım ama ne olursa olsun dayandım. Sonra Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan olaylarını hep takip ettik. İçinde olmasak da, duymak görmek benim için çok değer teşkil etti ve gerçek anlamda sol eğilimden etkilendiğimi hissettim. O dönemde hepimizin farklı romantizm şekilleri vardı, hayal güçlerimiz çok güçlüydü ve bu akımların sonunda o devrimi gerçekleştirebileceğine hep inandık.

İlk olarak Fransa Sorbonne da öğrenci hareketleri başladı, sonra işçi hareketlerine dönüştü. Kapitalist sistemin sömürgeciliğine tepkiler büyüdü ve dünyada ses getirdi. Bir tarafta Amerika Vietnam savaşı diğer tarafta Prag baharı olaylarını gazetelerde okudukça çok etkileniyorduk. Bizlerde bu akımın parçası olarak kapitalist düzene başkaldırdık. O dönemin en ünlü ve sıkça kullanılan sloganı 'Make Love, Not War' idi. Ne olursa olsun bizler burada bir Avrupa ülkesi kadar şanslı değildik; her zaman

aile baskısı, çevre baskısı, kültür seviyesi onlara göre düşüktü ve kısıtlı sayıda sadece Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyükşehirlerde bu olaylar ses getirdi.

S.2 1968 kuşağının romantizmi sizin için ne ifade ediyor?

Lise zamanlarımda ikinci bir lisan için Fransız kültüre gitmiştim. Fransızca öğrenip hariciyeciyi olmak istiyordum. Diplomat olmak için ikinci bir lisans şarttı. Çılgınca 2,5 sene Fransız kültüre gidip mezun olmuşum ve o yıllarda da Fransız şarkılarına çok ilgi duydum. Sürekli şarkılar dinleyip, film arayışı içindeydim. O dönemde Türkiye’de çok az sinemada Fransız filmi gösteriliyordu ve ilk gittiğim Fransız filmi 1966 yılı yapımı yönetmenliğini Claude Lelouch’un üstlendiği ‘Bir Kadın ve Bir Erkek’ (A Man and A Woman), başrollerinde Anouk Aimee, Jean Louis Trintignant vardı. Bu filmin hayatımda ki yeri başkadır ve beni inanılmaz etkilemiştir filmin müzikleri özellikle benim ruhuma çok işlemiştir. Sonra Alain Delon, Jean-Paul Belmondo hayranlığı başladı. O dönemde Alain Delon çok yakışıklı ve çekici bir jön iken, Jean-Paul Belmondo ise yakışıklı değil ancak fırlama, serseri ve çok sempatik bir karakterdi. İkisinin beraber oynadığı 1970 yapımı yönetmenliğini Jacques Deray’ın yaptığı Borsalino filmi çok etkileyiciydi. Bunun dışında Alain Page’in romanından uyarlanan, yönetmenliğini yine Jacques Deray’ın yaptığı başrollerini Alain Delon ve Romy Schneider’in oynadığı 1969 yapımı Yüzme Havuzu filmi (La Piscine) aşk, cinsellik, sevgi, pişmanlık, ihanet temalarını betimliyordu ve bu kavramlarda benim hayatımda çok farklı deneyimlere yol açtı.

23 yaşındaydım ve 1974 yılında mezun olduktan sonra çalışmak için İstanbul'a taşındım. Fransız sinemasına merakım da burada çok daha fazla sinemaya giderek artmıştı çoğu filmi de ilk İstanbul'da izledim.

Romantizm, olgusu duygusal açıdan hayatımda beni çok etkiledi yakışıklı bir erkek o dönem içerisinde hayranlık uyandıran bir durumdu fakat çevrende var ise bu oluyordu eğer yoksa sinemada bunu hayal ederek var edebiliyordun. Dönemin başka jönü olan İtalyan asıllı Fransız aktör Yves Montand da hayatımda iz bırakmış hayranlık uyandıran çok yakışıklı kadınları etkileyen ve olgun bir erkekti. Yaşım genç olmasına rağmen o dönemde genç erkekler benim ilgimi çekmiyordu orta yaş daha çok ilgimi çekiyordu birlikte olduğum erkeklerde benden 10 yaş büyüktü. İlgimi çeken durum ise erkekler kadınlara göre çok daha geç olgunlaşır dolayısıyla hep olgun erkek beklentisi içerindeydim. Dönemin kızlarında birincil olarak olgun erkek ve yakışıklı erkek

olması önemliydi karakter her zaman ikinci plandaydı. Ankara'nın zengin aile çocukları kolej zamanı okul çıkışına üst açık arabalar ile gelirlerdi kızları almaya bende gıpta ile bakardım çünkü bu benim için çok uzak bir şeydi herhangi bir erkek ile el ele tutuşmak veya onunla temas etmek çok heyecanlandırıcı bir durumdu sanki sınırın ötesine geçmek gibiydi bu da bir romantizmin parçasıydı hele ki öpüşmeyi hiçbir zaman düşünmezdik o kadar ileri gidemezdik bile flört etmek nedir ben bilmiyordum ancak üniversite zamanında oldu oda kalbim yerinden fırlayacak gibi hissetmişim. Bir erkek arkadaşım olmuştu yanına her gittiğimde heyecandan suratım kızarırdı ateş basardı ve o anlayacak diye utanırdım. Bunların hepsi bence romantizmin bir parçası bir sonra ki buluşmaya ne giyeceğini düşünmekten tut neler konuşacağını düşünmek gözlerine bakabilecek miyim ya da elimi tutarsa ne yapacağını düşünmek hep birer heyecan konusu olmuştur ve bu duygular o dönemde o çok önemliydi. Hep hayal ederdik, kilitlenirdik ve ötesine geçemezdik.

S.3 1968 kuşağının da sizi etkileyen edebi eserler, yazarlar kimlerdi? Fransız ve İtalyan sinema filmleri ve müziklerinin büyüü sizce nedir?

Romantizmin simgesi olan ve ilk akla gelen ülkelerden biri Fransa'dır. 1968 yılında Fransız ekolü çok popülerdi. Fransız sinemasında ise Brigitte Bardot ve Catherine Deneuve'un filmleri benim için çok önemliydi bütün kadınlar onlar gibi olmak isterdi ve müthiş güzel kadınlardı. Fransız Şarkıcılar ise Jean-Philippe Leo Smet sahne adıyla Johnny Hallyday, Sylvie Vartan, Charles Aznavour, Enrico Macias, Jacques Brel, Salvatore Adamo önemli sanatçılardı herkes onları takip ederdi dinlerdi. Fransa'nın en büyük müzik geleneği olan şansonların benim hayatımda yeri büyüktür. Özellikle de çok önemli bir şarkıcı olan Edith Piaf. Tüm şansonların her biri bir hikâye anlatır... Yaşamı, hayalleri ve trajedileri konu eder, kimi dönemlerde ise şarkılarda isyanı ve başkaldırıcıyı anlatırlardı. İtalyanca da bilmeyen biri içinde en güzel yanı kulağa çok güzel gelen bir lisandır, akıcıdır anlamasan bile anlıyormuş gibi hissedersin. İtalyanlarda ise Adriano Celentano, Pepino Di Capri, Mina, Domenico Modugno, veya Toto Cutugno'nun 'Lasciate Mi Cantare' şarkısı bugün bir yerde çaldığı zaman bile sende bıraktığı iz kanını kaynatan cinstendir. Müziğin ritmi şarkıcının ses tonu ve şarkıların sözleri o lisani bilmesen de insanı alıp bir yerlere götürüyor. İtalyan ve Fransız filmlerinin de bence çok etkisi olmuştur izlerken filmi arkada fonda ki çalan şarkı bir şekilde bilinçaltına işleniyor ve müzik görüntüyü tamamlıyor ve kişi üzerinde

iz bırakıyor. İlginç olan başka bir şey ise İngilizce parçalarda hiçbir zaman romantizmi hissetmedim.

Gençliğimde okuduğum kitaplar genellikle aşk romanlarıydı romantizm akımını benimsemiş olan yazar Barbara Cartland'ın pembe seri romanlarını çok severek okudum. Klasiklerden ise Margaret Mitchell'in Rüzgâr Gibi Geçti (Gone with the Wind), Honore De Balzac'ın kitabı Vadideki Zambak (Le Lys Dans La Vallee) Henri Charriere'ın kitabı Kelebek (Papillon)

S.4 1968 kuşağının yaşanmışlıkları ile bugünü kıyasladığınızda, o dönemde yaşanmış duyguları nasıl ifade ederiniz?

Bizler mutlu azınlığız. 1968 kuşağının getirdiği özlem, 2020 yılında hala o kuşak insanlarını düşündüren ve hatırlatan yıllar. Üniversitede ilk iki senem çok kısıtlı imkânlarla geçti daha sonraki iki yılım çok daha rahat zamanlardı. Sosyal yaşamıma ailem çok karıştı ve baskı uyguladılar. Dönemin politik olaylarından dolayı günlük yaşantımı kısıtlamaya başladılar. Şunu hatırlıyorum lise zamanı kolejde cumartesi günleri öğlen ikiden akşam altıya kadar diskoteklere gidiyorduk. Gündüz saatleri olduğu Ankara Kızılay'da adı Modern olan bir diskotek vardı ve kızlar tek başına diskoteklere gidebiliyordu. Flörtümüz olmadan piste çıkıp twist, cha cha ve rock n' roll yaparak dans etmek en büyük eğlencemizdi.

O dönemde gittiğimiz diskoteklerde romantik ve slow müzikler çalınmazdı çünkü romantizmin bir parçası da slow müzik ve danstır. Tanımadığımız biri bizi dansa kaldırırsaydı diye korkardık hele ki ilgi duymadığın birisiyse hiç temas olsun istemezdik. Ama hayalini de kurardım ve merak ederdim o hissiyatın nasıl olduğunu.

S.5 1968 kuşağının sırrı ve sihri sizce nedir?

Bizler dünyadaki bir takım değişimlerin farkına varan bir ekoldük, bizden önceki kuşak çok sade günlük olayları akışına bırakıyordu. Özellikle Fransa'da yaşanan öğrenci hareketleri birçok olayın öncüsü oldu. Üniversitedeki solcu hareketlerin içerisine ilk girdiğimde Marksizm, sağ veya sol görüş hakkında bilgim olmadığını düşünerek dünyada yaşananlardan bihaber olduğumu fark ettim. Sonraları tatsız bir ortam bile olsa onların içine girmek tokat gibi beni kendime getirdi. Farklı hissederek onlar gibi mütevazı yaşamaya başladım ve önceki hayatımdan daha olgun düşünce yapısına girdim. Üniversitede gönüllü öğrenci işlerinde çalışarak, ihtiyacı olan

öğrencilere gönüllü olarak İngilizce ders verdim. Bu durum bana topluma katkıda bulunmam açısından büyük mutluluk yaşattı. Bence o dönemin sırrı yaşanılanlardan dolayı herkesin karşılıksız şekilde topluma bir faydasının dokunmasıydı.

S.6 1968 yılında kurmuş olduğunuz dostluklar ve ilişkiler sizi ne kadar heyecanlandırıp tatmin etti?

O dönemde ki arkadaşlık ilişkilerimiz çok sağlam temellere dayanıyordu. Menfaat ön planda değildi herkes birbirine karşı yardımsever, açık ve doğaldı. Araya zaman girse bile hala o zaman ki dostlarım ve arkadaşarımla tekrar karşılaştığımda hiçbir şey değişmiyor her şey kaldığımız yerden devam ediyor. Erkeklerle olan birlikteliklerimde ise çok flört lük dönemim oldu değişik çevrelere girdim ve geç evlendiğim içinde bu yaşadığım ilişkilerin benim hayatımda önemli izler bırakıp hayat tecrübesi bakımından olgunlaştırdıklarını düşünüyorum. İlişki konusunda Zaman zaman inişlerim ve çıkışlarım oldu romantizmin doruğuna ulaştığım anılarımda oldu ama günün sonunda geçmişe baktığım zaman en ufak bir pişmanlık yaşamıyorum.

Arkadaşlıklarımızın arasında sosyal sınıf farkı olmaksızın derin bir saygı mevcuttu. Durumu kötü olan kişiler, maddi imkânları daha rahat olan arkadaşlarından eski fotoroman ve kültür magazin dergilerini alıp okuma şansı elde edebilirlerdi.

S.7 1968 yıllarına dönüp; batıya yönelik sinema, müzik, tiyatro, edebiyat gibi sanat dallarına bakıldığında hayatın içindeki yaşanılanlar sizi hangi yönleri ile etkiledi?

68'de yaşanılan siyasi olaylarının etkisi çok oldu. Zamanında yaşanılan Yahudi soykırımı Amerika'da yaşanılan siyah beyaz ayrımcılığı herkesi derinden etkiledi. Genelde ben o tarz soykırım filmlerine ilgi duydum, yaşanılanlar beni derinden çok etkilemiştir. Kadın erkek ilişkilerinde ise Fransız filmlerinde Jean-Paul Belmondo ve Alain Delon'un romantik polisiye filmleri 1966 yılında çekilen yönetmeni Rene Clement olan Paris Yanıyor (Is Paris Burning) Michel Piccoli'nin filmlerini hayranlıkla izledik. İtalyanlarda erkek oyuncu Marcello Mastroianni'ye inanılmaz hayrandık onun filmleri müthişti. İtalyan kadın oyuncularında Sofia Loren, Claudia Cardinale'nın özellikle giyim tarzları ve saç şekilleri çok etkiledi. Sofia Loren'in yaptığı makyaj eminim birçok kadını o dönemde etkilemiştir. Sofia Loren'in kendine güvenen kadın rollerinde oynaması ve ayakları yere sağlam basan bir kadın modeli çizmesi de etkili olmuştur.

Gençliğimde en çok örnek aldığım oyuncu Catherine Deneuve'du 1964 yapımı olan yönetmenliğini Jacques Demy'in yaptığı Catherine Deneuve ve Nino Castelnuovo'nun oynadığı Cherbourg Şemsiyeleri (Les Parapluies De Cherbourg) filmin içerisinde yer alan melodik müzikler, renkler, şemsiyeler, sokaklar ve o yağan yağmur aşk doluydu ayağımızı yerden kesmişti çok romantik bir o kadar da gerçekçi bir yapıtı.

Şöyle de bir gerçek vardı Türkiye'de ithalat imkânları da kısıtlı olduğu için onlar gibi güzel giyinmeyi hayal ederdik fakat hiçbir zaman onlar gibi giyinemeyeceğimizi bildiğimiz içinde sadece beğenmekle kalırdık. Salut Les Copains, Paris Match gibi kültür magazin gibi konuların işlendiği Fransız dergilerini almayı çok isterdik fakat maddi imkânsızlıklar nedeniyle alamazdık sadece dergileri satan yerlere gidip orada okuma imkânı bulurduk.

Radyolar hayatımızda önemli bir yer teşkil ediyordu salı akşamları Ankara radyosunda akşam dokuzdan ona kadar 'Dilek Pınarı' programı vardı. Böylece çeşitli müzik tarzlarını dinleme şansı yakalıyorduk.

S.8 1960'lı ve 1970'li yıllarda Fotoromanın sizde bıraktığı gerçeklik payı ve etkisi nedir?

Fotoroman modası 1960'larda İtalyan popüler sineması ürünlerinin kareleri bir araya getirilerek kendine özgü o dönemde hayatımıza renk katmış büyük bir iz bırakmıştır. Fotoromanlarda genellikle kadın erkek ilişkileri üzerine kurulu romantizm ve aşk konuları işleniyordu. Bir hafta sonra devamı gelecek şekilde yayınlandığı için hayal gücümüzü kullanarak yeni senaryolar kurgulardık. Beklediğimiz süre tamamlandığında oluşturduğumuz senaryoların doğruluk payını tartışıp üzerine heyecanla yorumlar yapardık.

EK-2

Adı Soyadı: Tuncer Gönen

Doğum Tarihi: 22 Haziran 1944

Doğum Yeri: İzmir

Röportaj Tarihi: 29.07. 2018

S.1 1968 Kuşağının hayatınızdaki yeri nedir? Sizde bıraktığı iz ve etkileri anlatır mısınız?

1964 yılı itibariyle Amerika Birleşik Devletleri'nde gençler asker olmak istemiyor, Vietnam savaşına gitmemek için savaş karşıtı eylemler düzenliyorlardı, okulları basarak sınıflarda konuşmalar düzenleniyordu. ABD'de başlayan hareket batı ülkelerinin çoğunluğunu etkileyerek 1968'de diğer Avrupa ülkeleri için bir referans noktasına dönüşmüştü. 1968'de dünya çapında bir gençlik eylemi başladı. Fransa Paris'in Nanterre Üniversitesi'nde öğrenciler ve yönetim arasında anlaşmazlıklar sonucunda, 2 Mayıs 1968 günü Nanterre Üniversitesi kapatılır. 3 Mayıs günü, öğrenciler Nanterre Üniversitesi'nin kapatılmasını protesto etmek için Paris Sorbonne Üniversitesi'nde toplandılar. Öğrenciler okudukları okulları işgal ediyor, fabrikalarda işçilerle grevler düzenliyordu. Türkiye'de ise öğrenciler ve toplumun diğer kesimleri 1961 Anayasası'nın getirdiği demokratik ortamda çeşitli biçimlerde örgütlendi ve ulusal duyguları uyandırmaya çalıştı. 1968 yılı tam anlamı ile otoriteye bir başkaldırıydı; renkli bir kuşaktık; emperyalizme karşı özgürlük sloganına bağlıydık. Çağın Prometheus'larıydık; sloganımız 'Plus je l'amour, plus je fais la revolution' Ne kadar aşk, o kadar devrimdi. Bu romantizmin yanında 68 kuşağı kanamalı yılgın ve kırgın bir kuşaktır. Acı yıllardı... Çok çile çektik. Gözümüzün önünde insanlara işkenceler yapıldı, öldürüldü. Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan idama giderken ben yan koğuştaydım. Bizim koğuşun önünden geçtiler, her şeyin farkındaydılar. İdama giderken gururlu, dimdik bir şekilde yürüdüler. Onları darağacına alkışlar eşliğinde gönderdik. Tek amacımız vardı bağımsız bir Türkiye. Babamın maddi durumu çok kötüydü. İzmir Atatürk Lisesi'nden mezun olduktan sonra İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı bölümünü kazandım fakat çok zordu, okulu bitiremedim ama verimli güzel iki yılım geçti. Ankara Gazi Üniversitesi Siyasal Bilgiler fakültesine geçiş yaptım. Aileden de sol görüşe mehiliyim, her şey

orada başladı. Dev-Genç toplantıları siyasal bilgiler fakültesinde oluyordu, orada toplanırdık hep siyasetin içindeydim. Köy köy dolaşırdık, mütevazı gruplardık; bunu para, pul, mevki içinde yapmadık. Deniz Gezmiş'in sağ sol ayırt etmeden koyu sağ görüşlü olan yazar Sezai Karakoç'un kitaplarını da okurken gördüm Nazım Hikmet okurken de. Hepimiz çünkü özgür demokrasinin peşindeydik.

Size bir hikâyemi anlatmak isterim; bir gün Dev-Genç'ten 10 kişi Konya Ereğli'de Gaybi köyüne gittik. Ereğli elması ile meşhurdur köylünün kooperatifleşmesi için mücadele verdik. Gaybi Köyünü örgütledik günlerce onlarla yürüdük. Mit şehre gönderdiğimiz bütün mektuplara el koymuş ve okumuş. Bir gün o köylüler bizi jandarmaya şikâyet etti. Köyden sevdiğim bir kişi mahkemede 'İşte bu beni komünist yapan dedi.' O gün her şey bitti...

1960'lı ve 1970'li yılların önemli sol ideoloğu Doğan Avcıoğlu Devrim Gazetesini çıkarıyordu. Türk ordusunu yazıları ile tahrik etmişti. Hepimizi çok kıskırttılar bizler kendimizi Fransız jakobenlerine benzetirdik.

Eniştem, bir gün hapisaneye geldi ve dönemin ünlü sağ görüşlü ve faşist savcısı Baki Tuğ ile birlikte beni odaya çağırdılar. Tuncer, 'Seni bu hapisaneden kurtaracağız ancak arkadaşlarını ele vererek onlar tarafından kandırıldığını söyleyeceksin.' dediler. Buna karşılık; ben böyle bir şey yaparsam yaşayamam, üstelik burada çok mutluyum ve keyfim yerinde, her gün kitap okuyabiliyorum diye yanıtladım. Asıl siz dışarıda nasıl yaşıyorsunuz, sıkıyönetim var ve biz burada çok özgürüz şeklinde sitem ettim."

S.2 1968 kuşağının romantizmi sizin için ne ifade ediyor?

Mahkemedeki savunmalarında Mevlana resmi çizip altına 'Ben insanım.' yazıp, hâkime gönderecek kadar bu ülke değerlerine inanan bir kuşaktık. Hepimizin hayal güçleri çok kuvvetliydi, her zaman hayal ettik aşklarımızı da devrimi de. Hep bunun romantik umudu ile yaşadık. Dünya değişecek herkes mutlu olacak, özgür olacak emperyalistler yok olacak diye hayal ettik. İstedığımız ve hayal ettiğimiz tek bir şey vardı güzel bir dünya. 68 kuşağının romantizmi sınırsız hayal gücünden kaynaklanıyordu.

S.3 1968 kuşağının da sizi etkileyen edebi eserler, yazarlar kimlerdi? Fransız ve İtalyan sinema filmleri ve müziklerinin büyüğü sizce nedir?

Edebi yönümüz çok zengindi. Sinemayı, tiyatroyu, şiiri çok sevdik. Özellikle sinema ile çok ilgilendim. Sinemada Fransız aktör Alain Delon ve Jeal-Paul Belmondo çok yakışıklıydılar ve ikondular onlardan etkilendim. Simone Signoret, Sofia Loren, Brigitte Bardot cinsel özgürlüğün sembolleriydiler.

İzmir’de sinema gençliğimizde çok önemli bir aktiviteydi. Tüm arkadaşlarım ve ben sinemaya giderken şık giyinirdik hele ki bir kız arkadaşımızla gidiyorsak çok daha fazla dikkat ederdik. Hatırladıklarımın Konak Fevzi Paşa Bulvarı’ndaki İkbal Sineması’nda İtalyan yönetmen Michelangelo Antonioni’nin 1960 yapımı Serüven (L’Avventura) filmini izlemiştim. Çağdaş insanın mükemmel eleştirisi, yalnızlık, kadın-erkek ilişkilerinin sorgulanması açısından çok güzel bir film. Diğer başka film ise yönetmenliğini Pietro Germi’nin yaptığı 1964 yapımı ‘Aldatılmış ve Terkedilmiş’ (Sedotta e Abbandonata) beni çok etkilemiştir. Filmin müziklerini Giuseppe Ferrara seslendirmiştir. Etkilendiğim başka bir film ise yönetmeni Vittorio De Sica olan 1964 yapımı İtalyan Usulü Evlilik (Matrimonio all’Italiana) o dönemin tüm erkeklerinin beğendiği Sophia Loren, ve gıpta ettiğimiz Marcello Mastroianni başroldeydi. Son olarak ise aşk dolu bir başyapıt olan yönetmenliğini Federico Fellini’nin yaptığı 1966 yapımı Tatlı Hayat (La Dolce Vita) oyuncularını Anita Ekberg, Anouk Aimee, Marcello Mastroianni. Filmin bir sahnesini var ki kimse unutamaz tepeden tırnağa şehvet olan Anita Ekberg’in kendini Roma Trevi Çeşmesi’nin sularına atıp sıırılsıklam olması. Bu anlattığım sinema filmlerini İzmir’in meşhur Elhamra sinemasında izledim. 1963 yapımı yönetmeni Metin Erksan olan Susuz Yaz filmini de ilk orada izledik başka sinema salonu oynatmazdı. Dönemin en kaliteli sinemasıydı. Daha sonraları Yeni Sinema, İnci, İkbal sineması popüler oldu. Yönetmen Ömer Lütfi Akad’ın filmlerini çok severdim 1966 yapımı başrolde Erol Taş, Tuncel Kurtiz, Yılmaz Güney ve Pervin Par’ın olduğu Hudutların Kanunu filmi toplumsal gerçekçi bir film.

S.4 1968 kuşağının yaşanmışlıkları ile bugünü kıyasladığımızda, o dönemde yaşanmış duyguları nasıl ifade ederdiniz?

20. yüzyılın Jön Türkleriyiz. Fransız öğrenci hareketleri bizi çok etkiledi. O yıllara kırgın dahi olsam, romantik ideallerimin peşinden koşmak ve tekrar o günleri yaşamak isterim. İlk önce ama cehaleti yenmemiz gerek sonra ekonomi ve siyasi

özgürlüğümüzün peşinde olmalıyız. 12 Mart Muhtırası 1971 yılında darbe olduğunda Ankara Bahçelievler benim sorumluluğumda son sınıftaydım arkadaşlar ile toplandık faşizme karşı afiş hazırladık duvarlara, direklerle asmıştık. Askere vur emri verilmişti her şeye rağmen astık, keyifliydik ve mutluyduk.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde arkadaşlarım vardı bilim ve teknik ile çok ilgileniyorlardı. Burjuva ve lükse düşkünlüleri güzel kıyafetleri vardı kendilerine çalışan arkadaşları başkalarını düşünmezlerdi. Biz ise ortak alırdık ucuz parka giyerdik ayağımızda postallarımız vardı kendimizi değil başkalarını düşünürdük. Bizde bilim ve teknolojiye inandık ama onlar gibi ilgilenmedik. Pink Floyd'un şarkısı Another brick in the Wall dinlerken tüyleri diken olmayan ve o düzene karşı çıkmayacak biri olabilir mi? Bize yerleştirilmek istenilen hayat oydu ama biz o hayatı kabul etmedik. 68 kuşağına dayatılmak istenilen işte o duvardaki tuğlaydı sıradan rutin yaşam istemedik sadece özgür olmak istedik.

S.5 1968 kuşağının sırrı ve sihri sizce nedir?

İşkence gördük bağırдық, çağırdık ertesi gün yine güldük umudumuzu hiç yitirmedik, mutluyduk, öldük ama hep dirildik. 68 kuşağının sırrı bedeninin özgürleşmesi, cinselliğin özgürleşmesi, bilincin özgürleşmesinin ilk aşamasıdır.

İzmir'de ilk beni polis yakalandığında cebimde işçi köylü gazetesinin İzmir'deki bütün abonelerinin isimleri vardı yakalandığım anda hepsini ağzıma atıp yemiştım. İzmir'de sonraları evde tekrardan yakalandım fuarda Dev-Genç'ten biri ile buluşmuştuk bana liste vermişti takip etmişler polisler eve geldi ama çoğu demokrattı belliydi faşist diktanın adamları değildiler o anda zulüm yapmadılar. Sordum sorun nedir diye onlarda Ankara'dan aranıyorsun diye cevapladı anlamamış gibi davrandım. Cebimde liste var demokratik hareketi yapacaklar listesi o anda hiçbir yapmadılar ve aramadılar sadece kitapları yakmaya çalıştılar yakamadıkları için büyük bir su bidonu doldurup kitapları hamur haline getirdiler. Bir tane kitabı bırakmışlardı Nutuk.

Hepimizin siyasi kavgaları çok oldu. Bozulmamış saf bir kuşaktık idealisttik, devrimciydik, Maoizm'e inandık o dönemde Doğu Perinçek hepimiz için idoldü. O yüzden ölen çocuğumun adı Doğu'dur. Benim yılğınlığım oğluma geçti hippiler gibi kendi hayatını kurmak için her şeyi terk etti.

O dönemin gençleri, bugünün devlet yöneticileri olacak kadar zeki ve dâhiydiler. Toplumsal düzendeki çarpıklığı düzeltmek, insanca ve halkça bir düzen kurmak amacıyla yola çıktılar. Devrimcilerin esasları olan 68 kuşağının temel özelliği; Atatürk devrimlerine sahip çıkmaları, karşılık beklemeden fedakâr yapıları ile kendileri için hiçbir şey istememeleridir. Bizler Avrupa'daki gibi alternatif kültür yaratma çabasına girişmedik. Onların kabul ettiği kapitalizmin yaratmış olduğu bireyci anlayışını ve ahlaki değerleri reddettik. Zaten bu tür girişimler bu ülkede sıra dışı kalırdı kabul görmezdi. Örneğin İzmir'de Dev-Genç eylemlerinden birinde arkadaşım uzun saçlı ve hippy gibi giyindiği için etrafımız tarafından yadırgamış ve büyük tepki çekmişti. Maalesef ama 1974'ten sonra herkes yok oldu. 1980 darbesinde ben bir tane bile 68 kuşağından insan olduğumu zannetmiyorum tüm sıra dışı fikirlerde uçtu gitti.

Dev-Genç liderleri de okullarında çok başarılı ve genellikle derece yapan öğrencilerdi.

S.6 1968 yılında kurmuş olduğunuz dostluklar ve ilişkiler sizi ne kadar heyecanlandırıp tatmin etmişti?

68 kuşağı sanatçı kuşaktır çok dostlarım oldu karşılıksız sevgi saygı vardı. İzmir'de tiyatro oyunu sahneledim ve oynadım. Ankara sanat tiyatrosunun kurucusu olan politik tiyatro oyuncusu Erkan Yücel yakın arkadaşım. Epik tiyatroyu Bertolt Brecht'in oyunlarını ilk onun sayesinde izledim. Sağlık yoktu kalıplarımız dar değildi, ufku geniş hem öğrenmeyi hem de öğretmeyi bilirdik. Herkes birbirine destek olurdu. 68 kuşağı hepimiz saftık.

S.7 1968 yıllarına dönüp; batıya yönelik sinema, müzik, tiyatro, edebiyat gibi sanat dallarına bakıldığında hayatın içindeki yaşananlar sizi hangi yönleri ile etkiledi?

Dünya'da 68 kuşağı hippilerin dönemiymiş bizim gibi olanlar varoluşçuluk felsefesine inanırdı. Lev Tolstoy, Fyodor Dostoyevski, Honore de Balzac, Albert Camus, Jean-Paul Sartre ve romantik akımın öncüsü Victor Hugo'nun kitaplarını okurdum. İtalyanca müzik çok dinlerdim ses tonları romantik, coşkulu ve samimidir. Mina, Adriano Celentano, Pepino Di Capri, Domenico Modugno'yu çok severim. Bunun dışında Pink Floyd, Beatles, Rolling Stones, The Eagles, The Who dinlerdim. İsyanın ne olduğunu hayır demeyi onların şarkılarıyla öğrendik. Dilimizde iki şarkı vardı Imagine ve Another Brick in the Wall. Özellikle John Lennon bizim için bir idoldü sadelik ve sonsuz özgürlüğün peşindeydik. Türk müzisyen ozanlarımızdan Neşet

Ertaş, Zülfü Livaneli, Âşık Mahzuni Şerif, Âşık Veysel ve Arif Sağ'ı çok beğenirim her konserine gittim.

İstanbul Üniversitesi'nde bulunduğum 2 yıl boyunca Papirus, Soyut, Yordam, Yeni Gerçek dergilerinde şiir yazıyordum. İstanbul Üniversitesi'nin bulunduğu yerde çınar altı vardı orada Egemen Berköz, Refik Durbaş, Haluk Aker, Nihat Behram, Ataoğulları Behramoğlu ile beraber oturup edebi konuşmalar yapardık. Fakir Baykurt, Yaşar Kemal çok okurduk Akşamları da Beyoğlu Sanatçılar Birliğine giderdim Edip Cansever, Turgut Uyar, Cemal Süreya orada olurdu izin isterdim yanlarına oturup onların sohbetlerini dinlerdim.

20. yüzyılın Jön Türkleriyiz. Fransız öğrenci hareketleri bizi çok etkiledi. O yıllara kırgın dahi olsam, romantik ideallerimin peşinden koşmak ve tekrar o günleri yaşamak isterim. İlk önce ama cehaleti yenmemiz gerek sonra ekonomi ve siyasi özgürlüğümüzün peşinde olmalıyız. 12 Mart Muhtırası 1971 yılında darbe olduğunda Ankara Bahçelievler benim sorumluluğumda son sınıftaydım arkadaşlar ile toplandık faşizme karşı afiş hazırladık duvarlara, direklerle asmıştık. Askere vur emri verilmişti her şeye rağmen astık, keyifliydik ve mutluyduk. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde arkadaşlarım vardı bilim ve teknik ile çok ilgileniyorlardı. Burjuva ve lükse düşküncüler güzel kıyafetleri vardı kendilerine çalışan arkadaşlardı başkalarını düşünmezlerdi. Biz ise ortak alırdık ucuz parka giyerdik ayağımızda postallarımız vardı kendimizi değil başkalarını düşünürdük. Bizde bilim ve teknolojiye inandık ama onlar gibi ilgilenmedik. Pink Floyd'un şarkısı 'Another brick in the wall' dinlerken tüyleri diken olmayan ve o düzene karşı çıkmayacak biri olabilir mi? Bize yerleştirilmek istenilen hayat oydu ama biz o hayatı kabul etmedik. 68 kuşağına dayatılmak istenilen işte o duvardaki tuğlaydı sıradan rutin yaşam istemedik sadece özgür olmak istedik.

S.8 1960'lı ve 1970'li yıllarda Fotoromanın sizde bıraktığı gerçeklik payı ve etkisi nedir?

Fotoroman basit ve arabeskti. 70'lerde okuma alışkanlığı olmayan kitlelerine gazete, dergi okuma alışkanlığı kazandırmıştır. Hürriyet gazetesinde Güngörmüşler çizgi romanı vardı onu severek okurdum. Gırgır dergisi alırdım. Turhan Selçuk çok severdim çünkü Türk karikatüründe çizgiyle mizah anlayışını getirmiştir.

EK-3

Adı Soyadı: Yurdal Keskiner

Doğum Tarihi: 24 Ocak 1943

Doğum Yeri: Salihli

Röportaj Tarihi: 19. 07. 2018

S.1 1968 Kuşağının hayatınızdaki yeri nedir? Sizde bıraktığı iz ve etkileri anlatır mısınız?

1949'da İzmir Karşıyaka'ya geldim Karşıyaka'nın girişine Alay Bey derlerdi Kumluk denilen bir yer vardı orası halk plajıydı. Genç kadınlar bikini ile denize girerken bunu yapamayan yaşça büyük kadınlar denize elbiseleri ile girerdi. Erkekler ise şeker çuvalını kesip halk dilinde Amerikan bezinden kesilme külotla denize girerlerdi. Maddi durumumuz yoktu annem biz denize girelim diye yünden mayo örmüştü. Alay Bey'den Karşıyaka çarşıya kadar Rumlardan kalan küçük bahçeli evler vardı, Çamlık sokağa kadar devam ederdi. 1949'da Karşıyaka'nın nüfusu 13 bindi. Karşıyaka çarşısına girince öğretmenler kahvesi vardı oranın denize karşı tavla atanları ve nargile içenleri hep olurdu. Karşıyaka tren istasyonunun yanında Alay meyhanesi ve Celalin meyhanesinde duvarlarda atasözleri asılıydı bir atasözü hep gözüme takılmıştır. 'Atam içiyoruz, İzindeyiz' Merak edip bir gün oranın şef garsonu Ahmet'e sordum nedir bu atasözün aslı Ahmet şöyle cevapladı Askerler buraya geldiklerinde izindeymişler o yüzden içiyorlarmış. Kitapçı İhsan vardı dükkânı biraz kalabalıklaşsın herkesi kovardı. Sami pastanesi vardı tüm buluşmalar orada olurdu. Yaz akşamları sokağın bir köşesinde James Dean geceleri olurdu tüm erkekler orda toplanır kızlarda özellikle oradan geçerdi. Majestik kahvesi vardı İzmir Karşıyaka'nın Efendi tatlı serserileri bilardo oynayıp çay içerlerdi. İlkokuldan lise sona kadar böyle hayatım geçti. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni kazandım. Üniversitede siyaset ile tanıştım 1960'lı yılların ilk yarısından başlayarak 1970'li yılların ortalarına kadar süren, çok çeşitli toplumsal ve siyasal mücadeleleri içeren devrimci bir yaklaşım içine girdik. 1960'lı yıllara kadar Türkiye'nin 'İlerici' aydınları esas olarak Kemalist ve aydınlanmacı idi. Türkiye Komünist Partisine sempati duyuluyordu. Aydınların büyük bir kitlesi burjuva ilericiliğinin ötesine geçemiyordu. 1968'de üniversite içinde, gerek yayın alanında, gerekse sanatta sosyalizm giderek Hegemonik bir ideoloji halini almıştı.

1968'de edebiyatta ve sanatta sol büyük bir ağırlığa sahip hala gelmişti. Şiirde Nazım Hikmet, romanda Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Orhan Kemal müzikte Ruhi Su, Cem Karaca, Zülfü Livaneli. Tiyatroda Brecht pusula oldu, sinemada Yılmaz Güney dönemi açıldı. 1960 darbesi yapıldığında biz gençler ülkeye sahip çıktık mücadele ettik ve azınlık bir gruptuk. Dünyada kötü yıllardı, Fransa da 1968 öğrenci hareketlerinde yaşanan olaylar çok şiddetliydi. Bizim ülkemizde ise o yıllar çok daha şiddetli ölümlerle sonuçlandı. Hepimizin tek isteği katılımcı demokrasydi. Katılımcı demokrasi; Temsili demokratik sistemi gerekli kılan tüm koşulları dikkate alan ve temsil sisteminin işletilmesine yardımcı olan mekanizmaları kabul eden bir anlayış içinde doğrudan demokrasi talebini mümkün olan en üst düzeyde dile getirme, var olan demokratik yapıları daha katılımcı bir sisteme olabildiğince yaklaştırma çabasıdır. Öğrenciler üniversitelerinde söz hakkı istediler kararlar alınırken onlara da sorulmuş istenildi. Bu sefer sendikalar da fabrika yönetime bizim de fikrimiz olsun istediler. Fransa yönetimi de öğrencilere, işçilere sivil toplum kuruluşlarına demokratik yoldan söz hakkı verdi.

Bu olaylar olurken üniversitelerde kız-erkek ilişkileri yeşermeye başladı. Daha önceleri sokakta yürürken bir kıza adres sorsan, erkek asılıyor diye kız oradan hızlıca uzaklaşırdı. İşte bu öğrenci hareketleri ile kızlar ve erkekler sosyalleşmeye başladı. Kadının yüzündeki gülüşün ve seksin peşindeydik.

S.2 1968 kuşağının romantizmi sizin için ne ifade ediyor?

Modern endüstriyel/kapitalist uygarlığın temellerine, onun üretim ve tüketim odaklı kültürüne karşı bir protesto olan devrimci romantizm tutkunun ve ütopyanın düşünsel üçgenin benzersiz bir kombinasyonudur. 18. yüzyıl ortasında Jean-Jacques Rousseau'yla başlar. Romantizm bir hissiyat yapısı dünya görüşü olarak edebiyat, şiir, resim, müzik, felsefe, siyasi fikirler ve hayatın her alanında vardı. 1968 kuşağı isyancı geleneği romantik ruhu sadece olumsuzluktan, insanlık dışı, ezici ve kaba kabul edilen ekonomik, toplumsal ve siyasi sisteme karşı bir isyandan, kapitalist metalaşmanın sembolik protesto eylemlerinden ibaret değildi. Aynı zamanda hayalî umutlarla, sürrealist gündüz düşleriyle tutkunun hayalleriyle doluydu. Bir o kadar da sığ bir gençlik vardı içi dolu değildi konuşuyorlardı ama derine inince bir yerde kalıyorlardı. Romantizm kendini, yaşadıklarını ve de duygularını abartma hali bu bir aşk halinde de olabilir bir toplumsal mücadelenin içinde varoluşa olabilir. Bence 1968 kuşağı

romantizmi bile bile ölüme gidecek kadar kendini duygularını abartılı tutmanın ruh halidir.

S.3 1968 kuşağının da sizi etkileyen edebi eserler, yazarlar kimlerdi? Fransız ve İtalyan sinema filmleri ve müziklerinin büyüü sizce nedir?

O dönem bizi etkileyen müzik grupları özellikle dünyada müzik konusunda İngiltere ön plandaydı çünkü Rolling Stones, Beatles, Led Zeppelin çok popülerdi müzik ve sözleri ile bizim kuşağa çok hitap ettiler bu grupları çok dinliyorduk.

İtalyanlarda romantik müziğini Napoli bölgesinde Akdeniz romantik Napoliten müzik türü ile tanıdık. 1950'lerde ise İtalya Sanremo müzik festivali ile başladı. Pepino Di Capri, Domenico Modugno, Toto Cutugno, Gianni Morandi gibi müzisyenleri orada tanıdık romantik sözleri ile İtalya'nın romantik Akdeniz şarkılarının temsilcileriydiler. Fransa da ise Dalida vardı ben onun kadınsılığını ve sesini çok beğenirdim. Gilbert Becaud, Adamo, Yves Montand, Charles Aznavour çok severek dinlerdik hala da dinliyoruz. Aslında hikâye küçük şehirlerden çok büyük şehirlerde yaşayan gençliğe hitap eden batı müziğinin kulağımıza hoş gelme sebebi lisans bilmesek de o müziğinin melodisi ve tınısı bizleri etkiledi. Ayrıca o dönem ki sinema filmlerinden çok etkilendik sinema filmlerinde bu müzisyenlerin müzikleri arka fonda çalardı ister istemez aşk filmleri ile bağdaştırınca etkileniyordunuz. Müziği dinlemek ile müziği anlamak ayrı şeyler müziği dinleyen kişi anlamasa da olur ben İtalyan aryası dinliyorum ama lisansı bilmesem de söyleyen kişinin şarkıyı güzel okuması ve o şarkının içindeki duyguyu kalbime dokundurması yeterlidir. Üniversitedeyken meslek kitapları dışında çok fazla kitap okumuyordum heyecanım başkaydı dostlukların peşinde bir kız ile arkadaşlık etme peşindeydim fakat Jack Kerouac Yolda (On the Road) kitabı beni ve Beat kuşağını etkilemiştir. Fransız sinemasında Jean-Luc Godard 68 devrimci ruhu taşıyan bir yönetmendi. 1960 yapımı Serseri Âşıklar (A bout de Souffle) 1961 yapımı Kadın Kadındır (Une Femme est Une Femme) romantik bir müzikaldi. Oyuncular Jean-Paul Belmondo, Anna Karina vardı. En çok sevdiğim filmi de 1983 yapımı Adı Carmen (Premom Carmen) sistem eleştirisi yapan politik ve radikal bir filmidir. 1950'lerin başında İtalyan sineması çok popülerdi toplumsal eleştiri ve mizahi yönüyle ön plandaydı. İzmir'de Tayyare, Yıldız ve özellikle Elhamra Sinemalarında Bernardo Bertolucci, Federico Fellini, Luchino Visconti, Michelangelo Antonioni filmlerini çok izlerdik. 1960 yapımı yönetmenliğini Luchino Visconti'nin

yaptığı Rocco ve Kardeşleri (Rocco e i suoi fratelli) çok etkilendiğim Marksist tavrın olduğu oldukça başarılı melodram bir filmidir. Fransa da O dönemin seks sembolü Anita Ekberg, Gina Lollobrigida filmlerini kaçırmazdım.

S.4 1968 kuşağının yaşanmışlıkları ile bugünü kıyasladığımızda, o dönemde yaşanmış duyguları nasıl ifade ederdiniz?

Zaman akıp geçiyor her şey çok değişti. Türkiye’de büyük göçler yaşandı bunların en büyüğü 1960’lı yıllarda yaşanan Almanya göçü vasıflı vasıfsız elemanı oraya çekti. 2. Dünya Savaşı sonrası her şeyini kaybetmişler maddi manevi ülkede zorluklar çekenleri Almanya Türkiye’den işçi alarak büyük iş gücü açığını kapattı. Maddi kazanç uğruna toplum aile kavramını yok etti birçok ebeveyn çocuklarını Türkiye’de bıraktı ve Almanya’ya çalışmaya gitti. Yaşanmışlıkları kıyaslarsak dünyayı, Türkiye’yi, insan haklarını, demokrasiyi sorgulayan sol aydınların günümüzde bedel ödetilerek toplumsal reflekslerin köreltilmesiydi. 68 kuşağı hayalci, hayalperest, idealist olmalarıyla meşhurdu şimdi ise bu duygular kalmadı. Türkiye’de darağacında ‘Yaşasın Bağımsız Türkiye’ diye haykıran Deniz Geçmiş, hepimizin Vietnam Savaşı karşıtlığıyla ateşlenen anti-Amerikanizmi’ne tercüman olurken, ‘Yaşasın Türk kardeşliği’ haykırışı ile bugünlere kendisini taşıyan bir vizyonun, bundan yaklaşık 40 yıl önceki köklerini sergiliyordu. Bizler fedakâr ve yurtsever idealizmin bir bedene bürünmüş haliydik. 1968 kuşağı ruhu kurallara, dogmalara ve tabulara karşı bir uluslararası başkaldırıydı.

S.5 1968 kuşağının sırrı ve sihri sizce nedir?

Atilla İlhan’ın dizeleri bu sırrı çok net anlatmıştır. Sabah radyodan duydum ağır haberi. Denizlere kıymışlardı... Karşıyaka’dan İzmir’e geçmek için bindiği vapurdaydı. Bulanıktı deniz, simsiyah alçalmıştı gökyüzü ve bu gökyüzünün altındaki deniz hırçın çalkantılıydı. Acı bir yel esintisinin ortasında aklına düşmüştü ilk mısra. Vapurda sessiz bir köşe bulup bu mısrayı yüksek sesle defalarca tekrarlamış, vapurdan indikten sonra rıhtım boyunca yürürken söyledikleri. Şenlik dağıldı, bir acı yel kaldı bahçede yalnız, O mahur beste çalar, Müjgan’la ben ağlaşırız, gitti dostlar şölen bitti, ne eski heyecan ne hız, yalnız kederli yalnızlığımızda sıralı sırasız. O mahur beste çalar Müjgân’la ben ağlaşırız. Bir yangın ormanından püskürmüş genç fidanlardı. Güneşten ışık yontarlardı, sert adamlardı. Hoyrattı gülüşleri, aydınlığı çalkalardı. Gittiler akşam olmadan ortalık karardı. Bu güzel dizelerde Atilla İlhan tam da bu sırrı anlatmıştır.

Teknolojik bakımından örnek verirsek o dönemde İtalyan ve Fransız televizyonları çok ilkel yayınlar yapıyorlardı. Bizlerin bir program akışı teknik anlamda çok daha başarılıydı. Teorik zaafarla birlikte teoriye merak, adanmışlık, cesaret, fedakârlık, dürüstlük hepsi ile birlikte bir naiflik ve temelde devrimci romantizmi yatıyordu. Romantiklikten çok sorunumuz başkaydı 1968'in dünya geneline yayılan isyan dalgasının en şiddetli yaşandığı ve sonrasında ihtilalci bir komünist hareketin yaratılmasında öncülük eden ülkelerden biri Fransa diğeri ise Türkiye olmuştur.

S.6 1968 yılında kurmuş olduğunuz dostluklar ve ilişkiler sizi ne kadar heyecanlandırıp tatmin etmişti?

Özünde gerçek ve kalıcı dostlukların var olduğu zamanlardı kimse kimsenin arkasından iş çevirmezdi. Kız ve erkek ilişkileri sadece üniversitenin kantininde var olabiliyordu. Garip ki bir ilişki kurmak istiyorsak geriye dönüp baktığımızda bir dört yıl bitmiş oluyordu. Bizim nesil çok iyi ıslık çalardı kızlara kendimizi göstermek içinde Pepino di Capri 'Melancolie' ve Dalida'nın söylediği 'I Found My Love in Portofino' şarkısını baştan sona ıslık ile çalardık. Ev buluşmaları olurdu öğlen ikiden akşamüstü altıya kadar sürerdi. Çünkü akşam olmadan kızların eve dönmesi gerekiyordu. Hafta sonu bir kız arkadaş ile görüşmek istiyorsak liselerin çay partileri vardı orada buluşurduk. 1964 İzmir'de ilk açılan diskotek Saffet'ti. Ülkede yaşam zorluğu vardı radyomuz parazitliydi, Grundig TK 24 modeli vardı oradan müzik dinlemeye çalışırdık evimize ilk televizyon 1971 ile girdi. Bir kız arkadaşının dikkatini çekip yan yana gelebilme çabası sonrasında utanma duygusu erkekte reddedilme edilme korkusu hep vardı. Betül Mardin ilk halkla ilişler kavramını söylediğinde bu halk yadırgamıştı ilişkiler sözcüğünden korkup başka bir şeyler sanmışlardı.

Avrupa ise çok daha başkaydı özgürlüğün, bireyin kendi içinde olduğunu savunan hippiler aile, din, ulusal kimlik gibi değerleri tabu olarak görüyorlardı. Onlar hiçbir tabuya inanmamayı tercih ettiler.

S.7 1968 yıllarına dönüp; batıya yönelik sinema, müzik, tiyatro, edebiyat gibi sanat dallarına bakıldığında hayatın içindeki yaşanılanlar sizi hangi yönleri ile etkiledi?

Aşk romantizmi en güzel tarif eden içinde de bir kadın yatan Murathan Mungan'dır. Aşk kelimesinin kökeni Arapçadan geliyor ışıktır anlamı, sarmaşıktır, şiddetle sevme, şiddetli ve yakıcı sevgidir. Sinemaya gidecek veya o müzikleri dinlemek için plak

alacak maddi durumumuz yoktu. Romantizmin ne olduğu bilmiyorduk ama tutku dolu aşk yaşamak istiyorduk. Bir kızın eline dokunmak istiyorduk fakat kızın yüzüne bakmaya çekiniyorduk. Birçok müzik ve film festivalleri yeni başlıyordu. İtalyan ve Fransız filmlerin müzikleri çok fazla dinleniyordu. Onun dışında Türk müzisyenlerden Cem Karaca, Moğollar, Erkin Koray, İlhan İrem herkes severek dinlerdi. Fakat Beatles, Rolling Stones, The Beach Boys, Pink Floyd bizim 68 kuşağı için onların yeri başkadır. O dönemde Türkiye’de 61 Anayasası’nın görece özgürlükçü bir atmosferi ortaya çıkartması ve özellikle örgütlenme özgürlüğünü devletle çarpışan demokratik muhalefetin yayılmasına olanak sağlamıştı. Fakat anti-oligarşi ve anti-emperyalist Dev-Genç’in daha önce yoğrulan militan çizgisi kendisini bir anda sokakta pişirmeye başlamıştı. O zamana kadar eşi görülmemiş derece bir kitlesel direnişin öncüsü olduk. Bizler halk için canımızı ortaya koyan bir feda kuşağı olduk.

S.8 1960’lı ve 1970’li yıllarda Fotoromanın sizde bıraktığı gerçeklik payı ve etkisi nedir?

Fotoroman aslında sabun köpüğüdür. Vakit öldürmeye yarayan, yaz mevsiminin kum ve deniz kokusunu burnuma dolduran eğlence biçimidir. Günümüzün romantik dizileri yerine geçen fotoğraflardan oluşan bir olay örgüsü anlatan ve fotoğrafların metinlerle desteklendiği bir mecradır. Bu fotoğraflar genellikle yüzün erotizmi hem erkek hem kadın yüzleri ve bedenin çoğu zaman kadın üzerinden kurulu oluyordu. Ses dergisinin çıkardığı fotoroman serisi olan Killing vardı. İskelet kostümlü kahraman vardı genç ve güzel kadınları öldürüyordu heyecan, fantastik ve korku unsurları katmışlardı çok popülerdi. Fotoroman sabun köpüğü olmasına rağmen hoşuma giderdi okurdum o dergiler sayesinde yakışıklı erkeği giyim tarzını, saç şekillerini aynı şekilde güzel kadını saç şekillerini giyim tarzını fotoromanlar sayesinde tanıdık gördük. Vamp kadın olgusunu dişilik ifadesini orada gördük. Fotoroman popüler kültür ve popüler figürlerle iç içe olmasından dolayı entelektüeller tarafından her zaman küçümsenmesi, çoğunlukla romantik öğelerden oluşan ve kadınlara hitap eden bir oluşu olduğunu düşünüyorum. Yunan sinema aktristi Alike Vougiouklaki, Filiz Akın güzel kadınlardı ama dişilikleri yoktu vamp değillerdi.

EK-4

Adı Soyadı: Canan Özer Öner

Doğum Tarihi: 21 Şubat 1953

Doğum Yeri: İzmir

Röportaj Tarihi: 21. 11. 2018

S.1 1968 Kuşağının hayatınızdaki yeri nedir? Sizde bıraktığı iz ve etkileri anlatır mısınız?

Sanırım bu soruya ilk cevabım; asla unutamadığım, kişiliğimi oturtmaya, kendi yolumu çizmeye başladığım, bana bir lütuf olarak kabullendiğim gençlik yıllarım olacaktır.

Çekirdek ailemde çocuk yaşlardan itibaren Atatürk'ün hayatı, başardıkları, sözleri, Namık Kemal'in, Nazım Hikmet'in şiirleri, daha birçok değerli yazar ve şairin eserlerini dinleyerek büyüdüm. Böylece kitap okuma ve araştırma alışkanlığım daha küçük yaşlarda başladı. Ortaokul ve lise yıllarında ki 64-72 arasına denk geliyor, bu merakım daha da arttı. Annemin öğretmen babamın asker olmasının bunda çok etkisi olduğuna inanıyorum.

Asi bir ruhla doğmamın yanı sıra, aileden edindiklerim ve 68 kuşağı tabir edilen dönemin içinde yaşamının katkıları kim ve ne olduğumu, ileride ne olacağımı iyice belirledi. O dönemde inandığı yolda yürümeyi, eşitliğin, bağımsızlığın, özgürlüğün değerini, hümanizmi, sevgiyi fazlasıyla içime sindirdim. İleride yapmak istediklerimi daha o yıllarda belirledim. Sınıf farkı gözetmeyecek, imkânlarım nispetinde olanaklarımı ihtiyacı olanlarla paylaşacak, eğitime kültür, sanat alanlarında katkıda bulunacak, toprağı sevecek, doğayı koruyacak, devrimci ruhumu hep ön planda tutacak, doğru olduğuna yürekten inandığım yolda başım hep dik yürüyecektim. Kafamdan ve gönlümden geçenler hep bunlardı. 45 yıllık eşimin de benimle aynı zihniyette olmasının verdiği avantajla bu hedeflerimin çoğunu kendi çapımızda gerçekleştirdik. Hâlâ da aynı yolda yürüyoruz.

İdeoloji bana göre bir yol haritasıdır. 68 kuşağı denince ilk aklıma gelen o dönemin 'çiçek çocukları, hippiler'. Hiçbir konuda sınır tanımamak, barış ve sevgi, make love

not war gibi sloganlar, LSD başta çeşitli uyuşturucular, (bu arada söylemeden geçemeyeceğim, 'Lucy in the sky with diamonds' en sevdiğim parçalardan biriydi). Yanılmıyorsam çoğu vejetaryen oldu, et de yemezlerdi. Farklı bir ütopya; her yönüyle bu yolda yürümeye kalksam ne benim ne de Türk gençlerinin (aile, gelenekler ve yetiştirme tarzına uymadığı için) asla gerçekleştiremeyecekleri bir ideoloji. Ben bu akımın şiddete karşı çıkma, barış ve sevgi tarafına tutundum. Saçlarım uzundu, baharda başıma çiçekten taçlar yapardım, çiçek desenli kıyafetler giyer onlara benzemeye çalışırdım bir dönem; yuvarlak çerçeveli gözlüğüm de vardı tabi. Müzik hayatımın büyük bir bölümünü kaplardı, her gün okuldan geldikten sonra The Rolling Stones, The Beatles, Janis Joplin, Joan Baez dinlerdim. Benim hippiliğim ve onların ideolojisi bu kadarla sınırlıydı.

Şimdi bir grup böylesine bir yaşamı düşlerken bir grup da farklı bir ideoloji peşinde koşuyordu Devrimciler, Türkiye'deki sol hareket... Çiçek çocukların umursamazlıklarının tersi, tam bağımsızlık, özgürlük için mücadele, gerekirse bu yolda canını vermek. Bunu söylerken gözümün önünde üstünde parkası Deniz Gezmiş ve arkadaşları Yusuf Aslan, Hüseyin İnan, Mahir Çayan belirdi. Her 6 Mayıs'ta mutlaka Rodrigo'nun gitar konçertosunu dinlerim ve gözyaşlarımı tutamam tabi. Lise dönemlerimdeki protestolarda bir arkadaşımın birlikte Alsancak'ta polis copundan kaçmak için apartman girişlerine saklanmamız da belirdi gözlerimin önünde. Bir de Altıncı Filo İzmir'e geldiğinde yelkenci abimin arkadaşısıyla beraber beni de 'snipe'larına alıp deniz yoluyla nümayişe gitmemiz ve hep birlikte 'go home yankee' diye bağırılmamız. Ne günlerdi...

Aslında hippie akımının Vietnam Savaşı'nda verilen kayıplar sonucunda, gençlerin barışçıl ideolojileriyle ortaya çıktığını hatırlarsak bu iki akımın birbirini desteklediğini de rahatlıkla görebiliriz diye düşünüyorum.

Her şey devrimcilerin istedikleri sosyal haklar, eşitlikle kalmadı tabi. Farklı sol gruplar türedi komünizm öne çıktı. Maoocular, Leninciler, Marksistler. Onların karşısına da sağcılar, milliyetçiler, ülkücüler çıktı ve olaylar boyut değiştirdi bu farklı ideolojiler yüzünden. Gençler birbirine girdi, çatışmalar başladı, ölümler, hapisler, idamlar. Hiç hatırlamak istemediğim, yüreğimi yakan olaylar.

Bir de tabii, her dönem olduğu gibi; etliye sütlüye dokunmayanlar, bana dokunmayan yılan kırk yıl yaşasın diyenler grubu var. Onların hiçbir zaman anlamadığım ve anlayamayacağım.

S.2 1968 kuşağının romantizmi sizin için ne ifade ediyor?

Gülümsememin nedeni, o yıllara ışınlanıp yukarıdan kendimi kuş bakışı izlediğimde gördüklerim. Pikabın karşısına oturmuş, belki onuncu kez arka arkaya Tanju Okan'ın 45'lik Hasret'ini dinliyorum, kalbim hasretten acı içinde, gözlerim yaşlı. Bu akşam çok efkârlıyım, kalbim neden kan ağlıyor dedikçe, sanki benim de kalbim kanıyor. Bizimkinin dünyanın en büyük ve sonsuz aşkı olduğuna inandığım, doğarken yanımda getirdiğim romantizminin tavan yaptığı, Ümit Yaşar Oğuzcan'ın da etkisiyle ilk kez aşk şiirleri yazmaya başladığım yıllar.

Dokuzuncu buluta çıkıp üzerinde dolaşırken, çirkinlikte bile güzellik arayıp bulduğum, kuşlarla çiçeklerle konuşup ağaçları, denizi selamladığım, kalbimi olabildiğince herkese açıp sevgi, aşk gönderdiğim pespembe bir dünya. Sürekli dinlediğim müzikle bu duygularım daha da coşardı. O dönemin Türkçe ve yabancı meşhur tüm şarkılarını ezbere bilirdim. Sözler çok önemliydi benim için ve her parçadaki olayı, anlatılanı, sanki kahramanı kendimmiş gibi ruhumda yaşardım. Bu okuduğum şiirlerde de romanlarda da aynıydı.

Bir Dr.Zhivago (Omar Sharif, Julie Christie, Geraldine Chaplin), Love Story, (Ali Mac Graw, Ryan O' Neal) Sissi'ler, (Romy Schenider, Alain Delon) West Side Story, (Nathalie Wood, George Chakaris) Sound of Music (Julie Andrews, Christopher Plummer)ve o döneme damgasını vurmuş daha birçok ünlü film hep romantizm temalıydı. Şimdiki gibi vurdulu kırdılı, şiddet içeren, korku filmleri pek hatırlamıyorum. Aşk sahneleri olağan halinde, çok yumuşak bir dokunuşla işlenirdi, şimdilerde olduğu gibi neredeyse pornografiye kaçan hiç bir sahne hatırlamıyorum. Genelde insanın ruhunu kalbini okşayan, ona dokunan filmlerdi. Bir de savaş filmleri vardı yaşananları gösteren; İkinci Dünya Savaşı, Vietnam Savaşı gibi. Onlarda bile, ana tema olmasa da illaki bir aşk, fedakârlık sergilenirdi.

Arkadaşlarım hala bu yoğun romantikliğimle dalga geçerler bazen. Ama ben şimdiki dünyada biraz rahatlamak için zaman zaman o romantik kişiliğime bürünüp meşhur dokuzuncu bulutuma çıkıyorum, hala yazılar ve şiirler yazıyorum. İşte o dönemin ilk

aşkı ile körüklenen doğal romantizmin, duygusallığım, 65 sene boyunca özel yaşamımda ve çevremde yaşanan tüm olaylara farklı pencerelerden bakma olanağı sağladı diyebilirim.

S.3 1968 kuşağının da sizi etkileyen edebi eserler, yazarlar kimlerdi? Fransız ve İtalyan sinema filmleri ve müziklerinin büyüğü sizce nedir?

Elimden kitabın düşmediği yıllardı, hatta kalın değilse günde iki kitap bitirdiğim olurdu. Suç ve Ceza-Dostoyevski, Sefiller-Victor Hugo, Charles Dickens'in tüm kitapları, Ana-Maksim Gorki, Harp ve Sulh-Tolstoy, Kelebek-Henry Harriere (çoğunlukla yabancı yazarların kitaplarını hep İngilizce okudum, Türk yazarları okumaya daha sonraları başladım) ayrıca Abbas Sayar (Yılkı Atı), Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Aziz Nesin kitaplarını okumaya başladım lise dönemlerinde. Kişiliğimin büyük kısmını dolduran romantizm ve hayalcilik ürünü kitaplardan biraz sıyrıldım. Toplumsal meseleler hayatımda daha önemli bir yer almaya başladı. Yalnızca bir iki eser veya yazar değil hepsinden hatta kitapta yer alan karakterlerden farklı etkilendim. En kolay okunan Charles Dickens idi o zamanlar bana göre, akıcı ve heyecan yaratan üslup ileride benim de daha iyi yazmamın başlangıcıdır diyebilirim. Ayrıca Sartre'ın kitaplarını okudukça varoluşçuluk felsefesine de baya sıcak bakmaya başladım. O yıllarda bir dönem simsiyah giyinip 'ben egzistansiyalistim' diye kendime bir hava bile vermiştim.

Filmler şimdi olduğu gibi kısa sürede vizyona girmezdi, haberimiz bile olmazdı dünya sinemalarında ne çıktı diye. Anca hafta sonları ne geldiyse onu izlerdik ki, genelde Amerikan yapımı filmler olurdu. Fransız deyince hafızamda kalanlar ;“Bir kadın, Bir Erkek” (Anouk Aimee, Jean-Louis Trintignat) ve onun eskimeyen, hala keyifle dinlediğim müziği. Angelique (Michele Mercier, Robert Hossein) ve Sissi (Romy Schneider, Alain Delon) serisi ve Brigitte Bardot (Roger Vadim) filmleri. Sissy de çok etkilenmiş, romantizmin zirvesine çıkmıştım; bazı bölümlerde çok ağlamıştım iyi hatırlıyorum. O kadar etkilenmişim ki yıllar sonra videokasetler çıktığında tüm bölümleri alıp tekrar izlemiştim. Hala da evde bir dolapta durur klasik filmlerin kasetleri.

İtalyan sinemasından da, o dönem moda Giuliano Gemma kovboy filmlerinin dışında Fellini'nin La Dolce Vita (Anita Ekberg, Marcello Mastroianni) filmi ilk anımsadığım. Doğruyu söylemem gerekirse şimdi konusunu hatırlamakta biraz zorluk çekiyorum)

Ama müzik deyince akan sular duruyor. Hala aynı zevke dinler, büyülenmiş gibi zaman zaman o yıllara ışınlanırım Pepino di Capri, Adriano Celentano, Toto Cutugno, Dalida, Charles Aznavur, Gilbert Beaud dinlerken. Fransızca ve İtalyanca bilmediğim halde birçok şarkıyı ezberleyip mırıldanırdım.

S.4 1968 kuşağının yaşanmışlıkları ile bugünü kıyasladığınızda, o dönemde yaşanmış duyguları nasıl ifade ederdiniz?

Özellikle son yıllarda o dönemi anımsamadığım, özlemini çekmediğim gün yok neredeyse. Genele bakınca aileler tarafından konulan çeşitli yasaklara rağmen biz mutlu gençlerdik. Heyecanlıydık, hevesliydik ve inan ki, çok daha sevgi doluyduk. İlk, orta ve lisede aldığımız iyi eğitim, izlediğimiz dünya gençliğinin idealleri ve tabi ki ailemizin de etkisiyle kültürlü bir nesil olarak yetiştik. Bu da bize güven duygusu verirdi. İnsanlar sağlamdı, verilen söz tutulurdu, ahlak, onur, vicdan şimdilerle mukayese bile edilemeyecek kadar yüksek değerlerdeydi. Teknolojinin bu denli ilerlememiş olması da artıydı bana göre çünkü elimizdeki kısıtlı imkânlarla yaratıcılığı öğrendik ortaya çıkardıklarımızla onur duyduk. Öğrenci çatışmalarına kadar hep güvende yaşadık, korkuyu pek tatmadık. Hele ki benim büyüdüğüm Karşıyaka'da gece tek başıma ya da kız arkadaşarımla sahilde yürüyüşe gider ya da bisikletle dolaşırdık. Hiç bir Allah'ın kulu ne laf atardı ne de taciz ederdi. Herkes birbirini tanırdı, severdi, korurdu. Böyle bir ortamda yaşamak tabi ki, şimdilerde arayıp da bulamadığımız huzur.

Tabi romantizm ve aşk asla göz ardı edemeyeceğim duygular. 'Nerede bizim zamanın aşkları' diyelim var. Şimdilerde bir ay bile sürmüyor aşklar. Bizim dönemin çoğu lise hatta ortaokul aşklarıyla evlilik yaptı ve hala da sürüyor birliktelikleri.

S.5 1968 kuşağının sırrı ve sihri sizce nedir?

Hepimizin içinde iyi ve kötünün barındığına, Yin ve Yang gibi ayrılmaz ikili olduğuna hep yürekten inandım. Önemli olan hangisini daha çok besleyip ortaya çıkaracağımızdı. 68 kuşağı denince, gülümseyen, eğlenen, özgür çiçek çocukların yanı sıra çok insani istekleri olan, inançlı devrimciler resmigeçit yapıyor gözümün önünde. Ve bu kuşak hepimizin o 'iyi' tarafına dokundu, ruhumuzu, aklımızı ve gözlerimizi açtı. Ve tabi dinlediğimiz müzik, şarkı sözlerinde ulaştırılan mesajlar; daha çok

okuyup öğrenmeye merak ettirdi. Bence bu sihir eşitlik, savaşız bir dünya, birliktelik, mutluluk ve daha birçok duygunun, idealin birleşimi bizde yarattı.

S.6 1968 yılında kurmuş olduğunuz dostluklar ve ilişkiler sizi ne kadar heyecanlandırıp tatmin etmişti?

Çocukluk ve gençlik dönemime denk gelir 60'lı ve 70'li yıllar. Tek derdimizin oyun ve dersler olduğu, sonraları başımızın üstünde kavak yellerinin estiği, kanımızın fokur fokur kaynadığı seneler. Büyük küçük herkesle arkadaş, herkesle dostsun, herkes de seni çok seviyor. Yalnız, gerçek dostluk kavramı daha ileri yaşlarda geliyor, o yaşlarda arkadaşlıkla ayırımı yapamıyorsun. Böylesine sevgi dolu ve problemsiz giden ilişkilerin nedeni sanırım o dönemlerde birbirimizden hiç menfaat beklemememiz. Bunun bilincinde bile değildik. Tabi ki fikir ayrılıkları olur, saçma sapan şeyler yüzünden tartışırdık lakin bunların boyutu yükselmez, birkaç saat ya da en fazla bir gün sonra eskisi gibi, bıraktığımız yerden devam ederdi ilişkiler.

Ben arkadaşlarım içinde yalnızca bir iki kişiyle samimi olmadım; çeşitli gruplara dâhil oldum ki bu yaşında hala onların çoğunla beraberim. Abimin olması dolayısıyla ki benden yedi yaş büyüktür, onun arkadaşlarıyla da beraber olmak, onları dinlemek, onlardan bir şeyler öğrenmek hoşuma giderdi. Ayrıca onlarla beraberken kendimi hep güvende hissedirdim. Komşularımızla, büyüklerle beraber olmaktan çok keyif alırdım, özellikle yaşlılarla. Tek başıma ziyarete gider, oturur, bazen eğlendirirdim onları.

Yani özetlemem gerekirse, en değerli, tasasız, hep sevgi dolu, neşeli günlerdi. Gönlümdeki hazine sandığımın çoğu bu güzel anılarla dolu.

S.7 1968 yıllarına dönüp; batıya yönelik sinema, müzik, tiyatro, edebiyat gibi sanat dallarına bakıldığında hayatın içindeki yaşanılanlar sizi hangi yönleri ile etkiledi?

Ben çok hayalci bir çocuktum. Büyüyünce olmak istediğim o kadar çok şey vardı ki, ne zaman hangisi olacağını bir türlü planlayamıyordum. Bunların hepsini 'Aradaki Zamanlar' adı altında toplayıp bastırdığım, dostlara, arkadaşlara dağıttığım denemeler tarzındaki kitabımda paylaştım. İkinci hedefim şiirlerimi düzenlemek.

Şimdi edebiyattan başlarsam, burada ailemin, ilkokul öğretmenimin ve 68 kuşağında yaşamamın katkısı çok. Evde anneannem dâhil kimsenin elinden kitap düşmezdi.

Okuma alışkanlığını onlardan aldım, her dönem yaşıma göre, çoğu yabancı yazarların kitaplarını okudum. Bilmiyorum şimdilerde çocuklar hala okuyor mu ama Jules Verne benim hayal gücümü daha da geliştirdi. Okudukça kelime haznem gelişti, düzgün ifade ile karşıya aktarmayı öğrendim, böylece yazma hevesim arttı. Devrimci gençler gibi çok okuyup çok öğrenme heveslisiydim. Çoğu akımları, ideolojileri o yıllarda okuyarak öğrendim. Hayallerimin başında yazar olmak geliyordu; olamadım ama o yıllardan beri kendi çapımda yazdım, bunları biriktirdim. Genç kızlık dönemi şiire de soktu beni. En çok Yahya Kemal, Ümit Yaşar, Ataul Behramoğlu, Robert Frost, Edgar Allen Poe, Tagore okurdum. Nazım Hikmet o dönem yasaklı olduğundan evdeki saklı birkaç kitaptan bilirdim onu. Diğer hayalim 'şair' de olamadım ama tüm bu değerli insanlardan etkilenip kendi şiirlerimi yazdım.

Tiyatro ile üçüncü hayalim devre girdi. İzmir o dönemlerde bu konuda daha gerilerdeydi; Ankara gibi değildi. Bir tek Devlet Tiyatrosu vardı, özel tiyatrolar Elhamra sinemasında yazın da Fuarda sahneleme imkânı bulurdu oyunlarını. Çocuk yaşlardan itibaren özellikle annemin sayesinde İzmir'deki tüm oyunlara gittik. Nalınlar ve Pembe Kadın'dan sonra hep ileride bir Yıldız Kenter olmak istedim. Konservatuarın tiyatro bölümüne gitmeyi arzuladım lakin o zamanlar İzmir'de yoktu konservatuar. O küçük yaşta da beni Ankara'ya göndermediler tabi. Koleje girdim, orta birden lise dört sonuna kadar 'drama club'daydım. Oliver Twist oldum, Tom Sawyer, Ben Johnson ve daha bir sürü oyunda oynadım inanılmaz bir keyifle. Lisede Genco Erkal hayranlığı başladı Aslan Asker Şwayk'I izledikten sonra ve ondan özenerek Gogol'ün tek kişilik oyunu Bir Delinin Hatıra Defteri'ni oynadım. Evde senaryoyu ezberlerken o kadar kaptırıştım ki kendimi, çok net hatırlıyorum, annem 'yakında gerçekten delireceksin' diye isyan ettiydi. Okuluna gidemesem bile tiyatro hayalimi de böylece gerçekleştirdim.

Müzik olmazsa olmazımdı hep. Ne kadar şanslıyım ki 68li yıllarda pikap alındı eve. Abim ve ben harçlıklardan biriktirdiğimiz tüm paramızı kitap ve plaklara yatırırdık. Önceleri 45'lik sonra 33'lük. Eskiden kalma 78'lik taş plaklar da vardı. Hamiyet Yüceses ve Münir Nurettin Selçuk'u o yaşlarda tanıdım. Annem gençliğinde piyano çalmış, anneannemin sesi harikaydı, abimle ben o zamanın modası mandolin çalardık. Ortaokulda gitar dersleri almaya başladım, kulağım çok iyiydi. Hippiler gibi çalıp söyledim, evde protest müzik yapmaya çalışırdım Joan Baez hayranlığım sırasında. Pikap çalınmadığında sürekli Atina radyosu dinlenirdi evde; Rumca ve diğer dillerde

şarkılar dinlerdik. Annemin tek üzüntüsü, İzmir’de olmadığı için bizi opera ve baleye götürememektir. The Beatles, Elvis Presley, The Rolling Stones, The Animals, Andy Williams, Frank Sinatra, Enrico Macias, The Bee Gees, Connie Francis, Diana Ross and the Supremes, James Brown, Ray Charles, Aretha Franklin ve daha birçokları vaz geçilmezlerimizdir. Hepsini tek tek yazmaya kalksam sayfalar yetmez. Silvie Vartan ve Johnny Hollyday gençliğin ilahıydı. Hatırlıyorum o sıralar herkes Silvie gibi ön dişlerinin arasını açıp ona benzemeye kalkışmıştı.

Ayrıca, şarkıcı değildi ama ünlü model Twiggy zayıflığı ve mini etekleriyle o döneme imza atanların başında geliyordu. Hiç onun kadar zayıf olmadım ama mini etek modasını takip ettim tabii her genç kız gibi. Daha sonraları maxi modası çıktı, bu kez etek boylarını bileğe kadar uzatıp öyle dolandık. Her hangi bir ünlüyü kendime idol olarak seçtiğimi ve ona benzemeye çalıştığımı hiç hatırlamıyorum. O yılların modası, gerek giyim, gerek saç modellerinde neyse ona uymaya çalışırdım imkânlarımız nispetinde. Oldum olası abartmayı çok sevmediğimden, natürel çok yakın makyaj yaptım her zaman.

İzmir Kordon’da Tayyare sinemasına her hafta sonu Cuma ya da Cumartesi yedi seansına yeni gelen filmi izlemeye giderdik. Yedi seansı önemlidir; çünkü sinema çıkışı annemle babam arkadaşlarına ben de eve dönerdim. Genelde hafta sonu gündüzleri de anneannemle Kordon’da Ses sinemasında Türk filmlerini izler, bazen de babamla Eşref Paşa Caddesi’nde Yeni Sinema’ya giderdik. Hayatımda sinema hep olmuştur.

Romantik güzel filmleri izlemekten çok hoşlanırdım. Hatta aralarında birkaç kez aynı zevki alarak izlediklerim çok. O dönem oynatılan Türk filmlerinin de yabancı filmler gibi teknikler uygulamasını, zengin kız fakir erkek temasından çıkıp daha farklı senaryolarla seyirci karşısına çıkmasını arzularım. Türk filmleri içinde de sosyal konuları işleyenleri çok sevmiştim. Yılanların Öcü, Susuz Yaz (Metin Erksan filmleri), Umut, Yol, Arkadaş (Yılmaz Güney filmleri) gibi. Hele ki o dönemde Tarık Akan’a hayranlığım tam zirveye çıkmıştı.

Babamın Kore’den (1953) getirdiği Kodak marka bir fotoğraf makinası vardı kutu gibi. Ortaokul, lise sıralarında okulda arkadaşlarımla fotoğraflarını çektim. Anı belgelemek çok hoşuma giderdi. Evimize devamlı giren Hayat Mecmuasında, Ara Güler’in fotoğraflarını hayranlıkla izler ileride foto muhabiri olmayı da düşlerdim. Ayrıca

abimin aldığı National Photographic dergisine de büyük keyifle bakar tüm fotoları tek tek izlerdim. Belki de doğa sevgisi o yıllarda daha pekişti. Anca 2007’de ciddi anlamda kamera kullanmaya başlayıp, amatör fotoğrafçı oldum. Çektiğim fotoğrafları edit ederek onlardan hikâyeler yarattım. Çeşitli ciddi sitelere üye oldum, galerinde yer aldım. O yıllardan beri gözlerim el verdikçe hala fotoğraf çekip edit ediyorum. Yeni yeni İnstagramda paylaşmaya başladım.

S.8 1960’lı ve 1970’li yıllarda Fotoromanın sizde bıraktığı gerçeklik payı ve etkisi nedir?

Hatırlıyorum genelde İtalyan yapımı fotoromanlar vardı ama ben pek fotoroman okuyucusu değildim. Yenilik olduğu için merak edip aldım, okudum tabi ama çok sarmadı nedense, Ben romanlarda ve dinlediğim müzikte karakterleri hep kendi gözümde canlandırırım. Fotoromanlardakiler ve yazılı sözler benim hayallerimdekilere pek uymuyordu, Belki de kendimi sınırlandırılmış, alanıma girilmiş hissettiğimden olabilir. Nedense izlediğim filmlerde bu duyguya kapılmadım, her halde ana karakterler benim zihnimde çizdiklerime tam oturuyordu.

Ben daha çok, büyük bir zevkle Teksas Tommiks, Red Kit okurdum, Milli Kütüphanede çalışan bir kiracımız bana ciltli getirirdi, çizgi romanlara bayılırdım.

EK-5

Adı Soyadı: Işıl Ertunç

Doğum Tarihi: 12 Ocak 1950

Doğum Yeri: İstanbul

Röportaj Tarihi: 24 Temmuz 2018

S.1 1968 Kuşağının hayatınızdaki yeri nedir? Sizde bıraktığı iz ve etkileri anlatır mısınız?

1968 yılı bizim kuşağımıza geri dönüp baktığımda o dönemi hep artı olarak gördüm ve düşündüm düşünce, sanat, eğitim ailemize karşı okula karşı devlete karşı her durumda isyan bayraklarını açmıştık. Bütün kurallara karşı, insanın düş gücünü hayata geçirmesiyle toplumda huzursuzluğun düzeleceğini hep savunduk. Bireysel ve özgür olmak istiyorduk. 1968 kuşağı ulaşılması zor ve ayrıcalıklı bir nesiliz. O dönem gençlik aşırı duyarlı, içi boş olmayan bilgi sahibi farkında ve siyasete aşırı ilgi duyup yurtda veya dışarı ülkelerin siyasi olaylarını takip edip tepki veriyordu. Üzülüyorum bugün ise gençlik apolitik. Bilgi sığ araştırarak öğrenmek ve bilgi sahibi olmak doğruyu yanlış ayırt etmeye çalışmak yerine, maalesef medyaya apolitik konular veriliyor toplumun ilgisi başka konulara çekilmeye çalışılıyor kültürümüzü kaybettik milletimize olan saygımızı kaybettik kısacası ‘Bana dokunmayan yılan bin yaşasın.’ O dönemde ülke ve dünya olarak çok acılar yaşadık. Okuldan eve geldiğimde gazeteyi ananem sesli okuyayım isterdi ve okurken her zaman içim acırdı. Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, Yusuf Aslan haberleri gözümün önünden gitmiyor sesini biraz olsun çıkartan insanların akıbeti diye gözümüze sokarlardı korkuturlardı. Her gün iki taraftan da onlarca insan ölüyordu. Hepimizin hayatına yer ettiler şiir, edebiyat, sanat anlamında. Korkularımız çok vardı askeri baskınlar olurdu her gece yattığımda bunları düşünürdüm ama her şeye rağmen bugüne kıyasla o korkularımız her zaman umut doluydu. Gazetenin sansürlediği kadar haber okuyorsunuz televizyon yok bazı evlerde radyo yoktu. Bugün ise her şey çok ortada ve her habere ulaşıyorsunuz daha korkunç ve ürkütücü. Güzel bir söz vardır ‘Bilinmeyenden korkarsın bildiğinden değil’ bu zamanda öyle değil. Bu zamanda benim endişelerim o zaman göre çok daha büyük. Bir gece asker kapımızı çaldı birilerini sakladığımızı düşündüler. Babamın arkadaşı kitap tercüme ediyordu her çıkan kitap okumamız için bizim eve gelirdi. O akşam

herkes çok korkmuştu çünkü evde yasaklı bir kitap olması büyük sorun oluştururdu. Düşün bir kitap nasıl oluyor da büyük sorun oluşturabiliyor çok üzücü yıllardı. Bugün ise kitap değil ufak bir yazı yazman bile büyük sorun teşkil ediyor.

S.2 1968 kuşağının romantizmi sizin için ne ifade ediyor?

Bugüne göre daha kalıcı sakin yürüyen ilişkiler yaşadık. Aşk ise ulaşılması kolay değil ama oldu mu peşinden koşulan bir duygu olarak görüyorum. Romantizm coşku, düşsellik, melankoli olmak ve kayguları beraber yaşayarak doruk noktasına taşımaktır. Akıl ve sağduyunun karşısında coşku ve hayal kurma ön plandadır. Kadın yönünden baktığımda şuanda çok erken ilişkiler gerçekleşiyor hem aşk hem de cinsellik bakımından her şey kolay ve hızlı tüketiliyor. Her aile de eminim farklıdır erkeğe bakış açısı özellikle benim ailem flört ve sevgililerime karşı her zaman tepkisel yaklaştı. Erkek onlara göre dikkat edilmesi gereken kişi ve çok güven uyandırmayan kişidir. Türk filmlerine baktığımızda bizlere jön başrol oyuncular her zaman aşk ve duygusallığı ağır basan karakterler şeklinde gösterildi ama ikinci rolde de her zaman kazık atan ve aldatan mutsuz eden erkekte hep vardı. Kadınlar her zaman iyi gösterildi erkeğine muhtaç, güçsüzdüler nadir kötü kadın vardır dimi? Erkekler her zaman korkulacak baskın karakterler olarak yansıtıldı. Bugüne baktığımda her şey tam tersi. En azından o döneme göre kadınlar daha güçlü artık eşitiz ve sesimiz çıkıyor. 1968'de 17-18 yaşında bir kızın elinden tutmayı bırak yanına bile yaklaşmaya çekinirdi bir erkek. Kolejde okumama rağmen 18 yaşından önce bir ilişkim olmadı bizim dönemde de eminim birçok kadının da olmamıştır. Bir erkek ile ilişkiniz olduğunda aile baskısı da önemli unsur teşkil ediyordu.

S.3 1968 kuşağının da sizi etkileyen edebi eserler, yazarlar kimlerdi? Fransız ve İtalyan sinema filmleri ve müziklerinin büyüü sizce nedir?

Ülkelerin özgürlük savaşları ile ilgili filmler beni çok etkilemiştir bir tarafta aşkın doruğunu yaşarken diğer yandan ülkesinin özgürlüğü uğruna savaşanlar. Fransız sinemasında özellikle Alain Delon ve Jean-Paul Belmondo filmleri o dönem kadınlarının çok ilgisini çekti. Özellikle sevdiğim bir film 1959 yapımı yönetmeni Alain Resnais olan oyuncularını Emmanuelle Riva, Eiji Okada 'Hiroşima Sevgilim' (Hiroshima Mon Amour) Film aşk ve korkuyu bir arada işleyerek insan doğasındaki karşıt olguları göz önüne serer. Hatırladığım diğer bir film ise 1964 yapımı "Rio Macerası" (L'Homme de Rio) Jean-Paul Belmondo, Francoise Dorleac ve Jean Servais

bir diğerk film ise 1960 yapımı yönetmeni Rene Clement olan ‘Kızgın Güneş’ (Plein Soleil) Alain Delon, Romy Schneider daha sonra 1961 yapımı yönetmeni Alain Resnais oyuncularını Delphine Seyrig, Giorgio Albertazzi ‘Geçen Yıl Marienbad’ (L’Annee Dernière a Marienbad) sevgilisiyle kaçmaya çalışan ve en sonunda belirsizliğe giden bir adamı anlatıyordu.

Küçük yaşlardan itibaren aşk filmleri her zaman cazip geldi müzik dinlerken de kitap okurken hep aşkı aradım hayal ettim. Kendi yaşitlarımla o kuşakta yaşamış kişilerin bir yerde müzik dinlerken onlarla aynı duyguları hissettiğimi ve yaşadığımı düşünüyorum. Dalida, Mina, Adriano Celentano, Charles Aznavour, Tom Jones dinlemeyi yıllar geçse bile hala çok seviyorum Fransızca ve İtalyanca dili bilmemek bile şarkıcıların ses tonlarındaki duyguyu, o romantik naifliği hep hissedersin çünkü dil melodiktir. Bu diller kulağa hoş gelen fonetik dillerdir. Dinleyen kişi biliyor ki müzikte aşk ile ilgili bir şey çıkacak bizim ve o ülkelerin Akdenizli oluşu da büyük bir etkidir. Alman Lisesi’nde okudum Almanca biliyorum fakat Almanca hiçbir zaman müzik dinlemeyi sevmedim. Serbestlik ve özgürlüğe örnek olarak Fransız veya İtalyan müzisyen bir Türk müzisyene göre ceketini ve kravatını daha çabuk çıkarmıştır.

Romantizm ise yanında bir sevgilin olsa bile izlediğin filmdeki erkeğe platonik bile olsa âşık olmaktır. Odamın duvarlarında hem Kartal Tibet’in hem de Jean-Paul Belmondo’nun fotoğrafı da vardı hepsine âşıktım.

Kadınlarda o dönemde makyaj çok önemliydi Brigitte Bardot ve Sofia Loren gibi gözlerimizi, kirpiklerimizi boyardık. Makyajın modası o kadınlara göre değişirdi. Gina Lollobrigida gibi tırnaklarımızı yapardık.1960 yılında süper model ve stil ikonu Twiggy vardı giydiği her kıyafet moda olurdu onu takip ederdik. Televizyonun hayatımıza girmesi ile beraber daha değiştiğini düşünüyorum izleyerek gördük ve batılının farklı olduğunu anladık hemen onlar gibi olmak istedik.

Türkiye’de o dönemde ki kadın oyuncular için bunu söyleyemem ülkemiz yapısından dolayı tutucuyuzdur. Batı ülkeleri çok daha özgürdü batılının modasını bizde takip ederdik. Hayat ve ses dergileri girerdi bizim evimize sanatçıların orada röportajları ve özel hayatlarının fotoğrafları yayınlanırdı. Hep onlar gibi olmayı, prenses olmayı hayal ederdim özellikle Grace Kelly’ye özenirdim. Edebiyat ve romanlar hayatımda büyük bir yer kapladı, kitaplar her zaman düşlerim umudum oldu. Fyodor Dostoyevski Suç ve Ceza, Victor Hugo Sefiller, Jean Austen Aşk ve Gurur, Charles Dickens İki Şehir

Hiyakesi, Honore De Balzac Vadideki Zamdak ve niceleri her zaman yol göstericim oldular.

S.4 1968 kuşağının yaşanmışlıkları ile bugünü kıyasladığımızda, o dönemde yaşanmış duyguları nasıl ifade ederdiniz?

Özlem, özlem, özlem... Keşke hala iç saflığımızı ve naifliğimizi yaşatabilsek o zaman gibi saf ve temiz duygularımız olabilse. İzlenen filmlerde müziklerde bir başkaydı gazeteden bir haber okuduğumuzda üzülp dert ediniyorduk veya yan komşuda bir gürültü olduğunda hiç düşünmeden kapısını çalıp iyi misin diyebiliyorduk. Şu dönemde ise gözünün önünde insanı öldürüyorlar kimse de bir şey yapamıyor kendi canımızı kurtarma derdine düştük. O gün bir anarşi içindeydik ama bugüne göre esamisi bile okunmaz.

1968 yılında popüler olan müzik grupları 2018 yılında hala popüler ve idoller. The Beatles, Rolling Stones, The Doors, Pink Floyd hala dinleniyor. Bizlerin hiç olmadığı kadar geçmişe bir özlemimiz var.

Yıllar sonra öykü yazma dersleri aldığımında hoca postal kelimesini vermişti. Bende ilk sunu yazmıştım ailesi ile yaşayan bir kızın evine yapılan askeri baskınlar.

Hepimiz o dönemde çok etkilendik bilinçaltında psikolojik derin izlerini taşıyoruz. Radyo da çalınan marşlar, tank sesleri devamlı ölüm haberleri sürekli ışıklar ve sular kesilirdi çok acı korkunç yıllardı.

S.5 1968 yılında kurmuş olduğunuz dostluklar ve ilişkiler sizi ne kadar heyecanlandırıp tatmin etti?

İstanbul Nişantaşı'nda doğdum. Etiler'de büyüdüm garip gelecek ama şuana göre İstanbul'un bir ucuydu orası. Şehre o kadar uzak olması beni ve kardeşimi asosyal yaptı. Nişantaşı'nda kalsaydık böyle olmayacaktı. Eskiden Etiler'de incin top oynuyordu günün belli saatleri otobüs gelirdi hiçbir şey yoktu. Telefon yoktu bizler sizlere göre farklı büyüdük. Bakkala veya yan komşunun telefonu var ise oradan iletişim sağlıyorduk. Aile ziyaretleri dışında mahalle ve okul dışında çok fazla arkadaş çevrem olmadı. Ailem ile ilişkilerim çok mesafeliydi. Lise bir zamanı tarih öğretmenim annemi okula çağırdı aralık ayında yılbaşını da kapsayacak şekilde tarih gezisi yapacağız, kızınızın da katılmasını istiyoruz dedi. Ailem izin verdi ve ilk defa

onlarsız bireysel özgürce bir yere gitmişim. Gezide arkadaşlarımın yaptıkları ve gördüklerim dudağımı uçuklatmıştı. Herhangi bir durumda annem duyarsa aman ne der diye korkardım çekinirdim. Okul zamanı flörtlerim oldu ilk flörtüm ailemin tasvip edeceğini düşündüğüm biriydi onda bile ortalık karıştı ailemden dolayı ilişkilerime hep mesafe koydum. Ataköy'e yakın bir arkadaşımın evine ders çalışmaya gitmek istemişim ilk defa izin verdi annem çok şaşırmışım peki neden izin verildi? İşte nedeni arkadaşımın oturduğu binanın bir blok yanında halam oturuyordu akşam onlarda kalacağım için izin verilmişti...

Gündüzleri Ataköy Florya'da arkadaşımınla denize girerdik bir gün flörtüme şöyle dedim görüşmek istiyorsan gel plaja orada görüşelim ortalık kalabalık ya rahatım yarım saat flörtleştik elinden tutabildim o kadar Türk filmi gibi çok komikti.

O dönemde aile baskısı cidden bugüne göre çok fazlaydı. Biri ile nişanlandım mı veya evlendin mi geri dönüşü yoktu. Özel Alman Lisesi'nde okudum yabancı bir okul olmasına rağmen orada bile yüzük takmak yasaktı. Yüzük takılan parmağa plaster (yara bandı) konulurdu kimse görmesin diye.

S.6 1968 kuşağının sırrı ve sihri sizce nedir?

Dünyayı güzel görebilme ileriye doğru umut ile bakmak. Kadın gözüyle Türkiye'de 68 kuşağı kadınlarının feminist akıma öncülük ettiğini gördük yaşadık. Devrim için mücadele edilirken, aşk da sanki bu mücadelenin ışığı olmuştu. Kadının, aile ve toplumun baskısından korunması için, evlilikler de ister istemez mücadelenin içinde dolaylı olarak yerini aldı. Ülker Akgöl ve Mahir Çayan'ın aşkı başkaydı. 12 Mart ile kadının toplumsal yeri mücadelesi de ivme kazandı. 68 kuşağı kadınlarının birçoğu kocalarına yardım ve yataklıktan tutukladı. 68 kuşağı sırrı dayanışma, temiz yürekli olup devrim uğruna mücadele ederken de aşkın peşini bırakmamaktır.

S.7 1968 yıllarına dönüp; batıya yönelik sinema, müzik, tiyatro, edebiyat gibi sanat dallarına bakıldığında hayatın içindeki yaşanılanlar sizi hangi yönleri ile etkiledi?

Ailecek Levent Melodi, Konak Sineması, Yeni Melek, Emek Sineması'na giderdik. Sinema öncesi de Beyoğlu İnci pastanesinde oturulurdu. Tiyatro ise Atatürk Kültür Merkezi'ne kombine bilet alırdık sezon boyunca giderdik. Sanat ile iç içeydik özenilmezdi yaşamın normal bir parçasıydı, bugün batılılaşma özentiliği var. Almanya da tiyatro oyunu izledim kadınlar tiyatro salonuna tuvalet elbise ile gidiyorlardı sanata

saygı vardı. Türkiye’de böyleydi tiyatro, sinemaya gidilirken herkes çok şık ve güzel giyinirdi.

Alman Lisesi’nde benim dönemimde pazartesi cumartesiye kadar okul vardı. Bir tek gün pazar tatildi. O gün de evde baba var nereye gidiyorsun? Beyoğlu’nda okuldan anca çıkardık herkesin buluşma noktası Pub kafeye gidilirdi. Şişli As sinemasına çok giderdik. Pastane ise özellikle bir erkek arkadaş ile buluşmak için çok görünür olmağı olmazdı. Teyzen gelir, dayın geçer yakalanırdım. Özgürlüğüme çok düşkümdüm ama hiçbir zaman özgür olamadım. O yüzden o dönem kadınları çok erken evlenmiştir çünkü evlenmek özgürlüktü.

Nişantaşı’nda Maçka parkı çok daha cazip ve romantikti birlikte yürüyüş yapıp, oturup sohbet etmek daha anlamlı gelirdi.

S.8 1960’lı ve 1970’li yıllarda Fotoromanın sizde bıraktığı gerçeklik payı ve etkisi nedir?

1968’de ilk fotoromanı Günaydın Gazetesi’nin eki olan Saklambaç ile okumaya başladım çok takip ederdik. Fotoğraflardan oluşan romandı artık nostalji oldu. Arkadaşlarımız ile sürekli dergileri değiştirirdik. Bir nevi sinema ve romanın ayağına gelmesiydi. Çizimler çok güzeldi sonra ki haftayı merakla beklerdim. Fotoroman yarışmaları düzenlenirdi yarışmada Kadir İnanır birinci seçilirdi. Bağdat Yolu adlı fotoromanda Kadir İnanır, Sevim Tuna başrolü paylaşırdı. Fikret Hakan, Ajda Pekkan, Eşref Çolak, Müşfik Kenter gibi isimler hep yer alırdı. İtalyan ve Fransız artistleri tarafından senaryolaştırılmış konular içerirdi. Pembe aşk hikâyeleri üzerine kurgulanırdı. Okulda derslerde kitapların arasına saklayarak okurduk.

EK-6

Adı Soyadı: Mario Levi

Doğum Tarihi: 25 Şubat 1952

Doğum Yeri: İstanbul

Röportaj Tarihi: 21 Eylül 2018

S.1 1968 Kuşağının hayatınızdaki yeri nedir? Sizde bıraktığı iz ve etkileri anlatır mısınız?

Bu ülkede 68 kuşağı dendiğinde farklı çağrışımlar uyanır. Türkiye’de düşünüldüğünde Deniz Gezmiş, Mahir Çayanların kuşağı olarak bilinir. Türkiye’deki 68 kuşağı kadar Fransa’daki yaşanan Mayıs 68 olaylarını çok daha romantik bulduğumdan, benim hayatımda o daha öncelikli gelmiştir. Özellikle Fransa’daki Mayıs 68’den başlayacak olursak orada beni en çok etkilemiş olan durum, adı ne olursa olsun bir şeyleri değiştirme talebi ve geçmiş ile hesaplaşma durumu vardır. Fransa o günlerde önemli sloganlardan biri şuydu ‘söyleyecek bir şeyim var ama ne olduğunu bilmiyorum’ bir diğeri ise ‘duvarların kulakları vardı şimdi ise sözleri var’ ondan sonra daha çok bilinenler; ‘hayal gücü iktidara’, ‘gerçekçi olalım imkânsızı isteyelim’ gibi sloganlardı. Sorbonne Üniversitesi’nde o günlerde masum bir şekilde başlayan öğrenci hareketleri, daha sonra çok geniş kitlelere yayıldı. Fransa tarihine bakıldığında bu denli devrim başkaldırıları, 1789 Fransız ihtilali ve 1871 Paris komünü ile başlamıştır. O ruhun içine 68 olaylarını da koymak gereklidir. Tabii ki bu toplumsal talep tarihin akışında yenilgi ile sonuçlanmıştır. Sistem bir şekilde bunu taşımayı da bilmiştir. Fransa şöyle bir ülkedir, bir yandan başkaldırıları geniş kitlelere yayılır ama devlet görünenden çok daha güçlüdür. Dolayısıyla kısa bir bocalamadan sonra devlet bu işi nasıl sindireceğini ve alt edeceğini görmüştür. Ancak 1968 olayları Fransa’da yine de önemli bir dönüşüm olarak kalmıştır. İlerleyen yıllarda birçok sol hareket tarafından fazla bireyci olarak suçlansam da; ben açıkçası hayatımın hiç bir döneminde Marksist olmadım, sadece Marksizm çok önemli bir hareket olduğunu düşündüm ve 20. yüzyılda Marksizm bilinmeden anlaşılmayacağını düşünenlerdenim. Dolayısıyla büyük bir saygım var olmuştur. Ancak Marksizm’e hiçbir zaman inanmadım. Ancak dünyada bu mücadeleler sırasında bireycilik olgusu birçok şeyi de savunmuştur. Dönem ruhu aslında Amerika’da Vietnam karşıtı hareketlerinin birçok şeyi

ikonlaştırmasını da getirmiştir. Şunun gibi; ‘Ben askere gitmek istemiyorum’, ‘Muhammed Ali olayları’ ve nice sloganlar... Bunların hepsi 68 hareketlerinin bizlere bıraktığı çok önemli miraslardır. Hiçbirimiz dönemin şartlarını kabullenmedi ve hep bir şeylerin değişmesini istedik. Gerek 68 kuşağı, gerek 78 kuşağında üniversite gençliğine sorulduğunda ‘nasıl bir gelecek düşünüyorsunuz’ diye herkesin cevabı çok açıktı: ‘daha adil bir dünya ve daha adil bir Türkiye’. Şimdi benim gözlemediğim günümüz kuşağı üniversite gençliğine yine aynı soru sorulduğunda alınan cevap şu oluyor ‘iyi bir meslek sahibi olabilmek’.

Röportajın başında Marksizm’e inanmam demiştim ama şöyle de bir gerçek var, her zaman siyasi yelpazenin solunda yer aldım. 68 kuşağı da herkes gibi hataları olan bir kuşaktı, en azından bir şeyleri değiştirme inancı ve romantizmi vardı ve bu elbette sinemaya, edebiyata, tiyatroya, sanatın her alanına yansdı. Türkiye’deki Mayıs 68 olaylarını toplum sindirmekte çok zorlandı, yeni değerler ile karşılaştılar ve o dönemde maalesef bir avuç öğrencinin Dolmabahçe de 6. Filoya karşı çıkması ülke genelinde kabul görmedi. Sebebi ise; Türk toplumu yeniliklere açık değildir, tutucudur.

Kendime baktığımda muhafazakâr görüyorum, nedeni ise 20. yüzyıl değerlerine bağlıyım ancak muhafazakârlık ile tutuculuk arasında ince bir çizgi vardır. Tutuculuk yenilere kapalıdır. Hareket kendi içinde son derece tutarlıydı, kendi doğruları vardı fakat toplum tarafından genel kabul görmemişti. İstanbul Üniversitesi’nde okurken her gün olaylar yaşanıyor. Aileler arasında sürekli kuşaklar çatışması başlamıştı. Bazı inançları olan aileler bu olaylara çok tepkisel yaklaşmıştı. Sol görüş daha adil eğitimi savunurken, sağdan şu yorumlar gelirdi ‘çalış sende ol’. Türk toplumun kitlelere mâl olamamasındaki en büyük etken, din faktörünü göz önüne almamasıdır. Şu anda mesela düşünüyorum artık komünist fikirler yok ve bunlar çok komik geliyor. Şu bir gerçek, Mayıs 68 hareketleri büyük sarsıntıya neden oldu ve bu gençlik ne istiyor diye insanlar düşünmeye başladı. Ancak haliyle ben bu hareketleri artık romantik hareketler olarak bakıyor ve hiçbir zaman gerçekçi bulmuyorum.

S.2 1968 kuşağının romantizmi sizin için ne ifade ediyor?

68 romantikliği umudu ifade eder. İnsani duyguların yaşanabilirliğin göstergesidir. En basit cevap 68 kuşağı romantizmi benim için çok şeyi ifade eder. Ne mutlu bana ki o döneme bir yerinden bulaştım, şimdi hüznümlüyüm oyunun dışında kaldık. O döneme

ait her şeyi izledim, dinledim, yaşadım, okudum ve gördüm. Dolayısıyla tüm bu yaşananlar romantizm bende ufuklar açtı ve belki de bu yüzden bu kitapları yazdım.

S.3 1968 kuşağının da sizi etkileyen edebi eserler, yazarlar kimlerdi? Fransız ve İtalyan sinema filmleri ve müziklerinin büyüü sizce nedir?

Edebiyatta ilk aklıma gelen Erdal Öz'dür ve onun 'Yaralısın' romanı benim hayatımda çok önemli iz bırakmıştır. Ardından bir diğer çok sevdiğim Vedat Türkali'nin romanı 'Bir gün tek başına' bu kitap da tam da 68 kuşağının o aşk dolu romantizmini anlatır. 68 hareketin bir diğer önemli şairi İsmet Özer'dir, nefis şiirleri vardır. Dönemin isyanını en yalın anlatan Atol Behramoğlu ve Hasan Hüseyin'i de unutamam. Fransa'da o günler de şiirleri ile kasıp kavuran Louis Aragon, Arthur Rimbaud, Jean Paul Sartre insanın özgürlüğü üzerine düşüncelerini unutmamak gereklidir. Türkiye'de ise Turgut Uyar'ın 'Toplandılar' şiir kitabında tam da o günlerin romantik ruhuna denk düşmüştür. 68 kuşağı ile başlayan ve 78 kuşağına sirayet eden sanatın en somut yansıması da müzik ve tiyatrunun naif güzelliği olmuştur. Ailem ve aldığım kültürünün etkisiyle de benim hayatımda müzik söz konusu olduğunda Fransız müziği ve şansonları Charles Trenet, Edith Piaf, Jacques Brel önemli bir yer teşkil etmiştir. Türkiye'de ise o dönem müzik olarak Cem Karaca, Barış Manço, Timur Selçuk, İlhan İrem ve Ruhi Su ilk akla gelir. Bugün ise artık odamın bir köşesinde onların plakları duruyor kendi kendime dinliyorum. Ve üzülenek şunu düşünüyorum bu müzisyenler artık gençler için hiçbir şey ifade etmiyor.

Benim için Türk sinemasının en önemli filmleri ile ikon haline gelmiş yönetmenler; Metin Erksan, Zeki Ökten, Ertem Eğilmez, Ömer Kavur, Atıf Yılmaz, Şerif Gören ve Yılmaz Güney'dir. Avrupa sinemasına baktığımda ise aklıma ilk gelen yönetmen Costa Gavras'dır. 1969 yapımı 'Z' filmi ile Yves Montad ve Simon Signoret'in oynadığı 1970 yapımı 'İtiraf' (L'aveu) filmleri beni çok derinden etkilemiştir. Paris'e her gittiğimde üzülenüyorum ve artık tüm bu yaşananlar çok uzağında kaldığımı hissediyorum. Size hiç unutmadığım bir anımı anlatmak istiyorum: 2012 yılında Paris'te bir gün aynı yaşlarda olduğum yayımcımla bir kafede oturup sohbet ederken, yazmış olduğum ve Paris'te yayımlanan 'İstanbul Bir Masaldı' kitabımı tartışıyorduk. Ardından ona 1960'lardan itibaren Paris'te yaşananlar tüm değişimlere şahit olduğumu anlatmaya başladım ve şöyle devam ettim, Jean Paul Sartre'de burada otururdu.

Yayımcım bir anda durdu ve bana şunu dedi o zaman sende 'Paris Bir Masaldı' diye yeni bir anı kitabı çıkar. Çok üzgünüm artık her şey çok hızlı değişiyor.

Sinemaya dönecek olursak, o dönemde İtalyan sinemasında da ilginç yönetmenler vardı. Örneğin Francesco Rosi 1976 senesinde yapmış olduğu film 'Cadaveri Eccellenti' (Muhteşem Cesetler) radikal İtalyan film yapımının göz kamaştırıcı bir örneğidir. Bir diğer yönetmen ise Ettore Scola'nın 1977 yapımı filmi 'Una Giornata Particolare' (Özel Bir Gün) Hitler'in Roma'da Mussolini'yi ziyareti sırasında sokaklarda coşku gösterileri yapılırken minicik bir apartman dairesinde oturan iki yalnız insanın hikâyesini anlatır. Sophia Loren bir ev kadını oynar Marcello Mastroianni ise depresif bir gay erkek olarak görürüz. Tüm İtalyan sinemasında hikâyeler izleyici ile özdeşleşir bu yüzden çok verimli olmuştur ve etkileri hâlâ da devam etmektedir.

S.4 1968 kuşağının yaşanmışlıkları ile bugünü kıyasladığımızda, o dönemde yaşanmış duyguları nasıl ifade ederdiniz?

Çok içten, samimi, saftık. En önemlisi masum ve hayalperesttik.

S.5 1968 yılında kurmuş olduğunuz dostluklar ve ilişkiler sizi ne kadar heyecanlandırıp tatmin etti?

Birbirine benzeyen dostluklar vardı. Üniversite yıllarımda Yahudi cemaatinden kopmaya başladım ve ilk büyük aşkımda bir Müslümandı. O dönemde herkes aynı şarkıları seviyordu, aynı filmleri izliyordu, aynı ideolojinin peşindeydik. Hepimiz aynıydık, farklı değildik. Şunu söyleyerek başlayım, o dönem dostluklarda sağlam bağlar ve samimiyet vardı. Yine size bir anımı anlatmak istiyorum: Sekiz yıl öncesiydi, 68 Kuşağının romantizmi ve dostluklarını anlatan tamda bu soru ile ilgili bir kitap yazmak istiyordum. Romanın kahramanlarını oluşturmaya başladığımda şu şekilde hikâyeye ilerleyecekti, altı kişilik bir arkadaş grubu ve onlardan birisi içlerinde en entelektüel olanı Ankara da üniversitede siyasal bilgiler okuyan ve yedi yıl hapiste yatmış olarak hikâyeye devam edecekti. Hikâyenin bir kahraman olacak tehlikeyi birçok kişiden önce görecekti ve 70 yılların sonunda yurtdışına gidecek uzun yıllar Türkiye'ye dönemeyecekti. Hikâyeyi düşünürken askerlik arkadaşım Yuda geldi aklıma... Kitabın adı 'karanlık çökerken neredeydiniz?'. Yuda 70'li yıllarda siyasi nedenlerden dolayı İsrail'e gitmişti ve onu 30 yıldır görmüyordum. Arkadaşlarıma onu sordum

soruşturdum ve bir şekilde mail adresini buldum. Hemen ona şunu yazdım bir roman yazıyorum romanın kahramanlarından biri olarak seni yazmak istiyorum. Tunç inanır mısın dört saat sonra cevap attı ve şunu dedi; Mario hazırım ve çok memnum olurum. Birkaç ay sonra annesinin rahatsızlığı nedeni ile Türkiye'ye geldi, Büyükada'da onunla oturduk ve sanki bir hafta önce görüşmüş gibi şunu birbirimize söyledik: 'dostum nerede kalmıştık?'. Bu arkadaşlık açısından vereceğim en güzel örneklerden biridir. Aşk konusunda ise her dönemin aşkları işte gündelik uğraşlar ve tercihler artık dönem çok değişti eskiden Beyoğlu'nda kız arkadaşımın Sinematek'e Elia Kazan'ın 'Rıhtımlar Üstünde' filmini izlemeye giderdik, şimdi ise ilişkilerde bu naiflik kalmadı.

Âşık olmak, cinsellik bunlar çok güzel şeylerdir. Aşka ben hala inanıyorum, güçlü bir insani duygudur ve ilham vericidir.

S.6 1968 kuşağının sırrı ve sihri sizce nedir?

68 kuşağı her zaman değişimi talep etmiştir. Bizler şunun bilincindeydik, yaşanan tüm olayların ardından bu işte bir yanlış var ve olaylar böyle gitmemeleri dedik. Asıl bu olayların sırrı gençlerin canları pahasına savaşmalarıdır. 68 kuşağı olan bizler, devrim uğruna ruhumuzu ortaya koyduk ve en önemlisi de bu hareketin samimi ve içtenliğidir.

O dönemde içerisinde oynanan oyun, öyle büyüktü ki... 68 kuşağına, 78 kuşağına baktığımda masum öğrenci ve işçi hareketlileri gibi gözükse de işin içinde her zaman dış güçler vardı ve hep de oldular. Soğuk savaş döneminde bir yandan Sovyetler Birliği, bir yandan ABD kendi güçlerini gösterdiler. Sol görüşün içinde de her zaman kırılmalar oldu. Şunu satır aralarında görebiliyorum, aşırı sol görüşün içinde ABD'nin parmağı vardı. 1 Mayıs 1974'te Taksim'de onca insanın ölümüne de neden olan dış güçlerdi ve muhtemel yaşanan tüm olayları yavaş yavaş hazırladılar. Ülkemizde yaşananlara baktığımda ne yazık ki dünyadaki birçok ülkeden daha sancılı ve zor bir süreç geçirdi. Maoçu, Marksist Hareketler, Enver Hocacılar bu gibi hareketler parçalanmaya başladığında artık iş bitmişti ve olayların şiddetiyle artık günde 25-30 kişi ölmeye başlamıştı. Üzüldüğüm şu farklı ideolojik oluşumların olması veya solun büyük yenilgiye uğraması değil, benim asıl üzülüğüm olaylar esnasında beş bine yakın gencin ölmesi... Hepsi de inanarak öldü. Gençlerin büyük çoğunluğu da üniversitelerde okuyan eğitilmiş kuşaktı ve maalesef bu oyunun bir parçası oldular. 1972'de Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamı büyük bir yanıştı fakat onlarda birer

kurbandı. Zaman içerisinde onları da ikonlaştırdılar ve onlara gelene kadar asıl en üzücüsü, bu ülke bir başbakanını idam etmiştir. Tüm olaylara bakıldığında en büyük yanlış Adnan Menderesin asılmasıdır. Ben çok iyi hatırlıyorum ki o dönemde toplumun geneli bu duruma da sıcak bakmıştı ve duruma onay vermişti. Şunu bilin ki 68 kuşağını 78 kuşağından ayıran en temel fark şudur; 78 kuşağı daha cesur ve organize olmayı bildi ancak 68 kuşağına göre çok az kültürlüydüler.

S.7 1968 yıllarına dönüp; batıya yönelik sinema, müzik, tiyatro, edebiyat gibi sanat dallarına bakıldığında hayatın içindeki yaşananlar sizi hangi yönleri ile etkiledi?

Bizler o dönemin şanson Fransız şarkıcılarından ve onların müziklerinde ki entelektüel olgusunu bulmaya çalıştık. Sanat sıradanlıktan çıkmıştı. Bestelenen müzikler Louis Arago'nun şiirlerinden esinleniliyordu. Jaques Brel'in tüm şarkıları neredeyse şiir kadar değerliydi. Birde şunu unutmamak gerek Paris'in bir sihri vardır. Kim ne derse desin açık ara bu böyledir. Kendimden yine örnek vereyim uzun yıllar Fransız okulunda okuduğum için hem bu şarkıcılardan beslendik, hem de izlediğim filmlerden çok etkilendik. O açıdan baktığımda bu bana şaşırtıcı gelmiyor. İlginç olan Fransızca'yı ben Fransız lisesinde öğrenmedim, ailemden evde öğrendim. Dört yaşımdayken evde büyükannem; Edith Piaf, Charles Aznavour ve Enrico Macias dinlerdi, oluşan bu bağ aslında çok derin bir bağdır.

Michel Piccol, Jean Paul Belmondo, Yves Montand, Anita Ekberg, Romy Schneider, Alain Delon, Marcello Mastroianni ve Sofia Loren oynadıkları o muhteşem etkileyici hikâyeleri olan filmlerdi. Sinema o dönem çok güzeldi, şimdi böyle değil. Sinema olsun, roman olsun her ikisinde önemli unsur hikâyedir; şimdi üslup cambazları var böyle edebiyat olmaz. Aklıma gelmişken Fransız yönetmen Alain Resnais'in filmlerini ve İspanyol yönetmen Luis Buñuel filmleri çok özeldir. Buñuel'in gerek İspanya'da çektiği gerekse bir dönem Meksika'da çektiği filmler hayatımda büyük izler bırakmıştır. İlk aklıma gelen 'Belle De Jour' (Gündüz Güzeli) Micel Picoli ve Catherine Deneuve oynar birde 1962 yapımı 'El Ángel Exterminador' (Yok Edici Melek) çok ilginç ve çarpıcı bir filmlerdir.

S.8 1960'lı ve 1970'li yıllarda Fotoromanın sizde bıraktığı gerçeklik payı ve etkisi nedir?

Fotoromanda ilk uyanan çağrışım annemdir. Annem çok düşkündü; gerek Türk, gerek Fransız her hafta dergiler alınırdı. Duyarlı olmak o günlerden etkileyen bir ruh olarak kaldı. Fotoromanlar benim için çok değerlidir Kemalettin Tuğcu romanları ve Yeşilçam'ın mendil ıslatan filmleri ile aynı yere koyarım. Eskiden Birikim Dergisi de alıyordum, şimdi günümüz gençliğine baktığımda çok az kültürlü ve maalesef az kitap okuyan bir kuşak olarak görüyorum.

68 kuşağı genci olarak şunu söyleyebilirim: Beni o yıllar çok etkilendi, asıl olayların bütününden çok etkilendim. Duygu dünyamda bende bıraktığı en etki olan ise kültürümdeki farklılıkların dünyası olduğudur. Farklı olma iddiasında ki her şey etnik anlamda; cinsellik, kültürel ve dini açıdan hepsi beni heyecanlandırmıştır. O yılların bana bırakmış olduğu en önemli miras, evet bir şekilde yaşıyoruz ama başka şeylerde var. İnsan ilişkilerinde ki incelikleri çok sevdim, hassas ruhları çok sevdim ve aykırı olanları sevdim, bütün tercihlerime baktığımda bunu görüyorum.

EK-7

Adı Soyadı: İbrahim Teoman Pakman

Doğum Tarihi: 12 Aralık 1949

Doğum Yeri: İstanbul

Röportaj Tarihi: 14 Ekim 2018

S.1 1968 Kuşağının hayatınızdaki yeri nedir? Sizde bıraktığı iz ve etkileri anlatır mısınız?

1968 kuşağı o yıllarda yaşayan insanlar için hatıralar demektir. Aklıma gençlik hatıralarım gelir, 68’li yıllar insanların özlemidir. İlginçte bir kuşaktır; eksiklikleri olan, hayata bakış açılarında kendilerini doğru ifade edemeyen, çekinen ve fevkalade utangaç bir kuşaktır. O nedenle türlü sosyal hadiselerde kendilerini ön plana çıkaramamışlardır. Kendi içsel psikolojilerinde kendilerini yaratmaya çalışmışlardır. Ancak psikolojik nedenler dışı vurulduğunda öfkeye dönüşüp, geçinememe noktasına gelmiştir. Bazı dostluklar yaşanmıştır, özellikle karşı cinsler ile ancak sağlam temeller üzerine oturmadığı için kişiler her zaman hayal kırıklıkları yaşamıştır. 68 kuşağının siyasi anlamda bıraktığı iz ise Sosyalist Sovyetlerdeki ideolojik anlayış, ABD, Vietnam Savaşı ve Küba devrim hareketleri gibi toplumsal mücadeleler bizim ülkemizde taklit edilip özenilmiştir. Hiç kimse tam anlamı ile bu durumları içselleştiremedi; ‘bizlerde onlar gibi yaparız, mücadele ederiz’ denilse de ilerleyen yıllarda yapamadıklarını ve yapamayacaklarını görmüşlerdir. Bu ideolojiler de daha sonraları bir sabun köpüğüne dönüşmüştür. Bu mücadelede başarısız olmamızın en büyük sebebi ise bulunduğumuz ve yaşadığımız toplumu doğru tanımamış olmamızdır. Bu yaşanan çatışmalar genelde orta sınıfın mücadelesi haline dönüşerek tamamen kişilerin gelir düzeyi ile ilgiliydi. Yaşanılanları orta sınıf doğru bir platforma taşıyamadı, kendilerini ve birbirlerini tanıma üzerine uğraşmadıkları için bu durumu bir anlam haline dönüştürmediler. Yaşanan tüm hareketler, zihin ve ideolojik çatışmalara dönüşmüştür. Ülkenin kumaşına kendimizi doğru doku olarak koyamadık, ardından gelen büyük çatışmalar söz konusu oldu. Sağ ve sol hareketlerinde onlarca genç hayatını kaybetti, sonuç olarak her iki tarafta hiçbir kazanç elde edemediler. 1960 yılından 1980 yılına kadar ülke içerisinde devrim hareketleri hep devam etti fakat 1980 ihtilali ile askerin ayak sesleri gençliği korkutup ürkütmüştü, herkes geri çekilmek

zorunda kaldı. Hükümet kimsenin yanında olmadı, perde arkasından olayları izleyip bir nevi sessizliği oynadılar.

S.2 1968 kuşağının romantizmi sizin için ne ifade ediyor?

68’li yıllarda âşık olmanın getirmiş olduğu bir coşku vardı fakat 70’lerin sonlarında artık bu coşku azaldı. Gençliğin ilk sırasında siyaset ve ideali kavgaları vardı. 1968 yılında devrim uğruna mücadele verenler artık 1978 yılına gelindiğinde tamamen kalıplarının dışına çıkarak düşüncelerinden uzaklaştılar. Herkes şunu anladı, bu tarz mücadelelerin bir getirisi yoktu. Bu tarz ideolojik kavgalar, hayalî düşüncelerin ötesine geçilemeyeceğini ve anlık bir heves olduğunu anladık. Kendimize şu soruyu sorduk ‘nerede yanlış yaptık ve neden doğruluğu bulamadık?’ Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının asıldığı günü hiç unutmam, unutmayacağım. Belli bir sağ İslamcı grup bu duruma gülüp geçti, ama solcu gençlik bu durumdan çok etkilendi ancak korkmadılar tam tersi olaylar iyice büyüdü. O günlerde hükümet tarafından harcanan biri daha vardı ki Nazım Hikmet, onu da unutmamak gereklidir. Maalesef harcanan koca bir edebiyatçı yeri hiçbir zaman doldurulamaz.

S.3 1968 kuşağının da sizi etkileyen edebi eserler, yazarlar kimlerdi? Fransız ve İtalyan sinema filmleri ve müziklerinin büyüğü sizce nedir?

Türk ve batı edebiyatındaki düşünceler hepimizin zihinlerini aydınlattı. Hayatımın her döneminde kitap okudum, özellikle Sovyet edebiyatına çok düşkündüm. Lev Tolstoy, Fyodor Dostoyevski, Anton Çehov, Aleksandr Puşkin, Maksim Gorki’nin kitapları hayata bakış açımı değiştirmiştir. Romantik akımına bağlı Fransız şair, yazar Victor Hugo’nun yazıları çok güçlü ve sihirliydi. Tabi ki unutmam imkânsız; hayatımın her anında başucumda bulunan John Steinbeck, Oscar Wilde ve Ernest Hemingway’ın kitapları benim için çok değerli olmuştur. Türk edebiyatında ise Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal Beyatlı, Orhan Veli Kanık, Cahit Sıtkı Tarancı, Sait Faik Abasıyanık ve Peyami Safa’nın kitapları hayat yolculuğumda bana eşlik etmişlerdir.

Dönemin filmleri; şimdiki gibi kaba ve çiğ değildi, senaryolar naif ve saftı. Marcello Mastroianni, Alain Delon, Jeanne Moreau, Gina Lollobrigida, Romy Schneider, Sophia Loren, Jean-Louis Trintignant bu oyuncular sinemaya ilk başladıklarında oynadıkları filmler siyah beyazdı fakat o kadar iyi duyguyu seyirciye yansıttılar ki o filmler rengârenk oldu. Sophia Loren filmlerinde yürüdüğünde, İtalya yürürdü. Onun

ufak melodik adımlarında Napoli'yi, Roma'yı görürdünüz. Alain Delon çok şık giyinirdi kıyafetlerini çok beğenirdim, peki tüm erkeklerin olmak isteyip de olamadığı Belmondo'nun serseri hali bir ikonu. Sophia Loren ve Gina Lollobrigida'nın saç şekilleri ve makyajları birçok kadına dişiliği aşlamışlardır.

Onların filmlerini izlerken aşkı, duyguyu, romantizmi, dolu dolu hissederdik, muhteşem filmlerdi. 1963 yapımı yönetmen Vittorio De Sica'nın 'Leri, Oggi, Domani' (Dün, Bugün, Yarın) filmi eğlenceli insanın içini ısıtan türdendir, yine Vittorio De Sica'nın 1964 yapımı 'Matrimonio all'italiana' (İtalyan Usulü Evlilik) ve 1971 yapımı Jacques Deray yönetmiş olduğu 'Borsalino' gençliği derinden etkilemiş filmlerdir. Fransız sinemasında da hayranlıkla izlediğim ve sevdiğim oyuncular; Anouk Aimee, Romy Schneider, Simone Signoret, Jean Gabin, Jean Paul Belmondo'dur. Özellikle unutamadığım filmleri 1966 yapımı 'Un homme er une femme' (Bir Kadın Bir Erkek) ve yine Jacques Deary'nin 1969 yapımı filmi 'La Biscine' (Sen Benimsin) Romy Schneider, Jane Birkin ve Alain Delon oynamıştır. Film dört kişi arasında geçen cinsel çatışmaları ve kıskançlıkları ele almıştır. Schneider filmde oynarken hem makulen hem feminen davranışları, havuz kenarındaki yürüyüşü, buğulu ve seksi bakışlarını unutmak mümkün değildir.

O dönem beni etkilemiş müzikleri düşününce özellikle İtalyan ve Fransız şarkıcıları çok severdim. Şarkılarındaki o melodiler insana romantizm duygusunu en yüksek seviyeye çıkarırdı. Mesela; Salvatore Adamo, Domenico Modugno, Jimmy Fontano, Pepino di Capri, Mina, Dalida, Adriano Celentano, Charles Aznavour bunlar gençlik için idoldü. O yıllar insanların birbirini anladığı yıllardı. Bir erkek, kızın elini tuttuğu zaman gözünün içine sevgi ile bakıyordu. Ne yazık ki, şimdi gençlik böyle değil... Köprü'nün altından geçen sular gibi yıllar çok hızlı geçti ve bitti. Benim gibi yaşımı almış kişiler eminim bu filmleri izleyip, müzikleri dinlerken o günleri keyifle anımsıyor ve yeniden o günlerin duygusu içine giriyordur.

O dönem müziğinin sihri bence yapılan şarkılardaki melodilerin kolay anlaşılabilir olmasıydı. İtalyancaya veya Fransızcaya, Türkçe sözler daha rahat yazılıyordu. Sezen Cumhur Önal, Fecri Ebcioğlu bu konuda cidden güzel işler çıkardılar.

Benim kuşağım hatırlayacaktır; şarkı dinlemek için Grundig TK24 bantlı teypler vardı veya 45'lik plakları üst üste koyup pikaplardan dinlerdik. Şunu da unutmamak gerekli en büyük eğlencemiz ev partilerine gitmekti. Partilerde 10 erkek varsa 3 kız oluyordu.

Erkekler; kızlar için birbiri ile yarış içine girip, akşam olduğunda hayal kırıklığı ile evlere dağılıyordular.

S.4 1968 kuşağının yaşanmışlıkları ile bugünü kıyasladığınızda, o dönemde yaşanmış duyguları nasıl ifade ederdiniz?

O dönem sevdiğin bir kızın sana bakışı yeterli oluyordu. Ancak bugün ilişkilerde herkes mantık, analitik ve didaktik düşünüyor. Teknolojinin getirdiği yeniliklerle de ilişkiler bir şekilde yürüyor ancak insanlar birbirinin yüzüne bakmıyor veya suratlarına telefon kapatıyorlar. Herkes sinirli ve öfke dolu.

S.5 1968 kuşağının sırrı ve sihri sizce nedir?

Bizim dönemin sihri varoluşçuluk felsefesine dayanmaktadır. Derdimiz toplum içerisinde varlığını göstererek bir birey olduğunu karşı tarafa hissettirebilmektir. Dönem olayları itibariyle aileler aşırı bir korumacı zihniyet haline girmişti ve bizim kuşak aslında aşırı romantik ve duygusaldı. Olaylara bakış açılarımız, yaklaşımlarımız hızlıca düşünmeden bodoslama yapılan hareketlerimiz, karşı cinsle konuşurken yüzümüzün, elimizin terlemesi ve çekingen davranışlarımız sebebi ile yaşanan ilişkilerde çok başarı sağlayamamışızdır. Özellikle karşı cinsin aşırı duygusallıkları mantığı geri plana atmıştır. Yaşanılan flörtler, birliktelikler uzun süreli kalıcı olamadı genelde herkes kendi yoluna gitmiştir. Romantizm farklı hazlar yaşatabilir; ancak doğru yerde, doğru şekilde ve doğru kişiler ile yaşanıldığında bu muhteşem bir hale dönüşür. Bizim kuşak ilişkilerinin çoğunda boşa çabalamıştır. Bir marifetmiş gibi sürekli bir ilişki içinde olmalıyım endişesi yaşamışızdır. Bence 68 kuşağı ilişkiler konusunda kaybeden bir kuşaktır, hepimiz melankolik bir sevdanın peşindeydik.

S.6 1968 yılında kurmuş olduğunuz dostluklar ve ilişkiler sizi ne kadar heyecanlandırıp tatmin etti?

İstanbul Nişantaşı'nda büyüdüm. O sokaklarda çok hatıralarım var, mahallede yirmi kişilik bir grubumuz vardı. Akşamları çıkardık, Maçka'ya inerdik. Orada Şark kahvesinde otururduk, bazen açık hava sinemasına giderdik. O yılların dostlukları çok güzeldi, birçok arkadaşım şimdi öbür dünyaya göçtü gitti. Kadınlarla olan ilişkilerimizde de kötülük art niyet olamazdı, sevgi ve saygı hep ön plandaydı. Öğlen Beyoğlu'nda bir kafe veya pastanede oturulur, onun ötesine de geçilemezdi. Genellikle de erkek arkadaşlarımla sinemaya giderdik, çünkü bir kız ile çıkmak için öncelikle

sizin teklifinizi kabul etmesi gerekiydi ve bu da çok kolay olmuyordu. Kabul ettiğinde de öğlen belli bir saatte buluşurduk, akşam da geç olmadan evine gitmesi gerekiydi.

S.7 1968 yıllarına dönüp; batıya yönelik sinema, müzik, tiyatro, edebiyat gibi sanat dallarına bakıldığında hayatın içindeki yaşananlar sizi hangi yönleri ile etkiledi?

Radyo tiyatrolarını severek dinlerdim, özellikle gençken tiyatro ve edebiyat beni çok etkiledi. Tiyatroda perde açıldıktan sonra oyuncuların seyirci ile buluşması beni hep çok heyecanlandırmıştır. Gençliğimde felsefeye çok düşkümdüm; sürekli Friedrich Nietzsche, Sigmund Freud, Aristoteles, Sokrates'in kitaplarını okurdum.

S.8 1960'lı ve 1970'li yıllarda Fotoromanın sizde bıraktığı gerçeklik payı ve etkisi nedir?

Fotoromanlar; belli dergilerdeki sabun köpüğü hikâyelerdir. Hayranlığım olmadı çok basit hikâyelerdi. Sinemanın bu kadar ufak karelere sığdırılarak gösterilmesi beni üzmüştür. Fotoromanı toplumun belli bir kesimi ve özellikle kızlar daha çok okurdu, onlarla da kendi içlerinde hayal dünyasına daldardı.

ÖZGEÇMİŞ

Ad - Soyad : Tunç PAKMAN

Doğum Tarihi ve Yeri : 24.06.1986 / İzmir

E-posta : tuncpakman86@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2012, Haliç Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Fotoğraf ve Video Bölümü.
- **Yüksek Lisans** : 2020, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı, Televizyon ve Sinema Programı.

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- **Öğretim Görevlisi**

İstanbul Esenyurt Üniversitesi

Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü / Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü / Yeni Medya Bölümü / Grafik Tasarım Bölümü

Temel Fotoğrafçılık Dersi

Dijital Fotoğrafçılık Dersi

Kısa Film Yapımı Dersi

Yeni İletişim Teknolojileri Dersi

Radyo ve Televizyon Tarihi Dersi

Radyo Yayıncılığı Dersi

Görüntü ve Aydınlatma Teknikleri Dersi

Video Uygulamaları Dersi

Film Analizi ve Eleştirisi Dersi

Türk Sinema Tarihi Dersi

- **Öğretmen**

İstanbul Kültür Koleji / Kültür 2000 Koleji

Temel ve Dijital Fotoğrafçılık Dersi

- **Görüntü Yönetmeni Asistanı, Kamera Operatörü, DIT Uzmanı**

MTN Film Yapım Reklamcılık ve Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti

Reklam

Nestle, TTNNet, Kipa, Hopi (Boyner), N11.com, Kahve Dünyası, Boyner, Zorlu Center, Vitra Eczacıbaşı, Sağlık Bakanlığı, Türk Telekom, Lipton Ice Tea, Türk Hava Yolları,

Turkcell, Beymen, Makro, UFO Isıtıcı Teknolojisi, Ten10.com, Slazenger, Markafoni, Vodafone, Galatasaray Spor Kulübü

Sinema

Onun Hikâyesi, Tabula Rosa, Kıymık, Stajyer Mafya, Su ve Ateş, Delibal, Poison Love, Deli Saçması, Boşu Bir Yerde, Mama

Dizi

Sana Bir Sır Vereceğim, Ulan İstanbul, Kaçak, Kurtlar Vadisi, Güneşin Kızları, Aşk Yeniden, Bana Sevmeyi Anlat, Kaderimin Yazıldığı Gün, İçerde, Beyaz Gece

- **Görüntü Yönetmeni Asistanı**

Pana Film / Kara Kutu Tv Dizi

- **Görüntü Yönetmeni Asistanı**

GK Yapım / Yağmur Kıyamet Çiçeği Sinema Filmi

- **Görüntü Yönetmeni Asistanı**

Süreç Film / Sana Bir Sır Vereceğim Tv Dizi

- **Fotoğraf Asistanı**

Boom Fotoğraf Film Prodüksiyon Görsel İletişim Hizmetleri ve Organizasyon San. ve Tic. Ltd. Şti.

GQ Dergisi Kapak Çekimi, Harper's Bazaar Türkiye Dergisi, Men's Health Dergisi Kapak Çekimi, Suzan Sabancı Akbank Business Kapak Çekimi, Cosmopolitan Türkiye Kapak Çekimi, Migros Ürün Çekimleri, Ay Marka Ürün Çekimleri, Vakko Ürün Çekimleri

- **Fotoğraf Asistanı**

TomTom Reklam ve Fotoğraf Stüdyosu

Stark Mobilya, Nestle Nespresso, Kumm Bookmarks, Wüsthof Culinar, Vakko, Beymen, İstanbul Culinary Institute

- **Set Fotoğrafçısı**

Medyapım Televizyon ve Film Şirketi

- **Haber Muhabiri - Stajyer**

CNN Türk Haber

TEZDEN TÜRETİLEN YAYINLAR:

- Pakman, T. 2019. 1968 Kuşığı Romantizminin 52. Yılında Toplumsal, Ekonomik Ve Siyasi Değişimler İle Sanata Yansıması, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6(47), 4365-4382.

